

مرکز تحقیقات اسلامی

اصفهان

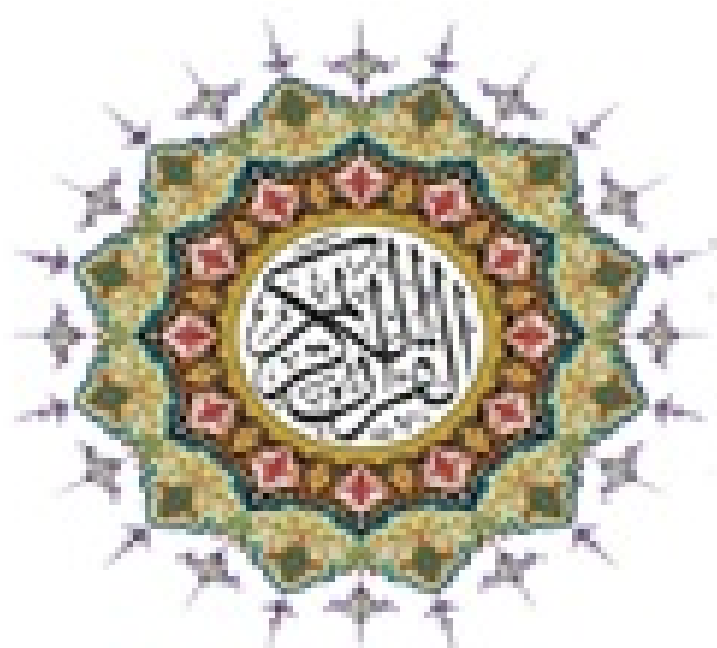
گامی

عمران
علیه السلام

www.ghaemiyeh.com
www.ghaemiyeh.org
www.ghaemiyeh.net
www.ghaemiyeh.ir

علم مفاهیم شناسی در قرآن

جلد ۳۳

رسول ملکیان اصفهانی

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

علم مفاهيم شناسي در قرآن سري جديد جلد 33

نويسنده:

رسول ملكيان اصفهاني

ناشر چاپي:

مرکز تحقیقات رایانه ای قائمیه اصفهان

ناشر دیجیتالی:

مرکز تحقیقات رایانه ای قائمیه اصفهان

فهرست

۵	فهرست
۳۴	علم مفاهیم شناسی در قرآن سری جدید جلد ۳۳
۳۴	مشخصات کتاب
۳۴	۱- تفکر
۳۴	۱- آثار تفکر
۳۸	۲- آثار تفکر در آفرینش
۳۸	۳- آثار تفکر در پیدایش حیات
۴۰	۴- آثار تفکر در تاریخ اقوام پیشین
۴۰	۵- آثار تفکر در تاریخ انبیا
۴۲	۶- آثار تفکر در حیات
۴۲	۷- آثار تفکر در خلقت انسان
۴۲	۸- آثار تفکر در طبیعت
۴۴	۹- آثار تفکر در قرآن
۴۴	۱۰- آثار تفکر در مرگ
۴۴	۱۱- آثار تفکر طبقاتی
۴۵	۱۲- آثار تفکر طبقاتی اهل مکه
۴۶	۱۳- آثار تفکر ناپسند
۴۶	۱۴- آثار عدم تفکر در قرآن
۴۶	۱۵- آزادی تفکر
۴۶	۱۶- ارزش تفکر
۴۸	۱۷- ارزش تفکر زن
۴۸	۱۸- اهمیت تفکر
۵۰	۱۹- اهمیت تفکر در طبیعت
۵۰	۲۰- اهمیت تفکر در قیامت

۵۰	۲۱- اهمیت تفکر در کتب آسمانی
۵۲	۲۲- اهمیت تفکر در معبود
۵۲	۲۳- اهمیت تفکر صحیح
۵۲	۲۴- بی منطقی تفکر طبقاتی
۵۲	۲۵- تشویق به تفکر
۵۶	۲۶- تفکر ابراهیم(ع)
۵۸	۲۷- تفکر انسان
۵۸	۲۸- تفکر در آرزوها
۵۸	۲۹- تفکر در آفرینش
۶۰	۳۰- تفکر در آیات آفاقی
۶۰	۳۱- تفکر در آیات انفسی
۶۲	۳۲- تفکر در آیات خدا
۶۲	۳۳- تفکر در تاریخ
۶۲	۳۴- تفکر در تنوع موجودات
۶۲	۳۵- تفکر در حقیقت دنیا
۶۴	۳۶- تفکر در خالقیت خدا
۶۴	۳۷- تفکر در خبرهای قیامت
۶۴	۳۸- تفکر در خلقت آفرینش
۶۴	۳۹- تفکر در خلقت انسان
۶۶	۴۰- تفکر در ستارگان
۶۸	۴۱- تفکر در سرنوشت
۶۸	۴۲- تفکر در طبیعت
۶۸	۴۳- تفکر در عوامل بارش باران
۷۰	۴۴- تفکر در فرجام اقوام پیشین
۷۰	۴۵- تفکر در فرجام رهبران کفر
۷۰	۴۶- تفکر در فرجام قوم عاد

- ۴۷- تفکر در فرجام قوم نوح ۷۱
- ۴۸- تفکر در فرجام کفران کنندگان ۷۲
- ۴۹- تفکر در قرآن ۷۲
- ۵۰- تفکر در قصه شعیب(ع) ۷۴
- ۵۱- تفکر در قصه فرعونیان ۷۴
- ۵۲- تفکر در قصه موسی(ع) ۷۴
- ۵۳- تفکر در ملکوت آسمان ۷۶
- ۵۴- تفکر در ملکوت زمین ۷۶
- ۵۵- تفکر در ملکوت موجودات ۷۷
- ۵۶- تفکر در موجودات ۷۸
- ۵۷- تفکر در موجودات زمین ۷۸
- ۵۸- تفکر در هلاکت قوم ثمود ۷۸
- ۵۹- تفکر درباره باران ۷۹
- ۶۰- تفکر طبقاتی در جاهلیت ۸۰
- ۶۱- تفکر طبقاتی قوم ثمود ۸۰
- ۶۲- تفکر ولید بن مغیره ۸۰
- ۶۳- توصیه به تفکر ۸۱
- ۶۴- دعوت به تفکر ۸۲
- ۶۵- زمینه تفکر ۸۳
- ۶۶- زمینه تفکر در آثار باستانی ۸۴
- ۶۷- زمینه تفکر دینی ۸۵
- ۶۸- سرزنش تفکر طبقاتی ۸۶
- ۶۹- عدم تفکر در نشانه های قیامت ۸۶
- ۷۰- عدم تفکر کافران ۸۶
- ۷۱- علم به تفکر انسان ها ۸۷
- ۷۲- عوامل تفکر قوم ابراهیم ۸۸

۸۸	۷۳- عوامل مؤثر در تفکر
۸۸	۷۴- فاقدان تفکر
۹۰	۷۵- قدرت تفکر اصحاب کهف
۹۰	۷۶- مراتب تفکر
۹۰	۷۷- مشابهت تفکر انسان ها
۹۰	۷۸- موانع تفکر در آفرینش
۹۲	۷۹- موانع تفکر نو
۹۲	۸۰- موضعگیری در برابر تفکر نو
۹۲	۸۱- نقش تفکر
۹۳	۲- تفویض
۹۳	۱- اهمیت تفویض به خدا
۹۳	۲- تفویض اختیار به مدیران
۹۳	۳- تفویض امور
۹۴	۴- تفویض به خدا
۹۴	۵- تفویض حق تشریح
۹۴	۶- رد تفویض
۹۷	۳- تقرب
۹۷	۱- آثار تقرب
۱۰۰	۲- آثار تقرب به خدا
۱۰۰	۳- ابزار تقرب
۱۰۰	۴- ارزش پیشگامی در تقرب
۱۰۱	۵- ارزش تقرب
۱۰۲	۶- ارزش تقرب به خدا
۱۰۲	۷- ارزش مقام تقرب
۱۰۴	۸- اشراف قوم نوح و تقرب
۱۰۴	۹- اهمیت تقرب

- ۱۰- اهمیت تقرب به خدا ۱۰۷
- ۱۱- باغدار متکبر و تقرب ۱۰۸
- ۱۲- پیشگامان در تقرب ۱۰۸
- ۱۳- تقرب آدم(ع) ۱۰۸
- ۱۴- تقرب ابراهیم(ع) ۱۰۹
- ۱۵- تقرب اخروی پیشگامان ۱۱۱
- ۱۶- تقرب اسحاق(ع) ۱۱۲
- ۱۷- تقرب اسماعیل(ع) ۱۱۳
- ۱۸- تقرب الیاس(ع) ۱۱۴
- ۱۹- تقرب بادیه نشینان ۱۱۴
- ۲۰- تقرب بندگان خدا ۱۱۵
- ۲۱- تقرب به خدا ۱۱۶
- ۲۲- تقرب به فرعون ۱۲۰
- ۲۳- تقرب تائبان ۱۲۰
- ۲۴- تقرب داود(ع) ۱۲۰
- ۲۵- تقرب در گواهی ۱۲۲
- ۲۶- تقرب سالکان ۱۲۲
- ۲۷- تقرب سلیمان(ع) ۱۲۲
- ۲۸- تقرب صالحان ۱۲۳
- ۲۹- تقرب صدیقان ۱۲۴
- ۳۰- تقرب عیسی(ع) ۱۲۴
- ۳۱- تقرب گواهان ۱۲۴
- ۳۲- تقرب مبلغان ۱۲۶
- ۳۳- تقرب متقین ۱۲۶
- ۳۴- تقرب محمد(صلی الله علیه و آله) ۱۲۸
- ۳۵- تقرب مریم(س) ۱۳۲

- ۳۶- تقرب ملائکه ۱۳۲
- ۳۷- تقرب ملائکه قبض روح ۱۳۴
- ۳۸- تقرب موسی(ع) ۱۳۴
- ۳۹- تقرب مؤمنان ۱۳۶
- ۴۰- تقرب مؤمنان قوم نوح ۱۳۸
- ۴۱- تقرب نگهبانان جهنم ۱۳۸
- ۴۲- تقرب نوح(ع) ۱۴۰
- ۴۳- تقرب هارون(ع) ۱۴۰
- ۴۴- تقرب یحیی(ع) ۱۴۰
- ۴۵- تقرب یعقوب(ع) ۱۴۲
- ۴۶- تلاش برای تقرب ۱۴۲
- ۴۷- درخواست تقرب به خدا ۱۴۴
- ۴۸- دعوت به تقرب ۱۴۴
- ۴۹- روش تقرب ۱۴۵
- ۵۰- زمینه تقرب ۱۴۷
- ۵۱- زمینه تقرب به خدا ۱۵۲
- ۵۲- زمینه تقرب یوسف(ع) ۱۵۴
- ۵۳- سهولت تقرب ۱۵۴
- ۵۴- شرایط تقرب ۱۵۴
- ۵۵- علاقه به تقرب خدا ۱۵۶
- ۵۶- عوامل تقرب ۱۵۶
- ۵۷- عوامل تقرب اخروی ۱۶۶
- ۵۸- عوامل تقرب به خدا ۱۶۶
- ۵۹- عوامل تقرب ملائکه ۱۶۸
- ۶۰- فلسفه تقرب به خدا ۱۶۸
- ۶۱- محرومان از تقرب به خدا ۱۷۰

- ۶۲- مراتب تقرب ۱۷۰
- ۶۳- مشرکان و تقرب به خدا ۱۷۰
- ۶۴- مقام تقرب ۱۷۰
- ۶۵- منشأ تقرب انفاقگران ۱۷۲
- ۶۶- موانع تقرب ۱۷۲
- ۶۷- موجبات اخروی تقرب ۱۷۶
- ۶۸- مؤمنان و تقرب به خدا ۱۷۶
- ۶۹- نشانه های تقرب ۱۷۶
- ۷۰- نعمت مقام تقرب ۱۷۸
- ۷۱- واسطه در تقرب ۱۷۸
- ۷۲- ویژگیهای مقام تقرب ۱۸۰
- ۷۳- آثار تقرب به خدا ۱۸۰
- ۷۴- ارزش تقرب به خدا ۱۸۰
- ۷۵- اهمیت تقرب به خدا ۱۸۰
- ۷۶- تقرب به خدا ۱۸۲
- ۷۷- درخواست تقرب به خدا ۱۸۶
- ۷۸- زمینه تقرب به خدا ۱۸۶
- ۷۹- عوامل تقرب به خدا ۱۸۸
- ۸۰- فلسفه تقرب به خدا ۱۹۰
- ۸۱- محرومان از تقرب به خدا ۱۹۰
- ۸۲- مشرکان و تقرب به خدا ۱۹۰
- ۸۳- مؤمنان و تقرب به خدا ۱۹۰
- ۴- تقلید ۱۹۲
- ۱- آثار تقلید ۱۹۲
- ۲- آثار تقلید از نیاکان ۱۹۲
- ۳- آثار تقلید باطل ۱۹۳

- ۴- آثار تقلید کورکورانه ۱۹۳
- ۵- آثار تقلید کورکورانه مشرکان صدراسلام ۱۹۹
- ۶- اجتناب از تقلید کورکورانه ۱۹۹
- ۷- احکام تقلید ۲۰۱
- ۸- انبیا و تقلید ۲۰۱
- ۹- اهمیت تقلید از علما ۲۰۱
- ۱۰- تقلید آزر ۲۰۱
- ۱۱- تقلید از اجداد ۲۰۳
- ۱۲- تقلید از بی عقلان ۲۰۳
- ۱۳- تقلید از پیروان عقیده باطل ۲۰۳
- ۱۴- تقلید از پیشینیان ۲۰۳
- ۱۵- تقلید از جاهل ۲۰۵
- ۱۶- تقلید از رسوم ناپسند ۲۰۵
- ۱۷- تقلید از رهبران مستکبر ۲۰۵
- ۱۸- تقلید از عاقلان ۲۰۷
- ۱۹- تقلید از علما ۲۰۷
- ۲۰- تقلید از گمراهان ۲۰۷
- ۲۱- تقلید از مقربان ۲۰۷
- ۲۲- تقلید از مهتدین ۲۰۹
- ۲۳- تقلید از نیاکان ۲۰۹
- ۲۴- تقلید از رهبران گمراه ۲۱۷
- ۲۵- تقلید اقوام پیشین ۲۱۷
- ۲۶- تقلید اهل مدین ۲۱۷
- ۲۷- تقلید پسندیده ۲۱۹
- ۲۸- تقلید جهنمیان ۲۱۹
- ۲۹- تقلید در اصول دین ۲۱۹

- ۲۲۱ ۳۰- تقلید در عقیده
- ۲۲۳ ۳۱- تقلید ظالمان
- ۲۲۳ ۳۲- تقلید قوم ابراهیم
- ۲۲۵ ۳۳- تقلید قوم الیاس
- ۲۲۵ ۳۴- تقلید قوم عاد
- ۲۲۷ ۳۵- تقلید کافران پیرو
- ۲۲۷ ۳۶- تقلید کورکورانه
- ۲۳۱ ۳۷- تقلید کورکورانه از ظالمان
- ۲۳۱ ۳۸- تقلید کورکورانه فرعونیان
- ۲۳۱ ۳۹- تقلید کورکورانه مشرکان
- ۲۳۲ ۴۰- تقلید گناهکاران
- ۲۳۳ ۴۱- تقلید ممنوع
- ۲۳۳ ۴۲- تقلید ناپسند
- ۲۳۶ ۴۳- دلایل وجوب تقلید
- ۲۳۷ ۴۴- زمینه تقلید کورکورانه
- ۲۳۹ ۴۵- عوامل تقلید از مستکبران
- ۲۳۹ ۴۶- فرجام تقلید از نیاکان
- ۲۳۹ ۴۷- فلسفه تقلید از نیاکان
- ۲۳۹ ۴۸- مبارزه با تقلید
- ۲۴۱ ۴۹- مبارزه با تقلید کورکورانه
- ۲۴۱ ۵۰- ممنوعیت تقلید کورکورانه
- ۲۴۱ ۵۱- منشأ تقلید کورکورانه
- ۲۴۲ ۵۲- ناپسندی تقلید کورکورانه
- ۲۴۴ ۵- تقوا
- ۲۴۴ ۱- تقوا
- ۲۴۵ ۲- آثار اخروی تقوا

- ۳- آثار بی تقوایی ۲۴۵
- ۴- آثار ندادم تقوا ۲۵۳
- ۵- آثار تقوا ۲۵۳
- ۶- ابتلائات جامعه بی تقوا ۳۲۳
- ۷- ارزش اخروی تقوا ۳۲۳
- ۸- ارزش تقوا ۳۲۳
- ۹- ازدیاد تقوا ۳۳۱
- ۱۰- استقامت در تقوا ۳۳۲
- ۱۱- اعراض از تقوا ۳۳۳
- ۱۲- امتحان با تقوا ۳۳۳
- ۱۳- اولویت در تقوا ۳۳۳
- ۱۴- اهمیت تحصیل تقوا ۳۳۳
- ۱۵- اهمیت تقوا ۳۳۵
- ۱۶- اهمیت تقوا در انفاق ۳۷۱
- ۱۷- اهمیت حفظ تقوا ۳۷۱
- ۱۸- اهمیت دعوت به تقوا ۳۷۱
- ۱۹- ایمان بی تقوا ۳۷۳
- ۲۰- بی نیازی از مبلغان تقوا ۳۷۳
- ۲۱- پاداش تقوا ۳۷۳
- ۲۲- تبلیغ تقوا ۳۷۷
- ۲۳- تبیین تقوا ۳۷۷
- ۲۴- تبیین عوامل تقوا ۳۷۸
- ۲۵- تحصیل تقوا ۳۷۹
- ۲۶- ترک تقوا ۳۷۹
- ۲۷- تشویق به تقوا ۳۷۹
- ۲۸- تعاون بر تقوا ۳۸۱

- ۳۸۲ ----- ۲۹- تعقل و تقوا
- ۳۸۳ ----- ۳۰- تقوا در آمیزش
- ۳۸۳ ----- ۳۱- تقوا در اخلاق
- ۳۸۳ ----- ۳۲- تقوا در اصلاح
- ۳۸۵ ----- ۳۳- تقوا در امتحان
- ۳۸۵ ----- ۳۴- تقوا در انفاق
- ۳۸۵ ----- ۳۵- تقوا در بنای مسجد
- ۳۸۶ ----- ۳۶- تقوا در بنای مسجد قبا
- ۳۸۷ ----- ۳۷- تقوا در بنای مؤسسات
- ۳۸۷ ----- ۳۸- تقوا در پیروزی
- ۳۸۷ ----- ۳۹- تقوا در تغذیه
- ۳۸۸ ----- ۴۰- تقوا در تورات
- ۳۸۹ ----- ۴۱- تقوا در جنگ
- ۳۸۹ ----- ۴۲- تقوا در جهاد
- ۳۹۰ ----- ۴۳- تقوا در حج
- ۳۹۱ ----- ۴۴- تقوا در حجاب
- ۳۹۱ ----- ۴۵- تقوا در حکومت
- ۳۹۱ ----- ۴۶- تقوا در خانواده
- ۳۹۳ ----- ۴۷- تقوا در روابط همسری
- ۳۹۳ ----- ۴۸- تقوا در صید
- ۳۹۴ ----- ۴۹- تقوا در طلاق
- ۳۹۵ ----- ۵۰- تقوا در عقیده
- ۳۹۵ ----- ۵۱- تقوا در عمل
- ۳۹۷ ----- ۵۲- تقوا در کتب آسمانی
- ۳۹۷ ----- ۵۳- تقوا در مبارزه
- ۳۹۷ ----- ۵۴- تقوا در مصرف

- ۳۹۹ ۵۵- تقوا در مقابله به مثل
- ۳۹۹ ۵۶- تقوا و امکانات دنیوی
- ۳۹۹ ۵۷- تقوا و ثروت
- ۳۹۹ ۵۸- تقوا و خطا
- ۴۰۱ ۵۹- تقوای اقتصادی
- ۴۰۲ ۶۰- تقوای بی ایمان
- ۴۰۳ ۶۱- تکذیب تقوا
- ۴۰۳ ۶۲- توصیه به تقوا
- ۴۰۵ ۶۳- توصیه به تقوا در نجوا
- ۴۰۶ ۶۴- توفیق تقوا
- ۴۰۷ ۶۵- تهدید مانعان از تقوا
- ۴۰۷ ۶۶- تهدید مخالفان تقوا
- ۴۰۷ ۶۷- جایگاه تقوا
- ۴۰۷ ۶۸- حتمیت کیفر مخالفان تقوا
- ۴۰۹ ۶۹- حقیقت تقوا
- ۴۰۹ ۷۰- خیر تقوا
- ۴۰۹ ۷۱- دعوت به تقوا
- ۴۲۳ ۷۲- دلایل تقوا
- ۴۲۳ ۷۳- رعایت تقوا
- ۴۲۵ ۷۴- زمینه استقامت در تقوا
- ۴۲۵ ۷۵- زمینه بی تقوایی
- ۴۲۶ ۷۶- زمینه تقوا
- ۴۵۱ ۷۷- زمینه دعوت به تقوا
- ۴۵۲ ۷۸- زمینه های تقوا
- ۴۵۴ ۷۹- زیرکی و تقوا
- ۴۵۵ ۸۰- سرزنش ممانعت از مبلغان تقوا

- ۴۵۵ ۸۱- سرزنش نهی از تقوا
- ۴۵۵ ۸۲- شخصیت مبلغان تقوا
- ۴۵۵ ۸۳- شرایط تقوا
- ۴۵۷ ۸۴- شگفتی ممانعت از مبلغان تقوا
- ۴۵۷ ۸۵- شگفتی نهی از تقوا
- ۴۵۷ ۸۶- شناخت تقوا
- ۴۵۹ ۸۷- عوامل تقوا
- ۴۶۳ ۸۸- فرجام بی تقوایی
- ۴۶۳ ۸۹- فضیلت تقوا
- ۴۶۵ ۹۰- فلسفه تقوا
- ۴۶۵ ۹۱- کافران و تقوا
- ۴۶۵ ۹۲- کیفر بی تقویان
- ۴۶۶ ۹۳- کیفر مخالفان تقوا
- ۴۶۷ ۹۴- کیفر مخالفت با تقوا
- ۴۶۷ ۹۵- گمراهی بی تقویان
- ۴۶۹ ۹۶- لباس تقوا
- ۴۶۹ ۹۷- مانعان از تقوا
- ۴۶۹ ۹۸- مبلغان تقوا
- ۴۶۹ ۹۹- محرومیت از تقوا
- ۴۷۱ ۱۰۰- محمد(صلی الله علیه و آله) و تقوا
- ۴۷۱ ۱۰۱- مراتب تقوا
- ۴۷۶ ۱۰۲- مراد از کلمه تقوا
- ۴۷۷ ۱۰۳- ملاک ارزش تقوا
- ۴۷۷ ۱۰۴- ممانعت از تبلیغ تقوا
- ۴۷۷ ۱۰۵- منشأ ارزش تقوا
- ۴۷۷ ۱۰۶- منشأ تقوا

۴۷۹	۱۰۷- منشأ دعوت به تقوا
۴۷۹	۱۰۸- موارد بی تقوایی
۴۸۱	۱۰۹- موارد تقوا
۴۸۷	۱۱۰- موانع تقوا
۴۹۱	۱۱۱- مؤمنان و تقوا
۴۹۱	۱۱۲- ناپسندی ترک تقوا
۴۹۱	۱۱۳- نشانه های بی تقوایی
۴۹۵	۱۱۴- نشانه های تقوا
۵۱۰	۱۱۵- نقش تقوا در ارزشگذاری
۵۱۱	۱۱۶- نیاز به تقوا
۵۱۲	۶- تقویت روحیه
۵۱۲	۱- تقویت روحیه
۵۱۳	۲- آثار تقویت روحیه
۵۱۳	۳- اهمیت تقویت روحیه
۵۱۵	۴- اهمیت تقویت روحیه مجاهدان
۵۱۵	۵- تقویت روحیه انبیا
۵۱۵	۶- تقویت روحیه انسان ها
۵۱۵	۷- تقویت روحیه در جنگ
۵۱۶	۸- تقویت روحیه در جهاد
۵۱۷	۹- تقویت روحیه رهبری
۵۱۷	۱۰- تقویت روحیه صحابه
۵۱۷	۱۱- تقویت روحیه متقین
۵۱۹	۱۲- تقویت روحیه مجاهدان
۵۲۱	۱۳- تقویت روحیه محمد(صلی الله علیه و آله)
۵۲۳	۱۴- تقویت روحیه مسلمانان
۵۲۳	۱۵- تقویت روحیه مسلمانان مقارن بعثت

- ۱۶- تقویت روحیه موحدان ۵۲۳
- ۱۷- تقویت روحیه مؤمنان ۵۲۳
- ۱۸- زمینه تقویت روحیه ۵۲۵
- ۱۹- زمینه تقویت روحیه فرعونیان ۵۲۵
- ۲۰- عوامل تقویت روحیه ۵۲۷
- ۲۱- عوامل تقویت روحیه انبیا ۵۳۶
- ۲۲- عوامل تقویت روحیه دشمنان اسلام ۵۳۷
- ۲۳- عوامل تقویت روحیه کافران ۵۳۷
- ۲۴- عوامل تقویت روحیه محمد(صلی الله علیه و آله) ۵۳۷
- ۲۵- عوامل تقویت روحیه مسلمانان ۵۳۹
- ۲۶- عوامل تقویت روحیه مؤمنان ۵۳۹
- ۲۷- نیاز به تقویت روحیه ۵۳۹
- ۷- تقيه ۵۴۰
- ۱- تقيه ۵۴۰
- ۲- آثار تقيه ۵۴۰
- ۳- اجتناب از تقيه ۵۴۰
- ۴- احکام تقيه ۵۴۱
- ۵- اهمیت تقيه ۵۴۳
- ۶- تقيه ابراهیم(ع) ۵۴۴
- ۷- تقيه اصحاب كهف ۵۴۵
- ۸- تقيه جايز ۵۴۵
- ۹- تقيه در دين موسى(ع) ۵۴۵
- ۱۰- تقيه عمارياسر ۵۴۵
- ۱۱- تقيه مسلمانان مكه ۵۴۷
- ۱۲- تقيه ممنوع ۵۴۷
- ۱۳- تقيه مؤمن آل فرعون ۵۴۷

- ۱۴- جواز تقيه - ۵۴۹
- ۱۵- سوء استفاده از تقيه - ۵۴۹
- ۱۶- موارد تقيه - ۵۴۹
- ۸- تکاثر - ۵۵۲
- ۱- آثار تکاثر - ۵۵۲
- ۲- اجتناب از تکاثر - ۵۵۲
- ۳- اهل تکاثر در جهنم - ۵۵۳
- ۴- پوچی تکاثر - ۵۵۳
- ۵- تکاثر در پیری - ۵۵۳
- ۶- تکاثر در زندگی دنیوی - ۵۵۵
- ۷- تهدید اهل تکاثر - ۵۵۵
- ۸- تهدید اهل تکاثر مقارن بعثت - ۵۵۵
- ۹- زمینۀ عذاب اهل تکاثر - ۵۵۵
- ۱۰- ظلم تکاثر - ۵۵۷
- ۱۱- علم به بطلان تکاثر - ۵۵۷
- ۱۲- فطريت تکاثر - ۵۵۷
- ۱۳- مراد از تکاثر - ۵۵۷
- ۱۴- منشأ تکاثر - ۵۵۹
- ۱۵- موانع تکاثر - ۵۵۹
- ۹- تکالیف - ۵۶۱
- ۱- ارتباط تکالیف - ۵۶۱
- ۲- تکالیف انبیا - ۵۶۱
- ۳- تکالیف انسان - ۵۶۱
- ۴- تکالیف انسان ها - ۵۶۲
- ۵- تکالیف اهل کتاب - ۵۶۲
- ۶- تکالیف بنی اسرائیل - ۵۶۴

- ۷- تکالیف جنیان ۵۶۴
- ۸- تکالیف حیوانات ۵۶۶
- ۹- تکالیف زن ۵۶۶
- ۱۰- تکالیف شاق ابراهیم(ع) ۵۶۶
- ۱۱- تکالیف شاق مسیحیان ۵۶۸
- ۱۲- تکالیف شاق یهود ۵۶۸
- ۱۳- تکالیف محمد(صلی الله علیه و آله) ۵۶۸
- ۱۴- تکالیف مسلمانان ۵۶۹
- ۱۵- تکالیف مسیحیان ۵۷۰
- ۱۶- تکالیف مشرکان ۵۷۰
- ۱۷- تکالیف مؤمنان ۵۷۰
- ۱۸- تکالیف همگانی ۵۷۰
- ۱۹- تکالیف یهود ۵۷۲
- ۲۰- سختی تکالیف یهود ۵۷۲
- ۲۱- فلسفه تکالیف مالی ۵۷۴
- ۲۲- فلسفه سختی تکالیف یهود ۵۷۴
- ۲۳- نظام تکالیف ۵۷۴
- ۱۰- تکامل ۵۷۵
- ۱- آثار امیدواری به تکامل ۵۷۵
- ۲- آثار تکامل ۵۷۵
- ۳- آثار تکامل علم ۵۷۶
- ۴- آثار تکامل محمد(صلی الله علیه و آله) ۵۷۶
- ۵- آثار ذکر منشأ تکامل ۵۷۶
- ۶- آرزوی تکامل ۵۷۸
- ۷- ابزار تکامل ۵۷۸
- ۸- ارزش تلاش برای تکامل ۵۷۸

- ۹- اهمیت تکامل ۵۷۹
- ۱۰- اهمیت تکامل انسان ۵۸۰
- ۱۱- اهمیت تکامل انسان ها ۵۸۰
- ۱۲- تشویق به تکامل ۵۸۰
- ۱۳- تعقل در تکامل انسان ۵۸۲
- ۱۴- تکامل آدم(ع) ۵۸۲
- ۱۵- تکامل آسمان ۵۸۲
- ۱۶- تکامل آسمان ها ۵۸۲
- ۱۷- تکامل آفرینش ۵۸۴
- ۱۸- تکامل اخروی انسان ها ۵۹۶
- ۱۹- تکامل ادريس(ع) ۵۹۶
- ۲۰- تکامل ادیان ۵۹۸
- ۲۱- تکامل انبیا ۵۹۸
- ۲۲- تکامل انسان ۵۹۸
- ۲۳- تکامل انسان ها ۵۹۹
- ۲۴- تکامل اولیاء الله ۶۰۰
- ۲۵- تکامل ایمان ۶۰۱
- ۲۶- تکامل پس از مرگ ۶۰۲
- ۲۷- تکامل تدریجی موجودات ۶۰۲
- ۲۸- تکامل جسمانی انسان ۶۰۲
- ۲۹- تکامل جن ۶۰۲
- ۳۰- تکامل جنین ۶۰۴
- ۳۱- تکامل حیات ۶۰۴
- ۳۲- تکامل خلقت انسان ۶۰۴
- ۳۳- تکامل خلقت موجودات ۶۰۶
- ۳۴- تکامل در بهشت ۶۰۶

- ۳۵- تکامل در تعالیم ادیان ۶۰۶
- ۳۶- تکامل در روابط اجتماعی ۶۰۸
- ۳۷- تکامل در قیامت ۶۰۸
- ۳۸- تکامل در نظام آفرینش ۶۰۸
- ۳۹- تکامل زمین ۶۱۰
- ۴۰- تکامل زن ۶۱۰
- ۴۱- تکامل ستارگان ۶۱۰
- ۴۲- تکامل شهیدان ۶۱۲
- ۴۳- تکامل علقه ۶۱۲
- ۴۴- تکامل علقه به مضغه ۶۱۲
- ۴۵- تکامل علمای دینی ۶۱۲
- ۴۶- تکامل عیسی(ع) ۶۱۳
- ۴۷- تکامل محمد(صلی الله علیه و آله) ۶۱۴
- ۴۸- تکامل مؤمنان ۶۱۴
- ۴۹- تکامل مؤمنان در بهشت ۶۱۶
- ۵۰- تکامل واقعی ۶۱۶
- ۵۱- تکامل یحیی(ع) ۶۱۶
- ۵۲- دعوت به تکامل ۶۱۶
- ۵۳- ذکر تکامل انسانها ۶۱۸
- ۵۴- روش تکامل ۶۱۸
- ۵۵- زمینه تکامل ۶۱۸
- ۵۶- زمینه تکامل ادریس(ع) ۶۳۰
- ۵۷- زمینه تکامل اسلام ۶۳۰
- ۵۸- زمینه تکامل انسان ۶۳۰
- ۵۹- زمینه تکامل انفاقگران ۶۳۲
- ۶۰- زمینه تکامل زن ۶۳۲

- ۶۱- زمینه تکامل زنان ۶۳۲
- ۶۲- زمینه تکامل عیسی(ع) ۶۳۲
- ۶۳- زمینه تکامل متقین ۶۳۴
- ۶۴- زمینه تکامل محمد(صلی الله علیه و آله) ۶۳۴
- ۶۵- زمینه تکامل مسلمانان ۶۳۴
- ۶۶- زمینه تکامل موجودات ۶۳۶
- ۶۷- زمینه تکامل موحدان ۶۳۶
- ۶۸- زمینه تکامل یحیی(ع) ۶۳۶
- ۶۹- شرایط تکامل ۶۳۸
- ۷۰- شیطان و عوامل تکامل ۶۳۸
- ۷۱- شیطان و موانع تکامل ۶۳۸
- ۷۲- عوامل تکامل ۶۳۸
- ۷۳- عوامل تکامل آفرینش ۶۵۶
- ۷۴- عوامل تکامل اخروی ۶۵۶
- ۷۵- عوامل تکامل انبیا ۶۵۶
- ۷۶- عوامل تکامل انسان ۶۵۸
- ۷۷- عوامل تکامل انسان ها ۶۵۸
- ۷۸- عوامل تکامل زن ۶۵۸
- ۷۹- عوامل تکامل عبادت ۶۵۸
- ۸۰- عوامل تکامل فرزند ۶۶۰
- ۸۱- عوامل تکامل قوم ثمود ۶۶۰
- ۸۲- عوامل تکامل محمد(صلی الله علیه و آله) ۶۶۰
- ۸۳- عوامل تکامل مریم(س) ۶۶۲
- ۸۴- عوامل تکامل موسی(ع) ۶۶۲
- ۸۵- قانونمندی تکامل ۶۶۲
- ۸۶- مراتب تکامل ۶۶۴

- ۸۷- مراحل تکامل نطفه ۶۶۴
- ۸۸- منشأ تکامل ۶۶۴
- ۸۹- منشأ تکامل آفرینش ۶۶۶
- ۹۰- منشأ تکامل جامعه ۶۶۶
- ۹۱- منشأ تکامل محمد(صلی الله علیه و آله) ۶۶۶
- ۹۲- منشأ تکامل مؤمنان ۶۶۷
- ۹۳- موانع تکامل ۶۶۸
- ۹۴- موانع تکامل فکر ۶۷۰
- ۹۵- موانع تکامل قوم ثمود ۶۷۰
- ۹۶- نشانه های تکامل ۶۷۱
- ۹۷- نشانه های تکامل محمد(صلی الله علیه و آله) ۶۷۲
- ۹۸- نعمت تکامل ۶۷۲
- ۹۹- نیاز به تکامل ۶۷۲
- ۱۱- تکبیر ۶۷۴
- ۱- تکبیر ۶۷۴
- ۲- آثار تکبیر ۶۷۴
- ۳- آثار تکبیر ابلیس ۶۹۱
- ۴- آثار تکبیر باغدار متکبر ۶۹۳
- ۵- آثار تکبیر در عبادت خدا ۶۹۴
- ۶- آثار تکبیر دنیاطلبان ۶۹۵
- ۷- آثار تکبیر رهبران شرک ۶۹۵
- ۸- آثار تکبیر قارون ۶۹۵
- ۹- آثار تکبیر کافران ۶۹۶
- ۱۰- آثار تکبیر کافران صدراسلام ۶۹۷
- ۱۱- آثار تکبیر مرفهان کافر ۶۹۷
- ۱۲- آثار تکبیر مشرکان ۶۹۹

- ۱۳- آثار تکبیر مشرکان صدراسلام ۶۹۹
- ۱۴- آثار تکبیر مشرکان مکه ۶۹۹
- ۱۵- اجتناب از تکبیر ۷۰۰
- ۱۶- اجتناب از تکبیر به امکانات مادی ۷۰۳
- ۱۷- احکام تکبیر ۷۰۳
- ۱۸- اقسام تکبیر ۷۰۳
- ۱۹- اهمیت اجتناب از تکبیر ۷۰۵
- ۲۰- تحسین تکبیر ۷۰۵
- ۲۱- ترک تکبیر ۷۰۵
- ۲۲- تکبیر ابلیس ۷۰۵
- ۲۳- تکبیر ابو لهب ۷۰۹
- ۲۴- تکبیر اشراف ۷۰۹
- ۲۵- تکبیر اشراف قوم نوح ۷۱۱
- ۲۶- تکبیر اصحاب الجنه ۷۱۱
- ۲۷- تکبیر انسان ۷۱۲
- ۲۸- تکبیر اهل کتاب ۷۱۳
- ۲۹- تکبیر بر عمل خیر ۷۱۳
- ۳۰- تکبیر بر قرآن ۷۱۳
- ۳۱- تکبیر بر کافران ۷۱۵
- ۳۲- تکبیر بر موسی(ع) ۷۱۵
- ۳۳- تکبیر برادران یوسف ۷۱۵
- ۳۴- تکبیر بنی اسرائیل ۷۱۷
- ۳۵- تکبیر پسندیده ۷۱۷
- ۳۶- تکبیر جادوگران فرعون ۷۱۷
- ۳۷- تکبیر حاکمان قوم عاد ۷۱۹
- ۳۸- تکبیر در احسان ۷۱۹

- ۳۹- تکبیر دنیاطلبان ۷۱۹
- ۴۰- تکبیر رهبران باطل ۷۱۹
- ۴۱- تکبیر رهبران شرک ۷۲۱
- ۴۲- تکبیر رهبران کفر ۷۲۱
- ۴۳- تکبیر شیطان ۷۲۱
- ۴۴- تکبیر طغیانگران ۷۲۱
- ۴۵- تکبیر فرعون ۷۲۳
- ۴۶- تکبیر فرعونیان ۷۲۵
- ۴۷- تکبیر قوم عاد ۷۲۷
- ۴۸- تکبیر کافران ۷۲۷
- ۴۹- تکبیر کافران صدر اسلام ۷۳۰
- ۵۰- تکبیر کافران ظالم ۷۳۱
- ۵۱- تکبیر کافران مکه ۷۳۲
- ۵۲- تکبیر مخالفان محمد(صلی الله علیه و آله) ۷۳۳
- ۵۳- تکبیر مرفهان ۷۳۳
- ۵۴- تکبیر مشرکان ۷۳۳
- ۵۵- تکبیر مشرکان صدراسلام ۷۳۵
- ۵۶- تکبیر مکذبان آخرت ۷۳۵
- ۵۷- تکبیر مکذبان آیات خدا ۷۳۶
- ۵۸- تکبیر مکذبان دین ۷۳۷
- ۵۹- تکبیر مکذبان محمد(صلی الله علیه و آله) ۷۳۷
- ۶۰- تکبیر مکذبان معاد ۷۳۷
- ۶۱- تکبیر ملائکه ۷۳۹
- ۶۲- تکبیر منافقان ۷۳۹
- ۶۳- تکبیر ناپسند ۷۳۹
- ۶۴- تکبیر هنگام نعمت ۷۴۱

- ۶۵- تکبر یهود ----- ۷۴۱
- ۶۶- تهمت تکبر به صالح(ع) ----- ۷۴۱
- ۶۷- حقیقت تکبر ----- ۷۴۱
- ۶۸- خطر تکبر ثروتمندان ----- ۷۴۳
- ۶۹- خطر تکبر مؤمنان ----- ۷۴۳
- ۷۰- دلایل تکبر ابلیس ----- ۷۴۳
- ۷۱- زمینه تکبر ----- ۷۴۵
- ۷۲- زمینه تکبر اقوام پیشین ----- ۷۴۹
- ۷۳- زمینه تکبر بنی اسرائیل ----- ۷۴۹
- ۷۴- زمینه تکبر زن ----- ۷۵۱
- ۷۵- زمینه تکبر فرزند ----- ۷۵۱
- ۷۶- زیان تکبر ----- ۷۵۱
- ۷۷- ساجدان و تکبر ----- ۷۵۱
- ۷۸- سرزنش تکبر ----- ۷۵۳
- ۷۹- صابران و تکبر ----- ۷۵۵
- ۸۰- عابدان و تکبر ----- ۷۵۶
- ۸۱- عوامل ترک تکبر ----- ۷۵۷
- ۸۲- عوامل تکبر ----- ۷۵۷
- ۸۳- عوامل تکبر اهل مکه ----- ۷۵۹
- ۸۴- عوامل تکبر قارون ----- ۷۶۰
- ۸۵- کیفر تکبر ----- ۷۶۱
- ۸۶- کیفر تکبر در عبادت خدا ----- ۷۶۱
- ۸۷- متقین و تکبر ----- ۷۶۱
- ۸۸- ملانکه و تکبر ----- ۷۶۳
- ۸۹- منشأ تکبر ----- ۷۶۳
- ۹۰- موانع تکبر ----- ۷۶۳

- ۷۶۷ ۹۱- ناپسندی تکبر
- ۷۶۷ ۹۲- نجات از تکبر
- ۷۶۷ ۹۳- نشانه های تکبر
- ۷۶۹ ۹۴- نهی از تکبر
- ۷۶۹ ۹۵- وجوب اجتناب از تکبر
- ۷۷۱ ۱۲- تکبیر
- ۷۷۱ ۱- اهمیت تکبیر خدا
- ۷۷۱ ۲- تکبیر خدا
- ۷۷۲ ۳- تکبیر در ایام تشریق
- ۷۷۴ ۴- تکبیر در حج
- ۷۷۴ ۵- تکبیر در نماز
- ۷۷۴ ۶- تکبیر عید فطر
- ۷۷۶ ۷- تکبیر عید قربان
- ۷۷۶ ۸- تکبیر هنگام قربانی
- ۷۷۶ ۹- کلمات تکبیر
- ۷۷۸ ۱۰- آداب تکبیره الاحرام
- ۷۷۹ ۱۳- تکدی
- ۷۷۹ ۱- جواز تکدی
- ۷۷۹ ۲- سرزنش تکدی
- ۷۸۰ ۱۴- تکریم
- ۷۸۰ ۱- آثار تکریم آدم(ع)
- ۷۸۰ ۲- اهمیت تکریم انبیا
- ۷۸۱ ۳- تکریم آدم(ع)
- ۷۸۱ ۴- تکریم اخروی متقین
- ۷۸۲ ۵- تکریم انسان
- ۷۸۳ ۶- تکریم اهل بیت(ع)

- ۷- تکریم بندگان خدا ۷۸۳
- ۸- تکریم بهشتیان ۷۸۴
- ۹- تکریم حبیب نجار ۷۸۵
- ۱۰- تکریم زحمات والدین ۷۸۵
- ۱۱- تکریم متقین ۷۸۶
- ۱۲- تکریم محمد(صلی الله علیه و آله) ۷۸۷
- ۱۳- تکریم مخلصین ۷۸۷
- ۱۴- تکریم مریم(س) ۷۸۷
- ۱۵- عوامل تکریم ۷۸۹
- ۱۶- عوامل تکریم انسان ۷۸۹
- ۱۷- عوامل تکریم ملائکه ۷۸۹
- ۱۸- فلسفه تکریم آدم(ع) ۷۸۹
- ۱۹- ملاک تکریم ۷۹۱
- ۲۰- منشأ تکریم انسان ۷۹۱
- ۲۱- نشانه های تکریم ۷۹۱
- ۲۲- نشانه های تکریم انسان ۷۹۱
- ۱۵- تکفیر ۷۹۴
- ۱- آثار تکفیر گناه ۷۹۴
- ۲- احکام تکفیر ۷۹۴
- ۳- اهمیت تکفیر گناه ۷۹۴
- ۴- تکفیر گناه ۷۹۵
- ۵- تکفیر گناه بنی اسرائیل ۷۹۷
- ۶- تکفیر گناه صالحان ۷۹۷
- ۷- تکفیر گناه محسنان ۷۹۹
- ۸- تکفیر گناه مؤمنان ۷۹۹
- ۹- حرمت تکفیر مسلمانان ۸۰۰

- ۱۰- ذکر تکفیر گناه ۸۰۱
- ۱۱- زمینه تکفیر ۸۰۱
- ۱۲- عوامل تکفیر گناه ۸۰۱
- ۱۳- عوامل تکفیر گناهان کبیره ۸۰۵
- ۱۴- منشأ تکفیر گناه ۸۰۵
- ۱۵- منشأ تکفیر گناه مطلقه ۸۰۵
- ۱۶- موجبات تکفیر گناه ۸۰۵
- ۱۷- نیاز به تکفیر گناه ۸۰۷
- ۱۶- تکلم ۸۰۸
- ۱- آداب تکلم ۸۰۸
- ۲- آداب تکلم با محمد(صلی الله علیه و آله) ۸۰۸
- ۳- اهمیت فهم تکلم پرندگان ۸۰۹
- ۴- بت ها و تکلم ۸۰۹
- ۵- تکلم اخروی اعضای بدن ۸۱۱
- ۶- تکلم اخروی موجودات ۸۱۱
- ۷- تکلم اصحاب اعراف ۸۱۱
- ۸- تکلم انسان ۸۱۳
- ۹- تکلم با خدا ۸۱۳
- ۱۰- تکلم با ملائکه ۸۱۳
- ۱۱- تکلم بت ها با مشرکان ۸۱۳
- ۱۲- تکلم بت ها در قیامت ۸۱۵
- ۱۳- تکلم پرندگان ۸۱۵
- ۱۴- تکلم جهنمیان ۸۱۵
- ۱۵- تکلم خدا ۸۱۶
- ۱۶- تکلم خدا با ابلیس ۸۱۷
- ۱۷- تکلم خدا با فرعون ۸۱۹

- ۱۸- تکلم خدا با کافران ۸۱۹
- ۱۹- تکلم خدا با محمد(صلی الله علیه و آله) ۸۱۹
- ۲۰- تکلم خدا با ملائکه ۸۱۹
- ۲۱- تکلم خدا با موسی(ع) ۸۲۱
- ۲۲- تکلم خدا در قیامت ۸۲۵
- ۲۳- تکلم خدا درباره ۸۲۷
- ۲۴- تکلم دابه الارض ۸۲۷
- ۲۵- تکلم در جهنم ۸۲۹
- ۲۶- تکلم در قیامت ۸۲۹
- ۲۷- تکلم درخت ۸۲۹
- ۲۸- تکلم عیسی(ع) در نوزادی ۸۳۱
- ۲۹- تکلم مشرکان با خدا ۸۳۷
- ۳۰- تکلم معبود راستین ۸۳۷
- ۳۱- تکلم ملائکه ۸۳۹
- ۳۲- تکلم ملائکه با بهشتیان ۸۳۹
- ۳۳- تکلم ملکه مورچگان قصه سلیمان(ع) ۸۴۰
- ۳۴- تکلم موجودات ۸۴۱
- ۳۵- تکلم موجودات آسمانی ۸۴۱
- ۳۶- تکلم مورچگان ۸۴۱
- ۳۷- تمثیل به تکلم انسان ۸۴۳
- ۳۸- درخواست معجزه تکلم مردگان ۸۴۳
- ۳۹- شگفتی تکلم عیسی(ع) در نوزادی ۸۴۳
- ۴۰- شگفتی تکلم نوزاد ۸۴۵
- ۴۱- شگفتی عجز زکریا(ع) از تکلم ۸۴۵
- ۴۲- عجز از تکلم ۸۴۵
- ۴۳- عجز از تکلم در قیامت ۸۴۵

- ۸۴۷ ۴۴- عجز زکریا(ع) از تکلم
- ۸۴۷ ۴۵- کیفیت تکلم خدا
- ۸۴۸ ۴۶- معجزه تکلم مردگان
- ۸۴۹ ۴۷- منشأ تکلم اعضای بدن
- ۸۴۹ ۴۸- منشأ تکلم موجودات
- ۸۵۱ ۴۹- نعمت تکلم
- ۸۵۱ ۵۰- نقش تکلم
- ۸۵۱ ۵۱- ویژگیهای تکلم پرندگان
- ۸۵۲ درباره مرکز

علم مفاهیم شناسی در قرآن سری جدید جلد 33

مشخصات کتاب

نام کتاب: علم مفاهیم شناسی در قرآن جلد 33

تحقیق و تالیف: رسول ملکیان اصفهانی - 1400 ش

ناشر دیجیتالی: مرکز تحقیقات رایانه ای قائمیه اصفهان

ص: 1

1- تفکر

1- آثار تفکر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - حمد - 1 - 5 - 5

5 - اندیشه های آدمی ، پایه و اساس اعمال و رفتار اوست .

الحمد لله رب العلمین . الرحمن الرحیم . ملک یوم الدین . ایاک نعبد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 22 - 21

21 - برای خدا شریک و همتا پنداشتن ، با علم و اندیشه صحیح ناسازگار است .

فلا تجعلوا لله أنداداً و أنتم تعلمون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 184 - 5

5 - تفکر ، روشی ارزشمند در راهیابی به حقایق

أولم يتفكروا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - کفرپیشگان به خاطر تفکر نکردن در جنبه ملکوتی موجودات برای پی بردن به معارف الهی (ت--وحید، قیامت و...) سزاوار سرزنش هستند.

أولم ينظروا في ملكوت السموت والأرض و ما خلق الله من شيء

استفهام در جمله «أولم ينظروا...» انکار توییخی است.

ص: 1

13 - دقت و تفکر در ملکوت آسمان ها و زمین و دیگر آفریده ها ، بهترین وسیله برای ایمان به خدای یگانه و روز قیامت

فبأی حدیث بعده یؤمنون

برداشت فوق بر این اساس است که ضمیر «بعده» به استدلالی که از «أولم یظنوا» فهمیده می شود، برگردانده شود. بر این مبنا «باء» در «بأی» سببیه است. یعنی اگر جهان آفرینش از آن جهت که نیازمند آفریننده است نتواند آدمی را به خدای یگانه مؤمن کند، کدامین دلیل توان اثبات آن را دارد؟

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - رعد - 13 - 3 - 11، 9، 8

8- تفکر در پدیده های عالم ، آدمی را به شناخت خدا و مدبر بودن او بر هستی هدایت می کند .

هو الذی مدّ الأرض . . . إن فی ذلک لآیت لقوم یتفکرون

9- تفکر ، ابزاری برای شناخت خداوند و پدیده های هستی منبع شناخت اوست .

هو الذی مدّ الأرض . . . إن فی ذلک لآیت لقوم یتفکرون

11- تفکر در پدیده های هستی ، زمینه ساز باور به لقای خدا و برپایی قیامت است .

إن فی ذلک لآیت لقوم یتفکرون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 44 - 15

15- تفکر ، از ابزار شناخت و درک حقایق است .

ولعلّهم یتفکرون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 69 - 19

19- تفکر و اندیشیدن ، شرط درک صحیح حقایق و بهره گیری از آیات الهی است .

إن فی ذلک لآیه لقوم یتفکرون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - روم - 30 - 8 - 10

10 - فکر ، از ابزار شناخت حقانیت عالم است .

أولم يتفكروا .. ما خلق الله السموت والأرض و ما بينهما ... إلا بالحق

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - سبأ - 34 - 46 - 10

10 - اندیشه و فکر از راه های رسیدن به حقیقت است .

ثم تفكروا ما بصاحبكم من جنه

ص: 2

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 42 - 17

17 - تفکر و اندیشه وسیله درک درست حقایق الهی

إِنَّ فِي ذَلِكَ لآيَاتٍ لِّقَوْمٍ يَتَفَكَّرُونَ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - رحمن - 55 - 12 - 4

4 - اندیشه در پدیده های زمین ، عامل راه یابی انسان به توحید و جلوه های رحمت حق

الرحمن ... و الأرض وضعها للأنام . فيها ... و الحبّ ذوالعصف و الريحان

با توجه به این که این آیات با صفت رحمانیت خداوند آغاز گردیده و در هر بخش جلوه ای از رحمت حق به انسان یادآوری شده، می توان استفاده کرد که برشمردن این نمونه ها، برای این است که آدمی با تأمل در آنها، به توحید و رحمانیت خداوند پی ببرد.

2- آثار تفکر در آفرینش

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - روم - 30 - 8 - 1

1 - ژرف نگری درباره عالم آفرینش ، زمینه توجه انسان به آخرت و نگرش واقع بینانه به زندگی دنیا است .

يَعْلَمُونَ ظَهْرًا .. أُولِمُ يَتَفَكَّرُوا فِي أَنفُسِهِمْ مَا خَلَقَ اللَّهُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَمَا ب

«فی آنفسهم» ظرف برای «أولم يتفكروا» است؛ یعنی: «تعجب است که با خود نمی اندیشند.» گفتنی است، از آن جایی که جایگاهی برای اندیشیدن، جز نفس آدمی نیست، قید «فی آنفسهم» اشاره به تفکر عمیق و ژرف دارد. همزه، برای تعجب است و دلالت می کند بر این که «غافلان از عالم آخرت و سطحی نگران به دنیا چرا چنین هستند؟» اگر آنان، درباره عالم آخرت، به اندیشه بنشینند، حقانیت آن را درخواهند یافت و با دریافت حقانیت آن به عالم آخرت توجه پیدا خواهند کرد.

3- آثار تفکر در پیدایش حیات

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - جاثیه - 45 - 4 - 3

3 - اندیشه در چگونگی پیدایش حیات و نیروی حس و ادراک در موجودات زنده، زمینه ره یابی به نشانه های متقن الهی

و فی خلقکم و ما . . . آیت لقوم یوقنون

طرح خلقت انسان و جنبندگان، به عنوان زمینه ره یابی به یقین، می تواند نظر به جنبه زنده بودن و حس و شعور داشتن آنها داشته باشد؛ چه این که پیدایش این امور، در متن نظام مادی طبیعت، آیتی بزرگ است.

ص: 3

4- آثار تفکر در تاریخ اقوام پیشین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - قمر - 54 - 16 - 3

3 - تفکر در تاریخ پیامبران و امت های پیشین ، راهگشای انسان در فهم حقانیت هشدار های خداوند

فکیف کان عذابی و نذر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - قمر - 54 - 18 - 5

5 - اندیشه در تاریخ پیامبران و امت های پیشین ، راه گشای انسان در فهم حقانیت هشدار های خداوند

فکیف کان عذابی و نذر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - قمر - 54 - 21 - 4

4 - تفکر در تاریخ پیامبران و امت های پیشین ، راه گشای انسان در فهم حقانیت هشدار های خداوند

فکیف کان عذابی و نذر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - قمر - 54 - 30 - 4

4 - تفکر در تاریخ پیامبران و امت های پیشین ، راه گشای انسان ها ، در فهم حقانیت هشدار های خداوند

کذّبت ثمود بالنّذر . . . فکیف کان عذابی و نذر

5- آثار تفکر در تاریخ انبیا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - قمر - 54 - 16 - 3

3 - تفکر در تاریخ پیامبران و امت های پیشین ، راهگشای انسان در فهم حقانیت هشدار های خداوند

فکیف کان عذابی و نذر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - قمر - 54 - 18 - 5

5 - اندیشه در تاریخ پیامبران و امت های پیشین ، راه گشای انسان در فهم حقانیت هشدار های خداوند

فکیف کان عذابی و نذر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 4

18 - قمر - 54 - 21 - 4

4- تفکر در تاریخ پیامبران و امت های پیشین ، راه گشای انسان در فهم حقانیت هشدار های خداوند

فکیف کان عذابی و نذر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - قمر - 54 - 30 - 4

4- تفکر در تاریخ پیامبران و امت های پیشین ، راه گشای انسان ها ، در فهم حقانیت هشدار های خداوند

كذّبت ثمود بالنّذر . . . فکیف کان عذابی و نذر

6- آثار تفکر در حیات

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 28 - 3

3- تفکر آدمی در آفرینش حیات و مرگ خویش ، وادار کننده وی به ایمان و باور به خدای یکتاست .

کیف تکفرون بالله و کنتم أموتاً فأحیکم

7- آثار تفکر در خلقت انسان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 9 - 12

12- تفکر در چگونگی آفرینش انسان زداينده هرگونه تردید در حاکمیت اراده و قدرت خدا بر اسباب و علل طبیعت

هو علیّ هین و قد خلقتک من قبل و لم تک شیئاً

8- آثار تفکر در طبیعت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 69 - 21

21- تفکر و اندیشه‌پورزی در طبیعت ، از راه های خداشناسی و درک حقایق هستی است .

إن فی ذلك لآیه لقوم یتفکرون

ص: 5

9- آثار تفکر در قرآن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - حشر - 59 - 21 - 9

9- تفکر در آیات وحی ، زمینه ساز خشیت و خشوع انسان در برابر خداوند

لو أنزلنا هذا القرآن على جبل لرأيت حشعاً متصدعاً من خشية الله .. لعلمهم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 44 - 17

17- تفکر در آیات قرآن ، عامل کشف حقانیت و روا بودن نزول وحی بر بشر

وما أرسلنا من قبلك إلا رجالاً نوحى إليهم .. وأنزلنا إليك الذكر لتبين للناس

احتمال دارد متعلق «یتفکرون» شبهه ای باشد که از سوی مشرکان درباره عدم امکان نزول وحی بر بشر، القا و مطرح می شده است.

10- آثار تفکر در مرگ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 28 - 3

3- تفکر آدمی در آفرینش حیات و مرگ خویش ، وادار کننده وی به ایمان و باور به خدای یکتاست .

كيف تكفرون بالله و كنتم أموتاً فأحيكم

11- آثار تفکر طبقاتی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - احقاف - 46 - 11 - 7

7- بینش طبقاتی ، عامل کفر و حق ناپذیری

وقال الذين كفروا .. لو كان خيراً ما سبقونا إليه

از آیه شریفه استفاده می شود که کافران، به نوعی روحیه استکباری ناشی از اشرافیت گرفتار بودند و مؤمنان را از طبقه حقیر و پایین به شمار

می آوردند.

12- آثار تفکر طبقاتی اهل مکه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 6

6- درونمایه های فرهنگ طبقاتی و مادی مردم مکه ، زمینه ساز گرایش آنان به کفر و شرک

وإنا به كفرون . وقالوا لولا نزل هذا القرآن

با توجه به این که آیه شریفه پس از بیان کفر مشرکان (إنا به کافرون) روحیه مادی گرایانه آنان را بازگو می کند، تأثیر این بینش در انحراف و کفر استفاده می شود.

13- آثار تفکر ناپسند

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 67 - 2

2- شرک و عبادت غیر خدا ، اندیشه ای برخاسته از عدم شناخت درست خدا است .

و ما قدروا الله حق قدره

14- آثار عدم تفکر در قرآن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - حشر - 59 - 21 - 8

8- نیندیشیدن در آیات وحی ، عامل بی باکی در برابر خدا و تأثیرناپذیری از قرآن

لو أنزلنا هذا القرآن على جبل لرأيته خشعاً . . . و تلك الأمثل . . . لعلهم يتفكروا

15- آزادی تفکر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - مدثر - 74 - 55 - 2

2- انسان ، موجودی مختار و با اراده ، در عقیده ، اندیشه و رفتار

فمن شاء ذكره

16- ارزش تفکر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - روم - 30 - 21 - 16

16 - تفکر و به کارگیری عقل و خرد، دارای جایگاهی رفیع و امری بایسته است .

ص: 7

إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ لِّقَوْمٍ يَتَفَكَّرُونَ

17- ارزش تفکر زن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - ممتحنه - 60 - 12 - 4

4- ارجمندی تفکر ، عقیده و شخصیت زن ، در نگرش اسلام

يَأْتِيهَا النَّبِيُّ إِذَا جَاءَكَ الْمُؤْمِنَاتُ يَبَايِعْنَكَ .. فَبَايِعِهِنَّ

18- اهمیت تفکر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 176 - 19

19 - واداشتن آدمی به تفکر در فرجام و سرنوشت خویش ، از اهداف داستان های قرآن است .

فَاقْصِصْ الْقِصَصَ لَعَلَّهُمْ يَتَفَكَّرُونَ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 184 - 5,6

5- تفکر ، روشی ارزشمند در راهیابی به حقایق

أُولِمُ يَتَفَكَّرُوا

6- ضرورت پایه ریزی عقاید و باور های دینی بر اساس تفکر

أُولِمُ يَتَفَكَّرُوا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 44 - 18

18- تفکر و اندیشه ، امری مطلوب و بایسته است .

و لَعَلَّهُمْ يَتَفَكَّرُونَ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 69 - 19

19- تفکر و اندیشیدن ، شرط درک صحیح حقایق و بهره گیری از آیات الهی است .

إن فی ذلک لآیه لقوم یتفکرون

ص: 8

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - شوری - 42 - 17 - 4

4- قرار گرفتن میزان و ترازوی تفکر و سنجش در اختیار انسان ها ، از جمله اهداف و فلسفه های مهم نزول قرآن

اللّٰه الذی أنزل . . . المیزان

کتابی که به حق نازل شده است، می تواند آثار و نتایج متعددی داشته باشد و این که تنها عنوان «المیزان» تخصیص به ذکر یافته، دلیل اهمیت این ویژگی قرآن است.

19- اهمیت تفکر در طبیعت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 11 - 11

11- لزوم اندیشه و تفکر برای شناخت طبیعت و راهیابی از آن به خداشناسی

إن فی ذلک لآیه لقوم یتفکرون

20- اهمیت تفکر در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 1 - 5

5- یاد قیامت و تفکر و تأمل در حقایق و رخداد های آن ، امری لازم است و بایسته .

اقترب للناس حسابهم و هم فی غفله معرضون

آیه شریفه، در مقام سرزنش کسانی است که از قیامت و رخداد های آن غافل اند. این سرزنش، حاکی از ضرورت اندیشه و تأمل در باره قیامت و احوال آن است.

21- اهمیت تفکر در کتب آسمانی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 12 - 6

6- لزوم ژرف اندیشی عالمان و رهبران دینی در کتاب های آسمانی و استوارسازی کردار خویش بر پایه آن

يحيى خذ الكتب بقوه

ص: 9

22- اهمیت تفکر در معبود

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 70 - 2

2- اهتمام ابراهیم (ع) برای به اندیشه واداشتن مردم شرک پیشه عصر خویش درباره حقیقت معبود های شان

إذ قال .. ما تعبدون

استفهام در «ماتعبدون» استفهام حقیقی نیست؛ زیرا ابراهیم(ع) می دید که آنان بت می پرستند. بنابراین پرسش یاد شده بدان منظور بوده است که افکار آنان را برآشوبد و به اندیشیدن درباره آنچه می پرستند وادارد.

23- اهمیت تفکر صحیح

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - صافات - 37 - 70 - 6

6- تمامی رفتارها و مواضع فردی و اجتماعی انسان ها ، باید مبتنی بر اندیشه صحیح و مبانی روشن و به دور از تقلید کورکورانه باشد .

فهم علی ءاثرهم یهرعون

24- بی منطقی تفکر طبقاتی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - شوری - 42 - 15 - 28

28- اندیشه های طبقاتی و امتیاز طلب ، فاقد هرگونه پشتوانه علمی و دلیل منطقی

وَأَمْرٌ لِأَعْدَلٍ بَيْنَكُمُ .. لَا حِجَّةَ بَيْنَنَا وَبَيْنَكُمُ

برداشت بالا بنابر این نکته است که «لا حجه..» تأکیدی برای «أمرت لأعدل» باشد و نیز پاسخی به امتیاز خواهان باشد که پشتوانه ای برای سخن خویش ندارند.

25- تشویق به تفکر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 69 - 20

20- تشویق و فراخوانی خداوند به تفکر و اندیشه در طبیعت برای شناخت حقایق الهی

إن فی ذلک لآیه لقوم یتفکرون

ص: 10

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - صفات - 37 - 11 - 1

1 - پیامبر (صلی الله علیه و آله) مأمور توجه دادن کافران و مشرکان بر آفرینش انسان و جهان و ترغیب آنان به تأمل و تفکر درباره آنها

فاستفتهم أهم أشدّ خلقاً أم من خلقنا

استفتا و پرسش در آیه شریفه، برای ترغیب به تفکر و تأمل است؛ نه برای پرسش و استفتای حقیقی.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 9 - 14

14 - برانگیختن فکر و اندیشه و تشویق به تفکر و اندیشیدن، از روش های تربیتی قرآن

قل هل يستوى الذين يعلمون و الذين لا يعلمون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 82 - 1

1 - تشویق جهان گردی و سیر در زمین از سوی خدا، به منظور تفکر و نظاره کردن در سرگذشت پیشینیان و آثار به جای مانده از تمدن و قدرت آنان

أفلم يسيروا في الأرض فينظروا كيف كان عقبه الذين من قبلهم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - جاثیه - 45 - 13 - 11

11 - تشویق انسان، از سوی خداوند به تفکر و اندیشه

إنّ في ذلك لآيت لقوم يتفكرون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - قمر - 54 - 16 - 2

2 - ترغیب مردم از سوی خداوند، برای اندیشه کردن در سرنوشت هلاکت بار قوم نوح

کذّبت قبلهم قوم نوح . . . فکیف کان عذابی و نذر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - قمر - 54 - 18 - 3

3 - ترغیب مردم از سوی خداوند ، برای تأمل در سرنوشت هلاکت بار قوم عاد

کذّبت عاد فکیف کان عذابی و نذر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - قمر - 54 - 21 - 2

2 - ترغیب مردم از سوی خداوند ، برای تأمل در سرنوشت هلاکت بار قوم عاد

ص: 11

کذّبت عاد .. فکیف کان عذابی و نذر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - قمر - 54 - 22 - 7

7 - ترغیب مردم از سوی خداوند ، برای اندیشه در قرآن

و لقد یسرنا القرآن للذکر فهل من مدکر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - قمر - 54 - 30 - 1

1 - ترغیب مردم از سوی خداوند ؛ برای تأمل در سرنوشت هلاکت بار قوم ثمود

کذّبت ثمود بالتّذر .. فکیف کان عذابی و نذر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - قمر - 54 - 32 - 7

7 - ترغیب مردم از سوی خداوند ، برای اندیشه در قرآن

و لقد یسرنا القرآن .. فهل من مدکر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - قمر - 54 - 40 - 7

7 - ترغیب مردم از سوی خداوند برای اندیشه در قرآن

و لقد یسرنا القرآن للذکر فهل من مدکر

26- تفکر ابراهیم (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - صافات - 37 - 88 - 1

1 - حضرت ابراهیم (ع) - پس از دعوت شدن از سوی قومش برای خروج از شهر - به تفکر عمیق در این باره پرداخت .

برداشت یاد شده براساس دو نکته است: 1- «فاء» در «فنظر» عاطفه و جمله «فنظر...» عطف بر جمله مقدر است و تقدیر آن چنین است: «قال قومه أخرج معنا فنظر...». 2- جمله «فنظر نظره فی النجوم»، ضرب المثلی است برای کسی که می خواهد به تفکر پردازد. از این رو به آسمان می نگرد تا اشیا و موجودات پیرامونش، او را از تفکر درست باز ندارد (لسان العرب).

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - صفات - 37 - 89 - 1

ص: 12

1 - ابراهیم (ع)، پس از اندیشه عمیق، مریض بودن خود را به قومش اعلام کرد.

فَنظَرَ نَظْرَهُ فِي النُّجُومِ . فَقَالَ إِنِّي سَقِيمٌ

27- تفکر انسان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 67 - 5

5- انسان، موجودی پرسشگر، خردورز و دارای قدرت تجزیه و تحلیل خلقت خویش است و بر مقایسه گذشته و آینده نظام آفرینش توانا است.

و يقول الإنسن أءذا مامتّ .. أولاً يذكر الإنسن أنّا خلقنه

28- تفکر در آرزوها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 11 - 9

9- انسان وظیفه دار تأمل در جوانب خواسته ها و آمال خویش

و يدع الإنسن بالشّرّ دعاءه بالخير و كان الإنسن عجولاً

در آیه فوق، یکی از نقاط ضعف بشری - که منشأ آن شتابزدگی و دوراندیش نبودن است - بیان شده که در حقیقت هشدار است به اینکه انسانها باید دوراندیش باشند و پیرامون مصالح خویش تأمل و تفکر نمایند.

29- تفکر در آفرینش

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - روم - 30 - 8 - 6

6- ژرف نگری در نظام هستی و توجه به عمر محدود جهان، امری لازم و شایسته است.

أولم يتفكروا في أنفسهم ما خلق الله السموت والأرض و ما بينهما إلاّ بالحقّ و

«و أجل مسّی» عطف به «بالحقّ» است و احتمال دارد که مراد از آن، داشتن مدتی مشخص باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6- اندیشه و مطالعه در آفرینش طبیعت ، از راه های خدا شناسی است .

و من ءایته خلق السموت و الأرض و ما بثّ فیهما من دابّه

ص: 13

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - جائیه - 45 - 13 - 9

9- تفکر و تأمل ، شرط شناخت آیات الهی ، در گستره نظام جهان

إِنَّ فِي ذَلِكَ لآيَاتٍ لِّقَوْمٍ يَتَفَكَّرُونَ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 185 - 3

3 - خداوند مردم را به تفکر و تأمل در وابسته بودن جهان آفرینش و نیاز همواره آن به هستی بخش دعوت کرد .

أولم ينظروا في ملكوت السموات والأرض وما خلق الله من شيء

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - رعد - 13 - 3 - 11، 8

8- تفکر در پدیده های عالم ، آدمی را به شناخت خدا و مدبر بودن او بر هستی هدایت می کند .

هو الذي مدَّ الأرض . . . إن في ذلك لآيَاتٍ لِّقَوْمٍ يَتَفَكَّرُونَ

11- تفکر در پدیده های هستی ، زمینه ساز باور به لقای خدا و برپایی قیامت است .

إن في ذلك لآيَاتٍ لِّقَوْمٍ يَتَفَكَّرُونَ

30- تفکر در آیات آفاقی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - فصلت - 41 - 53 - 9

9 - جان آدمی چونان جهان طبیعت ، سرشار از آیات الهی و شایسته تأمل و اندیشه است .

سنريهم ءايتنا في الأفاق وفي أنفسهم

31- تفکر در آیات انفسی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9- جان آدمی چونان جهان طبیعت ، سرشار از آیات الہی و شایسته تأمل و اندیشہ است .

سنریہم ءایتنا فی الأفاق و فی أنفسہم

ص: 14

32- تفکر در آیات خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - جائیه - 45 - 13 - 10

10 - اندیشه و تأمل در آیات الهی ، یکی از مراتب شکرگزاری به درگاه پروردگار

اللّٰه الذی . . . لعلکم تشکرون ... إنّ فی ذلک لآیت لقوم یتفکرون

33- تفکر در تاریخ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 82 - 1

1 - تشویق جهان گردی و سیر در زمین از سوی خدا ، به منظور تفکر و نظاره کردن در سرگذشت پیشینیان و آثار به جای مانده از تمدن و قدرت آنان

أفلم یسیروا فی الأرض فینظروا کیف کان عقبه الذین من قبلهم

34- تفکر در تنوع موجودات

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - جائیه - 45 - 4 - 5

5 - پراکندگی ، کثرت و تنوع موجودات زنده در زمین ، شایان تأمل و درس آموزی

و ما یتّ من دابّه

تعبیر «یتّ من دابّه» کثرت، تنوع و پراکندگی را می رساند و تصریح به آن، اهمیت موضوع را افاده می کند.

35- تفکر در حقیقت دنیا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - روم - 30 - 7 - 6، 5

5 - درک عمیق و ژرف از حقیقت دنیا ، امری شایسته و لازم است .

عبارت «يعلمون ظاهراً..» به قرینه «و لکنّ أكثر الناس لا يعلمون» درصدد سرزنش و مذمت سطحی نگری به دنیا و توجه نکردن به ژرفا و باطن آن است. بنابراین، شایسته است که انسان ها، تنها به ظواهر بسنده نکنند، بلکه برای درک باطن آن تلاش کنند.

6- ژرف نگری درباره حیات دنیوی، زمینه توجّه به آخرت است .

يعلمون ظهراً من الحيوه الدنيا و هم عن الآخره هم غفلون

تقدیم صفت سطحی نگری درباره دنیا بر صفت غفلت از آخرت، احتمال دارد به خاطر این واقعیت باشد که سطحی نگری درباره دنیا، غفلت از آخرت را در پی دارد. بنابراین، ژرف نگری درباره دنیا و توجه به باطن آن، در رویکرد به آخرت می تواند نقش داشته باشد.

36- تفکر در خالقیت خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 22 - 8

8 - خداوند ، به وجود آورنده روزی و فراهم آورنده اسباب معیشت برای انسانهاست .

فأخرج به من الثمرت رزقاً لکم

37- تفکر در خبرهای قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - ص - 38 - 68 - 3

3 - اخبار مربوط به توحید ، قیامت و رسالت پیامبراسلام ، درخور تأمل و تفکر

هو نبؤا عظیم . أنتم عنه معرضون

محکوم کردن روی گردانی از اخبار بزرگ و سودمند مربوط به قیامت و .. و بی اعتنائی به آنها، می رساند که انسان باید به تأمل و اندیشه در آنها پردازد و از آنها روی گردانی نکند.

38- تفکر در خلقت آفرینش

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - صافات - 37 - 11 - 1

1 - پیامبر (صلی الله علیه و آله) مأمور توجه دادن کافران و مشرکان بر آفرینش انسان و جهان و ترغیب آنان به تأمل و تفکر درباره آنها

فاستفتهم أهم أشدّ خلقاً أم من خلقنا

استفتا و پرسش در آیه شریفه، برای ترغیب به تفکر و تأمل است؛ نه برای پرسش و استفتای حقیقی.

39- تفکر در خلقت انسان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - پیامبر (صلی الله علیه و آله) مأمور توجه دادن کافران و مشرکان بر آفرینش انسان و جهان و ترغیب آنان به تأمل و تفکر درباره آنها

فاستفتهم أهم أشدّ خلقاً أم من خلقنا

استفتا و پرسش در آیه شریفه، برای ترغیب به تفکر و تأمل است؛ نه برای پرسش و استفتای حقیقی.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - طور - 52 - 35 - 1

1 - خداوند، خواهان تأمل و اندیشیدن انسان درباره نحوه پیدایش خود

أم خلقوا من غیر شیء

پرسش در آیه شریفه در حقیقت برای واداشته شدن انسان به اندیشه و تفکر صورت گرفته است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - واقعه - 56 - 58 - 1

1 - فرایند پیدایش انسان از منی در رحم، شایان مطالعه و تأمل

أفرءیتم ما تمنون

مراد از «امناء» (مصدر «تمنون») ریختن منی در رحم است؛ یعنی، آیا به منی - که آن را به صورت نطفه در رحم زن می ریزید - اندیشیده اید؟

40- تفکر در ستارگان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - صافات - 37 - 88 - 1

1 - حضرت ابراهیم (ع) - پس از دعوت شدن از سوی قومش برای خروج از شهر - به تفکر عمیق در این باره پرداخت .

فنظر نظره فی النجوم

برداشت یاد شده براساس دو نکته است: 1- «فاء» در «فنظر» عاطفه و جمله «فنظر...» عطف بر جمله مقدر است و تقدیر آن چنین است: «قال قومه أخرج معنا فنظر...». 2- جمله «فنظر نظره فی النجوم»، ضرب المثلی است برای کسی که می خواهد به تفکر پردازد. از این رو به آسمان می نگرد تا اشیا و موجودات پیرامونش، او را از تفکر درست باز ندارد (لسان العرب).

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - واقعه - 56 - 76 - 2

2 - ستارگان و نظام حاکم بر آنها، پدیده ای عظیم و شایان مطالعه و اندیشه

و اینه لقسم لو تعلمون عظیم

سوگند مؤکد خداوند به ستارگان و تصریح بر عظمت این سوگند، بیانگر مطلب یاد شده است.

ص: 17

41- تفکر در سرنوشت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 176 - 19

19 - واداشتن آدمی به تفکر در فرجام و سرنوشت خویش ، از اهداف داستان های قرآن است .

فاقص القصص لعلمهم يتفكرون

42- تفکر در طبیعت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 22 - 18

18 - اندیشه در آفریدگاری خداوند و ایجاد مواهب طبیعی ، عقیده توحیدی را در پی دارد .

الذی خلقکم .. الذی جعل لکم الأرض ... فلا تجعلوا لله أنداداً

تقریب جمله «لا تجعلوا لله أنداداً» به وسیله «فاء» بر حقایق بیان شده در این آیه و آیه قبل، بیانگر این است که: توجه به آنها، گرایش دهنده آدمی به توحید ربوبی است؛ یعنی، حال که معلوم شد خداوند خالق شماسست و همو آفریننده زمین و ... است معقول نیست مثل و ماندی برای او فرض کنید.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 11 - 9

9- تفکر در تحولات طبیعت ، راهی برای خداشناسی است .

إن فی ذلک لآیه لقوم یتفکرون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 69 - 20

20- تشویق و فراخوانی خداوند به تفکر و اندیشه در طبیعت برای شناخت حقایق الهی

إن فی ذلک لآیه لقوم یتفکرون

43- تفکر در عوامل بارش باران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - حج - 22 - 63 - 5

5 - لزوم تفکر و نگرش عمیق ، به علت اصلی نزول باران از آسمان

ألم تر أنّ الله أنزل من السماء ماء

ص: 18

44- تفکر در فرجام اقوام پیشین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 21 - 1

1 - جهان گردی و سیر در زمین ، به منظور تفکر و نظاره کردن در سرگذشت پیشینیان و آثار به جامانده از تمدن و قدرت آنان ، مورد تشویق خداوند

أولم یسیروا فی الأرض فینظروا کیف کان عقبه الذین کانوا من قبلهم

45- تفکر در فرجام رهبران کفر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - ابراهیم - 14 - 28 - 3

3- خداوند ، فراخوان مردم به تأمل و تفکر در سرنوشت شوم رهبران کفر و ناسپاسی

ألم تر إلی الذین .. أحلّوا قومهم دار البوار

برداشت فوق به خاطر این نکته است که به نابودی کشاندن و دچار سرنوشت شوم ساختن مردم (أحلّوا قومهم دار البوار) کار سردمداران کفر و رهبران جامعه است، نه مردم عادی.

46- تفکر در فرجام قوم عاد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - قمر - 54 - 18 - 3

3 - ترغیب مردم از سوی خداوند ، برای تأمل در سرنوشت هلاکت بار قوم عاد

كذّبت عاد فکیف کان عذابی و نذر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - قمر - 54 - 21 - 2

2 - ترغیب مردم از سوی خداوند ، برای تأمل در سرنوشت هلاکت بار قوم عاد

كذّبت عاد .. فکیف کان عذابی و نذر

47- تفکر در فرجام قوم نوح

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 19

2- ترغیب مردم از سوی خداوند ، برای اندیشه کردن در سرنوشت هلاکت بار قوم نوح

كذّبت قبلهم قوم نوح .. فكيف كان عذابي و نذر

48- تفکر در فرجام کفران کنندگان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9- ابراهیم - 14 - 28 - 3، 1

1- خداوند ، فراخوان مردم به تأمل و تفکر در سرنوشت شوم ناسپاسان نعمتهایش

ألم تر إلى الذين بدلوا نعمت الله كفرًا

3- خداوند ، فراخوان مردم به تأمل و تفکر در سرنوشت شوم رهبران کفر و ناسپاسی

ألم تر إلى الذين .. أحلّوا قومهم دار البوار

برداشت فوق به خاطر این نکته است که به نابودی کشاندن و دچار سرنوشت شوم ساختن مردم (أحلّوا قومهم دار البوار) کار سردمداران کفر و رهبران جامعه است، نه مردم عادی.

49- تفکر در قرآن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - قمر - 54 - 22 - 7

7- ترغیب مردم از سوی خداوند ، برای اندیشه در قرآن

و لقد يسّرنا القرآن للذّكر فهل من مدّكر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - قمر - 54 - 32 - 7

7- ترغیب مردم از سوی خداوند ، برای اندیشه در قرآن

و لقد يسّرنا القرآن .. فهل من مدّكر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - قمر - 54 - 40 - 7

7 - ترغیب مردم از سوی خداوند برای اندیشه در قرآن

و لقد یسرنا القرآن للذکر فهل من مدکر

ص: 20

50- تفکر در قصه شعیب (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 190 - 1

1 - سرگذشت شعیب (ع) و مردم ایکه ، شایان اندیشه و دربردارنده درس عبرتی بزرگ برای دیگران

إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَةً

کلمه «ذلک» به ماجرای میان شعیب(ع) و مردم ایکه اشاره دارد. «آیه» در این جا معادل «عبره» و نکره آمدن آن برای تفخیم است. بنابراین «إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَةً»؛ یعنی، به راستی در این ماجرا، درس عبرتی بزرگ وجود دارد.

51- تفکر در قصه فرعونیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 67 - 1

1 - سرگذشت موسی و فرعونیان ، آیتی بزرگ ، شایان تفکر و عبرت آموز

إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَةً

«ذلک» اشاره به ماجرای میان موسی(ع) و فرعون دارد. «آیه» نیز در این جا معادل «عبره» و نکره آمدن آن برای تفخیم است. بنابراین جمله «إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَةً»؛ یعنی، به راستی در این ماجرا عبرتی بزرگ وجود دارد.

52- تفکر در قصه موسی (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 9 - 1

1 - سرگذشت حضرت موسی (ع) ، فصلی مهم و قابل تأمل و تأسی برای پیامبر (صلی الله علیه و آله) بود .

و هل اتیک حدیث موسی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 67 - 1

1 - سرگذشت موسی و فرعونیان ، آیتی بزرگ ، شایان تفکر و عبرت آموز

إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَةً

«ذَلِكَ» اشاره به ماجرای میان موسی (ع) و فرعون دارد. «آیه» نیز در این جا معادل «عبره» و نکره آمدن آن برای تفخیم است. بنابراین جمله «إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَةً»؛ یعنی، به راستی در این ماجرا عبرتی بزرگ وجود دارد.

ص: 21

53- تفکر در ملکوت آسمان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 185 - 13، 14

13 - دقت و تفکر در ملکوت آسمان ها و زمین و دیگر آفریده ها ، بهترین وسیله برای ایمان به خدای یگانه و روز قیامت

فبأی حدیث بعده یؤمنون

برداشت فوق بر این اساس است که ضمیر «بعده» به استدلالی که از «أو لم یظروا» فهمیده می شود، برگردانده شود. بر این مبنا «باء» در «بأی» سببیه است. یعنی اگر جهان آفرینش از آن جهت که نیازمند آفریننده است نتواند آدمی را به خدای یگانه مؤمن کند، کدامین دلیل توان اثبات آن را دارد؟

14 - آنان که از طریق اندیشه در ملکوت آسمان ها و زمین (نیاز جهان هستی به مالک و هستی بخش) هدایت نشوند ، هیچ دلیلی دیگر نمی تواند آنان را هدایت کند .

فبأی حدیث بعده یؤمنون

توضیح برداشت پیش راهنمای این برداشت است.

54- تفکر در ملکوت زمین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 185 - 13، 14

13 - دقت و تفکر در ملکوت آسمان ها و زمین و دیگر آفریده ها ، بهترین وسیله برای ایمان به خدای یگانه و روز قیامت

فبأی حدیث بعده یؤمنون

برداشت فوق بر این اساس است که ضمیر «بعده» به استدلالی که از «أو لم یظروا» فهمیده می شود، برگردانده شود. بر این مبنا «باء» در «بأی» سببیه است. یعنی اگر جهان آفرینش از آن جهت که نیازمند آفریننده است نتواند آدمی را به خدای یگانه مؤمن کند، کدامین دلیل توان اثبات آن را دارد؟

14 - آنان که از طریق اندیشه در ملکوت آسمان ها و زمین (نیاز جهان هستی به مالک و هستی بخش) هدایت نشوند ، هیچ دلیلی دیگر نمی تواند آنان را هدایت کند .

فبأی حدیث بعده یؤمنون

توضیح برداشت پیش راهنمای این برداشت است.

55- تفکر در ملکوت موجودات

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 185 - 13

13 - دقت و تفکر در ملکوت آسمان ها و زمین و دیگر آفریده ها ، بهترین وسیله برای ایمان به خدای یگانه و روز قیامت

فبأی حدیث بعده یؤمنون

ص: 22

برداشت فوق بر این اساس است که ضمیر «بعده» به استدلالی که از «أولم ينظروا» فهمیده می شود، برگردانده شود. بر این مبنا «باء» در «بأی» سببیه است. یعنی اگر جهان آفرینش از آن جهت که نیازمند آفریننده است نتواند آدمی را به خدای یگانه مؤمن کند، کدامین دلیل توان اثبات آن را دارد؟

56- تفکر در موجودات

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 185 - 4

4- تأمل در وابستگی موجودات جهان به مالک هستی بخش ، راهنمای انسان به حاکمیت مطلق خدای یگانه بر هستی است .

أولم ينظروا في ملكوت السموت والأرض و ما خلق الله من شيء

چون روی سخن با مشرکان است، معلوم می شود هدف از فراخوانی آنان به دقت در ملکوت آسمانها و زمین رهنمون شدن آنان به حاکمیت مطلق خداست.

57- تفکر در موجودات زمین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - رحمن - 55 - 12 - 4

4- اندیشه در پدیده های زمین ، عامل راه یابی انسان به توحید و جلوه های رحمت حق

الرحمن ... والأرض وضعها للأنام . فيها ... والحبّ ذوالعصف و الريحان

با توجه به این که این آیات با صفت رحمانیت خداوند آغاز گردیده و در هر بخش جلوه ای از رحمت حق به انسان یادآوری شده، می توان استفاده کرد که برشمردن این نمونه ها، برای این است که آدمی با تأمل در آنها، به توحید و رحمانیت خداوند پی ببرد.

58- تفکر در هلاکت قوم ثمود

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - قمر - 54 - 30 - 1

1 - ترغیب مردم از سوی خداوند ؛ برای تأمل در سرنوشت هلاکت بار قوم ثمود

كذّبت ثمود بالتّندر . . . فكيف كان عذابي و نذر

59- تفکر درباره باران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 23

2- وابستگی ریزش باران به خداوند ، حقیقتی شایسته و بایسته تأمل

فلینظر .. انا صببنا الماء صبًا

آیه شریفه بدل برای «طعامه» در آیه قبل است و در حقیقت فرمان تأمل و نظر (فلینظر) به آن ارتباط می یابد.

60- تفکر طبقاتی در جاهلیت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - احقاف - 46 - 11 - 5

5- پذیرش امور از سوی طبقه اشراف ، ملاک ارزشی بودن آن امور در جامعه جاهلی

لو كان خيراً ما سبقونا إليه

61- تفکر طبقاتی قوم ثمود

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - قمر - 54 - 24 - 6

6- مکانت و شوکت اجتماعی ، از بالاترین ملاک های ارزشی در نظر قوم ثمود

فقالوا أبشراً منا وحدًا نتبعه

در صورتی که تعبیر «واحداً» بیانگر عدم برخورداری صالح(ع) از قدرت، شوکت و اشرافیت باشد؛ می توان استفاده کرد که قوم ثمود، انتظار داشتند که پیامبر از میان اشراف جامعه، انتخاب شود.

62- تفکر ولید بن مغیره

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - مدثر - 74 - 18 - 2

2 - مبارزه کافران با قرآن و رسالت پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، با اندیشه شیطانی و سنجیده کاری همراه بود .

إِنَّهٗ كَانَ لِأَيَّتِنَا عَنِيْدًا .. إِنَّهٗ فَكَّرَ وَقَدَّرَ

63- توصیه به تفکر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - طور - 52 - 35 - 1

ص: 24

1 - خداوند ، خواهان تأمل و اندیشیدن انسان درباره نحوه پیدایش خود

أم خلقوا من غير شيء

پرسش در آیه شریفه در حقیقت برای واداشته شدن انسان به اندیشه و تفکر صورت گرفته است.

64- دعوت به تفکر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 184 - 2

2 - خداوند کفرپیشگان را به تفکر در ادعای ناصوابشان (مجنون پنداشتن پیامبر) فراخواند .

أولم يتفكروا ما بصاحبهم من جنة

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 69 - 20

20- تشویق و فراخوانی خداوند به تفکر و اندیشه در طبیعت برای شناخت حقایق الهی

إن فی ذلک لآیه لقوم یتفکرون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - سبأ - 34 - 46 - 6

6 - دعوت پیامبر (صلی الله علیه و آله) از مردم مکه برای اندیشیدن درباره جنون نسبت داده شده به آن حضرت

ثم تتفکروا ما بصاحبکم من جنة

مراد از «صاحب»، به قرینه «هو» در عبارت بعدی، پیامبر (صلی الله علیه و آله) است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - نجم - 53 - 19 - 2

2 - فراخوانی مشرکان از سوی خداوند ، به اندیشه و تأمل درباره پوچی مکتب شرک

أفرءیتم اللّٰت والعزّٰی

از واژه «أفرايتم» مطلب بالا استفاده می شود.

65- زمینه تفکر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 176 - 18,19

18 - توجه به داستان بلعم باعورا برانگیزاننده آدمی به تفکر در سرنوشت شوم تکذیب کنندگان و ایجادکننده زمینه های هدایت در

ص: 25

وی است .

فاقصص القصص لعلمهم يتفكرون

19 - واداشتن آدمی به تفکر در فرجام و سرنوشت خویش ، از اهداف داستان های قرآن است .

فاقصص القصص لعلمهم يتفكرون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 11 - 7

7- رویش گیاهان و درختان زیتون ، نخل و تاک به وسیله آب ، زمینه ای برای اندیشیدن و راهی برای خداشناسی است .

ينبت لكم به ... إن في ذلك لآيه لقوم يتفكرون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 42 - 9

9- وادار ساختن مردم به تحقیق و تفکر با طرح پرسش ، در باره عقیده ها و عملکرد های شان ، روشی نیکو در تربیت و تبلیغ

لِمَ تعبد ما لا يسمع ولا يبصر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - حشر - 59 - 21 - 6

6 - استفاده قرآن از مثال ها ، برای به فکر واداشتن توده مردم

و تلك الأمثل نضربها للناس لعلمهم يتفكرون

66- زمینه تفکر در آثار باستانی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 82 - 1

1 - تشویق جهان گردی و سیر در زمین از سوی خدا ، به منظور تفکر و نظاره کردن در سرگذشت پیشینیان و آثار به جای مانده از تمدن و قدرت آنان

أفلم يسيروا في الأرض فينظروا كيف كان عقبه الذين من قبلهم

67- زمینه تفکر دینی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 110 - 7

7- هجرت ، از راه های مصون داشتن ایمان و جهاد ، مایه از بین رفتن موانع تفکر دینی در جامعه *

ص: 26

هاجروا من بعد ما فتنوا ثم جهدوا و صبروا

قرار گرفتن جهاد در کنار هجرت و مکمل شمرده شدن آن، می تواند اشاره به مطلب فوق داشته باشد.

68- سرزنش تفکر طبقاتی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - کهف - 18 - 28 - 24,35

24- فکر اولویت ثروت مندان بر تهیدستان در کسب هدایت ، اندیشه ای سخیف و بافته قلب غافلان از یاد خدا است .

و لاتطع من أغفلنا قلبه عن ذكرنا

35- تحقیر تهیدستان خداخواه و فرومایه دیدن موضع طبقاتی آنان ، بینشی ضد الهی و بیرون از حد اعتدال است .

و لاتطع من .. . کان أمره فرطاً

69- عدم تفکر در نشانه های قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 1 - 7

7- انسان ها ، از درنگ و تفکر در نشانه های قیامت و دلایل اثبات آن ، روی گردان هستند .

اقترب للناس حسابهم و هم فی غفله معرضون

متعلق «غفلت» و «اعراض» دو چیز است؛ زیرا غفلت، نشانگر بی توجهی به مسأله و اعراض، علامت توجه به آن است و معقول نیست که یک چیز هم مورد توجه باشد و هم عدم توجه. بنابراین مقصود از اعراض، روی گردانی از دلایل روشن بر اثبات معاد و عدم تأمل و تفکر درباره قیامت است.

70- عدم تفکر کافران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - ق - 50 - 6 - 1

1- نکوهش کافران از سوی خداوند ، به خاطر نیندیشیدن در عظمت ، زیبایی و اتقان نظام آسمان

أفلم ينظروا إلى السماء فوقهم .. . و ما لها من فروع

71- علم به تفكر انسان ها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 27

4- امکان آگاهی جن از اندیشه ها ، عقاید و رفتار انسان ها

وَأَنَا ظَنُّنَا أَنْ لَنْ تَقُولَ الْإِنْسُ وَالْجِنَّ عَلَى اللَّهِ كَذِبًا

72- عوامل تفکر قوم ابراهیم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 64 - 1

1- قوم بت پرست ابراهیم ، پس از آگاه شدن از ناتوانی بت ها از سخن گفتن ، به خود آمده و به تفکر و اندیشه در عقیده خویش فرو رفتند .

فَرَجِعُوا إِلَىٰ أَنْفُسِهِمْ

برداشت یاد شده مبتنی براین است که مقصود از «فَرَجِعُوا إِلَىٰ أَنْفُسِهِمْ» به خود آمدن و رجوع هر یک از بت پرستان به وجدان و ضمیر خود و به فکر فرو رفتن آنان باشد.

73- عوامل مؤثر در تفکر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - سبأ - 34 - 46 - 9

9- تأثیر انگیزه های درونی و نیز جوّ فکری جامعه ، بر اندیشه و خردورزی افراد آن

أَنْ تَقُومُوا لِلَّهِ مِثْلَ خِيَارِكُمْ وَقَدْ أَنْتُمْ قَوْمٌ يَتَذَكَّرُونَ

این که خداوند توصیه فرمود: فکر کنید پس از قیام خالصانه به صورت یک و یا دو نفره، نکته یاد شده قابل استفاده است. گفتنی است که کاربرد «ثُمَّ» - که برای تراخی است - برداشت را تقویت می کند.

74- فاقدان تفکر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 185 - 6

6 - کفرپیشگان به خاطر تفکر نکردن در جنبه ملکوتی موجودات برای پی بردن به معارف الهی (ت--وحید، قیامت و . . .) سزاوار سرزنش هستند .

أولم ينظروا في ملكوت السموت و الأرض و ما خلق الله من شيء

استفهام در جمله «أولم ينظروا . . . » انكار توييخي است.

ص: 28

75- قدرت تفکر اصحاب کهف

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - کهف - 18 - 19 - 21

21- حافظه و قدرت تفکر و تصمیم گیری اصحاب کهف و جهاز هاضمه آنان - پس از خواب طولانی ایشان - باز ، باقی و سالم مانده بود .

فابعثوا أحدکم بورقکم

76- مراتب تفکر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 13 - 8

8- برای هر مرتبه از اندیشه و بینش ، ابزار مناسب جهت خداشناسی در طبیعت وجود دارد .

ینبت لکم به الزرع . . . لقوم یتفکرون . و سخّر لکم الّیل ... لقوم یعقلون . و ما

با توجه به اینکه به دنبال عبارت « الزرع و الزیتون و ... » - که اموری ساده بوده و برای نتیجه گیری فکر به تنهایی کافی است - « لقوم یتفکرون » و به دنبال تسخیر شب ، روز و ... - که دقت لازم دارد - « لقوم یعقلون » و به دنبال تفاوت رنگها - که مقدمات کلی دارد و با اندک توجهی به دست می آید - « لقوم یدّکرون » به کار برده شده است ، مطلب فوق به دست می آید .

77- مشابهت تفکر انسان ها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 118 - 13

13 - همانندی اندیشه های انسان ها ، از عوامل تکرار حوادث تاریخی است .

کذلک قال الذین . . . مثل قولهم تشبهت قلوبهم

78- موانع تفکر در آفرینش

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - جائیه - 45 - 3 - 8

8- روحیه انکار و عناد در برابر حق ، مانع بهره‌وری معنوی و عرفانی انسان از ژرف کاوی در نظام طبیعت

إِنَّ فِي السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ لَآيَاتٍ لِلْمُؤْمِنِينَ

وصف «للمؤمنين» این مفهوم را می‌رساند که کافران و یا غافلانی که انگیزه حق‌جویی را ندارند، با ژرف‌کاوی در نظام آسمان‌ها

ص: 29

و زمین، بهره ای بایسته از آن نمی برند.

79- موانع تفکر نو

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - لقمان - 31 - 21 - 12

12 - تعصّب و وفاداری به آرای پیشینیان ، مانع بروز و رشد اندیشه های نو است .

و إذا قيل لهم اتبعوا ما أنزل الله قالوا بل نتبع ما وجدنا عليه ءاباءنا

80- موضعگیری در برابر تفکر نو

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - مؤمنون - 23 - 68 - 11

11 - موضع گیری در برابر اندیشه های نو و بی سابقه ، امری طبیعی و عذری قابل قبول

أم جاءهم ما لم يأت ءاباءهم الأولين

از این آیه استفاده می شود که: اگر نزول کتاب امری بی سابقه بود، موضع گیری کافران در برابر قرآن قابل پذیرش بود.

81- نقش تفکر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 11 - 12

12- تفکر و اندیشه از ابزار شناخت است .

إن في ذلك لآية لقوم يتفكرون

ص: 30

2- تفویض

1- اهمیت تفویض به خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 44 - 8

8- لزوم توکل و واگذاشتن کارها و نتایج و پیامدهای آن به خدا، پس از تلاش گسترده خیرخواهانه برای هدایت و تربیت مردم

وَأُفْوِضْ أَمْرِي إِلَى اللَّهِ

2- تفویض اختیار به مدیران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 86 - 14

14- تفویض برخی اختیارات به مدیران و رهبران، در محدوده وظایف شان، امری لازم است.

قلنا يذا القرنين إِمَّا أَنْ تَعَدَّبَ وَإِمَّا أَنْ تَتَّخِذَ فِيهِمْ حَسَنًا

خداوند ذوالقرنین را در تصمیم گیری برای نحوه برخورد با اقوام مغرب، مخیر گذاشت، دیگران نیز باید این را سرمشق خود قرار دهند.

3- تفویض امور

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 88 - 27

27- ضرورت توکل آدمی به خداوند و واگذاری امور به او

ص: 31

4- تفویض به خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 44 - 6،12

6 - مؤمن آل فرعون، پس از تلاش گسترده خیرخواهانه خود برای هدایت قومش، کار و سرنوشت خویش را به خدا وا گذاشت و بر او توکل کرد.

وَأُفْوِضْ أَمْرِي إِلَى اللَّهِ

12 - بصیرت و آگاهی کامل خداوند بر احوال بندگان، مقتضی توکل و واگذاری کارها به او است.

وَأُفْوِضْ أَمْرِي إِلَى اللَّهِ إِنَّ اللَّهَ بَصِيرٌ بِالْعِبَادِ

برداشت یاد شده به این خاطر است که جمله «إِنَّ اللَّهَ بَصِيرٌ بِالْعِبَادِ» در مقام تعلیل برای جمله «أُفْوِضْ أَمْرِي...» است؛ یعنی، کار خود را به خدا وامی گذارم؛ چون او بر احوال بندگان آگاه است.

5- تفویض حق تشریح

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - شوری - 42 - 21 - 6

6 - حق تشریح و قانون گذاری، قابل تفویض از سوی خداوند

شروعوا لهم من الدين ما لم يأذن به الله

از مفهوم «ما لم يأذن به الله» مطلب بالا استفاده می شود.

6- رد تفویض

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 166 - 5

5 - نفی اندیشه جبریگری و نیز تفکر تفویض صرف

اصابتکم مصیبه... هو من عند انفسکم... و ما اصابتکم... فباذن الله

آیه مورد بحث و آیه قبل، شکست احد را هم وابسته به خود مسلمانان دانسته و هم اذن الهی را در آن شکست دخیل شمرده است؛ یعنی افعال بندگان در عین اینکه مستند به خود آنان است، خارج از خواست و اذن الهی نخواهد بود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 32

1 - انسان در عین مختار بودن ، بدون اذن خداوند قادر بر انتخاب و انجام هیچ کاری نیست .

ولو شاء ربك لأمن من في الأرض . . . و ما كان لنفس أن تؤمن إلا بإذن الله

خداوند در آیه قبل (ولو شاء ربك) مختار بودن انسانها را بیان فرمود. این آیه شریفه نیز برای دفع توهّم تقویض است؛ یعنی، گر چه آدمیان در پذیرش ایمان و کفر آزادند، لکن باید متوجه باشند که انتخاب هر یک از آنها بی اذن خداوند ممکن نیست. برداشت فوق با الغای خصوصیت از ایمان، آورده شده است.

2 - انسان در عین مختار بودن ، توانایی انتخاب ایمان بدون رخصت و اذن خداوند را نخواهد داشت .

ولو شاء ربك لأمن من في الأرض . . . و ما كان لنفس أن تؤمن إلا بإذن الله

3- تقرب

1- آثار تقرب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مانده - 5 - 36 - 5

5- ایمان و تقوا و تقرب به خداوند و جهاد در راه او، راه نجات از عذاب قیامت

يَأَيُّهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ .. لَهُمْ عَذَابُ الْيَمِّ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 86 - 8

8- پیشه ساختن احسان و صلاح، زمینه ساز ارتقای درجه در پیشگاه خداوند است.

نجزی المحسنين ... كل من الصالحين ... فضلنا على العلمين

چون دو صفت احسان و صلاح به عنوان ممیزات پیامبران در آیات پیشین مطرح شده بود، چنین برمی آید که این دو صفت دارای نقش اساسی در بالا بردن درجه و مقامات معنوی هستند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8- هود - 11 - 3 - 7

7- یکتاپرستی، پذیرش رسالت پیامبر (صلی الله علیه و آله)، استغفار از شرک و گناه و حرکت به سوی خدا، موجب جلب عنایت خدا و دستیابی به معیشتی نیکو در دنیا است.

أَلَّا تَعْبُدُوا إِلَّا اللَّهَ .. وَأَنْ اسْتَغْفِرُوا رَبَّكُمْ ثُمَّ تَوْبُوا إِلَيْهِ يَمْتَعِكُمْ مَتَاعًا حَسَنًا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8- هود - 11 - 29 - 12

12- ایمان به خدا و تقرب به درگاه او، عامل پیوند انبیا با پیروان خود

و ما أنا بطارد الذين ءامنوا إنهم ملقوا ربهم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبياء - 21 - 19 - 9

9- تأثیر دستیابی به مقام قرب الهی ، در خستگی نیافتن از عبادت و پرستش خداوند و تکبر نورزیدن

و من عنده لا يستكبرون عن عبادته و لا يستحسرون

از این که خداوند فرمود «آنها که پیش ما هستند و مقرب اند، از عبادت خسته نمی شوند و تکبر نمیورزند»، به دست می آید که دستیابی به قرب الهی، در خستگی ناپذیری و تکبر نورزیدن تأثیر دارد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - روم - 30 - 38 - 16

16 - تلاش برای کسب رضای خداوند ، رستگاری آفرین است .

فَأْتِ ذَا الْقُرْبَىٰ حَقَّهُ . . . ذَلِكُمْ خَيْرٌ لِّلَّذِينَ يَرِيدُونَ وَجْهَ اللَّهِ وَأُولَئِكَ هُمُ الْمَفْلُحُونَ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - فصلت - 41 - 38 - 9

9 - تأثیر قرب به خداوند ، در علاقه و شیفتگی انسان به عبادت او

فَالَّذِينَ عِنْدَ رَبِّكَ يُسَبِّحُونَ لَهُ بِاللَّيْلِ وَالنَّهَارِ

«عند ربك» اشعار به قرب دارد. استمرار و تداوم عبادت به فرشتگان مقرب نسبت داده شده است. بنابر این می توان چنین استنباط کرد که درجات عبادت و پرستش - که نماد شیفتگی به خداوند است - به درجات تقرب انسان بستگی دارد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - نجم - 53 - 58 - 3

3 - لزوم مرتبط ساختن خویش با خداوند در دنیا ، برای بهره مند شدن از حمایت او در آخرت

ليس لها من دون الله كاشفه

پیام اصلی آیه شریفه، می تواند تشویق انسان ها به مرتبط ساختن خویش با خداوند باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - واقعه - 56 - 89 - 6

6 - تقرب به خداوند ، عامل بهره مندی از رحمت بی کران الهی و بهشت سرشار از نعمت

فَأَمَّا إِنْ كَانَ مِنَ الْمُقَرَّبِينَ . فَرَوْحٌ وَرِيحَانٌ وَجَنَّاتٌ نَعِيمٌ

ص: 35

2- آثار تقرب به خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - معارج - 70 - 3 - 3

3 - تقرب به خداوند ، موجب صعود انسان به مرتبه کمال و درجات عالی است .

ذی المعارج

وقتی صعودگاه ها و درجات عالی نزد خدا است؛ بنابراین راه رسیدن به این درجات و صعودها تقرب به خدا خواهد بود و توصیف خداوند به «ذی المعارج» ممکن است به همین جهت باشد مانند مفاد آیه 15 از سوره «غافر» (رفیع الدرجات ذوالعرش).

3- ابزار تقرب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 37 - 3

3 - قرآن ، راه حرکت انسان به سوی خداوند است .

و من یعش عن ذکر الرحمن . . . لیصلّونهم عن السبیل

با توجه به توضیح برداشت قبل و این که مراد از «ذکر الرحمان» قرآن باشد، مطلب یاد شده به دست می آید.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - علق - 96 - 19 - 14

14 - سجده ، کارآمدترین وسیله برای تقرب به پیشگاه خداوند

و اسجد و اقترب

4- ارزش پیشگامی در تقرب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 57 - 7

7- تلاش برای راه یابی به بالاترین مرتبه کمال و سبقت بر دیگران در تقرب به خدا ، تلاش و تکاپویی ارجمند و ستودنی

أولئك الذين يدعون يبتغون إلى ربهم الوسيله أيهم أقرب

5- ارزش تقرب

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

18 - قمر - 54 - 35 - 3

ص: 36

3- صرف انتساب به خداوند و یا پیوند خویشاوندی با پیامبران ، موجب نجات و سعادت انسان نمی شود .

ءال لوط نجینهم .. کذلک نجزی من شکر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - رحمن - 55 - 27 - 6

6- تقرب به پروردگار ، ارزشی جاودان و شایان جست و جواست ؛ نه امکانات ناپایدار دنیا .

کلّ من علیها فان . و یبقی وجه ربّک

از مناسبت میان «کلّ من علیها فان» با «و یبقی ..» و از مقابله این دو با یکدیگر، مطلب بالا قابل استفاده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - واقعه - 56 - 88 - 3

3- تقرب به خداوند ، والاترین ارزش ها و فضیلت ها برای بشر

فأما إن کان من المقربین

6- ارزش تقرب به خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 35 - 5

5- حضور در جوار قرب ربوبی ، غیر قابل قیاس با والاترین نعمت های دنیوی

وإن کلّ ذلک .. و الآخره عند ربّک للمتّقین

از «عند ربّک»، حضور در جوار قرب ربوبی استفاده شده است.

7- ارزش مقام تقرب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 175 - 9

9- هدایت و رسیدن به خداوند ، پاداشی برتر از بهشت و نعمت های آن

فاما الذين ءامنوا بالله . . . ويهديهم إليه صراطاً مستقيماً

غالباً در مقام بیان پاداش، اول ادنی و آنگاه اعلی را ذکر می کنند؛ بنابراین رسیدن به خدا و قرب به او «بهدیهم الیه» می تواند بهترین پاداش مؤمنان باشد.

ص: 37

8- اشراف قوم نوح و تقرب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 29 - 19

19- اشراف قوم نوح ، ناآگاه به مرتبه والای « لقاء الله » و تقرب به درگاه خدا

إنهم ملقوا ربهم و لكنی أریکم قومًا تجهلون

9- اهمیت تقرب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 35 - 5

5- لزوم سعی و تلاش برای یافتن راهی به مقام قرب الهی

يأیها الذین ءامنوا .. و ابتغوا إلیه الوسیله

کلمه «الیه» متعلق به «الوسیله» است و وسیله به چیزی گفته می شود که باعث تقرب گردد، یعنی در پی یافتن چیزی باشید که شما را به خدا و قرب او برساند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 99 - 15

15 - لزوم استفاده از امکانات مادی در جهت تقرب به خدا و کسب ارزش های معنوی

من یؤمن بالله .. و یتخذ ما ینفق قربت عند الله و صلوت الرسول

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 3 - 4

4- ضرورت حرکت به سوی خداوند و تقرب به درگاه او

استغفروا ربکم ثم توبوا إلیه

مفسران، در عطف «توبوا إلیه» بر «استغفروا ربکم» - که به ظاهر مآلی واحد دارند - چند توجیه بیان کرده اند. آنچه به نظر قریب می رسد، این است که مراد از توبه در این جا، بازگشت به خدا و حرکت به سوی اوست نه توبه کردن از گناهان. گفتنی است که حرکت به سوی

خدا، به این است که اوامر او اطاعت شود و از نهیهای او پرهیز گردد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 52 - 5

5- لزوم حرکت به سوی خدا و تقرب به درگاه او

ثم توبوا إلیه

عطف «توبه» بر «استغفار» نشانه مغایرت آن دو است که با توجه به معنای توبه (رجوع) می توان گفت: «توبوا إلیه»؛ یعنی ، [با اطاعت از خداوند] به سوی او تغییر جهت دهید.

ص: 38

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 61 - 18

18- لزوم حرکت به سوی خداوند و تقرب به درگاه او

ثم توبوا إليه

عطف جمله «توبوا إليه» بر «استغفروه» بیانگر این است که از توبه، معنایی غیر از استغفار اراده شده است. با توجه به معنای لغوی توبه (رجوع کردن) می توان گفت: مراد از توبه در آیه شریفه، حرکت کردن به سوی خدا با اطاعت از اوامر و نواهی اوست.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 90 - 6، 2

2- لزوم حرکت به سوی خدا و تقرب به درگاه او

ثم توبوا إليه

دلیل برداشت فوق را می توانید در «آیه 36» ذیل برداشت شماره 4، ملاحظه کنید.

6- حصر ربوبیت به خداوند، لزوم استغفار و تقرب به درگاه خدا از تعالیم شعیب (ع)

واستغفروا ربکم ثم توبوا إليه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - علق - 96 - 19 - 13، 18

13 - تلاش برای تقرب به درگاه خداوند، وظیفه ای الهی بر عهده پیامبر (صلی الله علیه و آله)

واقترب

«اقترب» از باب افتعال است که بر تکلف و اجتهاد دلالت دارد.

18 - لزوم سجده به پیشگاه خداوند و تلاش برای تقرب به درگاه او

واسجد واقترب

آیه شریفه گرچه خطاب به پیامبر (صلی الله علیه و آله) است؛ ولی از کاربرد تعبیر «عبداً» (در آیه قبل) به جای نام مخصوص آن حضرت،

تعمیم مفاد آن به همه مردم استفاده می شود.

10- اهمیت تقرب به خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - کوثر - 108 - 2 - 17

17 - پیوند با خداوند ، مقدّم بر پیوند با مردم و زمینه ساز آن است . *

فصلّ لربّک وانحر

عطف دو فرمان، ممکن است عطف مسبّب بر سبب باشد.

ص: 39

11- باغدار متکبر و تقرب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - کهف - 18 - 36 - 10

10- مرد رفاه مند مغرور، به محبوبیت خود نزد خدا، اطمینان داشت.

ولئن رُدَدْتُ إلی رَبِّی لأُجِدَنَّ خیرًا منها مُنْقَلَبًا

اضافه «رَبِّ» به ضمیر متکلم، نشانه آن است که گوینده، خود را به «رَبِّ»، بسیار نزدیک می داند؛ چرا که او را «رَبِّ» خود می داند و فاصله ای بین خود و پروردگار خویش - از نظر معنوی - نمی بیند. این نکته و نیز اطمینان به آخرتی برتر، نشان می دهد که ثروت مند مغرور خود را محبوب خدا می دید.

12- پیشگامان در تقرب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 57 - 6

6- دعوت کنندگان به تعالیم الهی، هر کدام برای تقرب بیشتر خود به خداوند، در مسابقه و تلاش هستند.

أولئک الذین یدعون یتبعون إلی ربهم الوسیله أیهم أقرب

برداشت فوق، بنابراین نکته است که مراد از «أولئک» دعوت کنندگان به خدا باشند که مشرکان آنان را می پرستیدند تا به خدا تقرب جویند و خداوند به مشرکان می گوید: «چگونه آنان را می پرستید در حالی که آنان، خود برای تقرب به خدا واسطه هایی قرار می دهند تا تقرب بیشتر هر یک معلوم شود.»

13- تقرب آدم(ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - اعراف - 7 - 22 - 11

11 - تخلف آدم و همسرش از فرمان الهی، سبب دورگشتن آنان از مقام قرب خدا شد.

نادیهما ربهما ألم أنهکما عن تلکما الشجره

واژه «ندا» معمولاً در مواردی به کار برده می شود که مخاطب فاصله نسبتاً زیادی با ندا دهنده داشته باشد. و خداوند این واژه را پس از تخلف آدم و همسرش به کار برد.

14- تقرب ابراهيم (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

ص: 40

5- ساختن کعبه، فرمانی از جانب خدا به ابراهیم و اسماعیل (ع) و مایه تقرب آنان به درگاه خدا

و إذ يرفع إبراهيم القواعد من البيت وإسماعيل ربنا تقبل منا

تقاضای ابراهیم و اسماعیل (ع) از خداوند مبنی بر پذیرفته شدن عملشان (ساختن کعبه)، مستلزم آن است که خداوند فرمان به ساختن کعبه داده باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - صفات - 37 - 109 - 2

2- حضرت ابراهیم (ع)، دارای مقام رفیع در پیشگاه خداوند

سلم علی ابراهیم

برداشت یاد شده از سلام همراه با تکریم خدا به ابراهیم (ع) به دست می آید.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - صفات - 37 - 111 - 2

2- حضرت ابراهیم (ع)، از بندگان برجسته و مقرب خداوند

إنّه من عبادنا

برجسته و مقرب بودن ابراهیم (ع) از اضافه «عباد» به ضمیر جلاله «نا» به دست می آید.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - ص - 38 - 47 - 2

2- عظمت مقام و قرب ابراهیم، اسحاق و یعقوب (علیهم السلام) در پیشگاه خداوند

و إنهم عندنا لمن المصطفین

برگزیدگی ابراهیم (ع) و .. از سوی خداوند با آمدن قید «عندنا» (پیشگاه ما)، می تواند گویای برداشت یاد شده باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3- امتیاز ویژه حضرت ابراهیم (ع)، در بارگاه قرب الهی

و ابرهیم الذی وقّی

ذکر «الذی وقّی» نشانگر این است که وفای به عهد از سوی ابراهیم(ع)، آن حضرت را به مرتبتی والا در پیشگاه خداوند رسانده و دارای امتیازی ویژه نمود.

15- تقرب اخروی پیشگامان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 41

1 - سابقون (پیشتانان) ، برخوردار از مقام قرب الهی در آخرت

و السابقون السابقون . أولئك المقربون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - برخورداری پیشتانان (سابقون) ، از مقام قرب الهی در جهان آخرت و دستیابی آنان به بهشت سرشار از نعمت ، پاداش الهی به آنان در قبال اعمال صالح شان

و السابقون السابقون . أولئك المقربون . فی جنّات النعیم ... جزاء بما كانوا یعم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - انسان های پیشتاز (سابقون) جزء مقربان درگاه خدا در جهان آخرت

فأما إن كان من المقربین

«مقربان» همان دسته اند که در آیات آغازین این سوره، از آنان به عنوان «السابقون» یاد شده است.

4 - ره یافتگان به مقام قرب الهی (پیشتانان) ، در جهان آخرت برخوردار از شانی ویژه نزد خداوند

فأما إن كان من المقربین

تقدیم مقربین بر دیگران، می تواند بیانگر مطلب یاد شده باشد.

16- تقرب اسحاق(ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - عظمت مقام و قرب ابراهیم ، اسحاق و یعقوب (علیهم السلام) در پیشگاه خداوند

وإنّهم عندنا لمن المصطفین

برگزیدگی ابراهیم(ع) و .. از سوی خداوند با آمدن قید «عندنا» (پیشگاه ما)، می تواند گویای برداشت یاد شده باشد.

17- تقرب اسماعیل(ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 127 - 5

5- ساختن کعبه ، فرمانی از جانب خدا به ابراهیم و اسماعیل (ع) و مایه تقرب آنان به درگاه خدا

و إذ يرفع إبراهيم القواعد من البيت وإسماعيل ربنا تقبل منا

ص: 42

تقاضای ابراهیم و اسماعیل (ع) از خداوند مبنی بر پذیرفته شدن عملشان (ساختن کعبه)، مستلزم آن است که خداوند فرمان به ساختن کعبه داده باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - صفات - 37 - 107 - 2

2- فرزند ابراهیم (ع) (اسماعیل)، برخوردار از عظمت و مقام والا در پیشگاه خداوند

و فدینه بذبح عظیم

برداشت یاد شده به دلیل این نکته است که عظمت فدیة در قبال هز چیزی، حکایت از عظمت آن چیز دارد.

18- تقرب الیاس (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - صفات - 37 - 130 - 2

2- الیاس (ع)، دارای مقامی رفیع در پیشگاه خداوند

سلم علیٰ ال یاسین

از سلام همراه با تکریم خدا به الیاس پیامبر، می تواند برداشت یاد شده را به دست آورد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - صفات - 37 - 132 - 2

2- الیاس (ع)، از بندگان برجسته و مقرب خداوند

إِنَّهُ مِنْ عِبَادِنَا

19- تقرب بادیة نشینان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7- توبه - 9 - 99 - 5

5- برخی از بادیة نشینان، دارای انفاق های خالصانه جهت تقرب به خدا و جلب دعا و درود پیامبر (صلی الله علیه و آله) برای خویش

و من الأعراب . . . و يتخذ ما ينفق قربت عند الله و صلوات الرسول

20- تقرب بندگان خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 43

2- بندگان راستین و مؤمن برخوردار از لطف و عنایت ویژه خداوند و دارای مقام و منزلتی خاص در پیشگاه او

قل لعبادی

برداشت فوق بر این اساس است که اضافه در «عبادی» تشریفه باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - فجر - 89 - 29 - 1

1 - خداوند ، با دعوت از صاحبان دل آرام و خشنود ، آنان را به جمع بندگان خاص خود بار می دهد .

فادخلی فی عبدی

21- تقرب به خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 27 - 2

2- هر یک از هاییل و قابیل هدیه ای را به رسم تقرب به پیشگاه خداوند تقدیم کردند .

اذقربا قرباناً

«قربان» هر عمل نیکی است که با آن تقرب به خداوند قصد شود. (مجمع البیان)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 57 - 1,6,8,10,13

1- معبود های مشرکان ، خود در جست و جوی وسیله و راهی برای تقرب بیشتر به خدا هستند .

أولئك الذين يدعون يبتغون إلى ربهم الوسيلة

مشارالیه «أولئك»، «الذين زعمتم» در آیه قبل است که مقصود از آن معبودهای مشرکان می باشد.

6- دعوت کنندگان به تعالیم الهی ، هر کدام برای تقرب بیشتر خود به خداوند ، در مسابقه و تلاش هستند .

أولئك الذين يدعون يبتغون إلى ربهم الوسيلة أيهم أقرب

برداشت فوق، بنابراین نکته است که مراد از «أولئك» دعوت کنندگان به خدا باشند که مشرکان آنان را می پرستیدند تا به خدا تقرب جویند و خداوند به مشرکان می گوید: «چگونه آنان را می پرستید در حالی که آنان، خود برای تقرب به خدا واسطه هایی قرار می دهند تا تقرب بیشتر هر یک معلوم شود.»

8- در جهان، واسطه هایی که شفاعت آنان در پیشگاه خدا پذیرفته و توسل به آنان برای تقرب به خدا جایز باشد، وجود دارد.

أولئك . . . يبتغون إلی ربهم الوسيله

بنابر اینکه مراد از «أولئك» ملائکه، انبیا و صالحان باشد و با توجه به اینکه خداوند عمل آنان را رد نکرده است، برداشت فوق به دست می آید.

10- دعوت کنندگان به تعالیم الهی، در پی به دست آوردن نزدیک ترین و مقرب ترین وسیله به خدا، جهت تقرب به او هستند.

يبتغون إلی ربهم الوسيله أيهم أقرب

ص: 44

«أيهم أقرب» مبتدا و خبر است و مرجع ضمیر «هم» به اسم جنس «وسیله» برمی گردد؛ یعنی، کدام یک از آنها مقرب تر به خداوندند تا به آنها توسل شود.

13- دعوت کنندگان به تعالیم الهی، در عین تلاش برای کسب وسیله و راهی جهت تقرب به خداوند، به رحمت او امیدوار و از عذابش بیمناکند.

یتبغون إلى ربهم الوسيلة أيهم أقرب و يرجون رحمة و يخافون عذابه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - فرقان - 25 - 71 - 1

1 - هرکس که توبه کند و کار نیک انجام دهد، در حقیقت رو به خدا کرده و به سوی او بازگشته است.

و من تاب و عمل صلحاً فإنه يتوب إلى الله متاباً

«متاباً» (مصدر میمی) به معنای توبه و بازگشت و مفعول مطلق برای «یتوب» است؛ که در آیه شریفه، برای تأکید آمده است؛ یعنی، توبه و بازگشت کامل و حقیقی.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 3 - 14، 6

6 - تقرب به خداوند، هدف مشرکان از عبادت معبودهایشان

ما نعبدهم إلا ليقربونا إلى الله زلفى

14 - تقرب به خداوند، فلسفه عبادت و اطاعت او است.

أولياء ما نعبدهم إلا ليقربونا إلى الله زلفى

برداشت یاد شده با توجه به این نکته تردیدناپذیر است که محکوم شدن کافران، به خاطر تقرب آنان به خدا از راه عبادت غیر او (همچون بت ها) است؛ نه به دلیل اصل تقرب. بنابراین اصل تقرب به خدا در عبادت کردن نه تنها مورد انتقاد نیست؛ بلکه تأیید نیز می شود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - احقاف - 46 - 28 - 4

4- اعتقاد مشرکان به نقش معبود های خویش، در تقرب آنان به خداوند

اتَّخَذُوا مِنْ دُونِ اللَّهِ قُرْبَانًا ءَالِهَةً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - مزمل - 73 - 19 - 5

5 - دین ، راهی است که مقصد در آن تقرب به خداوند است .

اتَّخَذَ إِلَىٰ رَبِّهِ سَبِيلًا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - فجر - 89 - 28 - 3

ص: 45

3 - تقرّب افزون تر به خداوند ، پاداش کسانی است که برای آخرت خود پیشاپیش زاد و توشه ذخیره کرده اند .

یلبتئی قدّمت لحياتی . . . ارجعی الی ربّک

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - کوثر - 108 - 2 - 13

13 - لزوم ایجاد پیوند با خلق ، در کنار پیوند با آفریدگار

فصلّ لربّک وانحر

دستور قربانی برای رساندن گوشت به مردم، در کنار دستور نماز، بیانگر برداشت یاد شده است.

22- تقرّب به فرعون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 42 - 4

4 - تقرّب به درگاه فرعون ، مقامی بس مهم و پرجاذبه برای مردم

و إنّکم إذا لمن المقرّبین

23- تقرّب تائبان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 8 - 5

5 - قرب و منزلت مؤمنان تائب و پیرو دین در پیشگاه خداوند و لطف ویژه الهی به آنان

جنّات عدن الّتی وعدّتهم و من صلح من ءابائهم و أزوجهم و ذریّتهم

24- تقرّب داود(ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - ص - 38 - 17 - 7

7 - داوود (ع) ، بنده خالص و ارجمند خدا

از اضافه «عبد» به ضمیر «نا» (اللّه) - که اضافه تشریفیه و مفید تکریم است - برداشت یاد شده به دست می آید.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 46

4- داوود (ع) ، دارای قرب و منزلت ویژه در پیشگاه خداوند

وإنّ له عندنا لزلفى

«الزلفى» به معنای قرب و منزلت است.

25- تقرب در گواهی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 135 - 7

7 - ادای شهادت ، باید بر اساس حق ، به خاطر خدا و تقرب به او باشد .

يأيها الذين ءامنوا كونوا قومين بالقسط شهداء لله

حرف لام در «لله» برای غایت است و دلالت می کند که شهادت باید برای خدا باشد نه برای دستیابی به اغراض دنیوی.

26- تقرب سالکان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 90 - 9

9- آموزش گناه استغفارکنندگان و باریافتن سالکان به درگاه الهی ، پرتوی از رحمت ، مهربانی و محبت خداوند به بندگان است .

واستغفروا ربکم ثم توبوا إلیه إن ربی رحیم ودود

27- تقرب سلیمان (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - ص - 38 - 40 - 1

1 - سلیمان (ع) ، دارای قرب و منزلت ویژه در پیشگاه خداوند

وإنّ له عندنا لزلفى

«الزلفى» به معنای قرب و منزلت است.

28- تقرب صالحان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - شوری - 42 - 22 - 15

ص: 47

15 - مؤمنان نیک کردار ، برخوردار از قرب خداوند و مورد عنایت ویژه او در جهان آخرت

و الذین ءامنوا و عملوا الصلحت .. عند ربّهم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - شوری - 42 - 23 - 2

2- اهل ایمان و عمل صالح ، بندگان خاص و مقرب خداوند

یَبْشُرُ اللَّهُ عِبَادَهُ الَّذِينَ ءَامَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ

از اضافه «عباده» به ضمیر راجع به «اللّه» - که اضافه تشریفیه است - برداشت یاد شده استفاده می شود.

29- تقرب صدیقان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - حدید - 57 - 19 - 7

7- صدیقان و شهدا (گواهان) ، غنوده در جوار قرب الهی

هم الصّدّیقون و الشّهداء عند ربّهم

30- تقرب عیسی (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 158 - 4

4- مقام و منزلت خاص حضرت عیسی (ع) نزد خداوند

بل رفعه الله إلیه

31- تقرب گواهان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - حدید - 57 - 19 - 7

7- صدیقان و شهدا (گواهان) ، غنوده در جوار قرب الهی

هم الصديقون والشهداء عند ربهم

ص: 48

32- تقرب مبلغان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 57 - 10، 13، 4، 6

4- دعوت کنندگان به توحید، هیچ داعیه ای برای معبود شدن نداشته و در پی کسب راه و وسیله ای برای تقرب بیشتر به خدا هستند.

أُولَئِكَ الَّذِينَ يَدْعُونَ يَبْتَغُونَ إِلَىٰ رَبِّهِمُ الْوَسِيلَةَ أَيُّهُمْ أَقْرَبُ

برداشت فوق، بر این احتمال در آیه است که مشارالیه «أُولَئِكَ»، «الَّذِينَ يَدْعُونَ» باشد بنابراین، آیه در صدد نفی این عقیده مشرکان است که معبودانی چون حضرت مسیح(ع) و یا ملائکه برای خویش انتخاب کرده بودند؛ در حالی که آنان، خود دعوت کننده به سوی خداوند بودند.

6- دعوت کنندگان به تعالیم الهی، هر کدام برای تقرب بیشتر خود به خداوند، در مسابقه و تلاش هستند.

أُولَئِكَ الَّذِينَ يَدْعُونَ يَبْتَغُونَ إِلَىٰ رَبِّهِمُ الْوَسِيلَةَ أَيُّهُمْ أَقْرَبُ

برداشت فوق، بنابراین نکته است که مراد از «أُولَئِكَ» دعوت کنندگان به خدا باشند که مشرکان آنان را می پرستیدند تا به خدا تقرب جویند و خداوند به مشرکان می گوید: «چگونه آنان را می پرستید در حالی که آنان، خود برای تقرب به خدا واسطه هایی قرار می دهند تا تقرب بیشتر هر یک معلوم شود.»

10- دعوت کنندگان به تعالیم الهی، در پی به دست آوردن نزدیک ترین و مقرب ترین وسیله به خدا، جهت تقرب به او هستند.

يَبْتَغُونَ إِلَىٰ رَبِّهِمُ الْوَسِيلَةَ أَيُّهُمْ أَقْرَبُ

«أَيُّهُمْ أَقْرَبُ» مبتدا و خبر است و مرجع ضمیر «هم» به اسم جنس «وسیله» برمی گردد؛ یعنی، کدام یک از آنها مقرب تر به خداوندند تا به آنها توسل شود.

13- دعوت کنندگان به تعالیم الهی، در عین تلاش برای کسب وسیله و راهی جهت تقرب به خداوند، به رحمت او امیدوار و از عذابش بیمناکند.

يَبْتَغُونَ إِلَىٰ رَبِّهِمُ الْوَسِيلَةَ أَيُّهُمْ أَقْرَبُ وَيَرْجُونَ رَحْمَتَهُ وَيَخَافُونَ عَذَابَهُ

33- تقرب متقین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 33 - 6

6 - تقوایندگان ، دارای قرب و منزلت ویژه در پیشگاه خداوند

أُولَئِكَ هُمُ الْمُتَّقُونَ

«أُولَئِكَ» برای اشاره به افراد و اشخاص دور دست وضع شده است. استعمال آن در مورد تقوایندگان، برای بیان عظمت و بلندمرتبگی آنان می باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 35 - 6

6 - مؤمنان تقوایگشته ، بهره مند از فیض حضور الهی در سرای جاودان *

ص: 49

عند ربك للمتقين

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - قمر - 54 - 55 - 1

1 - متقین ، برخوردار از جایگاهی والا و زوال ناپذیر ، در پیشگاه خداوند

فی مقعد صدق عند ملیک مقتدر

راستین بودن جایگاه پرهیزکاران، ممکن است در مقام نوعی مقایسه میان مقامات دنیوی - که ناپایدار و اعتباری است - با درجات آخرت - که پایدار و جاویدانی است - باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - قلم - 68 - 34 - 2

2 - تقواییشانگان ، دارای منزلت و جایگاهی رفیع در پیشگاه خداوند

إِنَّ لِّلْمُتَّقِينَ عِنْدَ رَبِّهِمْ

مطلب یاد شده، از آمدن قید «عند ربهم» استفاده می شود.

34- تقرب محمد (صلی الله علیه و آله)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 64 - 22

22 - مقام والای پیامبر (صلی الله علیه و آله) در پیشگاه خداوند

وَاسْتَغْفِرْ لَهُمُ الرَّسُولَ لَوْجَدُوا اللَّهَ تَوَّابًا رَحِيمًا

از اینکه خداوند پذیرش توبه بندگان را مشروط به استغفار رسول برای آنان کرده، مقام والای او نزد خداوند معلوم می شود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 65 - 4

4 - مقام والای پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، در پیشگاه خداوند

اضافه «ربّ» به ضمیر خطاب، اضافه تشریفیه است و حکایت از مقام والای مخاطب دارد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 69 - 2

2 - عظمت مقام رسول الله (صلی الله علیه و آله) در پیشگاه خداوند

و من یطع الله و الرسول

قرار گرفتن اطاعت از پیامبر (صلی الله علیه و آله) در ردیف اطاعت از خداوند، حکایت از عظمت آن بزرگوار در پیشگاه او دارد.

ص: 50

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 33 - 3

3 - پیامبر (صلی الله علیه و آله) دارای منزلتی عظیم و کرامتی والا در پیشگاه خداوند

و ما كان الله ليعذبهم و أنت فيهم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 87 - 5

5 - جایگاه ویژه و رفیع پیامبر (صلی الله علیه و آله) نزد خداوند

إن فضله كان عليك كبيرًا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 36 - 3

3 - پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، بنده برجسته و مقرب خداوند

أليس الله بكاف عبده

برداشت یاد شده از اضافه «عبد» به ضمیر اسم جلاله - که از نوع اضافه تشریفی است - استفاده می شود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - نجم - 53 - 8 - 2

2 - نزدیک و نزدیک تر شدن پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، به مبدأ وحی در افق اعلی برای دریافت قرآن

و هو بالأفق الأعلى . ثمّ دنا فتدلّی

برداشت یاد شده بر این اساس است که ضمیر فاعلی به پیامبر (صلی الله علیه و آله) بازمی گردد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - نجم - 53 - 9 - 3, 2

2 - راهیابی پیامبر (صلی الله علیه و آله) به نهایت نزدیکی و عالی ترین مرتبه تقرب به خداوند

در صورتی که ضمائر غایب در آیات پیشین، مربوط به پیامبر (صلی الله علیه و آله) باشد، مطلب بالا استفاده می شود. گفتنی است که تعبیر «قاب قوسین» کنایه از شدت نزدیکی و تقرب آن حضرت، به خداوند به هنگام دریافت وحی است.

3 - «عن ثابت بن دینار، قال: سألت زين العابدين علي بن الحسين بن علي بن أبي طالب... قلت فقول الله عز وجل «ثم دنا فتدلى فكان قاب قوسين أو أدنى» قال: ذاك رسول الله (صلی الله علیه و آله) دنا من حجب النور فرأى ملكوت السموات ثم تدلى فنظر من تحته إلى ملكوت العرش حتى ظن أنه في القرب من الأرض كقاب قوسين أو أدنى»؛

ثابت بن دینار گوید: از امام سجاد (ع) از سخن خداوند عزوجل «ثم دنا فتدلى فكان قاب قوسين أو أدنى» سؤال کردم، حضرت فرمود: آن رسول خدا است که به حجاب های نور نزدیک شد. پس باطن آسمان ها را مشاهده نمود و از زیر آن به باطن عرش نظر افکند تا آن که گمان نمود در نزدیکی به زمین فاصله دو کمان یا نزدیک تر را دارد».

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - نجم - 53 - 10 - 3,4

3 - تقرب فزاینده پیامبر (صلی الله علیه و آله) به خداوند ، زمینه قابلیت آن حضرت برای دریافت مفاهیم عالی وحی *

ثمّ دنا .. فأوحى إلی عبده ما أوحى

در صورتی که ضمائر آیات پیشین (هو .. دنا...) به پیامبر (صلی الله علیه و آله) بازگردد، از ترتب «فأوحى...» بر «دنا فتدلّی» مطلب بالا استفاده می شود.

4 - «عبودیت» ، عالی ترین عنوان پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، در اوج تقرب به خداوند

ثمّ دنا فتدلّی .. فأوحى إلی عبده ما أوحى

به کار رفتن وصف «عبد» برای پیامبر (صلی الله علیه و آله) - در پی ترسیم جایگاه قرب آن حضرت - بیانگر مطلب یاد شده است.

35- تقرب مریم (س)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 17 - 5

5- مریم (س) ، دارای منزلتی والا در پیشگاه خداوند

فأرسلنا إلیها روحنا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 91 - 12

12- مریم (س) برخوردار از منزلتی والا و مقامی بلند در پیشگاه خداوند و شخصیتی جهانی

والتی أحصنت فرجها فنفخنا فیها من روحنا وجعلناها و ابنها آیه للعلمین

برداشت یاد شده با توجه به سه نکته است: 1- «الّتی» منصوب به عامل مقدری چون «أذکر» یا «أذکروا» است که در این صورت فرمان به

یادآوری داستان مریم (س) برای همه انسان ها است. 2- نام مریم (س) در ردیف پیامبران الهی قرار گرفت و به دنبال نام آنان آمد.

3 خداوند مریم (س) را آیت خود برای جهانیان معرفی کرد (وجعلناها و ابنها آیه للعلمین).

36- تقرب ملائکه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 26 - 7

7- فرشتگان ، بندگان مقرب و مکرم خداوند هستند .

بل عباد مکرمون

ص: 52

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - نجم - 53 - 26 - 10

10 - تفاوت مراتب و درجات فرشتگان الهی در قرب به خداوند *

و کم من ملک .. إلا من بعد أن يأذن الله لمن يشاء و يرضى

برداشت یاد شده با توجه به دو نکته زیر به دست می آید: الف) مراد از «من» در «لمن يشاء» شفاعت کنندگان (فرشتگان) باشد؛ ب) ذکر «لمن يشاء» ناظر بدان باشد که برخی از فرشتگان، از مقبولیت شفاعت برخوردارند.

37- تقرب ملائکه قبض روح

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - نازعات - 79 - 1 - 2

2 - فرشتگان مأمور قبض روح، دارای مقامی رفیع در پیشگاه خداوند

و النزعت غرقاً

قسم خوردن خداوند به فرشتگان مرگ، نشانه ارجمندی آنان در نزد او است.

38- تقرب موسی (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 52 - 4

4- خداوند، به هنگام اظهار گفته های ویژه برای موسی (ع)، او را مقرب خود ساخت.

و قَرَّبَنه نَجِيًّا

«نجی»، یعنی کسی که با او گفت وگویی سرّی انجام گیرد (برگرفته از «لسان العرب») و اطلاق آن بر موسی به این لحاظ است که آنچه خداوند با او در میان گذاشت، محرمانه بود و تنها موسی به آن آگاهی یافته بود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - نمل - 27 - 8 - 6

6 - موسی (ع)، مظهر خیرات و برکات الهی در پرتو راه یافتن به بارگاه قرب

نودی آن بورک . . . و من حولها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - صافات - 37 - 120 - 2

2 - موسی و هارون (علیهما السلام)، دارای مقام رفیع در پیشگاه خداوند

سلم علی موسی و هرون

ص: 53

از سلام همراه با تکریم خداوند به موسی و هارون (علیهما السلام)، برداشت یاد شده به دست می آید.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - صفات - 37 - 122 - 2

2- موسی و هارون (علیهما السلام)، از بندگان برجسته و مقرب خداوند

إِنَّهُمَا مِنْ عِبَادِنَا الْمُؤْمِنِينَ

برجسته و مقرب بودن موسی و هارون (علیهما السلام)، از اضافه «عباد» به ضمیر «نا» به دست می آید.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - دخان - 44 - 17 - 5

5- موسی (ع)، پیامبری با کرامت و ارجمند در پیشگاه خداوند

و جاءهم رسول كريم

39- تقرب مؤمنان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - ابراهيم - 14 - 31 - 2

2- بندگان راستین و مؤمن برخوردار از لطف و عنایت ویژه خداوند و دارای مقام و منزلتی خاص در پیشگاه او

قل لعبادی

برداشت فوق بر این اساس است که اضافه در «عبادی» تشریفیه باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 8 - 5

5- قرب و منزلت مؤمنان تائب و پیرو دین در پیشگاه خداوند و لطف ویژه الهی به آنان

جَنَّتْ عَدْنُ الَّتِي وَعَدْتُهُمْ وَمِنْ صَلْحٍ مِنْ ءَابَائِهِمْ وَأَزْوَاجِهِمْ وَذُرِّيَّتِهِمْ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - شوری - 42 - 22 - 15

15 - مؤمنان نیک کردار ، برخوردار از قرب خداوند و مورد عنایت ویژه او در جهان آخرت

والذین ءامنوا و عملوا الصلحت .. . عند ربهم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - شوری - 42 - 23 - 2

2 - اهل ایمان و عمل صالح ، بندگان خاص و مقرب خداوند

ص: 54

يَبشُرُ اللّٰهَ عِبَادَهُ الَّذِيْنَ ءَامَنُوْا وَعَمَلُوا الصّٰلِحٰتِ

از اضافه «عباده» به ضمير راجع به «اللّه» - که اضافه تشریفیه است - برداشت یاد شده استفاده می شود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 35 - 6

6 - مؤمنان تقوایبشه ، بهره مند از فیض حضور الهی در سرای جاودان *

عند ربّك للمتّقين

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - قمر - 54 - 55 - 5

5 - تصدیق کنندگان پیامبران ، برخوردار از مقامی والا در نزد خداوند

إِنَّ الْمُتَّقِينَ... فِي مَقْعَدِ صَدَقٍ

با توجه به مقابله «المتقین» با تکذیب کنندگان پیامبران استفاده می شود که عنوان «متقی» بر «تصدیق گران انبیا» اطلاق شده است و اینان از جایگاهی راستین برخوردارند.

40- تقرب مؤمنان قوم نوح

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 29 - 11

11- مؤمنان قوم نوح ، مردمی مقرب درگاه خدا و برخوردار از مقام لقای او

إنهم ملقوا ربهم

جمله «إنهم ملقوا ربهم» می تواند بیانگر حال فعلی پیروان نوح باشد؛ یعنی ، هم اکنون به مقام لقای پروردگار رسیدند و همچنین می تواند خبر از فرجام اخروی آنان دهد. برداشت فوق ناظر به احتمال اول است.

41- تقرب نگهبانان جهنم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 49 - 7

7- مقرب بودن نگهبانان دوزخ و منزلت داشتن آنان به پیشگاه خداوند ، در نظر دوزخیان

وقال الذين فى النار لخبزته جهنم ادعوا ربكم يخفف عنا يوماً من العذاب

ص: 55

42- تقرب نوح(ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - صافات - 37 - 81 - 2

2- نوح پیامبر ، از بندگان برجسته و مقرب خداوند

إِنَّهُ مِنْ عِبَادِنَا

برجسته و مقرب بودن نوح(ع)، از اضافه «عباد» به ضمیر جلاله «نا» به دست می آید.

43- تقرب هارون(ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - صافات - 37 - 120 - 2

2- موسی و هارون (علیهماالسلام) ، دارای مقام رفیع در پیشگاه خداوند

سلم علی موسی و هرون

از سلام همراه با تکریم خداوند به موسی و هارون (علیهماالسلام)، برداشت یاد شده به دست می آید.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - صافات - 37 - 122 - 2

2- موسی و هارون (علیهماالسلام) ، از بندگان برجسته و مقرب خداوند

إِنَّهُمَا مِنْ عِبَادِنَا الْمُؤْمِنِينَ

برجسته و مقرب بودن موسی و هارون(علیهماالسلام)، از اضافه «عباد» به ضمیر «نا» به دست می آید.

44- تقرب یحیی(ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 13 - 4

4- یحیی (ع) از مقربان درگاه خداوند و محبوب او بود .

در باره مهر اعطایی به حضرت یحیی (ع) چهار تصور وجود دارد که وصف «حناناً من لدنا» با تمام آنها سازگار است: مهر خداوند یا مردم به یحیی (ع) و مهر آن حضرت به خداوند یا مردم، در برداشت یاد شده، مهرورزی خداوند به آن حضرت مورد نظر است.

45- تقرب یعقوب (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 97 - 5

5- فرزندان یعقوب به تقرب وی در نزد خداوند باور داشته و بدان معترف بودند .

يَا بَنَا اسْتَغْفِرْ لَنَا ذُنُوبَنَا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - ص - 38 - 47 - 2

2 - عظمت مقام و قرب ابراهیم ، اسحاق و یعقوب (علیهم السلام) در پیشگاه خداوند

و إِيْتَهُمْ عِنْدَنَا لَمِنَ الْمُصْطَفِينَ

برگزیدگی ابراهیم (ع) و .. از سوی خداوند با آمدن قید «عندنا» (پیشگاه ما)، می تواند گویای برداشت یاد شده باشد.

46- تلاش برای تقرب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 57 - 10، 13، 4

4- دعوت کنندگان به توحید ، هیچ داعیه ای برای معبود شدن نداشته و در پی کسب راه و وسیله ای برای تقرب بیشتر به خدا هستند .

أُولَئِكَ الَّذِينَ يَدْعُونَ يَبْتَغُونَ إِلَىٰ رَبِّهِمُ الْوَسِيلَةَ أَيُّهُمْ أَقْرَبُ

برداشت فوق، بر این احتمال در آیه است که مشارالیه «أُولَئِكَ»، «الذین یدعون» باشد بنابراین، آیه در صدد نفی این عقیده مشرکان است که معبودانی چون حضرت مسیح (ع) و یا ملائکه برای خویش انتخاب کرده بودند؛ در حالی که آنان، خود دعوت کننده به سوی خداوند بودند.

10- دعوت کنندگان به تعالیم الهی ، در پی به دست آوردن نزدیک ترین و مقرب ترین وسیله به خدا ، جهت تقرب به او هستند .

يَبْتَغُونَ إِلَىٰ رَبِّهِمُ الْوَسِيلَةَ أَيُّهُمْ أَقْرَبُ

«ایهم اقرب» مبتدا و خبر است و مرجع ضمیر «هم» به اسم جنس «وسیله» برمی گردد؛ یعنی، کدام یک از آنها مقرب تر به خداوندند تا به آنها توسل شود.

13- دعوت کنندگان به تعالیم الهی، در عین تلاش برای کسب وسیله و راهی جهت تقرب به خداوند، به رحمت او امیدوار و از عذابش بیمناکند.

يَبْتَغُونَ إِلَىٰ رَبِّهِمُ الْوَسِيلَةَ أَيُّهُمْ أَقْرَبُ وَيَرْجُونَ رَحْمَتَهُ وَيَخَافُونَ عَذَابَهُ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - علق - 96 - 19 - 18، 13

13 - تلاش برای تقرب به درگاه خداوند، وظیفه ای الهی بر عهده پیامبر (صلی الله علیه و آله)

و اقترب

ص: 57

«اقترب» از باب افتعال است که بر تکلف و اجتهاد دلالت دارد.

18 - لزوم سجده به پیشگاه خداوند و تلاش برای تقرب به درگاه او

و اسجد و اقترب

آیه شریفه گرچه خطاب به پیامبر (صلی الله علیه و آله) است؛ ولی از کاربرد تعبیر «عبداً» (در آیه قبل) به جای نام مخصوص آن حضرت، تعمیم مفاد آن به همه مردم استفاده می شود.

47- درخواست تقرب به خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - تحریم - 66 - 11 - 3

3 - درخواست همسر فرعون از خداوند ، مبنی بر زیستن در جوار رحمت او و بنا کردن خانه ای در بهشت برای وی

إذ قالت ربّ ابن لی عندک بیتاً فی الجنّه

48- دعوت به تقرب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 90 - 3

3- شعیب (ع) ، مردم مدین را به استغفار از گناهان ، حرکت به سوی خدا و تقرب یافتن به درگاه او فراخواند .

واستغفروا ربکم ثم توبوا إلیه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - نبا - 78 - 39 - 3

3 - انتخاب راه خدا و هدف قرار دادن قرب او ، دعوت الهی از تمام مردم

فمن شاء اتّخذ إلی ربّه ماباً

تعبیر «إلی ربّه ماباً» - به قرینه «للطاغین ماباً» در آیات پیشین - دعوت به اعراض از فرجام طغیانگران (جهنم) و برگزیدن قرب خداوند به عنوان مقصد نهایی است. حرف «إلی» در «إلی ربّه» دلالت می کند که مقصد نهایی، راهی است که سمت و جهت آن به سوی خداوند باشد. این تعبیر کنایه از قرب به خداوند است؛ نه وصول به آن ذات اقدس؛ زیرا در آن صورت به حرف «إلی» نیازی نبود.

49- روش تقرب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 58

7 - صراط مستقیم ، راه و روشی است که آدمی را به خدا برساند و به سوی او راهنما شود .

و یهدیهم إلیه صراطاً مستقیماً

در برداشت فوق «صراطاً مستقیماً» عطف بیان برای «الیه» گرفته شده است، یعنی راه هایی که به «اللّه» ختم شود، صراط مستقیم است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مانده - 5 - 35 - 6،8،11،13،14

6 - نیل به مقام قرب الهی ، دارای روش ها و ابزار های مشخص

و ابتغوا إلیه الوسیله

8 - ضرورت رعایت تقوا در گزینش وسیله و راه تقرب به خداوند

یأیها الذین ءامنوا اتقوا اللّٰه و ابتغوا إلیه الوسیله

امر به تقوا و آنگاه دستور به یافتن راههایی برای قرب به خداوند، می تواند اشاره به این باشد که در طلب وسیله تقرب نیز باید تقوا را در نظر داشت و به سوی هر آنچه وسیله پنداشته می شود نشتافت.

11 - جهاد ، کارآمدترین وسیله برای تقرب به خداوند

و ابتغوا إلیه الوسیله و جهدوا فی سبیله

امر به جهاد پس از «ابتغوا الیه الوسیله» می تواند بیانگر این معنا باشد که بهترین مصداق وسیله تقرب به خدا، مبارزه با دشمنان دین است.

13 - ایمان ، ناسازگار با بی تقوایی ، ترک جهاد و بی اعتنایی به وسایل تقرب به خدا

یأیها الذین ءامنوا اتقوا اللّٰه و ابتغوا إلیه الوسیله و جهدوا فی سبیله

14 - فلاح و رستگاری در گرو تقوای پیشگی ، پی جویی شیوه ها و ابزار های سیر و سلوک تا مقام قرب خداوند و پیکار در راه او

اتقوا اللّٰه و ابتغوا إلیه الوسیله و جهدوا فی سبیله لعلکم تفلحون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 108 - 3

3- توحید خالص و پیراسته از هر گونه شرک ، ایمان به قرآن و وحی ، راه رسیدن به خداست .

و ما أكثر الناس ولو حرصت بمؤمنين .. و ما يؤمن أكثرهم بالله إلا وهم مشركون .

50- زمینه تقرب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 27 - 27

27 - رفتار آدمی هنگامی که همراه با تقوا و پارسایی باشد ، موجب قرب به خداوند است .

اذقربا قرباناً .. انما يتقبل الله من المتقين

ص: 59

«قربان» به عملی گفته می شود که با آن قصد تقرب به خدا می شود. بنابراین قبولی قربانی به معنای حصول تقرب به خداست که در آیه شریفه مشروط به تقوا شده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 35 - 7

7 - ایمان و تقوا، زمینه یافتن راه نیل به مقام قرب خداوند

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ وَابْتَغُوا إِلَيْهِ الْوَسِيلَةَ

تقدیم ایمان و تقوا بر طلب وسیله، بیانگر این است که با ایمان و تقوا می توانید راه تقرب به خداوند را بیابید.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 99 - 13

13 - انجام عمل به انگیزه جلب دعای پیامبر (صلی الله علیه و آله) عملی در راستای تقرب به خداوند است نه عملی شرک آلود.

و صلوات الرسول ألا إنها قربه

از اینکه خداوند، تلاش مؤمنانی را که در جهت جلب دعای رسول مورد تأیید قرار داده و آن را وسیله تقرب به خود شمرده است، دانسته می شود که این کار، عملی شرک آلود نیست.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 3 - 5

5- پرستش خدا، بیزاری از شرک، پذیرش رسالت پیامبر (صلی الله علیه و آله) و استغفار از گناهان، مقدمه هایی لازم برای حرکت به سوی خدا و تقرب به درگاه او

أَلَّا تَعْبُدُوا إِلَّا اللَّهَ . . . وَ أَنْ اسْتَغْفِرُوا رَبَّكُمْ ثُمَّ تُوبُوا إِلَيْهِ

ظاهر این است که «توبوا إليه» عطف به همه جمله های سابق «أَلَّا تَعْبُدُوا. . .»، «إِنِّي لَكُمْ مِنْهُ ...» و «أَنْ اسْتَغْفِرُوا ...» است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 52 - 6

6- استغفار از گناهان، گرایش به توحید و پرستش خدا، مقدمه هایی لازم برای حرکت به سوی خداوند و تقرب به درگاه او

و يقوم استغفروا ربکم ثم توبوا إلیه

برداشت فوق، با توجه به کلمه «ثم» - که جمله «توبوا إلیه» را بر «استغفروا ربکم» عطف کرده - به دست می آید.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 61 - 19

19- استغفار از گناهان، پرستش خدا و پرهیز از شرک، مقدمه هایی لازم برای تقرب به درگاه خداوند

فاستغفروه ثم توبوا إلیه

برداشت فوق، با توجه به حرف «ثم» - که بر تأخر مرحله توبه از مرحله استغفار دلالت دارد - استفاده شده است.

ص: 60

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 90 - 4

4- ایمان به یکتایی خدا، پرستش او و آمرزش گناهان (شُرکوری، فساد و بی عدالتی در مبادلات) مقدمه هایی لازم برای حرکت به سوی خدا و تقرب به درگاه اوست.

واستغفروا ربکم ثم توبوا إلیه

برداشت فوق، با توجه به حرف «ثم» - که جمله «توبوا إلیه» را بر «استغفروا ربکم» عطف کرده است - استفاده می شود. گفتنی است متعلق استغفار به قرینه آیات پیشین، گناه شرکوری و بی عدالتی در مبادلات اقتصادی و نیز فسادگری و مخالفت با پیامبران الهی است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 101 - 4

4- توجه آدمی به اسما و صفات خدا، زمینه ساز دیدن خویش در محضر او و روی آوری به دعا و نیایش به درگاه وی

إنه هو العليم الحكيم. رب قداً اتیتی من الملك... توفنی مسلماً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 57 - 15

15- امید به رحمت خدا و بیم از عذاب او، برانگیزاننده مقربان الهی به یافتن وسیله و راهی برای تقرب بیشتر

یتغون إلی ربهم الوسیله... ویرجون رحمته و یخافون عذابه

برداشت فوق، بر این احتمال است که «أولئک» مبتدا و «الذین یدعون» خبر آن و «یرجون رحمته و یخافون عذابه» حال برای «الذین» باشد؛ یعنی، آنان در حالی که امید به رحمت خدا و بیم از عذاب او دارند، خدا را می خوانند و در جست و جوی وسیله تقرب به اویند و همین امید و ترس، انگیزه وسیله خواهی آنان است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 28 - 11

11- خو گرفتن به دعا و نیایش در صبح و پسین، مایه ارجمندی نزد خداوند و شایستگی برای همنشینی با پیامبر (صلی الله علیه و آله) است.

واصبر نفسک مع الذین یدعون ربهم بالغدوه و العشی

فعل «یدعون» مضارع و برای استمرار است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 52 - 5

5- برگزیدگی موسی (ع) و انقطاع او از غیر خدا، زمینه ساز سخن گفتن خداوند با او و نزدیک ساختن او به خود

إِنَّهٗ كَانَ مَخْلُصًا... وَ نَدِينَهُ مِنْ جَانِبِ الطُّورِ الْأَيْمَنِ وَ قَرَّبَنهٗ نَجِيًّا

توصیف موسی (ع) - در آیه قبل - به «مخلص» (کسی که خداوند او را برای خود خالص گردانده است)، گویای شایستگی او برای شنیدن ندای خداوند است.

ص: 61

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - صفات - 37 - 80 - 5

5- تأثیر احسان و نیکوکاری در اجابت دعا ، بقای نسل و نام نیک ، تقرب به پیشگاه خداوند و محبوبیت در میان خلق

و لقد نادینا نوح فلنعم المجیبون .. سلم علی نوح فی العلمین . إنا کذلک نجزی ا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - مجادله - 58 - 11 - 9

9- برخاستن از جای خویش و قرار دادن آن در اختیار دیگر مؤمنان ، مایه بالا رفتن درجات انسان و تقرب و نزدیکی او به خداوند است .

فانشزوا یرفع الله الذین ءامنوا منکم .. درجت

برخی از مفسران «ارتقاع درجات» را کنایه از تقرب به خداوند دانسته اند. برداشت یاد شده بر پایه این احتمال است.

51- زمینه تقرب به خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - فرقان - 25 - 71 - 2

2- توبه و انجام عمل صالح ، وسیله تقرب به خدا و نشان روی کرد حقیقی به او است .

و من تاب وعمل صلحاً فإنه یتوب إلى الله متاباً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - نبأ - 78 - 39 - 4,6,7

4- توجه به حقانیت قیامت ، زمینه ساز جهت دادن تلاش ها و حرکت ها به سوی خداوند

فمن شاء اتّخذ إلى ربّه ما بآ

«فاء» در «فمن شاء..» برای تفریع است. مفاد آیه شریفه این است که چون قیامت حق است، بنابراین باید مقصد را به گونه ای برگزید که به سوی خدا باشد.

6- حرکت به سوی خداوند و دستیابی به مقام قرب او ، برای تمام انسان ها امکان پذیر است .

فمن شاء اتّخذ إلی ربّه ما بآ

7 - توجّه به حاکمیت تدبیر خداوند بر نظام زندگانی انسان ها ، وادار کننده انسان به قرار دادن خویش در راه قرب به خدا

فمن شاء اتّخذ إلی ربّه ما بآ

از واژه «ربّ» و جایگاه آن در مفاد آیه، برداشت یاد شده استفاده می شود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - فجر - 89 - 17 - 8

8 - راه دستیابی به عزّت و گران قدری در پیشگاه خداوند ، گرامی داشتن یتیمان است ؛ نه برخورداری از رفاه و ثروت .

ص: 62

و نَعْمَه فَيَقُول رَبِّي اَكْرَمَن . . . كَلَّا بَلْ لَاتَكْرُمُونَ الْيَتِيمَ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - فجر - 89 - 29 - 4

4 - همنشین شدن با بندگان خالص خداوند در قیامت ، حرکت به سوی او و بهره مندی از جلوه های ربوبیت او است .

ارجعی إلى ربِّكَ . . . فادخلی فی عبدی

از معانی حرف «فاء»، تفصیل بعد از اجمال است و این آیه، رجوع به پروردگار را با تفصیل بیشتری بیان می دارد.

52- زمینه تقرب یوسف (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 101 - 3

3- یوسف (ع) با یادآوری نعمت های الهی و توجه به ربوبیت و علم و حکمت فراگیر خداوند ، خویشتن را در محضر او احساس کرد .

إن ربی لطیف لما یشاء إنه هو العلیم الحکیم. رب قد ءاتیتنی

تغییر سیاق ؛ یعنی، الثفات از غیبت (إن ربی . . . إنه هو العلیم) به خطاب (رب قد ءاتیتنی) حاوی نکاتی است از جمله اینکه یوسف(ع) با یاد کردن از نعمتهای خدادادی و توجه به ربوبیت و علم و حکمت مطلق الهی، به این حقیقت توجه پیدا کرد که خداوند حاضر و ناظر است. از این رو خود را در محضر او احساس کرد و او را مخاطب قرار داد.

53- سهولت تقرب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 61 - 23

23- تقرب به خداوند ، به خاطر نزدیکی او به بندگان ، امری سهل و آسان است .

ثم توبوا إلیه إن ربی قریب

هدف از بیان نزدیکی خداوند ، پس از توصیه به حرکت و تقرب به درگاه او ، بشارت به سیرکنندگان به سوی خداست که او از شما دور نیست تا برای رسیدن به او زحمتی طاقت فرسا لازم باشد؛ بلکه نزدیک است و تقرب به او سهل و آسان می باشد.

54- شرایط تقرب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 176 - 6،7

ص: 63

6 - نیل به مقام قرب الهی ، مشروط به پرهیز از دنیاگرایی و دوری از متابعت هوای نفس است .

و لو شننا لرفعنه بها و لکنه أخلد إلى الأرض و اتبع هوه

7 - رسیدن به منزلت های والای معنوی مشروط به مشیت الهی است .

و لو شننا لرفعنه بها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - صفات - 37 - 84 - 6

6 - پاک سازی قلب و دل ، از هرگونه امراض روحی و اخلاقی ، شرط تقرب به خدا و بار یافتن به درگاه او

إذ جاء ربّه بقلب سليم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - واقعه - 56 - 24 - 3

3 - تداوم بر انجام عمل صالح و پایدار ماندن بر آن تا آخر عمر - و نه انجام دادن مقطعی آن - شرط لازم برای دستیابی به مقام قرب الهی

در آخرت و بهشت سرشار از نعمت

أولئك المقربون . فی جنّـت النعیم ... جزاء بما كانوا یعملون

از تعبیر «كانوا یعملون» (ماضی استمراری) برداشت بالا استفاده می شود.

55- علاقه به تقرب خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - سبأ - 34 - 37 - 3

3 - انسان ها ، حتی مترفان ، داشتن قرب و منزلت در پیشگاه خدا را شایق و دوستداراند .

نحن أكثر أموالاً و أولاداً .. و ما أموالکم و لا أولدکم بالئی تقرّبکم عندنا زلف

56- عوامل تقرب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

22 - از امام رضا (ع) روایت شده: «... ایاک نعبد» رغبه و تقرب إلى الله تعالى ذكره و إخلاص له بالعمل دون غيره و «ایاک نستعین»
«... ایستزاده من توفیقه و عبادته و ایستداده لما أنعم الله علیه و نصره...» ;

«... ایاک نعبد» ابراز رغبته و تقرب جستن عبد به سوی خدای تعالی و اظهار اخلاص در عمل برای اوست و نه غیر او و «ایاک نستعین»
در خواست زیاد توفیق خدا و زیاد عبادت او و درخواست ادامه نعمتهای داده شده و یاری خداوند است...».

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 127 - 5

5 - ساختن کعبه ، فرمانی از جانب خدا به ابراهیم و اسماعیل (ع) و مایه تقرب آنان به درگاه خدا

و إذ يرفع إبراهيم القواعد من البيت وإسماعيل ربنا تقبل منا

تقاضای ابراهیم و اسماعیل (ع) از خداوند مبنی بر پذیرفته شدن عملشان (ساختن کعبه)، مستلزم آن است که خداوند فرمان به ساختن کعبه داده باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 139 - 5,6

5 - قرب و بعد انسان ها به خداوند ، در گرو اعمال و رفتار ایشان است و نه بسته به طایفه و نژادشان

لنا أعمالنا و لكم أعمالکم

از آن جا که جمله «و لنا أعمالنا ..» تعلیل برای نابجا بودن محاجه اهل کتاب با مسلمانان درباره خداوند از جهت انتخاب پیامبران می باشد، به نظر می رسد مراد از «لنا أعمالنا ...» این است که: از نژاد و طایفه ای خاص بودن مایه تقرب به خداوند نیست تا اینکه موجب شود خداوند همواره پیامبران را از میان آن نژاد برانگیزد؛ بلکه اعمال انسانها زمینه ساز تقرب به خداست.

6 - منوط نبودن تقرب به خدا ، به طایفه و نژادی خاص دلیل نابجا بودن محاجه اهل کتاب با مسلمانان درباره خداوند و شؤون او (همانند گزینش پیامبران)

أتحاجوننا فی الله . . . و لنا أعمالنا و لكم أعمالکم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 257 - 1,2

1 - شمول ولایت خاص الهی ، بر مؤمنانی که به طاغوت کفر ورزند .

فمن یکفر بالطّاعوت . . . الله ولیّ الذین امنوا

2 - ایمان به خداوند و کفر به طاغوت ، موجب جلب سرپرستی ، یابوری و دوستی خداوند

فمن یکفر بالطّاعوت . . . الله ولیّ الذین امنوا

برای «ولّی»، معانی متعدّدی گفته شده است؛ از آن جمله که با آیه شریفه تناسب دارد، سرپرست، یاور و دوست است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 277 - 4

4 - منزلت والای مؤمنان دارای عمل صالح، نزد خداوند

لهم اجرهم عند ربّهم

ظاهراً اضافه «ربّ» به ضمیر، تشریفیه است. چنانچه آلوسی گفته که در تعبیر «عند ربّهم»، افزونی لطف و شرافت به چشم می خورد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 52 - 11

ص: 65

11 - دعا راهی برای رسیدن به قرب خدا و جلب رضایت اوست.

یدعون ربهم ... یریدون وجهه

«وجه» به معنای صورت است و چون لحاظ معنای حقیقی این کلمه درباره خداوند معقول نیست بنابراین می تواند مراد از «یریدون وجهه» «یریدون مرضاته» باشد، چنانکه اغلب مفسران این احتمال را گفته اند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 153 - 1

1 - پرهیز از شرک، فرزندکشی، کردارهای شنیع، کشتن بیگناهان، تجاوز به دارایی یتیمان، راهی است راست برای حرکت به سوی خدا.

ألا تشرکوا به شیئاً... و أن هذا صرطی مستقیماً

برداشت فوق بر این اساس است که مراد از ضمیر متکلم در «صراطی» خداوند باشد. صراط خداوند یعنی راهی که به سوی اوست.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 176 - 4

4 - التزام به آیات و معارف الهی مایه رسیدن به منزلت های والا و وسیله تقرب به درگاه خداوند است .

و لو شئنا لرفعنه بها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 206 - 8

8 - تقرب به خدا در گرو پرستش او و منزّه دانستن وی از هر عیب و نقص و سجده خالصانه به درگاه اوست .

و لا تکن من الغفلین. إن الذین عند ربک ... و له یسجدون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 99 - 10, 11, 12

10 - انفاق، از عوامل تقرب به خدا و جلب دعای رسول (صلی الله علیه و آله) و رحمت و غفران الهی

و یتخذ ما ینفق قربت ... ألا إنها قربه لهم سیدخلهم ... غفور رحیم

11 - انفاق های خالصانه مؤمنان ، موجب نزدیک شدنشان به خدا و جلب دعا و درود پیامبر (صلی الله علیه و آله) بر آنان

و من الأعراب . . . يتخذ ما ينفق قربت عند الله و صلوات الرسول ألا إنها قربه

12 - دعای پیامبر (صلی الله علیه و آله) مایه تقرب انسان به خدا و زمینه ساز جلب رحمت و غفران الهی

و صلوات الرسول ألا إنها قربه . . . غفور رحیم

با توجه به اینکه ضمیر «إنها» می تواند به «صلوات» بازگردد، برداشت فوق به دست می آید.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - یونس - 10 - 2 - 13

13 - ایمان ، وسیله دستیابی به مقام قرب خدا در جهان آخرت است .

ص: 66

و بَشِّرِ الَّذِينَ ءَامَنُوا أَن لَهُمْ قَدَمٌ صَدَقَ عِنْدَ رَبِّهِمْ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 85 - 6

6- تقوا (پرهیز از شرک در عقیده و عبادت) ، عامل نزدیکی انسان به خداوند و بهره بردن از رحمت گسترده او است .

یوم نحشَرِ الْمُتَّقِینَ إِلَى الرَّحْمَنِ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 26 - 9

9- عبودیت ، عامل دستیابی به مقام کرامت و قرب الهی است .

بَلْ عِبَادٌ مُّكْرَمُونَ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 206 - 3

3 - برخورداری از امکانات مادی ، دلیل محبوبیت انسان در نزد خدا نیست .

أَفَرَأَیْتَ إِنْ مَتَّعْنَاهُمْ سِنِینَ . ثُمَّ جَاءَهُمْ مَا كَانُوا یُوعَدُونَ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 219 - 1

1 - قرب بیشتر انسان به خدا ، در حال نماز و راز و نیاز شبانه

الذی یریک حین تقوم . و تقلّبک فی السجّدین

با این که خدا در همه حالات انسان را می بیند، یاد کرد قیام در شب و سجده در جمع نمازگزاران و بیان اختصاص این دو، نشانگر توجه فزون تر خدا به انسان و تقرب بیشتر انسان به او در این دو حالت است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - روم - 30 - 38 - 14

14 - مال ، می تواند وسیله ای برای تقرب به خدا باشد .

فَأْتِ ذَا الْقُرْبَىٰ حَقَّهُ . . . ذَلِكُمْ . . . يَرْيَدُونَ وَجْهَ اللَّهِ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - روم - 30 - 39 - 5

5 - شایسته است که انسان ، اموال خود را در راه تقرب به خداوند ، مصرف کند .

فَأْتِ ذَا الْقُرْبَىٰ حَقَّهُ . . . ذَلِكُمْ خَيْرٌ لِّلَّذِينَ يَرْيَدُونَ وَجْهَ اللَّهِ . . . وَمَا ءَاتَيْتُمْ مِّنْ زَكَاةٍ

یاد آوری این نکته که اموال خرج شده در غیر راه جلب رضای خدا، ثمر الهی ندارد و سپس ذکر این نکته که طالبان رضای خدا، در راه او انفاق می کنند، تشویقی است به این که خوب است، که انسان، مال اش را در راه تقرب به خدا، مصرف کند.

ص: 67

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - سبأ - 34 - 37 - 4 - 1

1 - مال و فرزند - به خودی خود - موجب هیچ قرب و منزلتی در پیشگاه خداوند نمی شود .

و ما أموالکم و لا أولدکم بالّتی تقرّبکم عندنا زلفی

«زلفی» مفعول مطلق «تقرّب» است و چون در سیاق نفی آمده، دلالت بر عموم می کند. گفتنی است که «زلفی» نیز به معنای منزلت است (مفردات راغب).

4 - آنچه موجب قرب و منزلت در پیشگاه خداوند است ، ایمان و عمل صالح می باشد .

و ما أموالکم و لا أولدکم بالّتی تقرّبکم عندنا زلفی إلاّ من ءامن و عمل صلحاً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - فاطر - 35 - 10 - 12

12 - ایمان ، اندیشه و عقیده درست همراه با عمل صالح ، موجب تقرب به خداوند است .

إلیه یصعد الکلم الطیب و العمل الصلح یرفعه

برداشت یاد شده از آن جا است که صعود کلام طیب به پیشگاه رفیع خداوند و پذیرفته شدن عمل صالح در سایه این کلام، به معنای صعود معنوی صاحبان این کلام و تقرب آنان به درگاه الهی است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - احقاف - 46 - 28 - 4

4- اعتقاد مشرکان به نقش معبود های خویش ، در تقرب آنان به خداوند

اتّخذوا من دون الله قربانآءالهه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - واقعه - 56 - 11 - 2

2 - سبقت و پیشتازی در امور خیر ، مایه تقرب به درگاه خداوند در جهان آخرت

و السبقون السابقون . أولئك المقربون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - انسان - 76 - 29 - 4

4- دین ، راهی است که مقصد در آن تقرب به خداوند است .

فمن شاء اتَّخِذْ إِلَىٰ رَبِّهِ سَبِيلًا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - فجر - 89 - 29 - 2

2- بندگی خالص خداوند ، مایه رسیدن به مقامی والاتر از رتبه انسان های مطمئن ، راضی و مورد پسند خداوند

ص: 68

انتساب بندگان به خداوند در «عبادی»، انتساب تشریفی است و این که به صاحبان دل آرام، اذن ملحق شدن به آنان داده می شود، بیانگر برتری رتبه آنان است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - علق - 96 - 19 - 19 - 15، 17، 19

15 - نماز ، مایه تقرب انسان به درگاه خداوند

ینهی . عبداً إذا صلّی ... و اقترب

17 - دور شدن از اطاعت غیر خدا ، مایه نزدیک شدن به او است .

لا تطعه .. و اقترب

19 - « عن الوشاء قال سمعت الرضا (ع) يقول : أقرب ما يكون العبد من الله عزّوجلّ و هو ساجد و ذلك قوله عزّوجلّ « واسجد و اقترب » ;

از وشاء روایت شده که گفت: از امام رضا(ع) شنیدم که می فرمود: نزدیک ترین حالت بنده به خداوند عزّوجلّ، حالت سجده او است و این سخن خداوند عزّوجلّ است که فرمود: «واسجد و اقترب».

57- عوامل تقرب اخروی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - فجر - 89 - 28 - 6

6 - خشنودی از خداوند و کسب رضایت او در دنیا ، مایه راه یابی به درگاه او در آخرت است .

ارجعی إلى ربك راضیه مرضیه

«راضیه مرضیه» حال و بیانگر علت است. بنابراین رجوع به خداوند، پاداشِ دارا بودن آن دو حالت از پیش است.

58- عوامل تقرب به خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - حجر - 15 - 42 - 4

4- عبودیت و بندگی، عامل تقرب به خداوند و موجب رهایی از سلطه ابلیس

إن عبادی لیس لک علیهم سلطن

اضافه شدن «عباد» به یای متکلم ممکن است به منظور ذکر بندگان خاص باشد. بنابراین، ذکر «عباد» (بندگان) به جای هر واژه دیگری که مقصود را برساند می تواند اشاره به حقیقت یاد شده بکند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 69

7 - مشرکان ، معبود های خود را وسیله تقرب به خدا می دانستند .

ما نعبدهم إلا ليقربونا إلى الله زلفى

8 - مشرکان ، تقرب به خدا را بدون واسطه ، ممکن نمی دانستند .

ما نعبدهم إلا ليقربونا إلى الله زلفى

10 - تنها عبادت خود خدا ، وسیله تقرب به او است ؛ نه عبادت غیر او .

ما نعبدهم إلا ليقربونا إلى الله زلفى

محکوم شدن تقرب جستن به خدا از راه عبادت غیر او - که از جمله بعداستفاده می شود (إِنَّ اللَّهَ يَحْكُم بَيْنَهُمْ ..) - بیانگر این است که که تنها با عبادت خودخدا، می توان به او نزدیک شد و تقرب جست.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - ق - 50 - 32 - 3

3 - تجلی تقوا، در روی آوری همیشگی به درگاه خدا و تحفظ بر وظایف

وَأُزْلِفَتِ الْجَنَّةُ لِلْمُتَّقِينَ .. لِكُلِّ أَوْابٍ حَفِيفٍ

با توجه به این که در آیه قبل، تنها وصفی که برای بهشتیان یاد شده وصف «تقوا» بود و این وصف جامع همه ارزش ها تلقی می شد. اکنون بیان اوصافی دیگر در این آیه، می تواند تفصیلی بر آن اجمال و نمودی از آن حقیقت کلی باشد.

59- عوامل تقرب ملائکه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 26 - 8

8- عبودیت فرشتگان ، مایه قرب و کرامت آنان به درگاه الهی است .

بل عباد مکرمون

از توصیف فرشتگان به «عباد» (بندگان) برداشت یاد شده به دست می آید.

60- فلسفه تقرب به خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 57 - 5

5- ربوبیت خداوند ، سزاوار تقرب به اوست .

يبتغون إلى ربّهم الوسيله

ص: 70

61- محرومان از تقرب به خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - ابراهیم - 14 - 36 - 10

10- عصیان کنندگان از فرمان ها و رهنمود های حضرت ابراهیم (ع) ، هر چند از فرزندان او باشند ، از تقرب به خداوند دور و فاقد منزلت هستند .

فمن تبعنی فإنه منی و من عصانی فإنه غفور رحیم

62- مراتب تقرب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - نجم - 53 - 9 - 2

2- راهیابی پیامبر (صلی الله علیه و آله) به نهایت نزدیکی و عالی ترین مرتبه تقرب به خداوند

فکان قاب قوسین أو أدنی

در صورتی که ضمایر غایب در آیات پیشین، مربوط به پیامبر (صلی الله علیه و آله) باشد، مطلب بالا استفاده می شود. گفتنی است که تعبیر «قاب قوسین» کنایه از شدت نزدیکی و تقرب آن حضرت، به خداوند به هنگام دریافت وحی است.

63- مشرکان و تقرب به خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - یونس - 10 - 18 - 9

9- شرک پیشگان عصر بعثت ، انسان را فاقد شایستگی برای دست یافتن به مقام قرب خدا و بار یافتن به پیشگاه او می انگاشتند .

و یعبدون من دون الله... و یقولون هؤلاء شفیعونا

64- مقام تقرب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 175 - 3,8

3- نیل به مقام قرب الهی ، بهره مندی کامل از بهشت و نعمت های آن و برخورداری از فضل الهی ، پاداش مؤمنان متمسک به خداوند

فاما الذين ءامنوا .. فسيدخلهم في رحمه منه وفضل و يهديهم إليه

8 - ورود به بهشت و برخورداری از فضل خدا و رسیدن به مقام قرب الهی ، پاداش مؤمنان به خدا و پیروان پیامبر (صلی الله علیه و آله) و قرآن

فاما الذين ءامنوا بالله و اعتصموا .. يهديهم إليه صراطاً مستقيماً

ص: 71

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 35 - 5.6

5 - لزوم سعی و تلاش برای یافتن راهی به مقام قرب الهی

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا .. وَابْتَغُوا إِلَيْهِ الْوَسِيلَةَ

کلمه «الیه» متعلق به «الوسیله» است و وسیله به چیزی گفته می شود که باعث تقرب گردد، یعنی در پی یافتن چیزی باشید که شما را به خدا و قرب او برساند.

6 - نیل به مقام قرب الهی ، دارای روش ها و ابزار های مشخص

وَابْتَغُوا إِلَيْهِ الْوَسِيلَةَ

65- منشأ تقرب انفاقگران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - لیل - 92 - 21 - 3

3 - خداوند ، تضمین کننده پاداش انفاق گران با تقوا و برآورنده آرزوی آنان در رسیدن به مقام قرب الهی است .

إِلَّا ابْتِغَاءَ وَجْهِ رَبِّهِ الْأَعْلَى . وَلسوف يرضى

66- موانع تقرب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 54 - 5

5 - گناه ، مایه دور شدن آدمی از خداوند است .

فتوبوا إلی بارئکم

«توب» و «توبه» (مصدر توبوا) به معنای رجوع کردن و بازگشتن است. این معنا می رساند که: انسان با ارتکاب گناه از خداوند فاصله گرفته، از او دور می شود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 18 - 9

9- يهود و نصارا به دليل ارتكاب گناه ، نه محبوب خدا هستند و نه مقرب درگاه او

نحن ابنوا الله و احبوه قل فلم يعذبكم بذنوبكم

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

5 - انعام - 6 - 153 - 10

ص: 72

10 - پیروی از قوانین غیر الهی موجب دور ماندن از راه خدا و نرسیدن به مقام قرب او می شود.

وَأَنْ هَذَا صِرْطِي مُسْتَقِيمًا فَاتَّبِعُوهُ وَلَا تَتَّبِعُوا السَّبِيلَ فَتَفْرُقَ بَكُمْ عَنِ سَبِيلِهِ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - اعراف - 7 - 22 - 11

11 - تخلف آدم و همسرش از فرمان الهی، سبب دورگشتن آنان از مقام قرب خدا شد.

نَادِيهِمَا رَيْبُهَا أَلَمْ أَنهَكُمَا عَنِ تِلْكَ الشَّجَرَةِ

واژه «ندا» معمولاً در مواردی به کار برده می شود که مخاطب فاصله نسبتاً زیادی با ندا دهنده داشته باشد. و خداوند این واژه را پس از تخلف آدم و همسرش به کار برد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - اعراف - 7 - 26 - 13

13 - غفلت انسانها از خداوند، مایه دوری آنان از پیشگاه وی خواهد شد.

ذَلِكُمْ مِنَ آيَاتِ اللَّهِ لَعَلَّهُمْ يَذْكُرُونَ

به کارگیری ضمائر غایب در جمله «لعلهم يذكرون»، پس از خطاب (یا بنی آدم ..) می تواند حاکی از این باشد که انسانها تا آنگاه که به مرحله تذکر نرسند شایسته تشریف به خطاب الهی نیستند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 176 - 3

3 - بلعم باعورا به خاطر دنیاگرایی و هواپرستی از نایل شدن به منزلت های والا و قرب الهی محروم شد .

وَلَوْ شِئْنَا لَرَفَعْنَاهَا بِهَا وَلَكِنَّهَا أَخْلَدَتْ إِلَى الْأَرْضِ وَاتَّبَعَ هَوَاهَا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 53 - 2

2 - گناه و اسراف ، مانع از تقرب انسان به خداوند است .

از این که خداوند، پیامبر(صلی الله علیه و آله) را مأمور ابلاغ پیام رحمت الهی به گنه کاران کرده و خود آنان را مستقیماً مورد خطاب قرار نداده است، می تواند بیانگر حقیقت یاد شده باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - ماعون - 107 - 2 - 4

4 - ترش رویی در برابر یتیمان و رد خواسته های آنان ، دورسازنده انسان از قرب به خداوند است .

فذلک

«ذلک»، اسم اشاره ای است که برای دور به کار می رود و در آیه شریفه یا برای تحقیر به کار رفته و یا نشانگر دوری از خداوند است.

ص: 73

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - ماعون - 107 - 3 - 6

6 - خودداری از ترویج فرهنگ یاری رسانی به نیازمندان ، نکوهیده و مایه دوری انسان از خداوند است .

فذلک الذی . . . و لایحِصُّ علی طعام المسکین

«ذلک»، اسم اشاره ای است که برای دور به کار می رود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - ماعون - 107 - 5 - 5

5 - انکار معاد ، بر روابط انسان با خلق و خالق ، تأثیر منفی گذارده و مایه بی اعتنائی وی به آنها می گردد .

الذی یکذِّب . . . یدعّ الیتیم . . . و لایحِصُّ . . . الذین هم عن صلاتهم ساهون

67- موجبات اخروی تقرب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - فجر - 89 - 28 - 5

5 - برخوردارى از نفس مطمئن و تقرب به درگاه خداوند در قیامت ، ویژه کسانی است که رضایت خداوند را به دست آورده اند .

مرضیه

68- مؤمنان و تقرب به خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 99 - 8

8 - مؤمنان راستین ، در پی تقرب به خدا و جلب دعا و درود پیامبر (صلی الله علیه و آله) برای خویشند .

و من الأعراب من یؤمن . . . و صلوات الرسول

69- نشانه های تقرب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11- در بينش دنياگرايان ، ثروت مندى ، نشانه محبوبيت بيستر انسان نزد خداوند است .

ولئن رُددتُ إلى ربِّي لأجدنَّ خيراً منها منقلباً

ص: 74

70- نعمت مقام تقرب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - واقعه - 56 - 11 - 3

3 - بهره مندی از مقام قرب الهی در آخرت ، برترین نعمت

أولئك المقربون

ذکر مسأله تقرب به درگاه الهی قبل از «فی جنّات النعیم»، بیانگر برداشت یاد شده است.

71- واسطه در تقرب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 57 - 2,3,4,8

2- آنان که خود ستایشگر خدا بوده و در صدد کسب وسیله و راهی برای تقرب به اویند ، سزاوار پرستش نیستند .

أولئك الذين يدعون يبتغون إلى ربهم الوسيلة

اینکه، پس از ذکر ناتوانی معبودهای مشرکان در آیه پیش، می فرماید: «آنان خود در پی وسیله برای تقرب هستند»؛ بیان تلویحی است به این نکته که، چنین موجوداتی لایق معبود شدن نیستند.

3- انتخاب وسیله و واسطه برای تقرب به خداوند ، امری روا و جایز است .

ادعوا الذين زعمتم من دونه .. أولئك الذين يدعون يبتغون إلى ربهم الوسيلة

از اینکه خداوند در رد پندار مشرکان در معبود گزینی اشان فرموده است: «أولئك الذين يدعون يبتغون..» (معبودانی را که مشرکان می خوانند، خود در صدد یافتن وسیله ای جهت تقرب به خدای خویشند.) در واقع بر توسل آنها صحه گذاشته و بنابراین، استفاده می شود که توسل روا و مجاز است.

4- دعوت کنندگان به توحید ، هیچ داعیه ای برای معبود شدن نداشته و در پی کسب راه و وسیله ای برای تقرب بیشتر به خدا هستند .

أولئك الذين يدعون يبتغون إلى ربهم الوسيلة أيهم أقرب

برداشت فوق، بر این احتمال در آیه است که مشارالیه «أولئك»، «الذين يدعون» باشد بنابراین، آیه در صدد نفی این عقیده مشرکان است که معبودانی چون حضرت مسیح(ع) و یا ملانکه برای خویش انتخاب کرده بودند؛ در حالی که آنان، خود دعوت کننده به سوی خداوند بودند.

8- در جهان ، واسطه هایی که شفاعت آنان در پیشگاه خدا پذیرفته و توسل به آنان برای تقرب به خدا جایز باشد ، وجود دارد .

أُولَئِكَ . . . يَتَّخِذُونَ إِلَهًا مِثْلَهُمُ الْوَسِيلَةَ

بنابر اینکه مراد از «أُولَئِكَ» ملائکه، انبیا و صالحان باشد و با توجه به اینکه خداوند عمل آنان را رد نکرده است، برداشت فوق به دست می آید.

ص: 75

72- ویژگیهای مقام تقرب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - نمل - 27 - 10 - 9

9- مقام قرب الهی ، مقام امن و سلامت

إِنِّي لَأِيخَافُ لَدَى الْمَرْسَلُونَ

تقرب به خدا

73- آثار تقرب به خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - معارج - 70 - 3 - 3

3- تقرب به خداوند ، موجب صعود انسان به مرتبه کمال و درجات عالی است .

ذی المعارج

وقتی صعودگاه ها و درجات عالی نزد خدا است؛ بنابراین راه رسیدن به این درجات و صعودها تقرب به خدا خواهد بود و توصیف خداوند به «ذی المعارج» ممکن است به همین جهت باشد مانند مفاد آیه 15 از سوره «غافر» (رفیع الدرجات ذوالعرش).

74- ارزش تقرب به خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 35 - 5

5- حضور در جوار قرب ربوبی ، غیرقابل قیاس با والاترین نعمت های دنیوی

وإن كل ذلك... والأخـره عند ربك للمتقين

از «عند ربك»، حضور در جوار قرب ربوبی استفاده شده است.

75- اهمیت تقرب به خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - پیوند با خداوند ، مقدّم بر پیوند با مردم و زمینه ساز آن است . *

فصل لربّک وانحر

عطف دو فرمان، ممکن است عطف مسبّب بر سبب باشد.

ص: 76

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 27 - 2

2 - هر یک از هابیل و قابیل هدیه ای را به رسم تقرب به پیشگاه خداوند تقدیم کردند .

اذقربا قرباناً

«قربان» هر عمل نیکی است که با آن تقرب به خداوند قصد شود. (مجمع البیان)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 57 - 1,6,8,10,13

1- معبود های مشرکان ، خود در جست و جوی وسیله و راهی برای تقرب بیشتر به خدا هستند .

أولئك الذين يدعون يبتغون إلی ربهم الوسيله

مشارالیه «أولئك»، «الذین زعمتم» در آیه قبل است که مقصود از آن معبودهای مشرکان می باشد.

6- دعوت کنندگان به تعالیم الهی ، هر کدام برای تقرب بیشتر خود به خداوند ، در مسابقه و تلاش هستند .

أولئك الذين يدعون يبتغون إلی ربهم الوسيله أيهم أقرب

برداشت فوق، بنابراین نکته است که مراد از «أولئك» دعوت کنندگان به خدا باشند که مشرکان آنان را می پرستیدند تا به خدا تقرب جویند و خداوند به مشرکان می گوید: «چگونه آنان را می پرستید در حالی که آنان، خود برای تقرب به خدا واسطه هایی قرار می دهند تا تقرب بیشتر هر یک معلوم شود.»

8- در جهان ، واسطه هایی که شفاعت آنان در پیشگاه خدا پذیرفته و توسل به آنان برای تقرب به خدا جایز باشد ، وجود دارد .

أولئك . . . يبتغون إلی ربهم الوسيله

بنابر اینکه مراد از «أولئك» ملائکه، انبیا و صالحان باشد و با توجه به اینکه خداوند عمل آنان را رد نکرده است، برداشت فوق به دست می آید.

10- دعوت کنندگان به تعالیم الهی ، در پی به دست آوردن نزدیک ترین و مقرب ترین وسیله به خدا ، جهت تقرب به او هستند .

يبتغون إلی ربهم الوسيله أيهم أقرب

«أيهم أقرب» مبتدا و خبر است و مرجع ضمیر «هم» به اسم جنس «وسیله» برمی گردد؛ یعنی، کدام یک از آنها مقرب تر به خداوندند تا به آنها توسل شود.

13- دعوت کنندگان به تعالیم الهی، در عین تلاش برای کسب وسیله و راهی جهت تقرب به خداوند، به رحمت او امیدوار و از عذابش بیمناکند.

یبتغون إلی ربّهم الوسیله أیهم أقرب و یرجون رحمته و یخافون عذابه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - فرقان - 25 - 71 - 1

1 - هرکس که توبه کند و کار نیک انجام دهد، در حقیقت رو به خدا کرده و به سوی او بازگشته است.

ص: 77

و من تاب و عمل صلحاً فإنه يتوب إلى الله متاباً

«متاباً» (مصدر ميمي) به معنای توبه و بازگشت و مفعول مطلق برای «یتوب» است؛ که در آیه شریفه، برای تأکید آمده است؛ یعنی، توبه و بازگشت کامل و حقیقی.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 3 - 14، 6

6 - تقرب به خداوند ، هدف مشرکان از عبادت معبودهایشان

ما نعبدهم إلا ليقربونا إلى الله زلفى

14 - تقرب به خداوند ، فلسفه عبادت و اطاعت او است .

أولياء ما نعبدهم إلا ليقربونا إلى الله زلفى

برداشت یاد شده با توجه به این نکته تردیدناپذیر است که محکوم شدن کافران، به خاطر تقرب آنان به خدا از راه عبادت غیر او (همچون بت ها) است؛ نه به دلیل اصل تقرب. بنابراین اصل تقرب به خدا در عبادت کردن نه تنها مورد انتقاد نیست؛ بلکه تأیید نیز می شود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - احقاف - 46 - 28 - 4

4- اعتقاد مشرکان به نقش معبود های خویش ، در تقرب آنان به خداوند

اتخذوا من دون الله قرباناً الهه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - مزمل - 73 - 19 - 5

5- دین ، راهی است که مقصد در آن تقرب به خداوند است .

اتخذ إلى ربه سبيلاً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - فجر - 89 - 28 - 3

3 - تقرّب افزون تر به خداوند ، پاداش کسانی است که برای آخرت خود پیشاپیش زاد و توشه ذخیره کرده اند .

یلبتئی قَدّمت لِحیاتی . . . ارجعی اِلی ربّک

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - کوثر - 108 - 2 - 13

13 - لزوم ایجاد پیوند با خلق ، در کنار پیوند با آفریدگار

فصلّ لربّک وانحر

دستور قربانی برای رساندن گوشت به مردم، در کنار دستور نماز، بیانگر برداشت یاد شده است.

ص: 78

77- درخواست تقرب به خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - تحریم - 66 - 11 - 3

3 - درخواست همسر فرعون از خداوند ، مبنی بر زیستن در جوار رحمت او و بنا کردن خانه ای در بهشت برای وی

إذ قالت ربّ ابن لی عندک بیتاً فی الجنّة

78- زمینه تقرب به خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - فرقان - 25 - 71 - 2

2 - توبه و انجام عمل صالح ، وسیله تقرب به خدا و نشان روی کرد حقیقی به او است .

و من تاب و عمل صلحاً فإنّه یتوب إلى الله متاباً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - نبأ - 78 - 39 - 4,6,7

4 - توجه به حقانیت قیامت ، زمینه ساز جهت دادن تلاش ها و حرکت ها به سوی خداوند

فمن شاء اتّخذ إلى ربّه ما بآ

«فاء» در «فمن شاء..» برای تفریع است. مفاد آیه شریفه این است که چون قیامت حق است، بنابراین باید مقصد را به گونه ای برگزید که به سوی خدا باشد.

6 - حرکت به سوی خداوند و دستیابی به مقام قرب او ، برای تمام انسان ها امکان پذیر است .

فمن شاء اتّخذ إلى ربّه ما بآ

7 - توجه به حاکمیت تدبیر خداوند بر نظام زندگانی انسان ها ، وادار کننده انسان به قرار دادن خویش در راه قرب به خدا

فمن شاء اتّخذ إلى ربّه ما بآ

از واژه «ربّ» و جایگاه آن در مفاد آیه، برداشت یاد شده استفاده می شود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - فجر - 89 - 17 - 8

8 - راه دستیابی به عزّت و گران قدری در پیشگاه خداوند ، گرمی داشتن یتیمان است ؛ نه برخورداری از رفاه و ثروت .

و نَعْمَه فَيَقُولُ رَبِّي أَكْرَمُن . . . كَلَّا بَلْ لَأَتَكْرِمُونَ الْيَتِيمَ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - فجر - 89 - 29 - 4

ص: 79

4 - همنشین شدن با بندگان خالص خداوند در قیامت ، حرکت به سوی او و بهره مندی از جلوه های ربوبیت او است .

ارجعی إلى ربك . . . فادخلی فی عبدی

از معانی حرف «فاء»، تفصیل بعد از اجمال است و این آیه، رجوع به پروردگار را با تفصیل بیشتری بیان می دارد.

79- عوامل تقرب به خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9- حجر - 15 - 42 - 4

4- عبودیت و بندگی ، عامل تقرب به خداوند و موجب رهایی از سلطه ابلیس

إن عبادی لیس لک علیهم سلطن

اضافه شدن «عباد» به یای متکلم ممکن است به منظور ذکر بندگان خاص باشد. بنابراین، ذکر «عباد» (بندگان) به جای هر واژه دیگری که مقصود را برساند می تواند اشاره به حقیقت یاد شده بکند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 3 - 7، 8، 10

7 - مشرکان ، معبود های خود را وسیله تقرب به خدا می دانستند .

ما نعبدهم إلا لیقربونا إلى الله زلفی

8 - مشرکان ، تقرب به خدا را بدون واسطه ، ممکن نمی دانستند .

ما نعبدهم إلا لیقربونا إلى الله زلفی

10 - تنها عبادت خود خدا ، وسیله تقرب به او است ؛ نه عبادت غیر او .

ما نعبدهم إلا لیقربونا إلى الله زلفی

محکوم شدن تقرب جستن به خدا از راه عبادت غیر او - که از جمله بعداستفاده می شود (إنّ الله یحکم بینهم . . .) - بیانگر این است که که تنها با عبادت خودخدا، می توان به او نزدیک شد و تقرب جست.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - تجلی تقوا، در روی آوری همیشگی به درگاه خدا و تحفظ بر وظایف

وَأُزْلِفَتِ الْجَنَّةُ لِلْمُتَّقِينَ .. لِكُلِّ أَوْابٍ حَفِيفٍ

با توجه به این که در آیه قبل، تنها وصفی که برای بهشتیان یاد شده وصف «تقوا» بود و این وصف جامع همه ارزش ها تلقی می شد. اکنون بیان اوصافی دیگر در این آیه، می تواند تفصیلی بر آن اجمال و نمودی از آن حقیقت کلی باشد.

ص: 80

80- فلسفه تقرب به خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 57 - 5

5- ربوبیت خداوند ، سزاوار تقرب به اوست .

يبتغون إلى ربهم الوسيلة

81- محرومان از تقرب به خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - ابراهيم - 14 - 36 - 10

10- عصیان کنندگان از فرمان ها و رهنمود های حضرت ابراهیم (ع) ، هر چند از فرزندان او باشند ، از تقرب به خداوند دور و فاقد منزلت هستند .

فمن تبعني فإنه مني و من عصاني فإنك غفور رحيم

82- مشرکان و تقرب به خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - يونس - 10 - 18 - 9

9- شرک پیشگان عصر بعثت ، انسان را فاقد شایستگی برای دست یافتن به مقام قرب خدا و بار یافتن به پیشگاه او می انگاشتند .

و يعبدون من دون الله... و يقولون هؤلاء شفيعونا

83- مؤمنان و تقرب به خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 99 - 8

8 - مؤمنان راستین ، در پی تقرب به خدا و جلب دعا و درود پیامبر (صلی الله علیه و آله) برای خویشند .

و من الأعراب من يؤمن... و صلوات الرسول

4- تقلید

1- آثار تقلید

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مانده - 5 - 104 - 10، 7، 5

5 - کفر پیشگان بدعت گذار، گرفتار تقلید های کورکورانه از سنت های جاهلی نیاکان خویش اند

قالوا حسبنا ما وجدنا علیه ءاباءنا

7 - تصور رشد رسانی و بهروزی در پیروی از سنت اجدادی عامل رویگردانی از احکام قرآن و تعالیم پیامبر (صلی الله علیه و آله)

إذا قيل لهم تعالوا... قالوا حسبنا ما وجدنا علیه ءاباءنا

10 - احترام و اهمیت دادن به سنت های پیشینیان از عوامل گرایش جوامع به خرافات

ما جعل الله من بحيره... قالوا حسبنا ما وجدنا علیه ءاباءنا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - نمل - 27 - 49 - 3

3 - اعتقاد سطحی و تقلیدی به خدا، بی تأثیر در صلاح و سازندگی انسان

يفسدون في الأرض... قالوا تقاسموا بالله

گروه های مزبور از یک سوبه خدا سوگند می خورند و از سوی دیگر برای کشتن پیامبر خدا همدست می شوند و این نشانگر سطحی بودن ایمان آنان و بی ثمر بودن آن است.

2- آثار تقلید از نیاکان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 74 - 5

ص: 82

5- پایبندی مطلق و بی دلیل به سنت های ملی و قومی ، مایه تخدیر جامعه و سدّ راه خردورزی و مانع شناخت

قالوا بل وجدنا ءاباءنا كذلك يفعلون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 137 - 6

6- تکیه و پافشاری قوم عاد بر سنت های نیاکانشان ، عامل رویارویی آنان با هود (ع) و رد کردن نصایح وی

إن هذا إلا خلق الأولین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - سبأ - 34 - 43 - 7

7- پافشاری بر تقلید از آیین نیاکان و گذشتگان ، از جمله موانع پذیرش دین حق

و إذا تتلى عليهم آیتنا بینت قالوا ما هذا إلا رجل یرید أن یصدکم عما کان ی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 23 - 6

6- پیروی و تقلید از نیاکان ، عامل استمرار آیین شرک در میان ملت ها

و كذلك ما أرسلنا من قبلك . . . إلا قال مترفوها إنا وجدنا ءاباءنا علی أُمَّه

با توجه به آیات پیشین - که در زمینه نفی شرک است - مطلب بالا استفاده می شود.

3- آثار تقلید باطل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 166 - 9

9- دوستی ها و پیروی های انسان بر محور باطل ، در پی دارنده دشمنی و اختلاف در قیامت است .

إذ تبرأ الذین اتبعوا من الذین اتبعوا

4- آثار تقلید کورکورانه

8 - تقلید های کورکورانه ، از دسیسه های شیطان برای بازداری انسان ها از پیروی قرآن و احکام دین

لا تتبعوا خطوت الشیطن . . . و إذا قیل لهم اتبعوا ما أنزل اللّٰه قالوا بل نتبع ما أل

جمله «بل نتبع . . .» که گویای تقلید کورکورانه است - به قرینه آیات قبل - بیانگر مصداقی است برای «خطوات الشیطن». قابل

ذکر است که قید «کورکورانه» از جمله «أولوکان أبأؤهم...» استفاده شده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 87 - 8

8- پابندی جوامع به آرا و آداب باطل پیشینیان ، مانع بروز اندیشه های نو و برحق در میان آنان است .

أن نترك ما یعبء أبأؤنا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 109 - 7

7- تقلید از گذشتگان و پیروی از سنت پیشینیان ، وادار کننده مشرکان عصر بعثت به پرستش معبود های دروغین

ما یعبدون إلاّ کما یعبء أبأؤهم من قبل

در برداشت فوق «کما» برای تعلیل گرفته شده است. بنابراین مفاد «ما یعبدون...» چنین می شود: تنها دلیل گرایش مشرکان به بت پرستی ، این است که پدرانشان بت پرست بودند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - ابراهیم - 14 - 21 - 10

10- تبعیت بی چون و چرا از رهبران مستکبر ، در پی دارنده بدفرجامی پیروان

فقال الضعفاء للذین استکبروا إنا کنا لکم تبعاً فهل أنتم مغنون عنا من عذاب الل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 53 - 6

6- تعصب بر عقاید نیاکان و پیروی غیرآگاهانه از اجداد ، عامل انحراف و گمراهی انسان ها است .

ما هذه التماثل . . قالوا وجدنا ءاباءنا لها عبدین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - مؤمنون - 23 - 24 - 13

13 - تعصب و تقلید کورکورانه از نیاکان و فرهنگ ملی ، مانع از شناخت درست حقایق و ره یابی به آن

ما سمعنا بهذا فی ءابائنا الأوّلین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 74 - 5

5 - پایبندی مطلق و بی دلیل به سنت های ملی و قومی ، مایه تخدیر جامعه و سدّ راه خردورزی و مانع شناخت

قالوا بل وجدنا ءاباءنا کذلک یفعلون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 84

3 - تقلید کورکورانه دوزخیان ستمگر در عقاید دینی و مبانی فکری از پدران خود، موجب دوزخی شدن آنان گردید .

ثم إن مرجعهم لآلی الجحیم . إنهم ألبوا أباهم ضالین

برداشت یاد شده از آن جا است که جمله «إنهم ألبوا...» تعلیل برای جملات پیشین (عذاب شدن و دوزخی گشتن کافران) است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - تقلید کورکورانه در عقاید و مبانی فکری دیگران، پیروی کورکورانه و بی اختیار در تمامی رفتارها و کردارها و مواضع فردی و اجتماعی از آنان را در پی خواهد داشت .

إنهم ألبوا أباهم ضالین . فهم علی ءاثرهم یهرعون

«فا» در «فهم» برای تفریع و تسبیب است و این بیانگر این نکته است که آنچه سبب پیروی از رفتار پدران شد، تقلید کورکورانه از ایشان در عقاید دینی بود و پیروی در مواضع فردی و اجتماعی، پی آمد تقلید در مبانی فکری و عقیدتی است.

4 - دنباله روی کورکورانه دوزخیان در رفتار و کردار و مواضع فردی و اجتماعی خود از پدران خویش، موجب دوزخی شدن آنان گردید .

ثم إن مرجعهم لآلی الجحیم . إنهم ألبوا... فهم علی ءاثرهم یهرعون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - پیروی کورکورانه از مستکبران و منحرفان، موجب گرفتاری به آتش دوزخ است .

و إذ یتحاجون فی النار فبقول الضعفوا للذین استکبروا إنا كنا لكم تبعًا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - تقلید کورکورانه و تعصبات قومی، سدی در برابر حق گرایی است .

أمه و إنا علی ءاثرهم مهتدون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 23 - 7

7 - تقلید کورکورانه و تعصبات قومی ، از عوامل مهم گمراهی و انحرافات اعتقادی در طول تاریخ

و كذلك ما أرسلنا .. وإنا علىٰ آثرهم مقتدون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 54 - 7

7 - تسلیم کورکورانه در برابر قدرت های ستم پیشه ، نشانه خفت و سبک مغزی انسان است .

فاستخفّ قومه فأطاعوه

ص: 85

از تفریح «فأطاعوه» بر «فاستخفّ»، مطلب بالا استفاده می شود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 55 - 1

1 - فرعونیان با اطاعت کورکورانه از فرعون، خشم و عذاب الهی را برای خویش فراهم آوردند .

فلَمَّا ءَاسَفُونَا اِنْتَقَمْنَا مِنْهُمْ

5- آثار تقلید کورکورانه مشرکان صدر اسلام

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 5 - 3

3- اعتقاد به وجود فرزند برای خدا، معلول تقلید کورکورانه مشرکان عصر بعثت از نیاکان خویش بوده است .

قالوا اتخذ الله ولداً . ما لهم به من علم ولا لأبائهم

6- اجتناب از تقلید کورکورانه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - صافات - 37 - 70 - 6

6 - تمامی رفتارها و مواضع فردی و اجتماعی انسانها، باید مبتنی بر اندیشه صحیح و مبانی روشن و به دور از تقلید کورکورانه باشد .

فهم علی ءاثرهم یهرعون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - صافات - 37 - 74 - 3

3 - دوری از تقلید کورکورانه و تعصب آمیز از پدران و پیشینیان در عقاید، جهان بینی و رفتارها، از ویژگی های بندگان مخلص خدا

إِنَّهُمْ أَلْفَوْا ءَابَاءَهُمْ ضَالِّينَ . . . إِلَّا عِبَادَ اللَّهِ الْمَخْلُصِينَ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 18 - 11

11 - لزوم اجتناب از هرگونه تقلید کورکورانه در علوم و معارف الهی و درگزینش آنها

الذین یستمعون القول فیتبعون أحسنه

ص: 86

7- احکام تقلید

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - صافات - 37 - 69 - 4

4- تقلید در اصول دین و مبانی فکری ، امری ناپسند و غیرجایز

إِثْمَ أَلْفُواءِ بَاءَهُمْ ضَالِّينَ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - صافات - 37 - 70 - 5

5- دنباله روی کورکورانه و بی تأمل و اندیشه ، در رفتار و کردار دیگران ، امری ناپسند و غیرجایز است .

فهم علی ءاثرهم یهرعون

8- انبیا و تقلید

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9- ابراهیم - 14 - 10 - 25

25- تقلید از نیاکان در عبادت غیر خدا ، عمل باطلی است که انبیا به مبارزه با آن برخاستند .

تریدون أن تصدّونا عمّا كان یعبداً أبائونا

9- اهمیت تقلید از علما

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 43 - 9

9- لزوم پیروی ناآگاهان از آگاهان

قد جاءنی من العلم ما لم یأتک فاتبعنی

10- تقلید آزر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2- مخالفت قاطع و صريح ابراهيم (ع) با شرک و تقليد کورکورانه پدر و قوم خویش

إذ قال لأبيه وقومه . . . لقد كنتم أنتم وءابائكم فى ضلل مبين

ص: 87

11- تقلید از اجداد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 53 - 3,6

3- تقلید کورکورانه و پیروی بی دلیل از اجداد و نیاکان در مبانی دینی و اصول اعتقادی، امری ناپسند و محکوم است.

قالوا وجدنا آباءنا لها عبدین

آیه شریفه - به قرینه آیه بعد - که حضرت ابراهیم(ع) قومش را به دلیل بت پرستی، مردمی گمراه خواند - در مقام محکوم کردن و ردّ تقلید از نیاکان است.

6- تعصب بر عقاید نیاکان و پیروی غیرآگاهانه از اجداد، عامل انحراف و گمراهی انسان ها است.

ما هذه التماثیل . . . قالوا وجدنا آباءنا لها عبدین

12- تقلید از بی عقلان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 170 - 10

10 - پیروی از بی خردان و هدایت نیافتگان و تقلید از آنان، امری ناروا و نکوهیده است.

أولو کان ءاباؤهم لایعقلون شیئاً و لایهتدون

13- تقلید از پیروان عقیده باطل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 139 - 2

2 - تقلید از پیروان آیین فاسد و انجام دهندگان اعمال بی نتیجه نشانه جهل و نابخردی است.

إنکم قوم تجهلون. إن هؤلاء متبر ما هم فیه

جمله «إن هؤلاء» به منزله تعلیلی برای «إنکم قوم تجهلون» است. یعنی شما به این دلیل مردمی نابخرد هستید که خواهان پیروی از آیین فاسد می باشید.

14- تقلید از پیشینیان

جلد - نام سورہ - سورہ - آیہ - فیش

5 - اعراف - 7 - 28 - 2

ص: 88

2 - تقلید از سنتهای زشت پیشینیان، امری نکوهیده در بینش الهی

و إذا فعلوا فحشه قالوا وجدنا علیها ءاباءنا

15- تقلید از جاهل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 104 - 14

14 - تقلید از جاهلان گمراه کاری ناپسند و باطل

اولو کان ءاباؤهم لایعلمون شیئاً و لایهتدون

لحن مذمت بار آیه دلالت بر بطلان و زشتی تقلید از جاهلان دارد.

16- تقلید از رسوم ناپسند

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - اعراف - 7 - 28 - 2,3

2 - تقلید از سنتهای زشت پیشینیان، امری نکوهیده در بینش الهی

و إذا فعلوا فحشه قالوا وجدنا علیها ءاباءنا

3 - جوامعی که به پندار اجرای فرمان خدا به رسوم ناروای نیاکان خویش پایبندند، جوامعی تحت نفوذ شیاطین می باشند.

إنا جعلنا الشیطین أولیاء للذین لا یؤمنون .. الله أمرنا بها

جمله «إذا فعلوا ..» عطف بر «لا یؤمنون» است و در حقیقت صله برای «الذین» می باشد. یعنی: إنا جعلنا الشیاطین أولیاء للذین إذا فعلوا فاحشه ...

17- تقلید از رهبران مستکبر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - ابراهیم - 14 - 21 - 10,7

7- کافران پیرو، در قیامت با اعتراف به پیروی کورکورانه از رهبران خویش، آنان را مسؤول بدفرجامی خود معرفی خواهند کرد.

فقال الضعفاء للذين استكبروا إنا كنا لكم تبعاً فهل أنتم مغنون عنا من عذاب الل

10- تبعیت بی چون و چرا از رهبران مستکبر ، در پی دارنده بدفرجامی پیروان

فقال الضعفاء للذين استكبروا إنا كنا لكم تبعاً فهل أنتم مغنون عنا من عذاب الل

ص: 89

18- تقلید از عاقلان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 170 - 18

18 - تقلید و پیروی از هدایت یافتگان و اندیشمندان ، ناروا نیست .

أولو کان ءاباؤهم لایعقلون شیئاً و لایهتدون

جمله «أولو کان ..» گویای این است که: مجرد تقلید مورد رد و انکار قرار نگرفته است؛ بلکه آن تقلیدی مذمت شده که تقلید شونده خود اهل فهم و خرد نبوده و هدایت یافته نیست.

19- تقلید از علما

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 43 - 12

12- انسان های ناآگاه برای رفع جهل خویش در امور ، باید به عالمان رجوع کنند .

فسئلوا أهل الذکر إن کنتم لاتعلمون

20- تقلید از گمراهان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 170 - 10

10 - پیروی از بی خردان و هدایت نیافتگان و تقلید از آنان ، امری ناروا و نکوهیده است .

أولو کان ءاباؤهم لایعقلون شیئاً و لایهتدون

21- تقلید از مقربان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 206 - 7

7 - لزوم اقتدا به مقربان الهی و الگو قرار دادن آنان در عبادت خالصانه خدا و تنزیه او از هر عیب و نقص

اذكر ربك .. إن الذين عند ربك لا يستكبرون عن عبادته

ص: 90

22- تقلید از مهتدین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 170 - 18

18 - تقلید و پیروی از هدایت یافتگان و اندیشمندان ، ناروا نیست .

أولوكان ءاباؤهم لايعلقون شيئاً و لايهتدون

جمله «أولوكان ..» گویای این است که: مجرد تقلید مورد رد و انکار قرار نگرفته است؛ بلکه آن تقلیدی مذمت شده که تقلید شونده خود اهل فهم و خرد نبوده و هدایت یافته نیست.

23- تقلید از نیاکان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 170 - 19

19 - تقلید از نیاکان ، شعاری جاهلی و غیر منطقی است .

قالوا بل نتبع ما ألفينا عليه ءاباءنا أولوكان ءاباؤهم لايعلقون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - اعراف - 7 - 28 - 7، 3، 1

1 - زشتکاران بی ایمان، پیروی از شیوه پدرانشان را توجیه کننده کردار خویش می شمردند.

للذين لا يؤمنون. وإذا فعلوا فحشه قالوا وجدنا عليها ءاباءنا

3 - جوامعی که به پندار اجرای فرمان خدا به رسوم ناروای نیاکان خویش پایبندند، جوامعی تحت نفوذ شیاطین می باشند.

إنا جعلنا الشیطين أولیاء للذين لا يؤمنون .. الله أمرنا بها

جمله «إذا فعلوا ..» عطف بر «لا يؤمنون» است و در حقیقت صله برای «الذین» می باشد. یعنی: إنا جعلنا الشیاطین أولیاء للذين إذا فعلوا فحشه ...

7 - در بینش کافران زشتکردار عصر جاهلی، روش پدرانشان مهمتر از امر خداوند بود.

قالوا وجدنا عليها ءاباءنا و الله أمرنا بها

از اینکه زشتکاران در توجیه کردار خویش قبل از استناد به امر خدا به روش پدرانشان تمسک جستند، برداشت فوق استفاده می شود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - اعراف - 7 - 29 - 10

10 - استناد به سنن پیشینیان در تعیین ارزشها، مخالف اخلاص در عبودیت خداوند است.

قالوا وجدنا علیها ءاباءنا. .. و ادعوه مخلصین له الدین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 91

9- پایبندی به آداب و رسوم پدران و نیاکان ، از انگیزه های مخالفت قوم ثمود با صالح (ع) و تعالیم او

أتنهنا أن نعبد ما يعبد آباؤنا

مراد از «ما» بتها و معبودهای پنداری مشرکان است. توصیف آنها با جمله «يعبد آباؤنا» اشاره به علت حکم قبل (نعبد) دارد؛ یعنی ، ما بتها را می پرستیم ، چون پدرانمان آنها را می پرستند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6- پایبندی به آداب و رسوم پدران و نیاکان ، دلیل و انگیزه قوم شعیب در پرستش معبود های دروغین

أن نترك ما يعبد آباؤنا

مراد از «ما» در «ما يعبد . . .» بتها و معبودهاست. توصیف آنها با جمله «يعبد آباؤنا» بیانگر علت اصرار آنان بر تمسک به بتهاست. بنابراین مفاد عبارت «أن نترك ...» چنین است: ما بتها را ترک نمی کنیم؛ زیرا پدرانمان آنها را می پرستیدند و همچنان به پرستش آنها ادامه می دهند.

8- پایبندی جوامع به آرا و آداب باطل پیشینیان ، مانع بروز اندیشه های نو و برحق در میان آنان است .

أن نترك ما يعبد آباؤنا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7- تقلید از گذشتگان و پیروی از سنت پیشینیان ، وادار کننده مشرکان عصر بعثت به پرستش معبود های دروغین

ما يعبدون إلا كما يعبد آباؤهم من قبل

در برداشت فوق «كما» برای تعلیل گرفته شده است. بنابراین مفاد «ما يعبدون ...» چنین می شود: تنها دلیل گرایش مشرکان به بت پرستی ، این است که پدرانشان بت پرست بودند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

21- قوم نوح ، عاد و ثمود و اقوام پس از آنان ، خدایان نیاکان خود را می پرستیدند .

تریدون أن تصدّونا عمّا كان یعبداً ابائنا

23- اقوام کافر پیشین دارای تعصب بودند و از آیین نیاکان خویش کورکورانه تقلید می کردند .

تریدون أن تصدّونا عمّا كان یعبداً ابائنا

25- تقلید از نیاکان در عبادت غیر خدا ، عمل باطلی است که انبیا به مبارزه با آن برخاستند .

تریدون أن تصدّونا عمّا كان یعبداً ابائنا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 74 - 1,6

1 - تقلید از نیاکان ، تنها پاسخ قوم ابراهیم در توجیه بت پرستی خود

ص: 92

قالوا بل وجدنا آباءنا كذلك يفعلون

6- شرک ، فاقد مبانی علمی و برهان و متکی به تقلید از نیاکان و پیروی از سنت های گذشتگان

قالوا بل وجدنا آباءنا كذلك يفعلون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 137 - 4

4- عادیان شیوه زندگی خویش (برج سازی ، کاخ نشینی و . . .) را ، سنتی برجای مانده از پیشینیان خود اعلام کردند .

إن هذا إلا خلق الأولین

برداشت یاد شده بدان احتمال است که کلمه «هذا» اشاره به رفتار عادیان داشته باشد. بر این اساس مراد از «خلق الأولین»، شیوه نیاکان خود آنان است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - سبأ - 34 - 43 - 8

8- آیین مشرکان ، آیینی موروثی بود .

و إذا تتلى عليهم آیتنا بینت قالوا . . . یرید أن یصدکم عما کان یعبداؤکم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - صفات - 37 - 69 - 1,2,3

1- تقلید از پدران و اجداد در عقاید دینی باطل و مبانی فکری غلط ، از ویژگی های دوزخیان ستمگر

إنهم ألفوا آباءهم ضالین

مفسران برآنند که در این جا ظاهر آیه شریفه (کافران پدران شان را گمراه یافتند) مراد نیست؛ بلکه این خداوند است که آنان را گمراه خوانده است و کافران تنها پدران خود را بر آیینی یافتند و بی تأمل و اندیشه از آنان تقلید کردند. مفاد این آیه ، مانند مفاد آیه 23 سوره زخرف است که می فرماید: «إنا وجدنا آباءنا علی امه و إنا علی آئارهم مقتدون».

2- تقلید دوزخیان ستمگر از پدران خود در عقاید دینی و مبانی فکری ، تقلیدی کورکورانه بود .

إنهم ألفوا آباءهم ضالین

3 - تقلید کورکورانه دوزخیان ستمگر در عقاید دینی و مبانی فکری از پدران خود، موجب دوزخی شدن آنان گردید.

ثم إن مرجعهم لإلى الجحيم . إنهم ألقوا بأبائهم ضالين

برداشت یاد شده از آن جا است که جمله «إنهم ألقوا...» تعلیل برای جملات پیشین (عذاب شدن و دوزخی گشتن کافران) است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - صافات - 37 - 70 - 4، 1

1 - دوزخیان ستمگر، بدون تعقل و بی اختیار از رفتار و کردار پدران خود، تقلید کرده و پیروی می کردند.

فهم على ءاثرهم يهرعون

مقصود از «آثار» رفتار و کردار و «اهراع» (ماده «یهرعون») به معنای با سرعت دویدن است. این کنایه از بی تأمل اقدام کردن و بی اختیار عمل کردن است.

ص: 93

4 - دنباله روی کورکورانه دوزخیان در رفتار و کردار و مواضع فردی و اجتماعی خود از پدران خویش ، موجب دوزخی شدن آنان گردید .

ثم إن مرجعهم لإلى الجحيم . إنهم ألقوا ... فهم على إثرهم يهرعون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - صفات - 37 - 71 - 2

2 - گمراهی و تقلید کورکورانه از پدران پیشین ، دارای پیشینه ای طولانی در تاریخ امت ها

و لقد ضلّ قبلهم أكثر الأولین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 22 - 1

1 - پیروی از سنت نیاکان ، تنها دلیل مشرکان بر پرستش فرشتگان

و جعلوا من عباده جزءاً .. بل قالوا إنا وجدنا آباءنا على أمة و إنا على آث

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 23 - 3

3 - اقتدا به آیین نیاکان ، تکیه گاه افراد مرفه و خوش گذران ، در مخالفت با پیامبران الهی

ما أرسلنا من قبلك .. مترفوها إنا وجدنا آباءنا على أمة

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مانده - 5 - 104 - 6, 11

5 - کفرپیشگان بدعت گذار ، گرفتار تقلید های کورکورانه از سنت های جاهلی نیاکان خویش اند

قالوا حسبنا ما وجدنا عليه آباءنا

6 - پایبندی کفرپیشگان به افکار و آراء گذشتگان خویش مانع پذیرش تعالیم قرآن و رسول خدا (صلی الله علیه و آله)

و إذا قيل لهم تعالوا .. قالوا حسبنا ما وجدنا عليه آباءنا

11 - وفاداری جوامع به آراء و اندیشه های باطل پیشینیان ، جلوگیری بروز اندیشه های نو و بر حق در میان آنان

و إذا قيل لهم تعالوا .. قالوا حسبنا ما وجدنا عليه ءاباءنا

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فیش

6 - اعراف - 7 - 70 - 5,7

5 - قوم هود پذیرای معبودان نیاکان و نسل های گذشته خویش

و نذر ما کان یعبد ءاباؤنا

7 - تقلید از نیاکان و حفظ سنت های پیشینیان ، از انگیزه های قوم عاد برای پرستش معبودان دروغین و رویارویی با دعوت هود

قالوا .. و نذر ما کان یعبد ءاباؤنا

ص: 94

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 173 - 2

2- در صورت نبود نشئه شهود و اقرار برای فرزندان، آنان در انتخاب عقیده، جز تبعیت و تقلید از پدران، راهی نداشتند.

و أشهدهم علی أنفسهم .. أو تقولوا إنما أشرك ءاباؤنا من قبل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - مؤمنون - 23 - 24 - 13

13 - تعصب و تقلید کورکورانه از نیاکان و فرهنگ ملی، مانع از شناخت درست حقایق و ره یابی به آن

ما سمعنا بهذا فی ءابائنا الأولین

24- تقلید از رهبران گمراه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - ابراهیم - 14 - 21 - 9

9- تبعیت کورکورانه از رهبران گمراه، عذری برای رهایی از عذاب الهی در قیامت نیست.

فقال الضعفؤا للذین استکبروا إنا کنا لکم تبعًا فهل أنتم مغنون عنا .. من شیء

درخواست کمک از رهبران گمراه در قیامت برای کاستن از عذاب از سوی کسانی که تابع محض بوده اند، حکایت از آن دارد که تبعیت بی چون و چرا موجب نمی شود که عذاب برداشته شود، بلکه پیروان نیز عذاب خواهند شد.

25- تقلید اقوام پیشین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - ابراهیم - 14 - 10 - 23

23- اقوام کافر پیشین دارای تعصب بودند و از آیین نیاکان خویش کورکورانه تقلید می کردند.

تریدون أن تصدّونا عمّا کان یعبد ءاباؤنا

26- تقلید اهل مدین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 87 - 6

6- پایبندی به آداب و رسوم پدران و نیاکان ، دلیل و انگیزه قوم شعیب در پرستش معبود های دروغین

أَن نَّتْرَكَ مَا يَعْبُدُ آبَاؤُنَا

ص: 95

مراد از «ما» در «ما یعبد...» بتها و معبودهاست. توصیف آنها با جمله «یعبد أبأؤنا» بیانگر علت اصرار آنان بر تمسک به بتهاست. بنابراین مفاد عبارت «أن نترك...» چنین است: ما بتها را ترک نمی‌کنیم؛ زیرا پدرانمان آنها را می‌پرستیدند و همچنان به پرستش آنها ادامه می‌دهند.

27- تقلید پسندیده

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 170 - 18

18 - تقلید و پیروی از هدایت یافتگان و اندیشمندان، ناروا نیست.

أولو کان ءابأؤهم لایعقلون شیئاً و لایهتدون

جمله «أولو کان...» گویای این است که: مجرد تقلید مورد رد و انکار قرار نگرفته است؛ بلکه آن تقلیدی مذمت شده که تقلید شونده خود اهل فهم و خرد نبوده و هدایت یافته نیست.

28- تقلید جهنمیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - صافات - 37 - 69 - 2

2 - تقلید دوزخیان ستمگر از پدران خود در عقاید دینی و مبانی فکری، تقلیدی کورکورانه بود.

إنهم ألفوا ءابأؤهم ضالین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - صافات - 37 - 70 - 1

1 - دوزخیان ستمگر، بدون تعقل و بی اختیار از رفتار و کردار پدران خود، تقلید کرده و پیروی می‌کردند.

فهم علی ءاثرهم یهرعون

مقصود از «آثار» رفتار و کردار و «اهراع» (ماده «یهرعون») به معنای با سرعت دویدن است. این کنایه از بی تأمل اقدام کردن و بی اختیار عمل کردن است.

29- تقلید در اصول دین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - صفات - 37 - 69 - 4

4 - تقلید در اصول دین و مبانی فکری ، امری ناپسند و غیرجایز

ص: 96

30- تقلید در عقیده

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 53 - 3

3- تقلید کورکورانه و پیروی بی دلیل از اجداد و نیاکان در مبانی دینی و اصول اعتقادی، امری ناپسند و محکوم است.

قالوا وجدنا ءاباءنا لها عبدین

آیه شریفه - به قرینه آیه بعد - که حضرت ابراهیم(ع) قومش را به دلیل بت پرستی، مردمی گمراه خواند - در مقام محکوم کردن و ردّ تقلید از نیاکان است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - صافات - 37 - 69 - 2,3,1

1 - تقلید از پدران و اجداد در عقاید دینی باطل و مبانی فکری غلط، از ویژگی های دوزخیان ستمگر

إِنَّهُمْ أَلْفُواً أَبَاءَهُمْ ضَالِّينَ

مفسران برآنند که در این جا ظاهر آیه شریفه (کافران پدران شان را گمراه یافتند) مراد نیست؛ بلکه این خداوند است که آنان را گمراه خوانده است و کافران تنها پدران خود را بر آیینی یافتند و بی تأمل و اندیشه از آنان تقلید کردند. مفاد این آیه، مانند مفاد آیه 23 سوره زخرف است که می فرماید: «إِنَّا وَجَدْنَا ءَابَاءَنَا عَلَىٰ أُمَّةٍ وَإِنَّا عَلَىٰ ءآثَارِهِم مُّقْتَدُونَ».

2 - تقلید دوزخیان ستمگر از پدران خود در عقاید دینی و مبانی فکری، تقلیدی کورکورانه بود.

إِنَّهُمْ أَلْفُواً أَبَاءَهُمْ ضَالِّينَ

3 - تقلید کورکورانه دوزخیان ستمگر در عقاید دینی و مبانی فکری از پدران خود، موجب دوزخی شدن آنان گردید.

ثُمَّ إِنَّ مَرْجِعَهُمْ لَإِلَى الْجَحِيمِ . إِنَّهُمْ أَلْفُواً أَبَاءَهُمْ ضَالِّينَ

برداشت یاد شده از آن جا است که جمله «إِنَّهُمْ أَلْفُواً...» تعلیل برای جملات پیشین (عذاب شدن و دوزخی گشتن کافران) است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - صافات - 37 - 74 - 3

3 - دوری از تقلید کورکورانه و تعصب آمیز از پدران و پیشینیان در عقاید، جهان بینی و رفتارها، از ویژگی های بندگان مخلص خدا

إِنَّهُمْ أَلْفَوْا آبَاءَهُمْ ضَالِّينَ . . . إِلَّا عِبَادَ اللَّهِ الْمَخْلَصِينَ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 23 - 12

12 - اقتدا به آثار پیشینیان در زمینه مسائل اعتقادی، شیوه ای غلط و ناکارآمد

و كذلك ما أرسلنا . . . وإنا على آثرهم مقتدون

ص: 97

31- تقلید ظالمان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - صفات - 37 - 69 - 2,3,1

1 - تقلید از پدران و اجداد در عقاید دینی باطل و مبانی فکری غلط ، از ویژگی های دوزخیان ستمگر

إِنَّهُمْ أَلْفَوْا آبَاءَهُمْ ضَالِّينَ

مفسران برآنند که در این جا ظاهر آیه شریفه (کافران پدران شان را گمراه یافتند) مراد نیست؛ بلکه این خداوند است که آنان را گمراه خوانده است و کافران تنها پدران خود را بر آیینی یافتند و بی تأمل و اندیشه از آنان تقلید کردند. مفاد این آیه، مانند مفاد آیه 23 سوره زخرف است که می فرماید: «إِنَّا وَجَدْنَا آبَاءَنَا عَلَىٰ مِثْلِ الَّذِي نَحْنُ عَلَيْهِ مُتَدُونٌ».

2 - تقلید دوزخیان ستمگر از پدران خود در عقاید دینی و مبانی فکری ، تقلیدی کورکورانه بود .

إِنَّهُمْ أَلْفَوْا آبَاءَهُمْ ضَالِّينَ

3 - تقلید کورکورانه دوزخیان ستمگر در عقاید دینی و مبانی فکری از پدران خود ، موجب دوزخی شدن آنان گردید .

ثُمَّ إِنَّ مَرْجِعَهُمْ لَإِلَى الْجَحِيمِ . إِنَّهُمْ أَلْفَوْا آبَاءَهُمْ ضَالِّينَ

برداشت یاد شده از آن جا است که جمله «إِنَّهُمْ أَلْفَوْا..» تعلیل برای جملات پیشین (عذاب شدن و دوزخی گشتن کافران) است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - صفات - 37 - 70 - 1

1 - دوزخیان ستمگر ، بدون تعقل و بی اختیار از رفتار و کردار پدران خود ، تقلید کرده و پیروی می کردند .

فَهُمْ عَلَىٰ أَثَرِهِمْ يهْرَعُونَ

مقصود از «آثار» رفتار و کردار و «اهراع» (ماده «یهرعون») به معنای با سرعت دویدن است. این کنایه از بی تأمل اقدام کردن و بی اختیار عمل کردن است.

32- تقلید قوم ابراهیم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 53 - 2,1

1- بت پرستی اجداد و نیاکان ، توجیه قوم ابراهیم در شرک و بت پرستی خویش

قالوا وجدنا ءاباءنا لها عبدین

2- شرک و بت پرستی قوم ابراهیم ، برهان و دلیل منطقی نداشت و صرفاً متکی بر تقلید کورکورانه از اجداد و نیاکان بود .

قالوا وجدنا ءاباءنا لها عبدین

از این که مردم در پاسخ سؤال ابراهیم(ع) از علت پرستیدن بت ها، صرفاً پیروی از نیاکان و اجداد خود را مطرح ساختند، برداشت یاد شده به دست می آید.

ص: 98

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 54 - 2

2- مخالفت قاطع و صریح ابراهیم (ع) با شرک و تقلید کورکورانه پدر و قوم خویش

إذ قال لأبيه وقومه .. لقد كنتم أنتم وءابؤكم فى ضلل مبين

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 74 - 1, 2

1 - تقلید از نیاکان ، تنها پاسخ قوم ابراهیم در توجیه بت پرستی خود

قالوا بل وجدنا ءاباءنا كذلك يفعلون

2- قوم ابراهیم ، مردمی سطحی نگر و تنها مقلد پدران خویش

قالوا بل وجدنا ءاباءنا كذلك يفعلون

قوم ابراهیم، در برابر پرسش منطقی آن حضرت، تنها به تقلید کورکورانه خود از نیاکانشان اشاره کردند و این بیانگر شدت عقب ماندگی فکری و اوج سطحی نگری آنان است.

33- تقلید قوم الیاس

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - صافات - 37 - 126 - 4

4- عقاید و دیدگاه های نیاکان ، امری ارزشمند ، پذیرفته شده و غیر قابل تجدید نظر در نزد قوم الیاس

اللّٰه ربّکم وربّ ءابائکم الاولین

از تصریح ربوبیت خداوند نسبت به نیاکان (آباء)، برداشت یاد شده به دست می آید.

34- تقلید قوم عاد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 137 - 4

4- عادیان شیوه زندگی خویش (برج سازی ، کاخ نشینی و . . .) را ، سنتی برجای مانده از پیشینیان خود اعلام کردند .

إن هذا إلا خلق الأولین

برداشت یاد شده بدان احتمال است که کلمه «هذا» اشاره به رفتار عادیان داشته باشد. بر این اساس مراد از «خلق الأولین»، شیوه نیاکان خود آنان است.

ص: 99

35- تقلید کافران پیرو

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - ابراهیم - 14 - 21 - 7

7- کافران پیرو، در قیامت با اعتراف به پیروی کورکورانه از رهبران خویش، آنان را مسؤول بدفرجامی خود معرفی خواهند کرد.

فقال الضعفوا للذين استكبروا إنا كنا لكم تبعا فهل أنتم مغنون عنا من عذاب الله

36- تقلید کورکورانه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 104 - 5

5 - کفرپیشگان بدعت گذار، گرفتار تقلید های کورکورانه از سنت های جاهلی نیاکان خویش اند

قالوا حسبنا ما وجدنا عليه آباءنا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - ابراهیم - 14 - 10 - 23

23- اقوام کافر پیشین دارای تعصب بودند و از آیین نیاکان خویش کورکورانه تقلید می کردند .

تریدون أن تصدونا عما كان يعبد آباؤنا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - ابراهیم - 14 - 21 - 11، 9، 7

7- کافران پیرو، در قیامت با اعتراف به پیروی کورکورانه از رهبران خویش، آنان را مسؤول بدفرجامی خود معرفی خواهند کرد.

فقال الضعفوا للذين استكبروا إنا كنا لكم تبعا فهل أنتم مغنون عنا من عذاب الله

9- تبعیت کورکورانه از رهبران گمراه، عذری برای رهایی از عذاب الهی در قیامت نیست .

فقال الضعفوا للذين استكبروا إنا كنا لكم تبعا فهل أنتم مغنون عنا .. من شيء

درخواست کمک از رهبران گمراه در قیامت برای کاستن از عذاب از سوی کسانی که تابع محض بوده اند، حکایت از آن دارد که تبعیت

بی چون و چرا موجب نمی شود که عذاب برداشته شود، بلکه پیروان نیز عذاب خواهند شد.

11- ضعف و ناتوانی ، علت پیروی کورکورانه از مستکبران

فَقَالَ الضَّعْفُؤا لِلَّذِينَ اسْتَكْبَرُوا إِنَّا كُنَّا لَكُمْ تَبَعًا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 89 - 3

3 - توییح و سرزنش بنی اسرائیل از سوی خداوند ، به جهت عقیده کور و نسنجیده آنان به معبود بودن گوساله سامری

أَفَلَا يَرُونَ إِلَّا يَرْجِعُ إِلَيْهِمْ قَوْلًا

استفهام در «أفلا یرون» برای انکار توییحی است.

ص: 100

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 53 - 2

2- شرک و بت پرستی قوم ابراهیم، برهان و دلیل منطقی نداشت و صرفاً متکی بر تقلید کورکورانه از اجداد و نیاکان بود.

قالوا وجدنا آباءنا لها عبدین

از این که مردم در پاسخ سؤال ابراهیم(ع) از علت پرستیدن بت ها، صرفاً پیروی از نیاکان و اجداد خود را مطرح ساختند، برداشت یاد شده به دست می آید.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 74 - 6

6 - شرک، فاقد مبانی علمی و برهان و متکی به تقلید از نیاکان و پیروی از سنت های گذشتگان

قالوا بل وجدنا آباءنا كذلك يفعلون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - صافات - 37 - 69 - 1,2

1 - تقلید از پدران و اجداد در عقاید دینی باطل و مبانی فکری غلط، از ویژگی های دوزخیان ستمگر

إِنَّهُمْ أَلْفَوْا آباءَهُمْ ضَالِّينَ

مفسران برآنند که در این جا ظاهر آیه شریفه (کافران پدران شان را گمراه یافتند) مراد نیست؛ بلکه این خداوند است که آنان را گمراه خوانده است و کافران تنها پدران خود را بر آیینی یافتند و بی تأمل و اندیشه از آنان تقلید کردند. مفاد این آیه، مانند مفاد آیه 23 سوره زخرف است که می فرماید: «إِنَّا وَجَدْنَا آبَاءَنَا عَلَىٰ أُمَّةٍ وَإِنَّا عَلَىٰ آثَارِهِم مُّقْتَدُونَ».

2 - تقلید دوزخیان ستمگر از پدران خود در عقاید دینی و مبانی فکری، تقلیدی کورکورانه بود.

إِنَّهُمْ أَلْفَوْا آباءَهُمْ ضَالِّينَ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - صافات - 37 - 70 - 1

1 - دوزخیان ستمگر، بدون تعقل و بی اختیار از رفتار و کردار پدران خود، تقلید کرده و پیروی می کردند.

فهم علی ءاثرهم یهرعون

مقصود از «آثار» رفتار و کردار و «اهراع» (ماده «یهرعون») به معنای با سرعت دویدن است. این کنایه از بی تأمل اقدام کردن و بی اختیار عمل کردن است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - صفات - 37 - 71 - 2

2- گمراهی و تقلید کورکورانه از پدران پیشین ، دارای پیشینه ای طولانی در تاریخ امت ها

و لقد ضلّ قبلهم أكثر الأولین

ص: 101

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - صافات - 37 - 126 - 4

4 - عقاید و دیدگاه های نیاکان ، امری ارزشمند ، پذیرفته شده و غیر قابل تجدید نظر در نزد قوم الیاس

اللّٰهُ رَبُّكُمْ وَرَبُّ آبَائِكُمُ الْأَوَّلِينَ

از تصریح ربوبیت خداوند نسبت به نیاکان (آباء)، برداشت یاد شده به دست می آید.

37- تقلید کورکورانه از ظالمان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 54 - 7

7 - تسلیم کورکورانه در برابر قدرت های ستم پیشه ، نشانه خفت و سبک مغزی انسان است .

فاستخفّ قومه فأطاعوه

از تفریع «فأطاعوه» بر «فاستخفّ»، مطلب بالا استفاده می شود.

38- تقلید کورکورانه فرعونیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 55 - 1

1 - فرعونیان با اطاعت کورکورانه از فرعون ، خشم و عذاب الهی را برای خویش فراهم آوردند .

فلّمّا ءاسفونّا انتقمنا منهم

39- تقلید کورکورانه مشرکان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - سبأ - 34 - 43 - 6

6 - مشرکان ، سنت های دیرپای دینی باقی مانده از پدرانشان را ، بسی ارزشمند می دانستند .

رجل یرید أنّ یصدّکم عمّا کان یعبداؤکم

40- تقلید گناهکاران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 25 - 13

ص: 102

13- ارتکاب گناه کبیره هر چند جاهلانه ، تقلیدی و تحت تأثیر تبلیغات باشد ، کیفر دارد .

ليحملوا أوزارهم .. و من أوزار الذين يضلونهم بغير علم

این برداشت، مبتنی بر این اساس است که «من» برای تبعیض و «بغیر» حال برای ضمیر مفعولی باشد. بنابراین معنای عبارت چنین می شود: آنان به دوش می کشند گناهان خود و بخشی از گناه گمراه شدگان به دست خود را، هر چند اینها عالم نبوده اند.

41- تقلید ممنوع

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - صفات - 37 - 69 - 4

4- تقلید در اصول دین و مبانی فکری ، امری ناپسند و غیر جایز

إنهم ألفوا آباءهم ضالین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - صفات - 37 - 70 - 5

5- دنباله روی کورکورانه و بی تأمل و اندیشه ، در رفتار و کردار دیگران ، امری ناپسند و غیر جایز است .

فهم علی ءاثرهم یهرون

42- تقلید ناپسند

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 170 - 19، 10

10 - پیروی از بی خردان و هدایت نیافتگان و تقلید از آنان ، امری ناروا و نکوهیده است .

أو لو كان آباؤهم لایعقلون شیئاً و لایهتدون

19 - تقلید از نیاکان ، شعاری جاهلی و غیر منطقی است .

قالوا بل نتبع ما ألفینا علیه آباءنا أو لو كان آباؤهم لایعقلون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5- کفرپیشگان بدعت گذار، گرفتار تقلید های کورکورانه از سنت های جاهلی نیاکان خویش اند

قالوا حسينا ما وجدنا عليه ءاباءنا

18 - ناپسندی تقلید و پیروی از جاهلان و گمراهان امری وجدانی و روشن

اولو کان ءاباؤهم لایعلمون شیئاً و لایهتدون

استفهام در «اولو کان . . .» برای تقریر است و حکایت از آن دارد که ناپسندی تقلید از جاهلان امری است که وجدان هر انسانی

ص: 103

بدان اعتراف دارد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 150 - 13

13 - مؤمنان نباید در افکار و اعمال و سنتها از مشرکان و منکران معاد تقلید کنند.

و لا تتبع أهواء الذين... و هم بر بهم يعدلون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - اعراف - 7 - 28 - 2

2 - تقلید از سنتهای زشت پیشینیان، امری نکوهیده در بینش الهی

و إذا فعلوا فحشه قالوا وجدنا علیها ءاباءنا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 139 - 2

2 - تقلید از پیروان آیین فاسد و انجام دهندگان اعمال بی نتیجه نشانه جهل و نابخردی است .

إنکم قوم تجهلون. إن هؤلاء متبر ما هم فیه

جمله «إن هؤلاء» به منزله تعلیلی برای «إنکم قوم تجهلون» است. یعنی شما به این دلیل مردمی نابخرد هستید که خواهان پیروی از آیین فاسد می باشید.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - ابراهیم - 14 - 10 - 25

25- تقلید از نیاکان در عبادت غیر خدا، عمل باطلی است که انبیا به مبارزه با آن برخاستند .

تریدون أن تصدّونا عمّا کان یعبدهاؤنا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - صافات - 37 - 69 - 4

4- تقلید در اصول دین و مبانی فکری ، امری ناپسند و غیرجایز

إِنَّهُمْ أَلْفَوْا آبَاءَهُمْ ضَالِّينَ

43- دلایل وجوب تقلید

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9- نحل - 16 - 43 - 12

12- انسان های ناآگاه برای رفع جهل خویش در امور ، باید به عالمان رجوع کنند .

ص: 104

فسئلوا أهل الذکر إن کنتم لاتعلمون

44- زمینه تقلید کورکورانه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 104 - 8,9

8 - نتیجه ترک اندیشه و تعقل ، تعصب و تقلید کورکورانه است .

و اکثرهم لایعقلون . . . قالوا حسبنا ما وجدنا علیه اباؤنا

9 - تعصب زمینه ای برای تقلید ها و پیروی های کورکورانه

حسبنا ما وجدنا علیه اباؤنا

جمله «حسبنا . . .» می رساند که دلیل پیروی کفرپیشگان از سنتهای رایج این است که پدرانشان به آنها پایبند بوده اند که از این معنا تعبیر به تعصب می شود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 62 - 12

12- تعصب های نژادی ، زمینه ساز تقلید ها و پیروی های کورکورانه است .

أتنهنا أن نعبد ما یعبد اباؤنا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 87 - 7

7- تعصب های نژادی ، زمینه ساز تقلید های کورکورانه و پیروی های نابه جاست .

أن نترک ما یعبد اباؤنا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - کهف - 18 - 5 - 6

6- فقدان آگاهی و دانش ، زمینه ساز گرفتاری افراد و جوامع به تقلید های ناروا و کورکورانه

وقالوا اتخذ الله ولداً . ما لهم به من علم و لا لأبائهم

کلمه «لأبائهم» اشاره به این نکته دارد که پندارهای مشرکان، از سر تقلید بوده است و جمله «ما لهم به من علم و ..» بر این نکته دلالت دارد که مشرکان و پدران شان، در گزینش این اعتقاد پایه های علمی نداشته اند. مجموع این دو قضیه، گویای آن است که «جهل» در کشاندن افراد و جوامع به تقلید کورکورانه، نقشی مهم دارد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 23 - 5

5- گرایش به مادی گرایی و دنیاطلبی ، قدرت اندیشه (خرد) را تضعیف و آدمی را به سوی تقلید کورکورانه سوق می دهد .

ص: 105

و كذلك . . . إلا قال مترفوها إنا وجدنا آباءنا

45- عوامل تقلید از مستکبران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9- ابراهیم - 14 - 21 - 11

11- ضعف و ناتوانی ، علت پیروی کورکورانه از مستکبران

فقال الضعفوا للذين استكبروا إنا كنا لكم تبعا

46- فرجام تقلید از نیاکان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 138 - 2

2- به دور بودن راه پیشینیان از هرگونه پیامد شوم (عذاب و کیفر الهی) ، در دیدگاه قوم عاد

إن هذا إلا خلق الأولين . و ما نحن بمعذبين

با توجه به این که «هذا» در آیه پیش، اشاره به روش و رفتار قوم عاد داشته باشد، استدلال آنها به صورت زیر خواهد بود: این شیوه ای که ما در پیش گرفته ایم، سلوک پیشینیان ما است. این رفتار برای پیشینیان، پیامد ناگواری نداشته است؛ پس برای ما نیز نتیجه بدی نخواهد داشت.

47- فلسفه تقلید از نیاکان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 22 - 2

2- پیروی از نیاکان ، امری موجه و دلیلی قانع کننده در فرهنگ عرب جاهلی

بل قالوا إنا وجدنا . . . آثرهم مهتدون

48- مبارزه با تقلید

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 54 - 2

2- مخالفت قاطع و صریح ابراهیم (ع) با شرک و تقلید کورکورانه پدر و قوم خویش

إذ قال لأبيه وقومه . . . لقد كنتم أنتم وءابؤكم فى ضلل مبين

ص: 106

49- مبارزه با تقلید کورکورانه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 76 - 1

1 - اقدام ابراهیم (ع) به شکستن بت سنت گرای و تقلید بی چون و چرا از نیاکان

أفرءیتم .. أنتم وءاباؤکم الأقدمون

50- ممنوعیت تقلید کورکورانه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 36 - 1

1- پیروی از چیزی که آدمی علم و اطلاعی از آن ندارد، ممنوع است.

و لا تقف ما لیس لک به علم

51- منشأ تقلید کورکورانه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - لقمان - 31 - 21 - 15

15 - سنت گرای بی منطق و تقلید کور، تلقینی شیطانی است.

أولو کان الشیطن یدعوهم إلی عذاب

همزه «أولو» استفهامی انکاری و تعجیبی است. آوردن چنین استفهامی، در پی کلام مجادله گران درباره خداوند (بل تتبع...) حکایت از آن دارد که چنین تبعیتی، شیطانی و از القائنات شیطان است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 54 - 3

3 - سرسپردگی و اطاعت کورکورانه، دارای ریشه در کوه فکری و سطحی نگری انسان ها

و نادى فرعون .. فاستخفّ قومہ فأطاعوه

52- ناپسندی تقلید کورکورانه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 107

6- غرور و تکبر ، دارای گونه های نیک و بد *

و لاتمش فی الأرض مرحًا . . . کلّ ذلک کان سیئه عند ربک مکروهًا

احتمال دارد که مشارالیه «ذلک» فقط آیه قبل بوده و منظور از «کل ذلک» تکبر باشد. بنابراین، اسم اشاره جمع می تواند اشاره به گونه های مختلف تکبر داشته باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 53 - 3

3- تقلید کورکورانه و پیروی بی دلیل از اجداد و نیاکان در مبانی دینی و اصول اعتقادی ، امری ناپسند و محکوم است .

قالوا وجدنا ءاباءنا لها عبدین

آیه شریفه - به قرینه آیه بعد - که حضرت ابراهیم(ع) قومش را به دلیل بت پرستی، مردمی گمراه خواند - در مقام محکوم کردن و ردّ تقلید از نیاکان است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - صافات - 37 - 70 - 5

5 - دنباله روی کورکورانه و بی تأمل و اندیشه ، در رفتار و کردار دیگران ، امری ناپسند و غیرجایز است .

فهم علی ءاثرهم یهرعون

ص: 108

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 102 - 2

2 - پرهیز از اطاعت کافران و بر حذر بودن از نزاع و تفرقه ، نشانه تقوای اهل ایمان

ان تطيعوا فريقاً من الذين أوتوا الكتاب .. اتقوا الله حق تقاته

پرهیز از تفرقه و نزاع، از شأن نزول آیه «ان تطيعوا ..» استفاده شده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 172 - 16، 19

16 - اطاعت از دستورات خداوند و پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، علی رغم تحمّل سختی ها و شدائد ، از مصادیق احسان و تقوا

الَّذِينَ اسْتَجَابُوا لِلَّهِ .. لِلَّذِينَ احْسَنُوا مِنْهُمْ وَاتَّقُوا اجر عظيم

در برداشت فوق، «من» در «منهم»، بیایه گرفته شده، یعنی محسنان و تقواییشان همان اجابت کنندگان دعوت پیامبرند و برای آنان پاداشی بزرگ است.

19 - شرکت در جهاد ، حتی در رکاب پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، به تنهایی دلیل احسان و تقوای آدمی نیست .

الَّذِينَ اسْتَجَابُوا لِلَّهِ .. لِلَّذِينَ احْسَنُوا مِنْهُمْ وَاتَّقُوا اجر عظيم

چون خداوند اجابت کنندگان دعوت پیامبر (صلی الله علیه و آله) برای شرکت در جهاد را به دو طایفه تقسیم کرده است: دارندگان احسان و تقوا و فاقدان آن. البته بر این مبنا که «من» برای تبعیض باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 179 - 25

25 - لزوم همراهی ایمان و تقوا

وان تؤمنوا و تتقوا فلکم اجر عظيم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 200 - 15

15 - ایجاد پیوند های اجتماعی در جامعه ایمانی ، نشانه پرهیزکاری مؤمنان

یا ایها الذین امنوا .. و رابطوا و اتقوا الله

بنابر اینکه معنای «رابطوا»، ایجاد پیوند باشد.

2- آثار اخروی تقوا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - مجادله - 58 - 9 - 7

7 - رعایت تقوای الهی ، مایه نجات انسان در روز حشر

و اتقوا الله الذی الیه تحشرون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - نبأ - 78 - 34 - 4

4 - آرمیدن متقین در سایه بوستان ها و می گساری آنان ، در برابر محرومیت جهنمیان از خنکی و نوشیدنی ، انعکاسی از تقابل آثار طغیان گری و تقوا است .

لا یدوقون فیها بردًا و لا شرابًا .. حدائق و أعبًا ... و كأسًا دهاقًا

3- آثار بی تقوایی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 119 - 7

7 - عدم رعایت تقوا در عمل ، نشانه عدم صداقت مدعی ایمان

اتقوا الله و کونوا مع الصدقین

از اینکه خداوند مؤمنان متقی را «صادق» شمرده است، برداشت می شود که: اظهارکنندگان ایمان، اگر عملاً به احکام دین پایبند نباشند و تقوا پیشه نکنند، در اظهار ایمان صادق نیستند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - حجر - 15 - 69 - 8

8- تعرّض و اهانت به مهمان دیگران ، عملی ناپسند و به دور از تقوایپیشگی

قال إن هؤلاء ضیفی . . . و اتقوا الله و لاتخزون

ص: 110

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - حج - 22 - 1 - 3

3- عصیان و سرپیچی از فرمان های خدا (بی تقوایی) ، در پی دارنده فرجامی شوم و موجب گرفتار شدن به عذاب اخروی

اتَّقُوا رَبَّكُمْ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - مؤمنون - 23 - 53 - 2

2- بی تقوایی مردمان ، عامل برهم زدن وحدت رویه پیامبران و پیدایش تفرقه های دینی

وإن هذه أمتكم أمه وحده .. فتقطعوا أمرهم بينهم زبراً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - مؤمنون - 23 - 87 - 3

3- تردید در یگانگی خدا ، علی رغم اعتراف به مالکیت مطلق او بر سراسر هستی ، ناشی از بی پروایی و بیم نداشتن از عذاب او

سيقولون لله قل أفلا تتقون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 146 - 7

7- بی تقوایی و مخالفت با پیامبران ، ناسپاسی و تهدید کننده بقای نعمت های دنیایی

ألا تتقون .. فاتقوا الله واطيعون ... أتتركون في ما ههنا ءامنين

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - صافات - 37 - 125 - 12

12- بی تقوایی ، زمینه ساز انحراف از مسیر حق و افتادن در دام آیین شرک و بت پرستی

إذ قال لقومه ألا تتقون . أتدعون بعلاً و تذرون أحسن الخلقين

برداشت یاد شده به دلیل این نکته است که الیاس(ع)، پیش از سرزنش قوم خود به جهت گرویدن آنان به آیین شرک، آنان را به دلیل بی

تقوایی سرزنش کرده است و این مطلب می رساند که بی تقوایی، زمینه ساز گرایش به آیین های باطل (همچون بت پرستی) است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - ص - 38 - 55 - 4

4 - طغیان ، ناسازگار با تقواییست و بی تقوایی نوعی طغیان می باشد .

إِنَّ لِلْمُتَّقِينَ لِحَسَنٍ مَّأْتَابٍ .. هَذَا وَإِنَّ لِلطَّغْيَانِ لَشَرَّ مَّأْتَابٍ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 111

5- دوستی های بنا شده بر بی تقوایی ، دارای باطنی عداوت خیز و دشمنی پرور

الأخلاء يومئذ بعضهم لبعض عدو إلا المتقين

برداشت یاد شده بدین احتمال است که آیه شریفه اشاره به کشف باطن این گونه دوستی ها در قیامت داشته باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - واقعه - 56 - 45 - 2

2 - گذراندن زندگی دنیا همراه با بی پروایی ، سرمست شدن به ثروت و مکننت و بی رحمی و آدم کشی ، در پی دارنده قطعی عذاب هولناک دوزخ

فی سموم و حمیم .. إنهم كانوا قبل ذلک مترفین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - لیل - 92 - 10 - 7

7- بی تقوایی و ترک انفاق ، سوق دهنده انسان به سوی فرجامی سخت

فأما من أعطى واتقى .. و أما من ... فسنبسره للعسرى

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - لیل - 92 - 11 - 3

3 - ترک انفاق و تقوا ، ساقط کننده انسان و مایه هلاکت اخروی او است .

فأما من أعطى واتقى .. و أما من ... إذا تردى

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - لیل - 92 - 15 - 7

7 - شقاوت ، برخاسته از بی تقوایی است .

الأشقى

به قرینه مقابله «أشقی» با «أتقی» (در آیات بعد)، مراد از «شقاوت» فاصله گرفتن از تقوا است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 9 - 7

7- بی تقوایی آدمی نسبت به حقوق ایتم دیگران، زمینه ساز پایمال شدن حقوق یتیمان وی از سوی جامعه

ولیکش الذین لو ترکوا من خلفهم ذریه ضعافاً خافوا علیهم فلیتقوا الله

برداشت فوق را فرمایش امام صادق (ع) تأیید می کند که فرمود: یعنی لیخس ان اخلفه فی ذریته کما صنع بهؤلاء الیتامی.

کافی، ج 5، ص 128، ح 1؛ تفسیر عیاشی، ج 1، ص 238، ح 38.

ص: 112

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 131 - 11، 12، 13، 15

11 - عدم رعایت تقوا، نوعی کفر است .

ان اتقوا الله و إن تكفروا

خداوند، بی تقوایی را کفر نامیده است. چون مراد از «ان تکفروا»، «ان لاتتقوا» می باشد.

12 - بی تقوایی، زمینه گرایش آدمی به کفر

ان اتقوا الله و إن تكفروا

جمله «و ان تکفروا ..» پس از امر به رعایت تقوا، می تواند اشاره به این باشد که بی تقوایی، آدمی را به کفر گرایش می دهد.

13 - بی تقوایی و کافر شدن مردم، هیچ ضرری را متوجه خداوند نخواهد کرد .

و إن تكفروا فان لله ما فی السموت و ما فی الأرض و كان الله غنياً حميداً

15 - بازگشت زیان کفر و بی تقوایی، به خود انسان نه به خداوند

و إن تكفروا فان لله ما فی السموت و ما فی الأرض

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 133 - 5

5 - کفر و بی تقوایی، زمینه هلاکت و انقراض ملتها

و إن تكفروا .. ان یثأ یذهبكم ایها الناس

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 108 - 11

11 - رعایت نکردن تقوا و بی اعتنایی به دستورات خداوند، فسق و مایه محرومیت از هدایت خاص الهی است .

و اسمعوا و الله لایهدی القوم الفسقین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - انسان های بی تقوا ، محروم از دستیابی به بصیرت ویژه الهی برای تمییز حق و باطل و شناخت حقایق

إن تتقوا الله يجعل لكم فرقانا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - بی تقوایی یهودیان عصر بعثت عامل پیمان شکنی آنان

ينقضون عهدهم في كل مره و هم لا يتقون

جمله حالیه «و هم لا يتقون» بیانگر ریشه پیمان شکنی یهودیان و به اصطلاح حال معلله است.

4- آثار تداوم تقوا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - یونس - 10 - 63 - 5, 3

3 - رعایت مستمر تقوای الهی ، زمینه ساز رسیدن به مقام ولی اللّهی است .

ألا إن أولياء الله .. الذين آمنوا و كانوا يتقون

5 - رعایت مستمر تقوای الهی ، عامل ارتقای درجات ایمان است .

الذين آمنوا و كانوا يتقون

5- آثار تقوا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 41 - 17

17 - پروا داشتن از خدا و نهراسیدن از غیر او ، مستلزم ایمان به قرآن و پرهیز از دین فروشی است .

ءامنوا بما أنزلت .. و لا تشتروا بآتی ثمناً قليلاً و ایّ فاتقون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 103 - 3, 2

2 - پاداش های الهی در گرو ایمان و رعایت تقوا (پرهیز از گناهان) است .

و لو أنهم ءامنوا و اتقوا لمثوبه من عند الله خیر

3 - ایمان بدون پرهیز از گناهان و پرهیز از گناه بدون ایمان ، موجب بهره مندی از پاداش های الهی نخواهد شد .

و لو أنهم ءامنوا و اتقوا لمثوبه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 180 - 15, 12

12 - توصیه به پرداخت اموالی به پدر ، مادر و خویشان ، مقتضای تقوا و پرهیزگاری است .

کتب علیکم .. الوصیه للولدین و الأقرین بالمعروف حقاً علی المتقین

15 - تقوا، زمینه ساز انجام تکالیف الهی است .

کتب علیکم .. حقاً علی المتقین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 189 - 21

21 - رستگاری انسان ها در گرو رعایت تقوا و پرهیز از گناهان است .

واتقوا الله لعلکم تفلحون

ص: 114

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 194 - 14

14 - رعایت تقوا در جنگ و حفظ عدالت در مقابله به مثل ، موجب جلب حمایت و امداد های الهی است .

و اتقوا الله و اعلموا أن الله مع المتقين

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 196 - 19

19 - تقوا ، زمینه ساز انجام تکالیف الهی

و اتموا الحج و العمره . . . و اتقوا الله

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 203 - 6، 13

6 - تقوای الهی ، زمینه ساز انجام فریضه حج

و اتقوا الله

با توجه به اینکه در پایان بیان مناسک حج، مسأله تقوا مطرح شده است.

13 - حج گزاری که در ایام تشریق بمیرد ، آمرزیده است .

فمن تعجل فی یومین فلا اثم علیه

امام صادق (ع) درباره آیه «فمن تعجل . . .»، فرمود: یعنی من مات قبل ان یمضی، فلا اثم علیه

کافی، ج 4، ص 521، ح 10؛ نورالثقلین، ج 1، ص 201، ح 740.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 206 - 5

5 - تقوای الهی (ترس از خدا) ، مانع سرکشی و افساد

و اذا تولى سعى فى الأرض . . . و اذا قيل له اتق الله

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

2 - بقره - 2 - 212 - 16،18

16 - تقوا، عامل دستیابی به مقام بلند در قیامت

و الذين اتقوا فوقهم يوم القيامة

18 - همراهی ایمان و تقوا، عامل برتری در قیامت

و يسخرون من الذين امنوا و الذين اتقوا فوقهم يوم القيمة

تبدیل «الذين امنوا» به «الذين اتقوا»، برای تفهیم این معناست که باید ایمان، همراه تقوا باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

ص: 115

22 - خداوند پرهیزکنندگان از آمیزش در حال حیض را دوست دارد .

فاعتزلوا النساء فی المحیض . . . ان الله ... و یحب المتطهرین

از مصادیق پاکیزگان، به مقتضای ارتباط صدر و ذیل آیه، پرهیزکنندگان از آمیزش در ایام حیض می باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - تقوا، زمینه پذیرش و اجرای احکام الهی است .

فامسکوهنّ بمعروف او سرّحوهنّ بمعروف و لا تمسکوهنّ ضراراً . . . و اتقوا الله

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - پرداخت کالای مناسب و شایسته به زنان مُطلّقه، وظیفه تقوایپیشگان و نشانه تقواست .

و للمطلّقات . . . حقّاً علی المتّین

5 - رعایت حقوق دیگران، وظیفه تقوایپیشگان و نشانه تقواست .

و للمطلّقات . . . حقّاً علی المتّین

6 - تقوایپیشگان، رعایت کنندگان حقوق زنان مُطلّقه در میان افراد جامعه

حقّاً علی المتّین

با توجه به اینکه اصل حکم مربوط به تمام افراد است؛ ولی حکم را بر متّین بار نموده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - ناسازگاری ربا، با ایمان و تقوا

یا ایّها الذّین امنوا اتّقوا الله و ذروا ما بقی من الرّبا ان کنتم مؤمنین

7 - ایمان و تقوای الهی ، زمینه ساز نفی نظام اقتصادی ربوی

يا ايّها الذّين امنوا اتّقوا الله و ذروا ما بقى من الرّبوا ان كنتم مؤمنين

8 - ایمان و تقوای الهی ، زمینه ساز عمل به دستورات الهی

يا ايّها الذّين امنوا اتّقوا الله و ذروا ما بقى من الرّبوا ان كنتم مؤمنين

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 282 - 51، 15

15 - تقوای الهی عاملی برای رعایت حقوق افراد جامعه و مانعی در برابر تضييع حقوق آنان

وليتق الله ربه ولا يبيخس منه شيئاً

51 - تقوا و ترس از خدا پشتوانه عمل به احكام الهی ، در روابط اقتصادی و مبادلات

ولا يضارّ كاتب ولا شهيد . . . واتّقوا الله

ص: 116

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 283 - 9

9 - تقوا و ترس از خدا، زمینه ردّ امانت و اجرای احکام الهی

فلیؤدّ الذی اؤتمن امانته و لیتق الله ربّه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 15 - 17، 8، 7، 2

2 - تقوایندگان، فریفته تمایلات شهوانی و مادی نیستند.

زین... ذلك متاع الحیوه الدنیا... للذین اتقوا عند ربهم

7 - تقوایندگان، مقرب پروردگار خویش هستند.

للذین اتقوا عند ربهم

بهره مندی از بهشتی که در پیشگاه پروردگار است مستلزم تقرب متّمین نزد اوست.

8 - پرهیز از شیفتگی به تمایلات نفسانی، عامل دستیابی به بهشت جاودان و رضوان الهی

للذین اتقوا عند ربهم

به قرینه آیه قبل می توان مفعول «اتقوا» را موارد ذکر شده در آن آیه دانست. موارد یاد شده عبارت است از حب و شیفتگی به شهوات و... گفتنی است معنای لغوی «اتقوا»، پرهیز و دوری است.

17 - خرسندی و رضایت خداوند از تقوایندگان در بهشت، نعمتی بزرگ برای آنان

للذین اتقوا.. و رضوان من الله

بنابراینکه «من»، ابتدائیه باشد؛ یعنی رضایتی از جانب خداوند نسبت به تقوایندگان.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 17 - 3

3 - تقوا، مستلزم داشتن اخلاق و منش نیک اجتماعی

لَّذِينَ اتَّقَوْا .. الصَّابِرِينَ وَالصَّادِقِينَ وَالْقَانِتِينَ وَالْمُنْفِقِينَ

از صفات مذکور در آیه، انتزاع اخلاق و منش نیک اجتماعی شده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 31 - 20

20 - تبعیت از پیامبر (صلی الله علیه و آله)، در نیکوکاری، تقوا، تواضع و خضوع، موجب جلب محبت خداوند

قل ان كنتم تحبون الله فاتبعوني يحببكم الله

رسول خدا (صلی الله علیه و آله) درباره آیه فوق فرمود: علی البرّ و التقوی و التواضع و ذلّ النّفس.

الدرّ المنثور، ج 2، ص 178.

ص: 117

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 50 - 14

14 - نپذیرفتن تغییرات احکام - که توسط پیامبر جدید ابلاغ می شود - خلاف تقواست .

و لاجلّ لكم . . . فاتّقوا الله

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 76 - 5،7،9،10

5 - وفای به عهد و امانتداری و تقوا، زمینه جلب محبت خداوند

بلی من اوفی بعهدہ و اتقی فانّ الله يحب المتّقين

7 - وفای به عهد خداوند و پرهیز از خیانت، زمینه جلب محبت او

بلی من اوفی بعهدہ و اتقی فانّ الله يحب المتّقين

بنابراینکه ضمیر «بعهدہ»، به قرینه آیه بعد، به «الله» در آیه قبل برگردد.

9 - تقوا، عامل بازدارنده انسان از خودبرتربینی و بدعتگذاری در دین

قالوا ليس علينا . . . و يقولن على الله الكذب . . . بلی ... و اتقی

10 - اهل کتاب چنانچه وفای به عهد نمایند و تقوا پیشه کنند، محبوب خدا هستند .

و من اهل الكتاب . . . بلی من اوفی بعهدہ و اتقی فانّ الله يحب المتّقين

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 103 - 7،27

7 - ایمان، تقوا و تسلیم، زمینه های دستیابی جمعی به ریسمان الهی و پرهیز از پراکندگی

يا ايها الذين امنوا اتّقوا الله حق تقاّته . . . و اعتصموا بحبل الله جميعاً و لا

امر به اعتصام جمعی و پرهیز از تفرقه پس از موارد یاد شده در آیات قبل، بیانگر برداشت فوق است.

27 - دعوت به تقوای شایسته و تسلیم کامل در برابر خدا و اعتصام به او و هشدار به پرهیز از تفرقه، شیوه قرآن در زمینه سازی برای وحدت

یا ایها الذین امنوا .. کذلک یبیین اللّٰه لکم آیاته لعلکم تهتدون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 115 - 8

8 - تقوایشگان بهره مند از پاداش الهی ، در برابر اعمال نیکی که انجام می دهند .

و ما یفعلوا من خیر فلن یکفروه و اللّٰه علیم بالمتّقین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 120 - 6

6 - صبر و تقوای اهل ایمان ، موجب ایمن شدن آنان در برابر توطئه ها و دسیسه دشمنان

و ان تصبروا و تتقوا لا یضرکم کیدهم شیئاً

ص: 118

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 123 - 13, 14, 18

13 - خداترسی و تقوایشگی ، موجب سزاوار شدن اهل ایمان ، برای نصرت و یاری خداوند

و لقد نصرکم الله بیدر و انتم اذله فاتقوا الله

تفریح جمله «فاتقوا الله»، بر بیان نصرت الهی در بدر «و لقد نصرکم الله بیدر»، نمایانگر علت سزاوار شدن مؤمنان به یاری خداوند است.

14 - پروایشگی و خداترسی ، زمینه نیل به سپاسگزاری از نعمت های الهی

فاتقوا الله لعلکم تشکرون

18 - تقوای مؤمنان پیکارگر بدر ، موجب برخوردار شدن آنان از نصرت الهی

و لقد نصرکم الله بیدر و انتم اذله فاتقوا الله لعلکم تشکرون

بنابر اینکه جمله «فاتقوا الله»، تفریح برای «و لقد نصرکم الله بیدر» باشد. یعنی عامل پیروزی و جلب نصرت الهی در جنگ بدر، همان تقوای ایشان بود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 125 - 2, 3, 12

2 - صبر و تقوای مؤمنان ، دو عامل اساسی فرود آمدن فرشتگان امدادگر ، به هنگام یورش شتابان دشمن

ان تصبروا و تتقوا و یأتوکم من فورهم هذا یمددکم ربکم

3 - در هنگام ضرورت (همانند یورش شتابان دشمنان دین) ، صبر و تقوا ، تضمین کننده نزول فرشتگان برای امداد مؤمنان

ان تصبروا و تتقوا و یأتوکم من فورهم هذا یمددکم ربکم بخسمة الاف

12 - محرومیت از امداد های ویژه الهی در رویارویی با دشمنان دین ، پیامد بی صبری و بی تقوایی

ان تصبروا و تتقوا . . . یمددکم ربکم بخسمة الاف من الملائکه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 130 - 10, 16

10 - تقوا، پشتوانه ای برای اجرای احکام اقتصادی اسلام

لا تَأْكُلُوا الرِّبَاَ .. وَ اتَّقُوا اللَّهَ

16 - تقوای الهی، رمز پیروزی بر دشمنان دین است، نه تقویت بنیه اقتصادی به وسیله ربا*

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَأْكُلُوا الرِّبَاَ .. وَ اتَّقُوا اللَّهَ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ

برخی از مفسران به قرینه آیات پیشین که در آن به شکست جنگ احد اشاره شده، بر آن شده اند که مراد از فلاح، پیروزی بر دشمنان است و آیه، رهنمونی است به اینکه مبدا برای تقویت بنیه نظامی، به رباخواری که بی تقوایی است، رو آورید.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 131 - 9

9 - رستگاری و عذاب، دوفرجام متفاوت برای تقوای پیشگان و کافران

ص: 119

و اتَّقُوا اللَّهَ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ. و اتَّقُوا النَّارَ الَّتِي أُعِدَّتْ لِلْكَافِرِينَ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 135 - 9

9 - منافات عناد و اصرار آگاهانه آدمی بر گناه ، با تقوای پیشگی

و الَّذِينَ إِذَا فَعَلُوا فَا حِشَةً . . . لَمْ يَصِرُوا عَلٰى مَا فَعَلُوا وَ هُمْ يَعْلَمُونَ

با توجه به توضیح برداشت قبل.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 138 - 8

8 - تقوای پیشگی ، موجب هدایت یافتن و پندپذیری از روشنگری های قرآن

هَذَا بَيَانٌ لِلنَّاسِ وَ هُدًى وَ مَوْعِظَةٌ لِّلْمُتَّقِينَ

از اینکه خداوند، قرآن را وسیله روشنگری تمامی مردم دانسته است (هذا بیان للناس)، ولی درباره خصوص تقوای پیشگان، آن را هدایت کننده و موعظه گر دانسته، معلوم می شود که تنها تقوای پیشگان هستند که از روشنگریهای قرآن سود برده و هدایت می شوند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 172 - 4،10،15،18

4 - پاداش بزرگ الهی برای اجابت کنندگان دعوت خدا و رسول (صلی الله علیه و آله) به نبردی دیگر در عین تحمل جراحت نبرد احد ، مشروط به احسان و تقوای آنان است .

الَّذِينَ اسْتَجَابُوا . . . لِلَّذِينَ أَحْسَنُوا مِنْهُمْ وَ اتَّقُوا أَجْرٌ عَظِيمٌ

مفسران برآند که نبرد پیشین که مسلمانان در آن جراحتها دیدند، همان نبرد احد است. به دلیل وقوع این آیه پس از بیان نبرد احد و اینکه سخن از قرح به میان آورده است ؛ چنانچه درباره نبرد احد نیز فرموده بود: «ان یمسکم قرح».

10 - تقوا و نیکوکاری ، مایه ازدیاد پاداش مجاهدان مؤمن

لِلَّذِينَ أَحْسَنُوا مِنْهُمْ وَ اتَّقُوا أَجْرٌ عَظِيمٌ

15 - باروری اعمال ، در گرو احسان و تقوا

الَّذِينَ اسْتَجَابُوا لِلَّهِ .. لِلَّذِينَ احْسَنُوا مِنْهُمْ وَاتَّقُوا اَجْرٌ عَظِيمٌ

بنابر اینکه «الَّذِينَ»، مبتدا باشد؛ نه صفت برای «المؤمنين».

18 - ارزش کامل صبر و استقامت در راه خدا، در گرو احسان و تقوا

الَّذِينَ اسْتَجَابُوا لِلَّهِ وَالرَّسُولِ مِنْ بَعْدِ مَا أَصَابَهُمُ الْقَرْحُ لِلَّذِينَ احْسَنُوا مِنْهُمْ وَاتَّقُوا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 173 - 13

13 - دستیابی به صفت توکل و اعتماد کامل به کفایت خداوند، در گرو اطاعت از خدا و رسول، پیشه ساختن صبر و تقوا و نیکوکاری است.

ص: 120

الَّذِينَ اسْتَجَابُوا لِلَّهِ .. لِلَّذِينَ احْسَنُوا مِنْهُمْ وَاتَّقُوا ... وَقَالُوا حَسْبُنَا اللَّهُ وَ

به نظر می رسد صفات یاد شده در آیه قبل، رهنمودی باشد برای رسیدن آدمی به مقامی که خداوند را وکیل خود دانسته و به کفایت او مطمئن گردد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 174 - 14

14 - ایمان به خدا و پیامبر (صلی الله علیه و آله) و اطاعت از آنان، صبر و جهاد، تقوا و احسان و توکل، موجب رضایت کامل الهی و برخورداری از فضل بزرگ وی

المؤمنين. الَّذِينَ اسْتَجَابُوا ... وَاتَّبَعُوا رِضْوَانَ اللَّهِ وَاللَّهُ ذُو فَضْلٍ عَظِيمٍ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 186 - 20،22

20 - صبر توأم با تقوا، شرط موفقیت در آزمایش های الهی

لتبلونَّ .. و ان تصبروا و تتقوا فان ذلك من عزم الامور

22 - صبر توأم با تقوا، دژ مستحکم مؤمنان در برابر آزار های دشمنان

و لتسمعنَّ .. و ان تصبروا و تتقوا فان ذلك من عزم الامور

در برداشت فوق، «عزم» به معنای محکم گرفته شده، چنانچه مجمع البیان نقل کرده است که: قیل من محکم الامور.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 198 - 3،6،10

3 - تلاش برای دستیابی به ثروت و امکانات مادی با حفظ تقوا، آسیمی به سعادت اخروی نمی رساند.

لا یغزینک تقلب الذین کفروا فی البلاد .. لکن الذین اتقوا

«لکن»، برای استدراک توهمی است که از آیات قبل به ذهن می رسد، و آن اینکه تلاش کافران برای به دست آوردن امکانات مادی، موجب جهنمی شدن آنهاست؛ کلمه «لکن»، این توهم را از بین برده و بیان می دارد که در صورت تقوا، کسب و ثروت ضرری به سعادت انسان وارد نمی سازد.

6- هجرت ، تحمّل آوارگی ، آزار در راه خدا ، جهاد و شهادت از نشانه های تقوا

فَالَّذِينَ هَاجَرُوا وَآخَرُوا... لَكِنَّ الَّذِينَ اتَّقَوْا رَبَّهُمْ

مراد از «الَّذِينَ اتَّقَوْا»، یا خصوص کسانی هستند که در آیه 195 توصیف شدند و یا آنان، از مصادیق مورد نظر برای تقوای پیشگان هستند.

10- تقوا ، زمینه بر خورداری از موهبت بهشت و نعمت های آن

لَكِنَّ الَّذِينَ اتَّقَوْا رَبَّهُمْ لَهُمْ جَنَّاتٌ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3- آل عمران - 3 - 199 - 12

12- پرهیز برخی اهل کتاب از دین فروشی و سوداگری با آیات الهی (تورات و انجیل) ، مایه ایمان آنان به قرآن

ص: 121

انّ من اهل الكتب لمن يؤمن .. خاشعين لله لا يشترون بايات الله ثمناً قليلاً

جمله «لا- يشترون ..»، حال برای فاعل «یؤمن» است (یعنی مؤمنان اهل کتاب) و توصیف آنان به جمله ذکر شده، می تواند اشاره به علّت و زمینه ایمان آنان به قرآن باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 200 - 18، 14

14 - شکیبایی مؤمنان در برابر مشکلات، پایداری آنان در مقابل دشمن و حفاظت از مرز های اسلامی، نشانه تقوای پیشگی است.

يا ايّها الذين امنوا اصبروا و صابروا و رابطوا و اتّقوا الله

18 - صبر در برابر مشکلات، مقاومت در برابر دشمن، حفاظت از مرز های جامعه اسلامی و تقوای پیشگی، زمینه پیروزی و سعادت

يا ايّها الذين امنوا اصبروا و صابروا و رابطوا لعلّكم تفلحون

«فلاح»، به معنای نیل به نجات و پیروزی است (لسان العرب).

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 1 - 3

3 - تربیت انسان ها، هدف از فرمان الهی به رعایت تقوا *

اتّقوا ربّکم

آوردن کلمه «ربّ» (تربیت کننده و مدبّر)، می تواند اشاره به هدفی باشد که برای امر به تقوا منظور شده است. یعنی امر به تقوا به جهت این است که شما را تربیت و هدایت کند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 77 - 30

30 - سعادت اخروی، مشروط به پرهیزگاری

و الاخره خیر لمن اتقى

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - سعادت دنیا و آخرت ، در گرو ایمان و تقواست .

وصینا . . . من كان يريد ثواب الدنيا فعند الله ثواب الدنيا و الآخرة

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مانده - 5 - 2 - 42

42 - تقوا ، زمینه ساز همکاری در نیکی ها ، فراخوانی یکدیگر به تقوای پیشگی و پرهیز از تعاون بر گناه و تجاوز است .

واتقوا الله

جمله «اتقوا الله» پس از امر به تعاون در کارهای نیک و نهی از همکاری در گناه، می تواند اشاره به راهی جهت تحقق امر و نهی یاد شده باشد.

ص: 122

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 7 - 10

10 - رعایت تقوا، ضامن اجرای پیمان های الهی

و میثقه الذی . . . و اتقوا الله

امر به تقوا پس از فرمان به یادآوری پیمانهای الهی، می تواند اشاره به این حقیقت باشد که داشتن تقوا و ترس از خدا، ضامن اجرای آن تعهدات و پیمانهاست.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 11 - 12، 9

9 - تنها بر خداوند توکل کردن، مقتضای تقوایبشگی است .

و اتقوا الله و علی الله فلیتوکل المؤمنون

عطف جمله «و علی الله فلیتوکل . . .» بر «اتقوا الله» به وسیله «فاء» می رساند که لازمه پرهیزگاری، تنها بر خدا توکل کردن است.

12 - ایمان، تقوا و توکل، زمینه جلب امداد های خداوند و خنثی شدن توطئه های دشمنان از جانب اوست . *

یأیها الذین ءامنوا اذکروا نعمت الله . . . و علی الله فلیتوکل المؤمنون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 27 - 21، 24، 25، 27

21 - مشروط بودن پذیرش اعمال نیک به تقوا، پاسخ هایبیل به اعتراض قایبیل بر پذیرفته نشدن قربانی او

قال انما یتقبل الله من المتقین

24 - تقوای هایبیل، زمینه ساز پذیرفته شدن قربانی او از سوی خداوند

فتقبل من احدهما . . . قال انما یتقبل الله من المتقین

25 - خداوند، تنها عمل نیکی را می پذیرد که همراه با تقوا باشد .

انما یتقبل الله من المتقین

برخی برآنند که مراد از شرطیت تقوا برای پذیرش عمل، رعایت تقوا در خود عمل است، یعنی عمل باید شرایط تعیین شده از سوی خداوند، همانند خلوص و ... را دارا باشد.

27 - رفتار آدمی هنگامی که همراه با تقوا و پارسایی باشد، موجب قرب به خداوند است.

اذقربا قرباناً .. انما يتقبل الله من المتقين

«قربان» به عملی گفته می شود که با آن قصد تقرب به خدا می شود. بنابراین قبولی قربانی به معنای حصول تقرب به خداست که در آیه شریفه مشروط به تقوا شده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 35 - 14، 7

7 - ایمان و تقوا، زمینه یافتن راه نیل به مقام قرب خداوند

ص: 123

يأيتها الذين ءامنوا اتقوا الله وابتغوا إليه الوسيله

تقديم ايمان و تقوا بر طلب وسيله، بيانگر اين است كه با ايمان و تقوا مي توانيد راه تقرب به خداوند را بيابيد.

14 - فلاح و رستگاري در گرو تقواپيشگي ، پي جويي شيوه ها و ابزار هاي سير و سلوك تا مقام قرب خداوند و پيكار در راه او

اتقوا الله وابتغوا إليه الوسيله و جهدوا في سبيله لعلكم تفلحون

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

4 - مائده - 5 - 36 - 5

5 - ايمان و تقوا و تقرب به خداوند و جهاد در راه او ، راه نجات از عذاب قيامت

يأيتها الذين ءامنوا اتقوا الله .. لهم عذاب اليم

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

4 - مائده - 5 - 46 - 20

20 - تقواپيشگي ، شرط بهره مندي از هدايت و پند و اندرز

هدى و موعظه للمتقين

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

4 - مائده - 5 - 57 - 13

13 - پذيرش ولايت و دوستي كافران و تمسخر كنندگان اسلام ، ناسازگار با ايمان و تقوا

و اتقوا الله ان كنتم مؤمنين

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

4 - مائده - 5 - 65 - 7,8

7 - تأكيد خداوند بر وارد ساختن اهل كتاب به بهشت پر نعمت در صورت ايمان به خدا ، پيامبر (صلى الله عليه و آله) و تمامي كتب

آسماني و رعايت تقوا

و لو ان اهل الكتب .. لادخلنهم جنت النعيم

8 - بهره مند شدن از نعمت های بهشتی در گرو ایمان و تقوا

و لو ان أهل الكتب ءامنوا و اتقوا لكفرنا عنهم سيئاتهم و لادخلنهم جنت النعیم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مانده - 5 - 88 - 10

10 - تحریم مواهب خدادادی بر خویش و یا دیگران و بهره نجستن از آنها خلاف تقواست .

و كلوا مما رزقكم الله حلالاً طیباً و اتقوا الله

امر به تقوا پس از تصریح به اباحه مواهب خدادادی و نهی از تحریم حلالها می تواند اشاره به این باشد که اگر اعتقاد و یا التزام عملی بر خلاف این احکام باشد، به دور از تقواییست.

ص: 124

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مانده - 5 - 93 - 10,12,13,14,19,22

10 - ایمان ، عمل صالح ، تقوا و ایمان عامل رهایی از مؤاخذه بر کردار های ناروای گذشته

لیس علی الذین ءامنوا و عملوا الصلحت . . . و ءامنوا ثم اتقوا و احسنوا

12 - تقوا شرط شایستگی مؤمنان نیک کردار برای بخشایش گناهانشان

لیس علی الذین ءامنوا و عملوا الصلحت جناح فیما طعموا إذا ما اتقوا

13 - تقوا زمینه شکوفایی ایمان آدمی و بهره مندی انسان از ایمان خویش

لیس علی الذین ءامنوا و عملوا الصلحت . . . ثم اتقوا و ءامنوا

14 - ایمان ، عمل صالح ، تقوا و انجام کار های نیک به وجه احسن معیار ارزشگذاری بر انسان ها و نقد منزلت و شخصیت آنان

لیس علی الذین ءامنوا . . . ثم اتقوا و احسنوا

19 - محبوبیت آدمی در پیشگاه خداوند در گرو رعایت تقوا ، ایمان ، انجام اعمال صالح به وجه احسن آن

إذا ما اتقوا و ءامنوا و عملوا الصلحت . . . و احسنوا و اللّٰه یحب المحسنین

22 - رشد و فلاح آدمی در پرتو ایمان ، عمل صالح ، تقوا و احسان

لیس علی الذین ءامنوا . . . و احسنوا و اللّٰه یحب المحسنین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مانده - 5 - 100 - 16,18,19

16 - تقوا زمینه فلاح و رستگاری است .

فاتقوا اللّٰه . . . لعلکم تفلحون

18 - فلاح و رستگاری صاحبان خرد ، تنها در پرتو ، تقوا میسر است .

فاتقوا اللّٰه یا ولی الالب لعلکم تفلحون

19 - نیل انسان ها به فلاح و رستگاری از جمله اهداف امر الهی به تقوای پیشگی است .

فاتقوا الله يا اولى الالب لعلكم تفلحون

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

4 - مائده - 5 - 108 - 13، 7، 4

4 - رعايت تقوا و ترس از خدا، ضامن اداى شهادت به درستى و راستى است .

ان يأتوا بالشهده على وجهها . . . و اتقوا الله

7 - تقواپيشگى اجرا كنندگان احكام شهادت و تسليم بودن آنان در برابر احكام الهى ايشان را به اثبات و ايفائى حقوق مردم به طور صحيح مى رساند .

و اتقوا الله و اسمعوا

در برداشتهاى گذشته مخاطبان «اتقوا و اسمعوا» شاهدان گرفته شده بود ولى احتمال ديگرى نيز وجود دارد و آن اينكه مخاطبان در اين دو فراز حاكمان و قاضيان كه متصديان اجراى احكام هستند، باشند.

13 - تقواپيشگى و تسليم فرمان هاى الهى بودن ، موجب بهره مندى از هدايت الهى

و اتقوا الله و اسمعوا و الله لا يهدى القوم الفستين

ص: 125

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 112 - 11، 9

9 - حضرت مسیح (ع) با بیان ناسازگاری درخواست حواریون با ایمان و تقوا در صدد بازداشتن آنان از درخواست نزول مائده

قال اتقوا الله ان كنتم مؤمنين

11 - تردید در قدرت الهی ناسازگار با تقوا و ایمان

هل يستطيع ربك . . . اتقوا الله ان كنتم مؤمنين

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 32 - 5

5 - تقوا و در اندیشه معاد بودن، راه رسیدن به زندگی برتر و نیکو در آخرت

و للدار الآخرة خير للذين يتقون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 72 - 3، 4

3 - اقامه نماز و تقوا، نشانه تسلیم شدن در برابر پروردگار است.

و أمرنا لنسلم لرب العلمين. و أن أقيموا الصلوه و اتقوه

چون «تسلیم» مذکور در آیه قبل حالتی درونی و تمکینی نفسانی است، امر به تقوا و اقامه نماز در پی آن می تواند اشاره به جلوه های عملی آن حالت درونی باشد.

4 - تسلیم شدن در برابر پروردگار و اقامه نماز و پروا از او، نشانه برخورداری از هدایت الهی است.

إن هدی الله هو الهدی و أمرنا لنسلم . . . و أن أقيموا الصلوه و اتقوه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - اعراف - 7 - 26 - 7، 9

7 - اهمیت برتر پرهیز از رذایل اخلاقی با تقوا، نسبت به نهان ساختن زشتیهای ظاهری با لباس

و لباس التقوی ذلک خیر

9- تقوا و خداترسی، مانع آلوده شدن آدمی به گناه و بروز رذایل اخلاقی در وی است.

و لباس التقوی ذلک خیر

برتر شمردن تقوا پس از تشبیه آن به پوشاک، می تواند ناظر به این حقیقت باشد که پوشاک زشتیهای موجود را مستور می سازد و تقوا مانع از به وجود آمدن پلیدیها در روح آدمی می شود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - اعراف - 7 - 35 - 5

5 - تقوای پیشگی، زمینه ساز حرکت به سوی اصلاح رفتار و کردار

فمن اتقى و أصلح

ص: 126

تقدیم «اتقی» بر «أصلح» می تواند اشاره به تقدم رتبی آن داشته باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 96 - 12، 9، 8، 1

1 - جوامع بشری در صورت ایمان به رسالت انبیا و رعایت تقوا از برکت های فراوان و گوناگون آسمان و زمین بهره مند خواهند شد .

و لو أن أهل القرى ءامنوا و اتقوا لفتحنا عليهم برکت من السماء و الأرض

8 - ثمربخشی ایمان به رسالت انبیا مشروط به رعایت تقواست .

و لو أن أهل القرى ءامنوا و اتقوا

9 - ایمان به خدا و رسالت انبیا و رعایت تقوا ، اظهار تذلل به پیشگاه خداوند و خشوع در برابر اوست .

لعلهم یضرعون . . . و لو أن أهل القرى ءامنوا و اتقوا

در آیه 94 بیان شد که خداوند به منظور خضوع و خشوع مردم در برابر او، آنان را به سختیها گرفتار می سازد و در این آیه بیان می دارد که اگر همان جوامع ایمان می آوردند و تقوایبش بودند، نه تنها به سختیها گرفتار نمی شدند، بلکه برکتهای آسمان و زمین آنان را فرامی گرفت. با توجه به این دو معنا معلوم می شود ایمان و تقوا مصداق بارز تضرع و خشوع در برابر خداوند است.

12 - ایمان و تقوای جوامع انسانی موجب رهایی آنان از عذاب های الهی است .

و لو أن أهل القرى ءامنوا و اتقوا . . . و لکن کذبوا فأخذنهم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 156 - 19، 15

15 - خداوند نوبدبخش موسی (ع) به استجابت دعایش برای سعادت بنی اسرائیل در دنیا و آخرت ، به شرط رعایت تقوا ، پرداخت زکات و ایمان به همه آیات الهی

فسأکتبها للذین یتقون و یؤتون الزکوة و الذین هم بایتنا یؤمنون

19 - تقوایبشگی ، پرداخت زکات و ایمان به آیات الهی ، شرط برخوردار شدن همراهان موسی در میعادگاه مناجات ، از مغفرت و رحمت خاص الهی بود .

فاغفرلنا و ارحمنا و أنت خیر الغفرین . . . فسأکتبها للذین یتقون

جمله «فسأکتبها ..» پاسخی است به درخواستهای موسی (ع) و از جمله آنهاست تقاضای رحمت و مغفرت برای همراهان خویش در میعادگاه مناجات

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 169 - 24

24 - تقوا، وسیله رسیدن به سعادت های اخروی است .

و الدار الآخرة خیر للذین یتقون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 201 - 6

ص: 127

6 - تقوا عامل توجه آدمی به خداوند و فرمان های او به هنگام وسوسه انگیزی های شیطان

إن الذين اتقوا إذ امسهم طئف من الشيطان تذكروا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 1 - 11

11 - رعایت تقوا با عمل به احکام خداوند عاملی نیرومند برای حفظ وحدت جامعه ایمانی و زدودن کدورت ها و اختلافات آن

فاتقوا الله واصلحوا ذات بینکم

امر به تقوا پیش از الزام اهل ایمان به زدودن کدورتها، رهنمودی است به راهی اساسی برای دستیابی به این تکلیف اجتماعی.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 29 - 2,5,6

2 - رعایت تقوا و ترس از خداوند، موجب بهره مند شدن از بصیرتی ویژه و خدادادی برای شناخت حق و باطل

يأيتها الذين ءامنوا إن تتقوا الله يجعل لكم فرقانا

نکره آمدن کلمه «فرقانا» حکایت از آن دارد که این بصیرت خدادادی بصیرتی ویژه و غیر از عقل و فطرت و مانند آن است که خداوند به عموم انسانها عطا فرموده است.

5 - موفقیت مؤمنان در آزمونشان از طریق مال و فرزند در گرو تقوای پیشگی و نیازمند به بینشی الهی

واعلموا أنما أموالکم وأولادکم فتنه .. إن تتقوا الله يجعل لكم فرقانا

طرح بصیرت و ابزار شناخت ویژه به عنوان ثمره تقوا، پس از تأکید بر آزمون مؤمنان به وسیله مال و فرزند، می تواند اشاره به این باشد که تنها با تقوای پیشگی و بصیرت خاص می توان رضایت الهی را در چگونه برخورد کردن با مال و فرزند تشخیص داد.

6 - رعایت تقوا و ترس از خدا، موجب زدایش گناهان و آمرزش آنهاست.

يأيتها الذين ءامنوا إن تتقوا الله .. يكفر عنکم سيئاتکم و يغفر لكم

تکفیر (مصدر یکفر) و غفران (مصدر يغفر)، هر دو به معنای پوشانیدن و مستور ساختن است و مراد از آن زدایش و آمرزش است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 4 - 15، 14

14 - تقوا، بازدارنده آدمی از شکستن پیمان است، هر چند طرف های پیمان، دشمنانی حق ستیز باشند.

إلا الذين عهدتم من المشركين... فأتوا إليهم عهدهم إلى مدتهم إن الله يحب المت

15 - تقوا، مایه جلب محبت خداست.

إن الله يحب المتقين

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 7 - 13، 12

12 - تقوا، بازدارنده آدمی از شکستن عهد و پیمان

فما استقموا لكم فاستقيموا لهم إن الله يحب المتقين

13 - رعایت تقوا، مایه جلب محبت خداست.

ص: 128

إن الله يحب المتقين

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 36 - 16

16 - تقوا، زمینه ساز رعایت حرمت ماه های حرام و بازدارنده آدمی از گناه و قانون شکنی

منها أربعه حرم .. فلا تظلموا فيهن أنفسكم ... و اعلموا ان الله مع المتقين

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 44 - 7

7 - تقوا، مانع تخلف از جهاد با مال و جان

لايستذنك الذين يؤمنون .. أن يجهدوا ... و الله عليهم بالمتقين

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 109 - 2

2 - اعمال مبتنی بر تقوا و رضایت الهی، دارای اساسی محکم و استوار و ارزشی خدشه ناپذیر

أفمن أسس .. أم من أسس بنينه على شفا جرف

از قرار گرفتن این بخش از آیه (أفمن أسس بنينه على تقوى ..) در برابر «أم من أسس بنينه على شفا جرف هار» برداشت فوق استفاده می شود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - یونس - 10 - 6 - 8

8 - تقوا و پارسایی، زمینه ای لازم برای فهم و درک دلایل توحید ربوبی موجود در جهان آفرینش

إن في اختلاف الليل والنهار و ما خلق الله في السموت و الأرض لأیت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - یونس - 10 - 63 - 6

6- ایمان و تقوایشگی ، موجب رفع اندوه و ترس انسان است .

ألا إن أولياء الله لا خوف عليهم ولا هم يحزنون الذين ءامنوا وكانوا يتقون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7- یونس - 10 - 64 - 3،9

3- ایمان و تقوایشگی ، زمینه ساز برخورداری از بشارت های دنیوی و اخروی خداوند است .

الذين ءامنوا وكانوا يتقون. لهم البشرى فى الحيوه الدنيا وفى الآخره

9- ایمان و تقوایشگی ، زمینه ساز رسیدن به رستگاری و کامیابی در دنیا و آخرت است .

الذين ءامنوا وكانوا يتقون. لهم البشرى فى الحيوه الدنيا وفى الآخره... ذلك هوا

ص: 129

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 49 - 12

12- صبر و تقوا، دو شرط اساسی برای پیروزی نهایی بر کافران و نایل شدن به فرجامی نیکوست .

فاصبر إن العقبه للمتقين

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 90 - 13

13- تقوایبشگی و صبوری موجب بهره مند شدن از پاداش های الهی است .

إنه من يتق و يصبر فإن الله لا يضيع أجر المحسنين

جواب شرط (من يتق ..) محذوف است و جمله «فإن الله ...» جانشین و گویای آن محذوف است ؛ یعنی: من يتق و يصبر فهو من المحسنين و لا يضيع الله أجره لأن الله لا يضيع أجر المحسنين.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 109 - 14

14- رعایت تقوا و پرهیز از شرک و مخالفت با انبیا ، وسیله نیل به سعادت اخروی است .

و لدار الآخرة خير للذين اتقوا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - حجر - 15 - 45 - 2

2- تقوا، عامل برخورداری از موهبت های بهشت

إن المتقين في جنّات و عيون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - حجر - 15 - 46 - 4,6

4- تقوا، پیامدار فرجامی سعادت مند همراه با سلامتی و امنیت کامل در آخرت

6- « عن أبي عبد الله (ع) : إن أمير المؤمنين (ع) لما بويح ... صعد المنبر فقال : ... أيّها الناس ... ألا وإن التقوى مطايا ذلل حمل عليها أهلها و اعطوا أزمتها فأوردتهم الجنة و فتحت لهم أبوابها و وجدوا ريحها و طيبها و قيل لهم : « ادخلوها بسلام آمنين » ... »

از امام صادق(ع) روایت شده است: پس از آنکه با امیرالمؤمنین(ع) بیعت شد ... بالای منبر رفت و فرمود: ... ای مردم! آگاه باشید تقوا! همانند] مرکبهای رامی است که اهل آن بر آنها سوار شده و زمام آنها به دست آنان است و آن مرکبها اهل خود را وارد بهشت می کنند و درهای آن جا برای آنان باز می شود و نسیم و بوی خوش آن را می یابند و به آنان گفته می شود: ادخلوها بسلام آمنین ...».

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - حجر - 15 - 47 - 5

5- تقوا، زمینه زدوده شدن کینه و دشمنی از دل ها و موجب ایجاد روح برادری در میان انسانها

إن المتقين . . . و نزعنا ما فی صدورهم من غلٍّ إخوانًا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - حجر - 15 - 69 - 2،4

2- تقوای الهی، مانع از ارتکاب فحشا و آلودگی به انحرافات جنسی (لواط و همجنس بازی)

و اتقوا الله

از اینکه لوط(ع) در پی قصد تعرض قومش به مهمانان وی، از آنان دعوت می کند که تقوای الهی را رعایت کنند، حاکی است که تقوا دارای چنین اثری است.

4- تقوای الهی، مانع از تضییع حقوق، ریختن آبرو و هتک حرمت دیگران

و اتقوا الله و لاتخزون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 30 - 16،3،2

2- تقوا، زمینه ساز شناخت ارزش وحی الهی

وقیل للذین اتقوا ماذا أنزل ربکم قالوا خیرًا

3- تقوا، زمینه ساز اعتراف به حقایق و تسلیم شدن در برابر آن

وقیل للذین اتقوا ماذا أنزل ربکم قالوا خیرًا

برداشت فوق با توجه به آیه 23 و 24 این سوره است که در آنها برخورد مستکبران را با همین سؤال مطرح کرده بود و آنان به دلیل برخورداری از روحیه استکباری، قرآن را ساخته و پرداخته انسانها دانسته بودند. اما در این جا متقین را مطرح کرده است که به دلیل داشتن تقوا در برابر واقعیت وحی، تسلیم شده اند و آن را خیر محض تلقی کرده اند.

16- تقوا و احسان، پیامدار سعادت دنیوی و اخروی

للذين أحسنوا في هذه الدنيا حسنة . . . ولنعم دار المتقين

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

9- نحل - 16 - 31 - 8

8- تقوا، زمينه ساز ورود به بهشت و رسيدن به مواهب بى کران الهى

دار المتقين . جنّـت عدن ... لهم فيها ما يشاءون

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

9- نحل - 16 - 128 - 6

6- تقوايشگى و احسان، دو عامل جلب حمايت و عنايت الهى است .

إن الله مع الذين اتقوا و الذين هم محسنون

ص: 131

ذکر تقوایبشگی و احسان، به صورت دو جمله مستقل، بیانگر این نکته است که هر یک از آن دو عاملی مستقل در جلب حمایت خدایند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 13 - 12

12- رعایت تقوای الهی، زمینه ساز رشد و تکامل انسان

زکوه و کان تقیاً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 15 - 7

7- تقوا، احسان به پدر و مادر، پرهیز از سلطه جویی و عصیان، زمینه ساز فرجامی سرشار از سلامت و امنیت کامل است.

براً بولدیه و لم یکن جبّاراً عصیاً . و سلم علیه یوم ولد و یوم یموت و یوم یبعث

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 18 - 11، 8

8- تقوا، عمده ترین عامل در حفظ آدمی از گناه است .

أعوذ بالرحمن منك إن كنت تقیاً

11- « روی عن علی (ع) إنه قال : علمت أنّ التقیّ ینهاه التقی عن المعصیه ;

از حضرت علی(ع) روایت شده که فرمود: مریم دانست که انسان پرهیزگار، تقوایش او را از معصیت باز می دارد».

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 63 - 6، 3

3- عبادت و تقوا، موجب دستیابی به بهشت است .

تلك الجنة . . . من عبادنا من كان تقیاً

6- توبه، ایمان و عمل صالح، از جلوه های تقوا

تاب و ءامن و عمل صلحاً فأولئك یدخلون الجنة . . . تلك الجنة التي ... من كان تقی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 72 - 11، 2

2- تقوا، مایه نجات یافتن آدمی، از دوزخ

ثمّ نَجِّی الذّین اتقوا

11- تقوا، موجب نجات از جهنم و پایداری بر ظلم، موجب بقای در آن

ثمّ نَجِّی الذّین اتقوا و نذر الظّلمین فیها

«اتقوا» فعل و نشان دهنده حدوث است؛ ولی «ظالمین» اسم و دال کننده بر ثبوت است بنابراین گفته برخی از مفسران، این تفاوت به جهت بیان رحمت گسترده الهی است که اگر کسی فعل تقوا به او منتسب گردد، نجات می یابد؛ ولی تا کسی به وصف ظلم

ص: 132

متصف نگردد و عنوان «ظالم» بر او صدق نکند، در دوزخ ماندگار نخواهد بود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 85 - 6

6- تقوا (پرهیز از شرک در عقیده و عبادت) ، عامل نزدیکی انسان به خداوند و بهره بردن از رحمت گسترده او است .

یوم نحشر المتّقین إلی الرحمن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 97 - 8

8- تقوا ، زمینه ساز برخورداری انسان از بشارت های قرآن و دستیابی به پاداش های الهی

لتبشّر به المتّقین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 48 - 7

7- تقوا ، شرط بهره مندی از هدایت الهی و کتاب های آسمانی

ذکراً للمتّقین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - حج - 22 - 37 - 3,4

3 - تقوا و خداترسی ، مایه ارزش اعمال در پیشگاه خداوند

لن ینال الله .. و لكن یناله التقوی منکم

4 - خداوند ، عمل قربانی را ، در صورتی می پذیرد که برخاسته از روح تقوا و خداترسی باشد .

لن ینال الله لحومها .. و لكن یناله التقوی منکم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - مؤمنون - 23 - 23 - 13

13 - گرایش به توحید ، نیازمند داشتن تقوا و بیم از خداوند .

ما لکم من إله غیره أفلاتتقون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - مؤمنون - 23 - 32 - 11

11 - گرایش به توحید ، نیازمند داشتن تقوا و بیم از خداوند

ما لکم من إله غیره أفلاتتقون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 133

7 - تقوایشگی، زمینه بهره برداری از موعظه های الهی است .

و لقد أنزلنا .. و موعظه للمتقين

برداشت یاد شده، براین اساس است که «لام» در «للمتقين» لام نتیجه و عاقبت باشد؛ یعنی، مواعظ الهی در نهایت بر تقوایشگان اثر می گذارد و آنان زمینه لازم را برای پذیرش این مواعظ دارند.

9 - تقوایشگی، زمینه عبرت گیری از سرگذشت های پیشینان

و مثلاً من الذين خلوا من قبلكم و موعظه للمتقين

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - فرمان بری از خدا و رسول او و خدا ترسی و تقوایشگی، از عوامل ظفرمندی و کامیابی است .

و من يطع الله و رسوله و يخش الله و يتقه فأولئك هم الفائزون

4 - اطاعت از خدا و رسول او، خدا ترسی و تقوایشگی، از نشانه های ایمان واقعی و اوصاف مؤمنان راستین

إنما كان قول المؤمنين إذا دعوا .. أن يقولوا سمعنا و أطعنا ... و من يطع الله

برداشت فوق، از ارتباط میان این آیه و آیه پیشین - که درصدد بیان اوصاف مؤمنان راستین است - به دست می آید.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - تقوایشگی، عامل دستیابی به بهشت جاودان و سرانجامی خوش و برتر

جنّ الخلد .. و مصيراً

از پاداش قرارگرفتن بهشت برای متقین، استفاده می شود که بهشت را به بهای تلاش می دهند نه به بهانه و این تلاش - به قرینه وصف «متقین» - تقوایشگی است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4- برآورده شدن تمامی خواسته ها و ارضای همه تمایلات انسان ، تنها در سایه تقوایبشگی میسر است .

جَنَّةُ الْخُلْدِ الَّتِي وَعَدَ الْمُتَّقُونَ .. لَّهُمْ فِيهَا مَا يَشَاءُونَ خُلْدِينَ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 90 - 4

4- تقوایبشگی و دوری کردن انسان از انجام گناه در دنیا ، سبب نزدیک شدن بهشت به وی در رستاخیز

وَأُزْلِفَتُ الْجَنَّةُ لِلْمُتَّقِينَ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 108 - 2

ص: 134

2 - تقوای الهی ، زمینه ساز اطاعت از پیامبران و رهبران دینی

فَاتَّقُوا اللَّهَ وَأَطِيعُوا

تقدیم «اتَّقوا» بر «أطیعوا» می تواند بیانگر مطلب یاد شده باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 110 - 3

3 - تقوای الهی ، زمینه ساز گرایش به حق و پیروی از آن

فَاتَّقُوا اللَّهَ وَأَطِيعُوا

مقدم آمدن امر به تقوا (اتَّقُوا اللَّهَ) بیانگر مطلب یاد شده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 126 - 3

3 - تقوای الهی ، زمینه ساز اطاعت از پیامبران و رهبران دینی

فَاتَّقُوا اللَّهَ وَأَطِيعُوا

تقدم «اتَّقوا» بر «أطیعوا» می تواند بیانگر مطلب یاد شده باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 131 - 2

2 - تقوای الهی ، زمینه ساز اطاعت از پیامبران و رهبران دینی

فَاتَّقُوا اللَّهَ وَأَطِيعُوا

مقدم آمدن «اتَّقوا» بر «أطیعوا» می تواند رساننده این معنا باشد که تا انسان به زینت تقوا آراسته نشود، آمادگی برای پیروی از پیامبران در او پیدا نخواهد شد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 132 - 5

5- کمک و امداد های خداوند به بشر ، مقتضی تقوای پیشگی و پرهیز از مخالفت با او است .

و اتَّقُوا الذی اَمَدَّکُمْ بما تعلمون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 144 - 3

3- تقوای الهی ، زمینه ساز اطاعت از پیامبران و رهبران دین

فَاتَّقُوا اللّٰهَ وَاَطِيعُوا

مقدم آمدن «اتَّقُوا» بر «أَطِيعُوا»، می تواند بیانگر مطلب یادشده باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 135

13 - شعراء - 26 - 150 - 3

3 - تقوای الهی، زمینه ساز اطاعت از پیامبران و رهبران دینی

فَاتَّقُوا اللَّهَ وَأَطِيعُوا

مقدم آوردن «اتَّقُوا» بر «أَطِيعُوا» می تواند بیانگر مطلب یادشده باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 151 - 3

3 - پیروی از متجاوزان و اسراف گران، ناسازگار با تقوای الهی و خط پیامبران

فَاتَّقُوا اللَّهَ وَأَطِيعُوا . وَلَا تَطِيعُوا أَمْرَ الْمُسْرِفِينَ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 152 - 3

3 - لازمه تقوای الهی و پیروی از انبیا، پرهیز از اطاعت مفسدان است .

فَاتَّقُوا اللَّهَ وَأَطِيعُوا . وَلَا تَطِيعُوا أَمْرَ الْمُسْرِفِينَ . الَّذِينَ يَفْسُدُونَ فِي الْأَرْضِ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 163 - 2

2 - تقوای الهی، زمینه ساز اطاعت از پیامبران و رهبران دینی

فَاتَّقُوا اللَّهَ وَأَطِيعُوا

مقدم آمدن فعل «اتَّقُوا» بر «أَطِيعُوا»، می تواند بیانگر این مطلب باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 179 - 3

3 - تقوای الهی، زمینه ساز اطاعت از پیامبران و رهبران دینی

فَاتَّقُوا اللَّهَ وَأَطِيعُوا

تقدم «أتقوا» بر «أطيعوا» می تواند بیانگر مطلب یاد شده باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 184 - 4

4 - تقوا و ایمان به خدای یگانه ، بازدارنده انسان از فساد و روابط ناسالم اقتصادی است .

و لاتكونوا من المخسرین . . . و لاتبخسوا الناس أشياءهم و لاتعثوا فی الأرض مفسدین .

توصیه شعیب(ع) به رعایت تقوای الهی و توجه به خدای یگانه - پس از نهی از کم فروشی، برقراری روابط ناسالم اقتصادی و فسادانگیزی در جامعه - می تواند حاکی از مطلب یاد شده باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 136

5- تقوا، عامل محافظت انسان ها از هر نوع برتری طلبی و فسادانگیزی

تلك الدار الآخرة... لا يريدون علواً في الأرض... والعقبه للمتقين

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - عنكبوت - 29 - 16 - 4,5

4 - دستیابی به خیر، در گرو خداپرستی و تقوا است.

اعبدوا الله و اتقوه ذلكم خير لكم

5 - عبادت و تقوا، دارای خیری است که سودش به عبادت کننده و متقی، بازمی گردد.

اعبدوا الله و اتقوه ذلكم خير لكم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - لقمان - 31 - 33 - 17

17 - تقوا و ایمان به قیامت و وعده های خدا، مانع فریفتگی انسان به زندگی دنیا است.

اتقوا ربكم و اخشوا يوماً... إن وعد الله حقّ فلا تغرنكم الحيوه الدنيا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - احزاب - 33 - 37 - 7

7 - تقوا، موجب تحکیم پیوند خانوادگی است.

أمسك عليك زوجك و اتق الله

امر «اتق» می تواند ذکر عام بعد از امر خاص «أمسك» باشد. در این صورت، سفارش به تقوا پس از توصیه به نگهداری همسر و طلاق ندادن وی، در واقع، سفارش به امری است که مراعات آن، می تواند عین نگهداری همسر بوده و می تواند موجب آن باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - احزاب - 33 - 70 - 3

3 - تقوا و ترس از خدا ، مانع ایداء و اذیت پیامبر خدا (صلی الله علیه و آله) است .

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا لَا تَكُونُوا كَالَّذِينَ ءَاذُوا مُوسَى . . . اتَّقُوا اللَّهَ

احتمال دارد که ذکر «اتَّقُوا اللَّهَ» پس از نهی از آزار پیامبر (صلی الله علیه و آله)، به خاطر این باشد که تقوا و ترس از خدا، باعث می شود که نهی «لا تَكونوا..» جامه عمل بپوشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - احزاب - 33 - 71 - 4، 2، 1

1 - خدا ترسی و تقوای مؤمنان ، سبب می شود تا خداوند ، آنان را به اعمال صالح موفق کند .

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ . . . يَصْلِحْ لَكُمْ ءَعْمَلِكُمْ

2 - تقوای مؤمنان ، سبب می شود که خداوند ، گناهان آنان را بپامرزد .

ص: 137

يَأَيُّهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ .. و يغفر لكم ذنوبكم

4- تقوایبشگی و درست و استوارگویی ، دارای فایده ای است که به صاحبان آنها بر می گردد .

اتَّقُوا اللَّهَ و قولوا قولاً سدیداً . یصلح لكم ... و يغفر لكم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - صفات - 37 - 124 - 5

5- تقوا، روح دیانت الهی و ارزشمندترین ارزش ها

إِذْ قَالَ لِقَوْمِهِ أَلَأَتَّقُونَ

یاد کرد تقوا، به عنوان نخستین پیام الیاس(ع) به مردم خود، می تواند گویای برداشت یاد شده باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - ص - 38 - 49 - 10، 9

9- تقوا، عامل نیک فرجامی انسان

وَإِنَّ لِلْمُتَّقِينَ لِحَسَنٍ مَّثَابٍ

10 - نیک فرجامی ، تنها در سایه تقوایبشگی میسر است .

وَإِنَّ لِلْمُتَّقِينَ لِحَسَنٍ مَّثَابٍ

برداشت یاد شده به خاطر این نکته است که لام در «للمتقين» برای اختصاص است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - ص - 38 - 53 - 3

3- تقوا، عامل بهره مندی از نعمت ها و موهبت های الهی در بهشت

إِنَّ لِلْمُتَّقِينَ لِحَسَنٍ مَّثَابٍ . جَنَّاتٍ عَدْنٍ ... هَذَا مَا توعَدُونَ لِيَوْمِ الْحِسَابِ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 16 - 11

11 - تقوایشگی و پروای الهی ، موجب رهایی از آتش دوزخ

لهم من فوقهم ظلل من النار . . . یعباد فاتقون

برداشت یاد شده از تفریع جمله «فاتقون» بر جمله «ذلک یخوف اللّٰه به عبادہ» به دست می آید.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 20 - 5

5 - تقوا ، عامل اصلی ورود به بهشت و برخورداری از مواهب آن است .

لکن الذین اتقوا ربّهم لهم غرف من فوقها غرف مبنیة اختصاص یافتن بهشت به کسانی

اختصاص یافتن بهشت به کسانی که دارای صفت تقوا هستند - در حالی که بهشتیان باید از اوصاف دیگری نیز برخوردار باشند - می تواند گویای برداشت بالا باشد.

ص: 138

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 34 - 11

11 - تقوا و احسان ، موجب دستیابی انسان به تمامی خواسته های خود در قیامت

أولئك هم الممتقون . لهم ما يشاءون عند ربهم ذلك جزاء المحسنين

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 57 - 5

5 - تقوایبشگان ، دارای مقام و جایگاهی حسرت برانگیز در قیامت

أو تقول لو أن الله هدىني لكنت من الممتقين

از این که کافران می گویند: اگر خداوند ما را هدایت می کرد از تقوایبشگان بودیم، به دست می آید که افراد با تقوا، از چنان مقام والایی برخوردارند که کافران درباره آنان غبطه خورده و آرزو می کنند که ای کاش از زمره آنان بودند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 58 - 10

10 - تقوا و احسان ، دو عنصر سعادت آفرین و رهایی بخش از عذاب الهی

من قبل أن يأتيكم العذاب . . . لكنت من الممتقين . . . فأكون من المحسنين

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 61 - 3,7

3 - تقوا ، عامل رستگاری و کامیابی و نجات بخش انسان ها از عذاب الهی

و ينجي الله الذين اتقوا بمفازتهم

7 - تقوا ، موجب نجات انسان از هرگونه بدی و اندوه در قیامت

الذين اتقوا . . . لا يمسهم سوء ولا هم يحزنون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 73 - 15

15 - تقوا، عامل جاودانگی در بهشت

الذین اتَّقوا رَبَّهُم إِلَى الْجَنَّةِ زَمْرًا .. فادخلوها خالدين

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - فصلت - 41 - 18 - 3

3 - همراهی ایمان و تقوا، عامل نجات انسان از عذاب و انتقام الهی

وَنَجِّينَا الَّذِينَ ءَامَنُوا وَكَانُوا يَتَّقُونَ

ص: 139

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 35 - 4

4 - اهمیت نقش تقوا، در دستیابی انسان به ارزش های اخروی

و الآخره عند ربك للمتقين

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 67 - 3,6

3 - تقوا، عامل حفظ و ثبات دوستی ها و مودت ها است .

الأخلاء يومئذ بعضهم لبعض عدو إلا المتقين

6 - عمیق ترین روابط مودت آمیز بدون پشتوانه معنویت و تقوا، محکوم به گسستن و نابودی است .

الأخلاء يومئذ

واژه «الأخلاء» (جمع «خلیل») از ماده «خله» گرفته شده است که به معنای مودت و دوستی می باشد. ریشه اصلی آن «خلل» به معنای فاصله میان دو شیء است که به دلیل نفوذ محبت و دوستی در عمق قلب آدمی، این واژه در مورد دوستان به کار می رود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 68 - 6

6 - عبودیت و تقوای الهی، موجب امنیت روحی و آرامش روانی انسان در قیامت

المتقين . يعباد لا خوف عليكم اليوم ولا أنتم تحزنون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 70 - 2

2 - همسری متکی بر ایمان و تقوا، پایدار تا قیامت و ورود به بهشت

ادخلوا الجنة أنتم وأزواجكم

با توجه به این که در آیه 67 بیان شده بود که تمامی دوستان با یکدیگر دشمن خواهند شد، جز تقواییشان، قید «متقی» برای همسران

استفاده می شود؛ زیرا رابطه زن و شوهری یکی از مصادیق دوستی ها است که در صورتی که طرفین متقی باشند، دوستی آنان تا قیامت پایدار خواهد ماند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 71 - 7

7 - تقوا، با بهره مندی از نعمت های مادی منافاتی ندارد .

ادخلوا الجنة . . . يطاف عليهم . . . وفيها ما تشتهي الأنفس

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - دخان - 44 - 51 - 2

ص: 140

2- تقوا و اجتناب از گناه ، فراهم آورنده امنیت اخروی برای انسان

إِنَّ الْمُتَّقِينَ فِي مَقَامٍ أَمِينٍ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - جائیه - 45 - 19 - 9

9- شرط بهره مندی از ولایت و سرپرستی خداوند ، تقوا است .

وَاللَّهُ وَلِيُّ الْمُتَّقِينَ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - محمد - 47 - 15 - 4

4- تقوا و خویشتن داری از مخالفت با خدا ، شرط بهره‌وری از نعمت های عالی بهشت

الْحِجَّةَ الَّتِي وَعَدَ الْمُتَّقُونَ

وصف «متقین»، مشعر به علیت است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - محمد - 47 - 36 - 1,3,5,7,8

1- زندگی دنیایی ، بدون ایمان و تقوا ، چیزی جز بازی و سرگرمی نیست .

إِنَّمَا الْحَيَاةُ الدُّنْيَا لَعِبٌ وَ لَهْوٌ وَإِن تَوَمَّنُوا وَ تَتَّقُوا

از این که خداوند، پس از توصیف زندگی دنیوی، سخن از ارزش ایمان و تقوایه میان آورده؛ استفاده می شود که اوصاف یاد شده برای حیات دنیا، در صورتی است که ایمان و تقوا در آن مطرح نباشد.

3- زندگی بدون ایمان و تقوا ، دارای انگیزه هایی غیر منطقی و یا فاقد انگیزه

إِنَّمَا الْحَيَاةُ الدُّنْيَا لَعِبٌ وَ لَهْوٌ وَإِن تَوَمَّنُوا وَ تَتَّقُوا

«لعب» به معنای کارهایی است که با انگیزه های واهی صورت می گیرد و «لهو» اعمالی است که انگیزه ای را دنبال نمی کند؛ بلکه انسان را از اهداف ارزشی باز می دارد. از این که خداوند زندگی بدون ایمان و تقوا را «لعب و لهو» بر شمرده، مطلب بالا استفاده می شود.

5- عنصر ایمان و تقوا، تغییر دهنده ماهیت پوچ زندگی دنیایی به ماهیتی ارزشی و با فرجام

إِنَّمَا الْحَيَاةُ الدُّنْيَا لَعِبٌ وَ لَهْوٌ وَ إِن تَوَمَّنُوا وَ تَتَّقُوا يُؤْتِكُمْ أَجْرَكُمْ

از ارتباط «إِنَّمَا الْحَيَاةُ الدُّنْيَا..» با «إِن تَوَمَّنُوا و...»، استفاده می شود که همین زندگی لعب و لهو، اگر به عنصر ایمان و تقوا آمیخته شد؛ در نزد خدا ارزش می یابد و دارای پاداش خواهد بود.

7- ایمان و تقوا، تنها درمان احساس پوچی و بیهودگی انسان در زندگی دنیوی

إِنَّمَا الْحَيَاةُ الدُّنْيَا لَعِبٌ وَ لَهْوٌ وَ إِن تَوَمَّنُوا وَ تَتَّقُوا يُؤْتِكُمْ أَجْرَكُمْ

با توجه به این که گاهی انسان ها خود به حقیقت کلام الهی پی برده و به پوچی زندگی دنیایی می رسند و در آن جا احساس بن بست می کنند؛ این پیام الهی (إِن تَوَمَّنُوا وَ تَتَّقُوا يُؤْتِكُمْ أَجْرَكُمْ) آنان را از بن بست رهانیده و فرجامی بایسته را در پیش چشمشان ترسیم می کند.

8- آمیختگی عقیده و عمل (ایمان و تقوا)، شرط برخورداری از پاداش الهی

ص: 141

وإن تؤمنوا و تتقوا يؤتكم أجوركم

خداوند، ایمان و تقوا را در کنار هم زمینه دریافت پاداش قرار داده است؛ از آن جا که «ایمان»، بیشتر بر عقیده اطلاق می شود و «تقوا» در عمل تجلی می یابد، می توان به مطلب یاد شده پی برد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - حجرات - 49 - 1 - 7،8

7- تقوای الهی ، مستلزم تسلیم محض بودن در برابر حکم خدا و رسول

لا تقدموا بين يدي الله و رسوله و اتقوا الله

8 - مخالفت با احکام و معارف دین ، ناسازگار با روح تقوا

لا تقدموا .. و اتقوا الله

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - حجرات - 49 - 3 - 2،9

2- تقوا ، مستلزم تواضع و احترام نسبت به پیامبر (صلی الله علیه و آله) و رهبری الهی

إن الذين يغضون .. أولئك الذين امتحن الله قلوبهم للتقوى

9- برخورداری از تقوای الهی ، زمینه ساز غفران و پاداش عظیم خداوند

امتحن الله قلوبهم للتقوى لهم مغفرة و أجر عظیم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - حجرات - 49 - 10 - 11

11 - رعایت تقوای الهی ، هموار کننده راه بهره مندی از رحمت خداوند

و اتقوا الله لعلکم ترحمون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - حجرات - 49 - 12 - 20،23

20 - تقوای الهی، مستلزم پرهیز از بدگمانی و تجسس و غیبت نسبت به مؤمنان

اجتنبوا کثیراً من الظنّ . . . و لاتجسسوا و لایغتب بعضکم ... و اتقوا الله

23 - تقوا و بیم از خداوند، سوق دهنده انسان به توبه از لغزش ها *

و اتقوا الله إنّ الله تواب

تعلیل «إنّ الله تواب» از وجود فرمان توبه در جمله های قبل خبر می دهد؛ در حالی که به جای «توبوا. . .» تعبیر «اتقوا الله» آمده است. این می تواند از آن جهت باشد که میان تقوا و توبه، نوعی ارتباط و پیوستگی وجود دارد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - ق - 50 - 31 - 3

3 - تقوا، مهم ترین سرمایه مؤمنان برای ورود به بهشت

ص: 142

و أزلفت الجنة للمتقين

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - ق - 50 - 32 - 3

3 - تجلی تقوا، در روی آوری همیشگی به درگاه خدا و تحفظ بر وظایف

و أزلفت الجنة للمتقين ... لكل أبواب حفيظ

با توجه به این که در آیه قبل، تنها وصفی که برای بهشتیان یاد شده وصف «تقوا» بود و این وصف جامع همه ارزش ها تلقی می شد. اکنون بیان اوصافی دیگر در این آیه، می تواند تفصیلی بر آن اجمال و نمودی از آن حقیقت کلی باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - ذاریات - 51 - 15 - 3

3 - تقوا، شرط دستیابی به بهشت

إنّ المتقين في جنّات و عيون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - ذاریات - 51 - 16 - 5

5 - تقوا، دارای ماهیتی پویا و زاینده اعمال نیک

إنّ المتقين في جنّات ... إنّهم كانوا قبل ذلك محسنين

تقوای پیشگان با وصف «محسنین» توصیف شده اند و «محسن» معنایی متعددی و فراگیر نسبت به اعمال فردی و اجتماعی و نیز باورهای دینی است؛ یعنی، تقوا، پرهیزگاری به معنای منفی و رخوت آفرین آن نیست؛ بلکه ملازم عمل و سازندگی است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - ذاریات - 51 - 17 - 3

3 - بازداشتن جسم از لذت خواب شبانگاهی به خاطر خداوند، ملاک بارز تقوا

إنّ المتقين في جنّات ... كانوا قليلاً من الّیل ما يهجعون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - طور - 52 - 17 - 4

4 - تقوا، اصلی ترین شرط ورود به بهشت و بارزترین ویژگی بهشتیان

إِنَّ الْمُتَّقِينَ فِي جَنَّاتٍ وَنَعِيمٍ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - نجم - 53 - 32 - 22

22 - مبادرت به نیکی و پرهیز از گناه و زشتی، تجلی تقوایبشگی است .

و یجزی الذین أحسنوا بالحسنى . الذین یجتنبون کبیر الإثم و الفوحش ... هو أعلم بمن

ص: 143

ارتباط آیات شریفه، نشانگر آن است که مراد از «من اتقی» همان «الذین أحسنوا و..» می باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - حدید - 57 - 28 - 6,7,9

6 - دستیابی به دو بهره کافی از رحمت الهی ، وعده خدا به مؤمنانی است که تقواپیشه کنند و از پیامبر اکرم (صلی الله علیه و آله) پیروی کامل نمایند .

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا اتَّقُوا .. يُوْتِكُمْ كَفَلِينَ مِنْ رَحْمَتِهِ

«كفل» (مفرد «كفلين») به معنای حظ و بهره ای است که کفایت می کند (مفردات راغب). گفتنی است که «یؤتکم...» جواب برای شرط مقدر می باشد و تقدیر آن چنین است: «إِنْ تَتَّقُوا وَتُؤْمِنُوا بِرَسُولِهِ يُؤْتِكُمْ كَفَلِينَ مِنْ رَحْمَتِهِ» (اگر تقوا پیشه کنید و از رسول او تبعیت کامل نمایید، از رحمت خود به شما دو بهره کافی خواهد داد).

7 - رعایت تقوای الهی و ایمان راستین به پیامبر اکرم (صلی الله علیه و آله) (تبعیت کامل از آن حضرت) ، موجب دستیابی انسان به رحمت گسترده الهی ؛ هم در دنیا و هم در آخرت

اتَّقُوا اللَّهَ وَءَامِنُوا بِرَسُولِهِ يُؤْتِكُمْ كَفَلِينَ مِنْ رَحْمَتِهِ

برداشت یاد شده بدان احتمال است که مقصود از دو بهره (كفلين) یکی بهره دنیوی و دیگری بهره اخروی باشد. ذکر این نکته ضروری است که اضافه در «رحمته» تشریفیه و بیانگر آن است که رحمتی که مؤمنان راستین در دنیا و آخرت از آن بهره مند می شوند، رحمتی ویژه و گسترده است.

9 - ایمان و تقوا ، سبب می شود که خداوند ، در درون انسان نوری قرار دهد که با آن بتواند راه درست را تشخیص داده و مسیر زندگی را سالم طی کند .

و يجعل لكم نورًا تمشون به

جمله «يجعل لكم...» (نظیر جمله پیشین) جواب برای شرط مقدر است. تقدیر آن چنین می شود: «إِنْ تَتَّقُوا وَتُؤْمِنُوا بِرَسُولِهِ يُجْعَلْ لَكُمْ نُورًا تَمْشُونَ بِهِ».

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - حشر - 59 - 18 - 3,10

3 - متقی بودن ، شرط ثمربخشی ایمان

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ

برداشت یاد شده با توجه به این نکته است که مخاطبان آیه شریفه، پس از نیل به «ایمان»، به تقوا فراخوانده شده اند.

10 - محاسبه اعمال و مراقبت بر کردار، هم ریشه در تقوا دارد و هم روحیه تقوا را رشد داده، شکوفا می سازد.

و لتنظر نفس . . . و اتقوا الله

از قرار گرفتن عبارت «و لتنظر. . .» در میان دو «اتقوا الله»، استفاده می شود که محاسبه نفس از یک سو، متکی به تقوا است و از سوی دیگر عامل شکوفایی و تکامل آن می باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - حشر - 59 - 20 - 5

5 - تقوا، مراقبت بر اعمال و یاد خدا، عامل رستگاری انسان

ص: 144

اتَّقُوا اللَّهَ وَلِتَنْظُرُوا... وَلَا تَكُونُوا كَالَّذِينَ نَسُوا اللَّهَ... أَصْحَابِ الْجَنَّةِ هُمُ الْفَائِزُونَ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - تغابن - 64 - 16 - 4

4 - تقوا، عامل رهایی انسان ها از دلبستگی به مادیات (همچون اموال، اولاد و...) است .

إِنَّمَا أَمْوَالُكُمْ وَأَوْلَادُكُمْ فِتْنَةٌ... فَاتَّقُوا اللَّهَ

توصیه به رعایت تقوای الهی - پس از هشدار درباره وابستگی به اموال و اولاد - می تواند بیانگر مطلب یاد شده باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - طلاق - 65 - 1 - 7,9

7 - نقش سازنده خداترسی و تقوای پیشگی، در تضمین حقوق همسران و رفع اختلاف های آنان

إِذَا طَلَّقْتُمُ النِّسَاءَ... وَاتَّقُوا اللَّهَ رَبَّكُمْ

مطلب یاد شده، از توصیه خداوند به تقوای پیشگی در بیان اولین حکم مربوط به طلاق استفاده می شود.

9 - رعایت تقوای الهی، موجب تربیت و کمال آدمی است .

وَ اتَّقُوا اللَّهَ رَبَّكُمْ

«رب» به معنای تربیت کردن است و تربیت ایجاد حالتی در شیء پس از حالت قبل است تا آن گاه که به حد تمام و کمال برسد (مفردات

راغب). بنابراین توصیه به تقوا و نیز توصیف خداوند به «رب» بودن، می تواند بیانگر مطلب یاد شده باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - طلاق - 65 - 2 - 12,13,14,17

12 - هر کس تقوا پیشه کند، خداوند راه خروج از هر مشکل و بن بستی را برای او می گشاید .

وَمَنْ يَتَّقِ اللَّهَ يَجْعَلْ لَهُ مَخْرَجًا

13 - خداترسی و تقوای پیشگی مردان و زنان مطلقه، موجب رهایی آنان از مشکلات در روابط زناشویی و خروج از تنگنا های زندگی

إِذَا طَلَّقْتُمُ النِّسَاءَ... وَ مَنْ يَتَّقِ اللَّهَ يَجْعَلْ لَهُ مَخْرَجًا

14 - خداترسی و تقوایشگی ، موجب خروج انسان ها از مشکلات و تنگنا های زندگی است .

و من یتق الله يجعل له مخرجاً

17 - « عن ابن عباس قال : قال رسول الله (صلى الله عليه و آله) في قوله « و من یتق الله يجعل له مخرجاً » قال : من شبهات الدنيا و من غمرات الموت و من شدائد يوم القيامة ;

از ابن عباس نقل شده که رسول خدا(صلی الله علیه و آله) درباره سخن خداوند «و من یتق الله يجعل له مخرجاً» فرمود: [خدا برای کسی که تقوای الهی داشته باشد] راه نجاتی از شبهات دنیا، دشواری های مرگ و سختی های قیامت قرار می دهد».

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - طلاق - 65 - 3 - 1,2,13

1 - کسانی که تقوایشه کنند ، خداوند از جایی که گمان نمی برند ، به آنها روزی می دهد .

من یتق الله . . . و یرزقه من حیث لایحتسب

ص: 145

2 - تقوا و خداترسی ، عامل ازدیاد روزی و بهره مندی از عطا های غیر منتظره الهی

من یتق الله .. و یرزقه من حیث لایحتسب

13 - « محمد بن مسلم قال : سألت أبا عبد الله (ع) عن قول الله عز وجل : « و من یتق الله يجعل له مخرجاً و یرزقه من حیث لایحتسب » قال : فی دنیاہ ؛

محمد بن مسلم گوید: از امام صادق (ع) درباره سخن خداوند عزوجل «و من یتق الله يجعل له مخرجاً و یرزقه من حیث لایحتسب» سؤال کردم، فرمود: [این گشایش و روزی برای تقوایسته] در دنیای او است».

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - طلاق - 65 - 4 - 9

9 - خداترسی و تقوایشگی ، موجب گشایش مشکلات و آسان شدن زندگی

من یتق الله يجعل له من أمره يسراً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - طلاق - 65 - 5 - 4,5,8,9,11

4 - هر کس تقوا پیشه سازد ، خداوند بدی هایش را می زداید و از گناهانش درمی گذرد .

و من یتق الله يكفر عنه سيئاته

5 - خداترسی و تقوایشگی ، عامل زدایش بدی ها از انسان ها و گذشت از آنها ، از سوی خداوند

و من یتق الله يكفر عنه سيئاته

8 - کسانی که تقوا پیشه کنند ، از اجر بزرگ الهی بهره مند خواهند شد .

و من یتق الله .. يعظم له أجراً

9 - خداترسی و تقوایشگی ، عامل دریافت اجری بزرگ از جانب خداوند

و من یتق الله .. يعظم له أجراً

11 - نقش سازنده تقوایشگی ، در حفظ کانون گرم خانواده ها و رعایت شدن حقوق همسران

إذا طَلَّتم النساء . . . و اتَّقوا الله . . . من يتَّق . . . يعظم له أجرًا

برداشت یاد شده، از آن جا است که خداوند در ضمن پنج آیه مربوط به مسائل طلاق و اختلافات خانوادگی، چهاربار، به رعایت تقوا توصیه فرموده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - طلاق - 65 - 10 - 5

5 - خداترسی و تقوایبشگی ، نشانه خردورزی است .

فاتَّقوا الله یاُولی الألبب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - قلم - 68 - 34 - 3,5

3 - تقوایبشگی ، موجب استحقاق پاداش الهی و برخورداری از نعمت های سرشار بهشتی

ص: 146

إِنَّ لِلْمُتَّقِينَ عِنْدَ رَبِّهِمْ جَنَّاتٍ النَّعِيمِ

5- تقوایشگی، مانع از ظلم و طغیان و متقین میرا از آن

إِنَّا كُنَّا ظَالِمِينَ... طغین... إِنَّ لِلْمُتَّقِينَ

مطلب یاد شده، از مقابله متقین با «اصحاب الجَنَّة» - که به ظلم و طغیان آلوده شده بودند - استفاده می شود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - قلم - 68 - 35 - 5

5- تقوایشگی، بهترین نشانه و شاخصه مسلمانی است.

إِنَّ لِلْمُتَّقِينَ... أَنْجَعِلَ الْمُسْلِمِينَ كَالْمُجْرِمِينَ

برداشت یاد شده، با توجه به این نکته است که مقصود از «مسلمین» همان «متقین» است که در آیه پیش آمده است؛ یعنی، مسلمانانی که در مقابل مجرمان قرار دارند، تقوایشگان اند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - حاقه - 69 - 48 - 3

3- تقوایشگی، زمینه ساز بهره مندی و تأثیرپذیری از قرآن

وإِنَّهُ لَتَذَكَّرُهُ لِلْمُتَّقِينَ

«قرآن» بی تردید برای انسان ها مایه بیداری و پندآموزی است. اختصاص به ذکر یافتن اهل تقوا، می تواند بیانگر حقیقت یاد شده باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - نوح - 71 - 4 - 3

3- عبادت خداوند، رعایت تقوای الهی و اطاعت از پیامبران، از موجبات آمرزش گناهان و نجات از عذاب الهی در دنیا

أَنْ أَعْبُدُوا اللَّهَ... يَغْفِرْ لَكُمْ مِنْ ذُنُوبِكُمْ وَيُخْرِكُم إِلَى أَجَلٍ مُسَمًّى

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - نوح - 71 - 7 - 4

4- عبادت خداوند ، تقوایشگی و اطاعت از رسولان ، موجبات غفران و آمرزش الهی است .

قال یقوم . . . أن اعبدوا الله ... وائی کَلِّمًا دعوتهم لتغفر لهم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - مدثر - 74 - 56 - 8

8- تقوایشگی ، از زمینه های جلب آمرزش الهی

هو أهل التقوی و أهل المغفره

تقدیم «أهل التقوی» بر «أهل المغفره»، ممکن است نشانگر مطلب یاد شده باشد.

ص: 147

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - مرسلات - 77 - 41 - 4

4 - تقوایشگی ، عامل آسودگی و شادابی در آخرت

إِنَّ الْمُتَّقِينَ فِي ظِلِّ وَعِیُونَ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - مرسلات - 77 - 44 - 7

7 - تقوایشگی ، زمینه ساز احسان و نیکوکاری است .

إِنَّ الْمُتَّقِينَ .. إِنَّا كَذَلِكَ نَجْزِي الْمُحْسِنِينَ

تقدیم وصف «متّین» بر «محسنین»، می تواند گویای مطلب یاد شده باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - شمس - 91 - 9 - 2

2 - خودسازی و پاک ساختن روح خویش از گناه و پلیدی و سوق دادن آن به تقوا ، مایه نجات و کامیابی است .

فَأَلْهَمَهَا فُجُورَهَا وَتَقْوَاهَا. قَدْ أَفْلَحَ مَنْ زَكَّيْهَا

مراد از «تزکیه نفس» - به قرینه آیه قبل - پاک سازی آن از «فجور» (گناه، فسق، دروغ و ..) و رشد دادن آن به وسیله تقوا است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - لیل - 92 - 6 - 3

3 - سخاوت مندی ، انفاق و تقوایشگی ، نشانه پذیرش وعده های خداوند و باور داشتن پاداش های الهی است .

فَأَمَّا مَنْ أَعْطَى وَاتَّقَى . وَصَدَّقَ بِالْحُسْنَى

عطف این آیه بر آیه قبل، عطف سبب بر مسبب و یا عکس آن است و در هر صورت، برداشت بالا استفاده می شود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - لیل - 92 - 7 - 6,8

2- انفاق، تقوا و ایمان به وعده های خداوند، فراهم سازنده زمینه برای دستیابی به آینده ای آسوده و راحت

فأما من أعطى . . . فسنيّسه لليسرى

حرف «سین» در «سنیّسه» برای تأکید است و بعید نیست که برای استقبال و ناظر به این باشد که رسیدن به این نتیجه، نیازمند گذشت زمان و تکرار اعمالی است که آیات پیشین، بیانگر آن بود.

6- سخاوت مندی، انفاق، تقوای پیشگی و تصدیق وعده های الهی، زمینه ساز امداد های ویژه خداوند و مایه نشاط انسان در انجام دادن تکالیف دینی است.

فأما من أعطى . . . فسنيّسه لليسرى

8- «عن أبي جعفر (ع) في قول الله عزّوجلّ: «... فسنيّسه لليسرى» قال: لا يريد شيئاً من الخير إلاّ يسهه الله له؛

از امام باقر(ع) درباره سخن خدای عزّوجلّ «فسنيّسه لليسرى» روایت شده که فرمود: [هر که در راه خدا بخشش کند و تقوا پیشه سازد و نیکوترین پاداش الهی را تصدیق کند] هیچ خیری را اراده نمی کند، جز آن که خداوند انجام دادن آن را برای او آسان می

ص: 148

سازد».

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - لیل - 92 - 13 - 4

4 - خداوند ، بی نیاز از انفاق ، تقوا و ایمان مردم و مصون از آسیب بخلورزی و تکذیب گری ثروت اندوزان *

فَأَمَّا مَنْ أَعْطَى .. . وَأَمَّا مَنْ بَخِلَ ... وَإِنَّ لَنَا لِلْآخِرَةِ وَالْأُولَى

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - لیل - 92 - 17 - 1

1 - کسانی که از همه باتقواتر و دارای مراقبت بیشتراند ، از آتش دوزخ دور گردانده خواهند شد .

و سَيَجْتَبِيهَا الْأَتْقَى

«جَبَّتْ»؛ یعنی، دور ساختن (مفردات) و باب تفعیل آن، برای مبالغه است. بنابراین «يُجْتَبَى»؛ یعنی، به طور کامل دور نگه داشته می شود.

6- ابتلائات جامعه بی تقوا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 94 - 6

6 - گرفتار ساختن جوامع کفرپیشه و بی تقوا به سختی ها و محنت ها برای روی آوردن آنان به خداوند از سنت های الهی است .

و ما أرسلنا .. . أخذنا أهلها بالبأساء والضراء لعلهم يضرعون

7- ارزش اخروی تقوا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 90 - 3

3 - ظهور ارزش تقوا و مقام متقین در رستاخیز

وَأُزْلِفَتِ الْجَنَّةُ لِلْمُتَّقِينَ

8- ارزش تقوا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 197 - 15

ص: 149

15 - تقوا، بهترین توشه است .

فان خیر الزاد التقوی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 186 - 21

21 - ارزش والای صبر توأم با تقوا

و ان تصبروا و تتقوا فانّ ذلك من عزم الامور

کلمه «عزم» مصدر و به معنای مفعول است و «عزم الامور»، اضافه صفت به موصوف است؛ یعنی «الامور المعزومه»، و معزوم، به هدف و مقصود ارجمندی گویند که باید به سوی آن حرکت کرد. بنابراین، معنای آیه چنین می شود که صبر و تقوا از اموری است که باید به خاطر کمال و شرف آن، به سویش حرکت کرد. و از اینکه اسم اشاره مفرد «ذلک» برای اشاره به صبر و تقوا به کار برده شده، لزوم توأم بودن آن دو استفاده می شود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 131 - 10

10 - تقوا، فضیلتی والا و ارزشمند و مورد تأکید خداوند

و لقد وصینا الذین اوتوا الکتب من قبلکم و ایاکم ان اتقوا الله

از اینکه رعایت تقوا بر تمامی انسانها در همه ادیان الهی واجب شده است، معلوم می شود که از تکلیفهای مهم و ارزشمند الهی است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 134 - 6

6 - دستیابی به دنیا بدون داشتن ایمان و تقوا، فاقد ارزش در پیشگاه خداوند

من کان یرید ثواب الدنیا فعند الله ثواب الدنیا و الآخره

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 8 - 15

15 - تقوا، ملاک ارزشگذاری در پیشگاه خداوند

اعدلوا هو اقرب للتقوى

چون خداوند برای ترغیب به عدالت آن را وسیله ای برای نیل به تقوا به شمار آورده، معلوم می شود هدف اصلی از اوامر الهی رسیدن انسانها به تقواست.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 100 - 15،17،18

15 - رعایت حلال ها و حرام های الهی ، تقوای پیشگی است .

لا یستوی الخبیث و الطیب . . فانقوا الله

ص: 150

برداشت فوق بر این مبناست که مصداق مورد نظر از خبث و طیب - به قرینه آیات گذشته - حلالها و حرامهای الهی باشد.

17 - پرهیز از پلید و ناپاک و گرایش به پاکی ها ، زمینه نیل به فلاح و رستگاری

لا یستوی الخبیث و الطیب . . . لعلکم تفلحون

18 - فلاح و رستگاری صاحبان خرد ، تنها در پرتو ، تقوا میسر است .

فاتقوا الله یا ولی الالب لعلکم تفلحون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 2 - 14

14 - تقوا و جانب خدا را رعایت کردن ، دارای اهمیت و ارزش فوق العاده

أنه لا إله إلا أنا فاتقون

با توجه به اینکه فرستادن ملائکه و روح برای ابلاغ توحید بوده و توحید به عنوان مقدمه وصول به تقوا قرار داده شده است، مطلب فوق به دست می آید.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 30 - 19

19 - تقوا و احسان ، دو امر ارزشمند و دارای پاداش

لذین أحسنوا فی هذه الدنیا حسنه . . . ولنعم دار المتقین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 63 - 5

5 - تقوا ، خصیصه ای ارزشمند و سرنوشت ساز

تلك الجنة . . . من كان تقياً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 48 - 9

9- تقوا، از ارزش های برتر است و تقوای پیشگان از فضیلت و شرافت ویژه در تمامی کتاب های آسمانی و ادیان توحیدی برخوردارند .

ضیاء و ذکرًا للمتّقین

از این که متّقین غایت و هدف نزول کتاب آسمانی موسی و هارون و دریافت نور و هدایت الهی قرار گرفته اند و قرآن نیز که مسأله تقوا را از محورهای آموزه های خود قرار داده است، به دست می آید که تقوا در همه ادیان توحیدی دارای جایگاه ویژه و برتر بوده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - حج - 22 - 32 - 8

8 - تقوا و خداترسی ، خصلتی ارزشمند در پیشگاه الهی

ص: 151

فَاتِّبِهَا مِنْ تَقْوَى الْقُلُوبِ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - احزاب - 33 - 32 - 7

7 - تقوا، از جمله ملاک های ارزشگذاری است .

لَسْتَنْ كَأَحَدٍ مِنَ النِّسَاءِ إِنْ اتَّقَيْتِنَّ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - احزاب - 33 - 55 - 14

14 - رعایت تقوای الهی، بس ارزش مند و با اهمیت است .

وَ اتَّقِينَ اللَّهَ

فرمان به رعایت تقوا در مسایل شخصی و خانوادگی، حکایت از اهمیت و ارزش آن می کند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - صافات - 37 - 124 - 5

5 - تقوا، روح دیانت الهی و ارزشمندترین ارزش ها

إِذْ قَالَ لِقَوْمِهِ أَلَا تَتَّقُونَ

یاد کرد تقوا، به عنوان نخستین پیام الیاس(ع) به مردم خود، می تواند گویای برداشت یاد شده باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - ص - 38 - 28 - 8

8 - تقوای پیشگی، از ملاک های برتری و ارزشمندی آدمیان

أَمْ نَجْعَلُ الْمُتَّقِينَ كَالْفُجَّارِ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 57 - 1

1 - ظهور ارزش تقوا و نقش هدایت الهی (قرآن) ، هنگام عذاب و در قیامت برای کافران و گنه کاران

أو تقول لو أن الله هديني لكنت من المتقين

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 69 - 6

6 - تقوا، ایمان و تسلیم ، سه عنصر مرتبط باهم و ارزشمند

إلا المتقين .. الذين آمنوا بآيتنا و كانوا مسلمين

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 152

9- تقوا، تنها ملاک کرامت و ارزش انسان ها، نزد خدا است.

إِنَّ أَكْرَمَكُمْ عِنْدَ اللَّهِ أَتْقِيكُمْ

10 - فضیلت و برتری انسان ها بر یکدیگر، تنها براساس تقوا است؛ نه نژاد، قبیله و ملیت.

و جعلناکم شعوباً و قبائل لتعارفوا إِنَّ أَكْرَمَكُمْ عِنْدَ اللَّهِ أَتْقِيكُمْ

11 - تقوا، روح اصلی همه ارزش ها و خصلت های متعالی *

إِنَّ أَكْرَمَكُمْ عِنْدَ اللَّهِ أَتْقِيكُمْ

با این که ضرورتاً صفات و خصلت های فراوانی از نظر بشر و به حکم عقل ارزش به شمار می آید؛ ولی خداوند با مطرح کردن (تقوا) به عنوان تنها ملاک، این حقیقت را یادآور شده که هر خصلت ارزشمند، از آن جهت ارزشمند است که روح تقوا در آن جاری باشد.

17 - ملاک ارزش انسان ها، تقوای واقعی و نه تظاهر به تقوا است.

إِنَّ أَكْرَمَكُمْ عِنْدَ اللَّهِ أَتْقِيكُمْ إِنَّ اللَّهَ عَلِيمٌ خَبِيرٌ

ممکن است بیان علیم و خبیر بودن خداوند - پس از «إِنَّ أَكْرَمَكُمْ عِنْدَ اللَّهِ أَتْقِيكُمْ» - نشانگر این معنا باشد که هرچند تقوا، تنها ملاک کرامت انسان ها است؛ اما ارزش براساس تقوای واقعی است و خداوند براساس علیم بودن و خبیر بودن خود، آن را تشخیص می دهد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - قمر - 54 - 54 - 2

2 - تقوا، جوهره ارزش های معنوی انسان

إِنَّ الْمُتَّقِينَ فِي جَنَّاتٍ وَنَهْرٍ

از این که مؤمنان به جای هر وصف دیگری متصف به صفت «المتقین» شده اند، مطلب بالا استفاده می شود.

9- ازدیاد تقوا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - محمد - 47 - 17 - 9

9- ازدیاد تقوای مؤمن ، همپایه ازدیاد هدایت و ایمان او است . *

زادهم هدی و اتيهم تقويهم

بدان احتمال که تکرار ضمیر «هم» در آیه شریفه، اشاره به این داشته باشد که مؤمن همراه با افزایش هدایت، از تقوایی مناسب با آن مقام برخوردار می شود. و چه بسا اضافه «تقوا» به «هم» اشاره بدین نکته داشته باشد.

10- استقامت در تقوا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 153

9- لزوم پایداری بر ایمان ، تقوا و عمل صالح

ليس على الذين آمنوا و عملوا الصلحت . . إذا ما اتقوا و احسنوا

تکرار تقوا، ایمان و عمل صالح می تواند اشاره به لزوم پایداری بر این ویژگیها داشته باشد.

11- اعراض از تقوا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 196 - 24

24 - عدم رعایت تقوا و سرپیچی از تکالیف الهی ، موجب عقاب شدید خداوند

و اتموا الحج . . و اتقوا الله و اعلموا ان الله شديد العقاب

12- امتحان با تقوا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - حجرات - 49 - 3 - 1

1 - نرمش در گفتار و رعایت ادب در محضر رسول خدا (صلی الله علیه و آله) ، نشانه توفیق یافتگان در آزمون تقوا

إن الذين يغضون . . أولئك الذين امتحن الله قلوبهم للتقوى

13- اولویت در تقوا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - فتح - 48 - 26 - 17

17 - پیامبر (صلی الله علیه و آله) و مؤمنان ، سزاوارترین و شایسته ترین انسان ها برای برخورداری از روح تقوا

و ألزمهم كلمة التقوى و كانوا أحقّ بها و أهلها

14- اهمیت تحصیل تقوا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 187 - 35

35 - ضرورت تحصیل تقوا و پرهیزگاری

لعلهم یتقون

ص: 154

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 21 - 10، 9

9- رسیدن به تقوا، وظیفه ای ضروری برای همه انسانهاست.

لعلکم تتقون

چون هدف از لزوم عبادت رسیدن به تقواست، نیل به تقوا نیز ضروری می باشد.

10 - هدف از آفرینش انسان ها، نیل شدن آنان به مرتبه تقواست.

خلقکم .. لعلکم تتقون

برداشت فوق بر این اساس است که: «لعلکم ..» - علاوه بر تعلقش به «اعبدوا» - به «خلقکم» نیز باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 63 - 8

8 - تحصیل تقوا و دوری از اعمال ناروا، هدف از فراخوانی بنی اسرائیل به پذیرش تورات

خذا ما ااتینکم بقوه و اذکروا ما فیه لعلکم تتقون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 103 - 7، 8

7 - خداوند، خواهان آگاهی یافتن مردم به وابستگی پاداش های الهی به ایمان و تقوا

و لو أنهم ءامنوا و اتقوا لمتوبه .. لو كانوا یعلمون

در برداشت فوق مفعول «یعلمون» حقیقتی گرفته شده که جمله شرطیه «لو أنهم ..» آن را بیان می دارد؛ یعنی: لیت یعلمون أن متوبه الله مشروط بالایمان و التقوی.

8 - تنها دانایان، وابستگی پاداش های الهی را به ایمان و تقوا و برتری آن را بر هر منفعتی دیگر، در می یابند.

لمتوبه من عندالله خیر لو كانوا یعلمون

فعل «یعلمون» در جمله فوق می تواند فعل لازم بوده و نیازی به مفعول نداشته باشد. بر این مبنا «لو كانوا یعلمون»؛ یعنی، ای کاش! اهل علم و دانش بودند تا حقایق مطرح شده را می فهمیدند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 179 - 7

7- ارزش حیات و زندگی دنیوی انسان ها، در گرو رسیدن آنان به تقوایبشگی است .

و لکم فی القصاص حیوه . . . لعلکم تتقون

برداشت فوق مبتنی بر این نکته است که «لعلکم . . .» بیان غایت برای «حیاه» باشد؛ یعنی، قانون قصاص تشریح شد تا حیات جامعه را تضمین کند و حیات و زندگی به خودی خود ارزشی ندارد مگر اینکه زمینه ای برای تحصیل تقوا باشد.

ص: 155

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 189 - 13،14

13 - نیکوکاری ، به تقوای پیشگی و پرهیز از گناهان است .

و لكن البر من اتقى

14 - عمل نیک در حج ، رعایت تقوا و پرهیز از گناهان است .

و لكن البر من اتقى

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 194 - 10،11

10 - رعایت تقوا و پرهیز از گناه ، برای دور ماندن از عذاب های الهی ضروری است .

و اتقوا الله

11 - اهل ایمان ، موظف به رعایت تقوا حتی در پاسخگویی به تجاوزات دشمن

فاعتدوا علیه بمثل ما اعتدی علیکم و اتقوا الله

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 196 - 18

18 - لزوم رعایت تقوای الهی

و اتقوا الله

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 197 - 11،16،17،18

11 - لزوم تهیه توشه (کار های نیک و تقوا) برای آخرت

و تزودوا فان خیر الزاد التقوی

16 - لزوم رعایت تقوای الهی

17 - دعوت خداوند از خردمندان (اولی الالباب) به رعایت تقوا

واتقون یا اولی الالباب

18 - خردمندی ، مقتضی تقوایبشگی است .

واتقون یا اولی الالباب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 203 - 4,5

4 - منخیر بودن حج گزار در کوچ کردن از منی در روز دوازدهم و یا روز سیزدهم مشروط به رعایت تقوا .

فمن تعجل فی یومین فلا اثم علیه و من تأخر فلا اثم علیه لمن اتقی

ص: 156

5- لزوم رعایت تقوای الهی

واتقوا الله

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2- بقره - 2 - 206 - 7

7- خداترسی، انتقاد و نصیحت پذیری، شرط لازم برای انتخاب حاکم

و اذا قيل له اتق الله

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2- بقره - 2 - 212 - 14

14- تقوا، ملاک ارزش واقعی افراد

و الذين اتقوا فوقهم يوم القيمة

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2- بقره - 2 - 223 - 16، 11

11- لزوم رعایت تقوای الهی در روابط زناشویی

نساؤکم حرث لکم... واتقوا الله

16- پیامبر (صلی الله علیه و آله)، مأمور بشارت به مؤمنانی که تقوا و حدود الهی را در زندگی زناشویی و محیط خانواده مراعات می کنند و با یکدیگر رفتاری پسندیده دارند.

نساؤکم حرث لکم... و اعلموا انکم ملاقوه و بشر المؤمنین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2- بقره - 2 - 231 - 19

19- لزوم رعایت تقوای الهی

واتقوا الله

35 - لزوم رعایت تقوا از سوی مادر، پدر، وارثان پدر و دایه نسبت به حقوق متقابل یکدیگر

و الوالدات یرضعن . . . و اتقوا الله

خطاب اصلی در «اتقوا الله»، متوجه کسانی است که آیه شریفه آنها را به وظایف و رعایت حقوقی مکلف کرد؛ یعنی پدر، مادر و دایه و وارثان پدر.

36 - لزوم رعایت تقوا در حقوق نوزادان و آنچه مربوط به شیردهی آنان است .

و الوالدات یرضعن . . . و اتقوا الله

محور اصلی آیه، تأمین حیات و رشد نوزادان است. بنابراین مصداق بارز تقوا در آیه شریفه، رعایت حقوق آنان خواهد بود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 278 - 1

1 - مؤمنان ، موظف به رعایت تقوا (پرهیز از مخالفت با خدا) هستند .

يا ايها الذين امنوا اتقوا الله

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 282 - 53, 56, 12

12 - وجوب رعایت تقوای الهی از سوی مدیون و کم و کاست نکردن چیزی در تنظیم اسناد مبادلاتی

و ليممل الذی . . . و لیتق الله ربّه و لا یبخس منه شیئاً

53 - لزوم رعایت تقوای الهی از جانب نویسنده ، گواهان و طرفین قرارداد ها و مبادلات

اذا تداینتم . . . و لا یأب کاتب . . . و استشهدوا شهیدین . . . و اتقوا الله

متعاملین، کاتب و گواه در مبادلات، از مصادیق مورد نظر در خطاب «و اتقوا الله» می باشند.

56 - خداوند ، آموزگار شیوه تقوای پیشگی *

و اتقوا الله و یعلمکم الله

محتمل است به قرینه «و اتقوا الله»، مفعول محذوف از «یعلمکم الله»، طریقه تقوا باشد. یعنی و یعلمکم الله طریقه التقوی.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 76 - 4

4 - وفای به عهد و رعایت تقوا ، ملاک ارزش انسان در پیشگاه خداوند ؛ نه انتساب به نژادی خاص

ذلک بانّهم قالوا لیس علینا . . . بلی من اوفی بعهده و اتقی فان الله یحب المتّقین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 102 - 8, 4, 1

1 - لزوم رعایت تقوای الهی به شایستگی تمام ، برای اهل ایمان

یا ایها الذین امنوا اتقوا الله حق تقاته

4- رعایت تقوای کامل و شایسته و تسلیم همه جانبه در برابر خداوند، اعتصام و تمسک به اوست .

و من یعتصم بالله .. اتقوا الله حق تقاته و لا تموتنّ الا و انتم مسلمون

گو یا آیه مورد بحث بیانی است برای شیوه تحقق و عینیت یافتن اعتصام به خداوند.

8- رعایت تقوای پیشگی به شایستگی تمام، تسلیم دائمی و همه جانبه در برابر خداوند است .

اتّقوا الله حقّ تقاته و لا تموتنّ الا و انتم مسلمون

بنابراینکه جمله «و لا تموتنّ» که دلالت بر دوام تسلیم همه جانبه دارد، تفسیر «حق تقاته» باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 120 - 11

ص: 158

11 - لزوم پایداری و تقوای پیشگی در برابر توطئه دشمنان دین

ان تمسککم حسنه . . . و ان تصبروا و تتقوا لا یضرکم کیده هم شیئاً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 122 - 7

7 - نبرد احد ، نمونه ای از بی صبری و بی تقوایی دو گروه از مسلمانان و زیان دیدن از توطئه های دشمنان

و ان تصبروا و تتقوا لا یضرکم کیده هم شیئاً . . . اذ همّت طانفتان منکم ان تفشلا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 123 - 12، 15، 16

12 - ضرورت تقوای پیشگی و خداترسی

فاتّقوا الله

15 - رعایت تقوا ، شکر نعمت های الهی است .

فاتّقوا الله لعلّکم تشکرون

برخی از مفسرین برآنند که جمله «لعلّکم تشکرون»، به معنی «لیقوموا شکر نعمته» است؛ یعنی تقوا را رعایت کنید تا به شکر و سپاس او قیام کرده باشید.

16 - ضرورت خداترسی و پروا پیشگی اهل ایمان ، به شکرانه یاری خدا نسبت به آنان

و لقد نصرکم الله بیدر و انتم اذله فاتّقوا الله لعلّکم تشکرون

متعلق «تشکرون»، به قرینه صدر آیه، می تواند همان پیروزی بر دشمن و نصرت الهی باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 125 - 6، 8

6 - تعلق نصرت الهی به اهل ایمان ، در گروه همّت آنان (پیشه ساختن صبر و تقوا) است .

ان تصبروا و تتّقوا . . . یمدّدکم ربّکم

8 - وعده الهی به نزول پنجهزار فرشته برای یاری رزمندگان بدر و یا احد و یا حمراءالاسد ، در صورت صابر بودن و تقوا داشتن

ان تصبروا و تتقوا . . . یمددکم ربکم بخسمه الاف من الملائکه

برخی مفسران به قرینه جمله «یا توکم من فورهم هذا»، آیه مورد بحث را درباره قضیه حمراءالاسد دانسته اند که مشرکان پس از غلبه در احد و انصراف از معرکه، پشیمان شدند و تصمیم بر یورش به مدینه را داشتند که پیامبر(صلی الله علیه و آله) پس از دریافت این خبر، مسلمانان را برای رویارویی با آنان فراخواند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 130 - 11، 12

11 - لزوم رعایت تقوای الهی در امور اقتصادی

لا تأکلوا الرِّبوا . . . و اتقوا الله

مراد از تقوا به قرینه «لا تأکلوا الرِّبوا» یا خصوص رباخواری و درآمدهای نامشروع است و یا از مصادیق مورد نظر آیه، چنانچه

ص: 159

متعلق تقوا، مطلق محرمات الهی باشد.

12 - لزوم رعایت تقوا برای نیل به فلاح و رستگاری

و اتَّقُوا اللَّهَ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 186 - 17، 18

17 - لزوم پیشه کردن صبر و تقوا در برابر آزمایش های الهی و آزار های دشمنان

لَتَبْلُوَنَّ... و لتسمعنَّ... و ان تصبروا و تتقوا فان ذلك من عزم الامور

18 - صبر و مقاومت ، حتی در برابر دشمن ، باید آمیخته با تقوا و رعایت حدود الهی باشد .

و لتسمعنَّ... اذی كثيراً و ان تصبروا و تتقوا

از ذکر تقوا پس از صبر، معلوم می شود که در برابر اذیتهای دشمن نباید دستورات الهی را نادیده گرفت.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 200 - 12، 17

12 - مؤمنان ، موظف به رعایت تقوای الهی

و اتَّقُوا اللَّهَ

17 - تقوا ، مرتبه ای فراتر از ایمان

یا ایها الذین امنوا... و اتَّقُوا اللَّهَ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 1 - 1

1 - همه مردم ، مأمور به رعایت تقوا و پروا از خداوند هستند .

یا ایها الناس اتقوا ربکم... و اتَّقُوا اللَّهَ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - مصالحه زن و شوهر در حقوق همسری در صورتی ارزشمند است که بر پایه احسان و تقوا باشد .

والصالح خیر . . . و إن تحسنوا و تتقوا فإنّ الله کان بما تعملون خبيراً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - تلاش برای اصلاح بین مسلمانان و رعایت تقوا ، زمینه برخورداری از غفران و رحمت الهی

و إن تصلحوا و تتقوا فإنّ الله کان غفوراً رحيماً

16 - عدم رعایت عدالت نسبی بین همسران ، گناه و آمرزش آن در گرو بازگشت به عدالت و رعایت تقواست .

و لن تستطيعوا ان تعدلوا بین النساء . . . و إن تصلحوا و تتقوا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 131 - 7,8

7 - رعایت تقوا، سفارش خداوند، به مسلمانان و امت های پیشین

و لقد وصینا الذین اوتوا الکتب من قبلکم و ایاکم ان اتقوا اللّٰه

8 - رعایت تقوا، خواسته و توصیه تمامی ادیان الهی است .

و لقد وصینا الذین اوتوا الکتب من قبلکم و ایاکم ان اتقوا اللّٰه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 2 - 41,42

41 - لزوم رعایت تقوای الهی

واتقوا اللّٰه

42 - تقوا، زمینه ساز همکاری در نیکی ها، فراخوانی یکدیگر به تقوای پیشگی و پرهیز از تعاون بر گناه و تجاوز است .

واتقوا اللّٰه

جمله «اتقوا اللّٰه» پس از امر به تعاون در کارهای نیک و نهی از همکاری در گناه، می تواند اشاره به راهی جهت تحقق امر و نهی یاد شده باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 4 - 26

26 - لزوم رعایت تقوا در صید و خوراکها

احل لکم الطیبیت .. فکلوا مما امسکن علیکم و اذکروا اسم اللّٰه علیہ و اتقوا اللّٰه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 7 - 9

9 - رعایت تقوا، وظیفه همه مؤمنان

و اتقوا الله

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 8 - 17

17 - لزوم رعایت تقوا و پروا داشتن از خداوند

و اتقوا الله

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 11 - 10، 5

5 - لزوم رعایت تقوا و پروا داشتن از خداوند

ص: 161

و اتقوا الله

10 - رعایت تقوا و تنها بر خدا توکل داشتن ، شکر نعمت های خداوند و سپاسگزاری از امداد های اوست .

اذكروا نعمت الله . . . و اتقوا الله و على الله فليتوكل المؤمنون

امر به تقوا و توکل پس از یادآوری نعمتها و امدادهای الهی، بیانگر آن است که توکل بر خدا و رعایت تقوا، بزرگداشت و سپاس آن نعمت است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مانده - 5 - 35 - 1,8

1 - مؤمنان ، موظف به پرهیزگاری و رعایت تقوا

يأيتها الذين ءامنوا اتقوا الله

8 - ضرورت رعایت تقوا در گزینش وسیله و راه تقرب به خداوند

يأيتها الذين ءامنوا اتقوا الله و ابتغوا إليه الوسيلة

امر به تقوا و آنگاه دستور به یافتن راههایی برای قرب به خداوند، می تواند اشاره به این باشد که در طلب وسیله تقرب نیز باید تقوا را در نظر داشت و به سوی هر آنچه وسیله پنداشته می شود نشتافت.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مانده - 5 - 44 - 32

32 - ضرورت درس آموزی عالمان یهود از انبیا ، احبار و ربانیون ، در خداترسی و بی پروایی از مردم

يحكم بها النبيون . . . فلا تخشوا الناس و اخشون

تفریع جمله «فلا تخشوا الناس» بر «يحكم بها النبيون» با کلمه «فاء»، بیانگر برداشت فوق است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مانده - 5 - 65 - 2

2 - دعوت خداوند از اهل کتاب به رعایت تقوا و ایمان به خدا ، قرآن و دیگر کتب آسمانی

ولو ان أهل الكتب ءامنوا و اتقوا لكفرنا عنهم سيئاتهم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 88 - 8,9

8 - اهل ایمان موظف به رعایت تقوا

و اتقوا الله الذی انتم به مؤمنون

9 - ضرورت رعایت تقوا در بهره گیری از امکانات و روزی های خدادادی

و کلو مما رزقکم الله حللاً طیباً و اتقوا الله

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 93 - 7,15

ص: 162

7 - لزوم تقوای پیشگی اهل ایمان در سه بعد رفتاری، اعتقادی و اخلاقی

إذا ما اتقوا وءامنوا و عملوا الصلحت ثم اتقوا وءامنوا ثم اتقوا و احسنوا

با توجه به تکرار «اتقوا» به همراه هر یک از جملات «عملوا الصلحت» (بعد رفتاری) و «ءامنوا» (بعد اعتقادی) و «احسنوا» (بعد اخلاقی)، می توان گفت مراد از «اتقوا» در هر فراز، فرمان به تقوایی مناسب با سایر جملات آن فراز است.

15 - احسان مقامی برتر از ایمان و تقوا

ءامنوا ثم اتقوا و احسنوا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مانده - 5 - 93 - 15، 7

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مانده - 5 - 96 - 9

9 - لزوم رعایت تقوا و پرهیز از محرمات

و اتقوا اللّٰه

با توجه به آیه مورد بحث و آیات گذشته که تبیین برخی از محرمات الهی است معلوم می شود مراد از اتقوا اللّٰه در اینجا پرهیز از محرمات است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مانده - 5 - 100 - 14، 19، 7

7 - لزوم رعایت تقوا با پرهیز از ناپاکی ها و گرایش به پاکیزگی

لا یستوی الخبیث و الطیب .. فاتقوا اللّٰه

14 - لزوم تقوای پیشگی، چه اکثریت جامعه پذیرای آن باشند و یا نباشند.

و لو اعجبک کثره الخبیث فاتقوا اللّٰه یا ولی الالب

کلمه خبیث و طیب می تواند علاوه بر شیء خبیث و طیب شامل شخص خبث و طیب نیز باشد. در این صورت مراد از شخص طیب و خبیث به قرینه «فاتقوا اللّٰه» - تقوای پیشگان و بی تقوایان خواهد بود.

19 - نیل انسان ها به فلاح و رستگاری از جمله اهداف امر الهی به تقوای پیشگی است .

فاتقوا الله یا ولی الالب لب لعلمک تقلحون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - اعراف - 7 - 26 - 8

8 - ارزش واقعی انسانها در گرو تقوای پیشگی است.

و لباس التقوی ذلک خیر

برداشت فوق بر این اساس است که «خیر» وصف باشد نه افعال تفضیل و کلمه «ذلک» همانند ضمیر فصل دلالت بر حصر کند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 163

3 - گرایش انسانها به تقوا و درستی کردار، از اهداف رسالت انبیا در ابلاغ پیامهای خداوند

يقصون عليكم آيتي فمن اتقى و أصلح

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 63 - 10

10 - گرایش مردم به تقوایبشگی در پرتو رسالت انبیا، از اهداف نزول دین و و معارف الهی است .

أن جاءكم ذكر من ربكم على رجل منكم لينذركم ولتتقوا

«لتتقوا» عطف بر «لینذركم» است و در نتیجه نیل مردم به تقوا از اهداف آمدن ذکر و معارف دین می باشد. و چون بیان این هدف در پی «لینذركم» ذکر شده است، می توان گفت نیل انسانها به تقوایبشگی در پرتو امداد و اندرز پیامبران امکان پذیر است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 98 - 6

6 - زندگانی دنیا بدون پایگذاری آن بر مبنای ایمان و تقوا، بازیچه ای بیش نیست .

أن يأتيهم بأسنا ضحي و هم يلعبون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 128 - 14، 12

12 - ارجمندی حکومت مداران تنها در گرو تقوایبشگی آنان است .

و العقبه للمتقين

چنانچه مراد از «العقبه» عاقبت نیک باشد، هدف از آوردن جمله «العقبه للمتقين» پس از اشاره به اینکه مؤمنان بنی اسرائیل به حکومت خواهند رسید، بیان این حقیقت است که حاکمیت یافتن مؤمنان برای آنان سعادت آفرین نیست، مگر اینکه اهل تقوا باشند و در حاکمیت خویش تقوا را رعایت کنند.

14 - رعایت تقوا از توصیه های موسی (ع) به قوم خویش

و العقبه للمتقين

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 171 - 7,9

7 - تحصیل تقوا و دوری از اعمال ناروا ، هدف دعوت خداوند از بنی اسرائیل به پذیرش تورات

خدا ما ایتینکم بقوه .. لعلکم تتقون

9 - رسیدن انسان ها به تقوا و پرهیزشان از عقاید ناصواب و اعمال ناروا ، از اهداف نزول کتاب های آسمانی بر ایشان است .

خدا ما ایتینکم بقوه و اذکروا ما فیه لعلکم تتقون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 1 - 13

ص: 164

13 - اطاعت از خدا و رسول او، تلاش برای رفع اختلافات جامعه ایمانی و رعایت تقوا، لازمه ایمان به خدا و رسول اوست .

فاتقوا الله و أصلحوا .. و أطيعوا الله و رسوله إن كنتم مؤمنين

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 29 - 1

1 - خداوند، مؤمنان را به رعایت تقوا و پرهیز از مخالفت با وی فراخوانده است .

يأيتها الذين ءامنوا إن تتقوا الله يجعل لكم فرقانا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 34 - 11، 6

6 - ولایت و سرپرستی بر مسجدالحرام، تنها شایسته تقوایبندگان است .

و ما كانوا أولياؤه إن أولياؤه إلا المتقون

11 - اکثر کافران عصر بعثت، ناآگاه به ضرورت تقوا برای متولیان مسجدالحرام

إن أولياؤه إلا المتقون و لكن أكثرهم لا يعلمون

مفعول «لا يعلمون» حقایقی است که آیه مورد بحث بدان پرداخته است؛ از جمله ضرورت تقوا برای والیان مسجدالحرام و نیز استحقاق عذاب برای سدکنندگان مسجدالحرام بر روی مؤمنان.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 4 - 16

16 - تقوایبندگان، محبوبان خدا هستند .

إنّ الله يحب المتقين

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 109 - 3، 7

3 - رعایت تقوای الهی و تحصیل رضای خدا در پی ریزی مؤسسات، ملاک ارزشمندی آنهاست .

أفمن أسس بنينه على تقوى من الله

7 - لزوم داشتن اخلاص و تقوا، از نخستین مراحل انجام هر کار

أفمن أسس بنينه على تقوى

تعبیر «أسس بنیانه» تصریح به مراحل آغازین هر عمل دارد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 123 - 11

11 - لزوم رعایت تقوا و توجه به حدود الهی، حتی در مبارزه با کافران

قتلوا الذین یلونکم من الکفار و لیجدوا فیکم غلظه و اعلموا أن الله مع المتقین

ص: 165

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - یونس - 10 - 63 - 3,5

3 - رعایت مستمر تقوای الهی ، زمینه ساز رسیدن به مقام ولیّ اللّهی است .

ألا إن أولياء الله . . . الذين ءامنوا و كانوا يتقون

5 - رعایت مستمر تقوای الهی ، عامل ارتقای درجات ایمان است .

الذين ءامنوا و كانوا يتقون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - یونس - 10 - 64 - 2

2 - بشارت ها در دنیا و آخرت ، ویژه مؤمنانی است که با رعایت تقوای مستمر الهی ، به مقام « ولیّ اللّهی » رسیدند .

ألا إن أولياء الله . . . الذين ءامنوا و كانوا يتقون. لهم البشرى فى الحیوه الدنيا

برداشت فوق مبتنی بر این است که «ال» در «البشرى» برای استغراق باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 57 - 6

6 - ایمان و ملازمت بر تقوا شرط بهره مندی از پاداش های اخروی است .

و لأجر الآخره خیر للذین ءامنوا و كانوا يتقون

«کان» و مانند آن همراه مضارع حکایت از استمرار در زمان گذشته دارد. ملازمت به تقوا در برداشت فوق ، از نکته یاد شده استفاده گردیده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 90 - 15

15 - پیشه کردن تقوا و شکیبا بودن بر راه تقوای پیشگی ، از مصداق های بارز احسان و نیکوکاری است .

إنه من یتق و یصبر فإن الله لایضیع أجر المحسنین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 109 - 15

15- پیامبر اکرم (صلی الله علیه و آله) و دیگر رسولان الهی فراخوان مردم به تقوایبشگی

و ما أرسلنا من قبلك إلا رجالاً .. و لدار الأخره خیر للذین اتقوا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 2 - 15، 14

14- تقوا و جانب خدا را رعایت کردن ، دارای اهمیت و ارزش فوق العاده

أنه لا إله إلا أنا فاتقون

با توجه به اینکه فرستادن ملائکه و روح برای ابلاغ توحید بوده و توحید به عنوان مقدمه وصول به تقوا قرار داده شده است، مطلب

ص: 166

فوق به دست می آید.

15- عصاره دعوت انبیا، دعوت به توحید و خداترسی است .

لا إله إلا أنا فاتقون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 31 - 8,9

8- تقوا، زمینه ساز ورود به بهشت و رسیدن به مواهب بی کران الهی

دار المتقين . جنّـت عدن ... لهم فيها ما يشاءون

9- نیل به سعادت اخروی، جای گرفتن در بهشت و برآورده شدن تمامی خواسته ها در آن، پاداش خداوند به تقوایپیشگان

ولنعـم دار المتقين . جنّـت عدن ... لهم فيها ما يشاءون كذلك يجزي الله المتقين

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 72 - 10

10- لزوم کسب تقوا و پرهیز از ظلم

ثمّ ننجي الذين اتقوا ونذر الظالمين فيها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 132 - 21

21 - خواسته خداوند از انسان ها، گرایش به تقوا است؛ نه تلاش برای رزق .

لانسـلک رزقاً . .. والعقبه للتقوى

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - حج - 22 - 1 - 1

1- لزوم رعایت تقوا و پرهیز از نافرمانی خداوند

يأيتها الناس اتقوا ربكم

«إتقاء» (مصدر «اتقوا») به معنای خوف و ترسیدن است و تقدیر آن «اتقوا عذاب ربکم» می باشد؛ یعنی از عذاب پروردگارتان بترسید. ترسیدن از عذاب خدا، مستلزم سرپیچی نکردن از فرمان های او است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - مؤمنون - 23 - 52 - 9

9 - لزوم رعایت تقوا و پرهیز از نافرمانی خداوند

فائقون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 106 - 5

ص: 167

5 - دعوت به تقوا، محور تبلیغات و هدایت گری نوح (ع)

إذ قال لهم أخوهم نوح ألا تتقون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 108 - 1

1 - دعوت نوح (ع) از قومش، برای رعایت تقوای الهی و پرهیز از گناه

إذ قال لهم أخوهم نوح ألا تتقون... فأتقوا الله

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 131 - 1

1 - دعوت مجدد هود (ع) از قوم عاد، برای اطاعت از وی، رعایت تقوای الهی و پرهیز از بیهودگی، غرور و خشونت

أتبنون... تعبثون... بطشتم جبارين. فاتقوا الله وأطيعون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 132 - 1

1 - تأکید هود (ع) بر تقوای الهی و پرهیز از ناسپاسی در برابر خدای نعمت بخش

واتقوا الذي أمّلكم بما تعلمون

«إمداد» (مصدر «أمّلكم») به معنای کمک کردن و «ما» در «بما تعلمون» کنایه از نعمت هایی است که تفصیل آن در آیات بعد آمده است. متعلق «تعلمون» به خاطر رعایت فاصله آیات حذف شده و تقدیر آن چنین است: «أمّلكم بما تعلمون أنّها من إمداده».

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 142 - 5

5 - دعوت به تقوا، محور تبلیغات و هدایت گری صالح پیامبر

إذ قال لهم أخوهم صالح... ألا تتقون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - دعوت مجدد صالح (ع) از ثمودیان برای رعایت تقوای الهی و پرهیز از گناه

إذ قال لهم أخوهم صالح ألا تتقون . . . فاتقوا الله

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - فراخوانی مجدد صالح ثمودیان را برای رعایت تقوای الهی و پرهیز از گناه

إذ قال لهم أخوهم صالح ألا تتقون . . . فاتقوا الله وأطيعون

ص: 168

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 161 - 5

5 - دعوت به تقوا، محور تبلیغات و هدایت گری لوط (ع)

إذ قال لهم أخوهم لوط ألا تتقون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 163 - 1

1 - دعوت مجدد لوط (ع) از قوم خود، برای رعایت تقوای الهی و پرهیز از گناه

إذ قال لهم أخوهم لوط ألا تتقون... فاتقوا الله

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 177 - 3

3 - دعوت به تقوا، محور تبلیغات و هدایت گری شعيب پیامبر

إذ قال لهم شعيب ألا تتقون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 179 - 1

1 - دعوت مجدد شعيب (ع) از مردم ايکه، برای رعایت تقوای الهی و پرهیز از گناه

إذ قال لهم شعيب ألا تتقون... فاتقوا الله وأطيعون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - نمل - 27 - 53 - 3

3 - ثمربخشی ایمان، تنها در پرتو تقوا و پایبند بودن به ارزش های الهی در مقام عمل

و أنجينا الذين ءامنوا و كانوا يتقون

جدا آمدن «كانوا يتقون» در کنار «آمنوا» این نکته را می رساند که ایمان درونی و قلبی، بدون داشتن بازتاب عملی و جوارحی مایه نجات

حتمی نخواهد بود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - روم - 30 - 31 - 7

7 - تقوایشگی و عبادت ، همسوی با فطرت انسان ها است .

فأقم وجهك للدين حنيفاً فطرت الله التي فطر الناس عليها .. واتقوه وأقيموا ال

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - احزاب - 33 - 70 - 1

ص: 169

1 - مؤمنان ، وظیفه دارند که تقوا را پیشه کنند .

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 10 - 5

5 - رعایت تقوای الهی ، امری لازم و واجب برای مؤمنان

الَّذِينَ ءَامَنُوا اتَّقُوا رَبَّكُمْ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 16 - 10

10 - توصیه خداوند به بندگان خود ، مبنی بر رعایت تقوا و حساب بردن از خداوند

يَعْبَادِ فَاتَّقُونِ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 28 - 7

7 - پدید آمدن روح تقوایی در انسان ها ، از اهداف نزول قرآن

قُرْءَانًا .. لَعَلَّهُمْ يَتَّقُونَ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 57 - 4

4 - ساختن انسان با تقوا ، از اهداف نزول وحی (قرآن)

لَوْ أَنَّ اللَّهَ هَدَى لِكُنْتِ مِنَ الْمُتَّقِينَ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 63 - 12

12 - پیام رسولان الهی ، رعایت تقوا و اطاعت از آنها است .

فاتّقوا الله واطيعون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - محمد - 47 - 36 - 11

11- هدف اصلی و نهایی دین ، دعوت مردم به ایمان و تقوا و نه دریافت مال از ایشان

و إن تؤمنوا و تتّقوا يؤتکم أجورکم و لایسئلکم أموالکم

«لایسئلکم أموالکم» می تواند در قبال «إن تؤمنوا و تتّقوا» و در مقایسه با آن باشد؛ یعنی، پیام دین، پیام ایمان و تقوا است؛ نه دریافت مال.

ص: 170

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - حجرات - 49 - 1 - 6

6 - لزوم رعایت تقوای الهی ، در زمینه احکام دین

و اتَّقُوا اللَّهَ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - حجرات - 49 - 3 - 5,7

5 - مؤمنان ، تحت تمرین و آزمون الهی ، برای رسیدن به رشد و مرتبه تقوا

أولئك الذين امتحن الله قلوبهم للتقوى

بدیهی است که امتحان و آزمون در مورد خداوند، به معنای حقیقی آن نیست. در نتیجه مراد از امتحان، پدید آوردن زمینه های رشد و تعالی است و لام «للتقوى» برای بیان هدف و نتیجه است.

7 - تقوای قلبی و درونی ، مرتبه والای ایمان

يَأْتِيهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا .. إِنَّ الَّذِينَ يَغْضُّونَ ... أولئك الذين امتحن الله قلوبهم ل

با توجه به این که خطاب این آیه به همه مؤمنان است و از آن میان، برخی از مؤمنان به داشتن تقوای قلبی و درونی توصیف شده اند، مطلب بالا استفاده می شود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - حجرات - 49 - 13 - 11,9

9 - تقوا، تنها ملاک کرامت و ارزش انسان ها ، نزد خدا است .

إِنَّ أَكْرَمَكُمْ عِنْدَ اللَّهِ أَتْقَىكُمْ

11 - تقوا ، روح اصلی همه ارزش ها و خصلت های متعالی *

إِنَّ أَكْرَمَكُمْ عِنْدَ اللَّهِ أَتْقَىكُمْ

با این که ضرورتاً صفات و خصلت های فراوانی از نظر بشر و به حکم عقل ارزش به شمار می آید؛ ولی خداوند با مطرح کردن (تقوا) به عنوان تنها ملاک، این حقیقت را یادآور شده که هر خصلت ارزشمند، از آن جهت ارزشمند است که روح تقوا در آن جاری باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - حدید - 57 - 28 - 5

1 - توصیه مؤمنان ، از سوی خداوند به رعایت تقوای الهی و پایدار ماندن بر ایمان به پیامبراکرم (صلی الله علیه و آله)

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ وءَامِنُوا برسوله

امر «آمنوا برسوله» - با توجه به این که خطاب در آن متوجه کسانی است که به پیامبراکرم (صلی الله علیه و آله) ایمان دارند - امر به تحصیل ایمان نیست؛ بلکه توصیه است به این که بر آن ایمان باقی بمانند و آن را از دست ندهند.

5 - پیشه کردن تقوای الهی و پیروی تام از دستورات ، سیره و سلوک پیامبراکرم (صلی الله علیه و آله) ، نشانه ایمان راستین و کامل

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ وءَامِنُوا برسوله

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 171

18 - مجادله - 58 - 9 - 6

6 - رعایت تقوا، توصیه خداوند به اهل ایمان

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا .. وَ اتَّقُوا اللَّهَ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - حشر - 59 - 7 - 14

14 - لزوم رعایت تقوای الهی و بیم داشتن از مخالفت با او

وَ اتَّقُوا اللَّهَ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - حشر - 59 - 18 - 13

13 - انسان همواره در معرض لغزش و نیازمند توصیه و تذکر به تقوا

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ .. وَ اتَّقُوا اللَّهَ

از این که مؤمنان مورد دعوت های مکرر «اتَّقُوا..» قرار گرفته اند؛ نیاز آن به این دعوت استفاده می شود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - حشر - 59 - 19 - 2

2 - مؤمنان، در معرض از یاد بردن خدا و نیازمند هشدار الهی برای پایبندی به تقوا

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ .. وَ لَا تَكُونُوا كَالَّذِينَ نَسُوا اللَّهَ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - ممتحنه - 60 - 11 - 5

5 - هشدار الهی به مؤمنان، نسبت به رعایت تقوا، در زمینه ادعا های مالی خویش و پرداخت حقوق دیگران

فَاتُوا الَّذِينَ ذَهَبَتْ أَزْوَاجُهُمْ .. وَ اتَّقُوا اللَّهَ

امر «اتَّقُوا اللَّهَ..» احتمالاً نظر به دوزمینه دارد: 1- مؤمنی که می بایست مهریه صرف کرده برای همسر کافرش را از غنایم بردارد. در این

صورت او نباید بیش از آنچه خرج کرده ادعا کند. 2- مجموعه مؤمنان اند که در پرداخت حق مؤمن از غنایم، کوتاهی نورزند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - علق - 96 - 12 - 9

9- لزوم تقوای پیشگی و ضرورت پرهیز از خوی طغیان گری و ثروت اندوزی

لیطغی . أن رءاه استغنی ... أو أمر بالتقوی

متعلق «تقوا»، ممکن است طغیان و استغنا باشد که در آیات پیشین مطرح بود.

ص: 172

16- اهمیت تقوا در انفاق

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - لیل - 92 - 21 - 6

6 - رضایت خداوند از انسان ، در گرو تقوا و اخلاص در انفاق است .

الأتقى . الذی یؤتی ماله ... ابتغاء وجه ربّه الأعلى . ولسوف یرضی

چنانچه فاعل «یرضی» خداوند باشد، آیات پیشین در مقام بیان زمینه های رضایت او خواهد بود.

17- اهمیت حفظ تقوا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 10 - 13،14

13 - تشویق و ترغیب خداوند ، به هجرت از سرزمین نامساعد برای حفظ ایمان و تقوای پیشگی و احسان ، به سرزمین مناسب دیگر

یعباد الذین ءامنوا اتقوا ربکم . . . و أرض اللّٰه وسعه

یاد کردن از توسعه و فراخی زمین - پس از توصیه به تقوا و احسان - برای مؤمنانی که به جرم ایمان و تقوای الهی به شدت تحت فشار و شکنجه مشرکان و کافران مکه قرار داشتند؛ در واقع توصیه و تشویق به هجرت، به سرزمین مساعد دیگر است.

14 - وجود شرایط مناسب و مساعد برای دینداری ، تقوای پیشگی و احسان ، از معیار های شایسته و بایسته در انتخاب وطن و محل زندگی

یعباد الذین ءامنوا اتقوا ربکم . . . و أرض اللّٰه وسعه

18- اهمیت دعوت به تقوا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 124 - 5

5 - دعوت به تقوا ، محور تبلیغات و هدایت گری هود پیامبر

إذ قال لهم أخوهم هود ألا تتقون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - دعوت مجدد هود (ع) از عادیان، برای رعایت تقوای الهی و پرهیز از گناه

إذ قال لهم أخوهم هود ألا تتقون . . . فاتقوا الله

ص: 173

19- ایمان بی تقوا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 103 - 3

3- ایمان بدون پرهیز از گناهان و پرهیز از گناه بدون ایمان ، موجب بهره مندی از پاداش های الهی نخواهد شد .

و لو أنهم ءامنوا و اتقوا لمتوبه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 57 - 7

7- ایمان بدون تقوا و تقوا بدون ایمان ، در برخوردار شدن از موهبت های اخروی کارساز نیست .

لذین ءامنوا و كانوا یتقون

20- بی نیازی از مبلغان تقوا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - علق - 96 - 12 - 8

8- بی توجهی به مریبان تقوا و احساس بی نیازی از آنان ، نشان طغیان گری است .

لیطغی . إن رءاه استغنی ... ینهی . عبداً ... أمر بالتقوی

21- پاداش تقوا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 212 - 19

19 - بهره مندی مؤمنان باتقوا از رزق بی پایان خداوند در قیامت

و الذین اتقوا .. و اللّٰه یرزق من یشاء بغير حساب

کلمه «بغیر حساب»، می تواند کنایه از فراوانی و بی پایانی باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 115 - 8

8 - تقوایپیشگان بهره مند از پاداش الهی ، در برابر اعمال نیکی که انجام می دهند .

و ما یفعلوا من خیر فلن یکفروه و اللّٰه علیم بالمتّقین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 172 - 21

ص: 174

21 - پاداش بزرگ امیرالمؤمنین (ع) به خاطر احسان و تقوا و اجابت خدا و پیامبر (صلی الله علیه و آله) پس از مجروح شدن در جنگ احد

الَّذِينَ اسْتَجَابُوا لِلَّهِ وَالرَّسُولِ .. اجر عظیم

امام صادق (ع): ان رسول الله بعث علياً في عشرة «استجابوا لله و الرسول من بعد ما اصابهم القرح» الى «اجر عظيم». انما نزلت في اميرالمؤمنين (ع).

تفسیر عیاشی، ج 1، ص 206، ح 153؛ تفسیر برهان، ج 1، ص 326، ح 4.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 179 - 26

26 - استحقاق اجر عظیم الهی، در گرو ایمان به خدا و رسول و پرهیز از مخالفت با آنان

و ان تؤمنوا و تتقوا فلکم اجر عظیم

چون کلمه «اجر»، ظهور در پاداش استحقاقی دارد، در برداشت فوق، کلمه استحقاق آورده شده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 57 - 11

11 - پاداش های دنیوی و اخروی یوسف (ع)، دستاورد ایمان و ملازمت او بر تقوا و پرهیزگاری بود.

و كذلك مكّنا ليوسف .. و لأجر الآخرة خير للذين ءامنوا و كانوا يتقون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 90 - 8

8 - نیل یوسف (ع) به عزیزی و اقتدار و حاکمیت وی در دیار مصر، پاداشی بر تقوایبستگی، صبر و نیکوکاری او بود.

قد منّ الله علينا إنه من يتق و يصبر فإن الله لا يضيع أجر المحسنين

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 30 - 19

19- تقوا و احسان ، دو امر ارزشمند و دارای پاداش

للذين أحسنوا في هذه الدنيا حسنة . . . ولنعم دار المتقين

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

18 - طور - 52 - 18 - 3

3 - شادمانی و عیشِ بهشتیان ، فضل الهی در قبال تعهد و تقوای ایشان

إنّ المتقين . . . فكهم بما آتاهم ربهم

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

20 - نبا - 78 - 36 - 1

ص: 175

1 - بهشت و نعمت های آن ، پاداش و مزد تقوای پیشگی است .

إِنَّ لِّلْمُتَّقِينَ . . . جزاء

«جزاء» مفعول مطلق و تأکید کننده مفاد «إِنَّ لِّلْمُتَّقِينَ مَفَازًا» است.

22- تبلیغ تقوا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - علق - 96 - 12 - 7, 3, 2

2 - پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، اهل تقوا و توصیه کننده دیگران به آن

أو أمر بالتَّقوى

3 - نمازگزاران ، دارای زمینه ای مساعد برای ترغیب دیگران به تقوا

إذا صَلَّى . أَرعیت إن ... أمر بالتَّقوى

7 - احتمال تلاش نمازگزار برای تبلیغ تقوا ، نهی او را از نماز ، شگفت آورتر و نکوهیده تر می سازد .

أَرعیت الذی ینهی . عبدًا إذا صَلَّى . أَرعیت إن ... أمر بالتَّقوى

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - علق - 96 - 14 - 6

6 - کسانی که خداوند را ناظر خویش می دانند ، از تبلیغات هدایت پیشگان و دعوت کنندگان به تقوا جلوگیری نمی کنند .

أَرعیت إن کان علی الهدی . أو أمر بالتَّقوى ... ألم یعلم بأنَّ الله یری

23- تبیین تقوا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - شمس - 91 - 8 - 1

1 - خداوند عصیانگری و پرهیزگاری نفس انسان و عوامل پیدایش آن صفات را به او شناسانده است .

فألهمها فجورها و تقویها

«فجور» به معنای روان شدن در معصیت‌ها و زناکاری است. فعل «فَجَرَ»؛ یعنی، فاسق شد؛ دروغ گفت؛ تکذیب کرد و نافرمانی و مخالفت کرد (قاموس). «فَجْرًا»، به معنای ایجاد شکاف وسیع و «فُجُورًا» دریدن پرده دین داری است. (مفردات)

24- تبیین عوامل تقوا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 176

1 - خداوند عصیانگری و پرهیزگاری نفس انسان و عوامل پیدایش آن صفات را به او شناسانده است .

فألهمها فجورها و تقویها

«فجور» به معنای روان شدن در معصیت ها و زناکاری است. فعل «فَجَرَ»؛ یعنی، فاسق شد؛ دروغ گفت؛ تکذیب کرد و نافرمانی و مخالفت کرد (قاموس). «فَجْر»، به معنای ایجاد شکاف وسیع و «فُجُور» دریدن پرده دین داری است. (مفردات)

25- تحصیل تقوا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 183 - 7

7 - تحصیل تقوا و پرهیز از گناهان ، وظیفه همه بندگان است .

لعلکم تتقون

و جوب روزه برای تحصیل تقوا، بیانگر این است که: نیل به تقوا لازم و ضروری است.

26- ترک تقوا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 72 - 5

5- ترک تقوا ، ظلم است و ظلم نشانه بی تقوایی .

ثمّ ننجی الذین اتقوا و نذر الظلمین

در این آیه، مردم به دودسته تقسیم شده اند: متقی یا ظالم. براین اساس شخص بی تقوا از ظالمان است و ظلم نیز نشانه بی تقوایی خواهد بود.

27- تشویق به تقوا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 179 - 27

27 - وعده و تضمین پاداش ، از روش های قرآن برای تشویق به ایمان و تقوا

وان تَوَمَّنُوا وَتَتَّقُوا فَلَكُمْ أَجْرٌ عَظِيمٌ

جلد - نام سورہ - سورہ - آیہ - فیش

4 - نساء - 4 - 129 - 11

ص: 177

11 - ترغیب شوهران از سوی خداوند به رعایت تقوا در محیط خانواده

وإن تصلحوا و تتقوا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - اعراف - 7 - 26 - 11

11 - برشمردن نعمتها و ترغیب به تقوا، از رهنمودهای پندآمیز خداوند

ذلک من ءایة اللہ لعلہم یدکرون

برداشت فوق بر این اساس است که مراد از «آیات اللہ» جملات قرآن و محتوای آنها باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - حجرات - 49 - 13 - 13

13 - ترغیب انسان از سوی خداوند ، به کسب تقوای هر چه بیشتر

إن اکرمکم عند اللہ اتقیکم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - ق - 50 - 35 - 6

6 - تشویق انسان ها از سوی خداوند ، برای گرایش به تقوا

وَأُزِلَّتِ الْجَنَّةُ لِلْمُتَّقِينَ... ادخلوها بسلم... لهم ما يشاءون فيها و لدینا مزید

28- تعاون بر تقوا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 2 - 36,37

36 - لزوم تعاون و همکاری در انجام کار های نیک و سیر به سوی تقوا و پرهیزگاری

و تعاونوا علی البر و التقوی

37 - لزوم همکاری و تعاون در مراسم حج ، بر اساس نیکی و تقوا

لايجرمنكم . . . عن المسجدالحرام ان تعتدوا و تعاونوا على البر و التقوى

از مصادیق مورد نظر برای «برّ» و «تقوی»، به قرینه فرازهای پیشین، مناسک حج و مسایل پیرامون آن است.

29- تعقل و تقوا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 100 - 13

ص: 178

13 - تقوا و پرهیزگاری همسو و هماهنگ با تیزهوشی و خردمندی

فاتقوا الله يا اولي الابلب

30- تقوا در آمیزش

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 223 - 16، 11

11 - لزوم رعایت تقوای الهی در روابط زناشویی

نساؤکم حرث لکم... و اتقوا الله

16 - پیامبر (صلی الله علیه و آله)، مأمور بشارت به مؤمنانی که تقوا و حدود الهی را در زندگی زناشویی و محیط خانواده مراعات می کنند و با یکدیگر رفتاری پسندیده دارند.

نساؤکم حرث لکم... و اعلموا انکم ملاقوه و بشر المؤمنین

31- تقوا در اخلاق

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 93 - 7

7 - لزوم تقوای پیشگی اهل ایمان در سه بعد رفتاری، اعتقادی و اخلاقی

إذا ما اتقوا و ءامنوا و عملوا الصلحت ثم اتقوا و ءامنوا ثم اتقوا و احسنوا

با توجه به تکرار «اتقوا» به همراه هر یک از جملات «عملوا الصلحت» (بعد رفتاری) و «ءامنوا» (بعد اعتقادی) و «احسنوا» (بعد اخلاقی)، می توان گفت مراد از «اتقوا» در هر فراز، فرمان به تقوایی مناسب با سایر جملات آن فراز است.

32- تقوا در اصلاح

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - حجرات - 49 - 10 - 9

9 - لزوم رعایت تقوا و ارزش های الهی، در میانجی گری و ایجاد صلح میان مؤمنان

فأصلحوا... و اتقوا الله

برداشت بالا بنا بر این نکته است که امر «اتَّقُوا..» نظر به کیفیت اصلاح گری داشته باشد؛ چنان که در آیه قبل، خداوند رعایت عدالت در اصلاح گری را یادآور شده است.

ص: 179

33- تقوا در امتحان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 186 - 17،20

17 - لزوم پیشه کردن صبر و تقوا در برابر آزمایش های الهی و آزار های دشمنان

لتبلونّ... و لتسمعنّ... و ان تصبروا و تتقوا فانّ ذلك من عزم الامور

20 - صبر توأم با تقوا، شرط موفقیت در آزمایش های الهی

لتبلونّ... و ان تصبروا و تتقوا فانّ ذلك من عزم الامور

34- تقوا در انفاق

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - لیل - 92 - 5 - 3

3 - توأم بودن انفاق و تقوا با هم، شرط ارزش مندی آنها است.

من أعطی و اتقی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - لیل - 92 - 21 - 2

2 - انفاق همراه با تقوا و اخلاص، مایه رسیدن به تمام خواسته ها و آرزو ها در قیامت است.

و لسوف یرضی

رسیدن به مرحله رضایت، به معنای دست یافتن به تمام اموری است که شخص به آن رغبت دارد.

35- تقوا در بنای مسجد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 108 - 5

5 - مسجدی که از نخستین لحظه بر اساس تقوا بنا شده، دارای ارزش بوده و سزاوار است که در آن نماز اقامه شود.

لمسجد أسس على التقوى من أول يوم أحق أن تقوم فيه

36- تقوا در بنای مسجد قبا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 108 - 6،10

ص: 180

6 - مسجد قبا ، بنیان نهاده شده بر اساس تقوا و مکانی شایسته برای عبادت

لمسجد أسس علی التقوی . . . أحق أن تقوم فيه

با توجه به شأن نزول و به قرینه مسجد ضرار، منظور از «المسجد أسس علی التقوی» مسجد قبا می باشد.

10 - مسجد قبا ، مسجدی بنا شده بر اساس تقوا و مأوای جویندگان پاکی و طهارت

لمسجد أسس علی التقوی . . . فيه رجال يحبون أن يتطهروا

37- تقوا در بنای مؤسسات

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 109 - 3

3 - رعایت تقوای الهی و تحصیل رضای خدا در پی ریزی مؤسسات ، ملاک ارزشمندی آنهاست .

أفمن أسس بنینه علی تقوی من اللّٰه

38- تقوا در پیروزی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - حشر - 59 - 18 - 11

11 - رعایت تقوا در حل پیروزی و اقتدار توصیه خداوند به مؤمنان *

يأيها الذين ءامنوا اتقوا اللّٰه و لتنظر . . . و اتقوا اللّٰه

برداشت یاد شده با توجه به این نکته است که پس از آیات مربوط به غزوه بنی نضیر و پیروزی مسلمانان بر کافران و منافقان، سخن از بایستگی تقوا به میان آمده است.

39- تقوا در تغذیه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 4 - 26

26 - لزوم رعایت تقوا در صید و خوراکها

احل لكم الطيبات .. فكلوا مما امسكن عليكم واذكروا اسم الله عليه و اتقوا الله

40- تقوا در تورات

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 181

7 - تحصیل تقوا و دوری از اعمال ناروا ، هدف دعوت خداوند از بنی اسرائیل به پذیرش تورات

خذوا ما آتینکم بقوه . . . لعلکم تتقون

41- تقوا در جنگ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 194 - 14

14 - رعایت تقوا در جنگ و حفظ عدالت در مقابله به مثل ، موجب جلب حمایت و امداد های الهی است .

و اتقوا الله و اعلموا ان الله مع المتقين

42- تقوا در جهاد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 172 - 13،14

13 - تشویق خداوند به جهاد ، همراه با نیکوکاری و تقوا

الَّذِينَ اسْتَجَابُوا لِلَّهِ . . . لِلَّذِينَ احْسَنُوا مِنْهُمْ و اتَّقُوا اجر عظیم

14 - خوب عمل کردن در جنگ (احسان) و تخلف نکردن از مقررات جنگی (تقوا) ، شرط پاداش بزرگ خداوند برای مجاهدان

الَّذِينَ اسْتَجَابُوا لِلَّهِ . . . لِلَّذِينَ احْسَنُوا مِنْهُمْ و اتَّقُوا اجر عظیم

در برداشت فوق ، متعلق «احسان» ، جنگ گرفته شده است ؛ یعنی در جنگ خوب عمل کنند. همچنین متعلق «اتَّقوا»، مقررات جنگی (مانند پیروی از فرماندهی) گرفته شده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 125 - 4

4 - دعوت و تشویق اهل ایمان به پیشه ساختن صبر و تقوا ، در رویارویی با دشمن

ان تصبروا و تتقوا و یاأتوکم من فورهم

43- تقوا در حج

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 189 - 14

14 - عمل نیک در حج ، رعایت تقوا و پرهیز از گناهان است .

ص: 182

و لكن البر من اتقى

44- تقوا در حجاب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - احزاب - 33 - 55 - 15

15 - کشف حجاب در نزد افراد مُجاز ، باید با رعایت ضوابط و تقوایبشگی باشد .

لا جناح علیهنّ فی اَبائهنّ . . . و لا ما ملکت اَیمنهنّ و اتّقین الله

برداشت بالا، بنابراین احتمال است که امر به تقوا پس از ذکر استثناهای لزوم رعایت حجاب، مربوط به استثناها باشد؛ یعنی، در اهمیت موارد یاد شده نیز آزادی مطلق وجود ندارد و باید با رعایت ضوابط صورت بگیرد.

45- تقوا در حکومت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 128 - 12

12 - ارجمندی حکومت مداران تنها در گرو تقوایبشگی آنان است .

و العقبه للمتقین

چنانچه مراد از «العقبه» عاقبت نیک باشد، هدف از آوردن جمله «العقبه للمتقین» پس از اشاره به اینکه مؤمنان بنی اسرائیل به حکومت خواهند رسید، بیان این حقیقت است که حاکمیت یافتن مؤمنان برای آنان سعادت آفرین نیست، مگر اینکه اهل تقوا باشند و در حاکمیت خویش تقوا را رعایت کنند.

46- تقوا در خانواده

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 128 - 18

18 - رعایت کنندگان تقوا و احسان در محیط خانواده ، از پاداش الهی برخوردار خواهند شد .

و إن تحسنوا و تتقوا فإنّ الله کان بما تعملون خبیراً

جمله «فان الله . . .» در مقام تشویق به احسان و تقواست. و چون علم خدا به احسان و تقوا، معمولاً تأثیری برای انجام آن ندارد؛ بنابراین

باید کنایه از پاداش دهی الهی باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 129 - 11، 9

ص: 183

9- صلح و سازش و رعایت تقوا در محیط خانواده بویژه با داشتن چند همسر ، موجب غفران و رحمت الهی

فلاتمیلوا کل المیل . . . و إن تصلحوا و تتقوا فإن الله کان غفوراً رحیماً

11 - ترغیب شوهران از سوی خداوند به رعایت تقوا در محیط خانواده

و إن تصلحوا و تتقوا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 130 - 2

2 - عدم لزوم حفظ کانون خانواده در صورت ناتوانی زن و یا شوهر بر سازش و رعایت تقوا در محیط خانواده

و إن امراه خافت من بعلها نشوزاً أو اعراضاً . . . و إن یتفرقا یغن الله

پیشنهاد طلاق، بلکه ترغیب به آن در مواردی خاص، دلالت بر عدم لزوم حفظ کانون خانواده در آن شرایط دارد.

47- تقوا در روابط همسری

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 70 - 2

2 - همسری متکی بر ایمان و تقوا، پایدار تا قیامت و ورود به بهشت

ادخلوا الجنة أنتم و أزواجکم

با توجه به این که در آیه 67 بیان شده بود که تمامی دوستان با یکدیگر دشمن خواهند شد، جز تقواییشان، قید «متقی» برای همسران استفاده می شود؛ زیرا رابطه زن و شوهری یکی از مصادیق دوستی ها است که در صورتی که طرفین متقی باشند، دوستی آنان تا قیامت پایدار خواهد ماند.

48- تقوا در صید

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 4 - 26

26 - لزوم رعایت تقوا در صید و خوراکیها

احل لكم الطیبت . . . فکلوا مما امسکن علیکم و اذکروا اسم الله علیه و اتقوا الله

49- تقوا در طلاق

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - طلاق - 65 - 1 - 6

ص: 184

6- توصیه خداوند به مردان و همسرانشان ، مبنی بر رعایت تقوا و خداپرستی در مسائل مربوط به طلاق

إذا طَلَقْتُمُ النِّسَاءَ . . . وَ اتَّقُوا اللَّهَ رَبَّكُمْ

50- تقوا در عقیده

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 93 - 7

7- لزوم تقوای پیشگی اهل ایمان در سه بعد رفتاری ، اعتقادی و اخلاقی

إذا ما اتَّقُوا وءَامَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ ثُمَّ اتَّقُوا وءَامَنُوا ثُمَّ اتَّقُوا وءَامَنُوا

با توجه به تکرار «اتقوا» به همراه هر یک از جملات «عملوا الصلحت» (بعد رفتاری) و «ءامنوا» (بعد اعتقادی) و «احسنوا» (بعد اخلاقی)، می توان گفت مراد از «اتقوا» در هر فراز، فرمان به تقوایی مناسب با سایر جملات آن فراز است.

51- تقوا در عمل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 27 - 27

27- رفتار آدمی هنگامی که همراه با تقوا و پارسایی باشد ، موجب قرب به خداوند است .

اذ قَرَّبَا قُرْبَانًا . . . انَّمَا يَتَقَبَّلُ اللَّهُ مِنَ الْمُتَّقِينَ

«قربان» به عملی گفته می شود که با آن قصد تقرب به خدا می شود. بنابراین قبولی قربانی به معنای حصول تقرب به خداست که در آیه شریفه مشروط به تقوا شده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 93 - 7

7- لزوم تقوای پیشگی اهل ایمان در سه بعد رفتاری ، اعتقادی و اخلاقی

إذا ما اتَّقُوا وءَامَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ ثُمَّ اتَّقُوا وءَامَنُوا ثُمَّ اتَّقُوا وءَامَنُوا

با توجه به تکرار «اتقوا» به همراه هر یک از جملات «عملوا الصلحت» (بعد رفتاری) و «ءامنوا» (بعد اعتقادی) و «احسنوا» (بعد اخلاقی)، می توان گفت مراد از «اتقوا» در هر فراز، فرمان به تقوایی مناسب با سایر جملات آن فراز است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 109 - 7، 2، 1

1 - لزوم بنا نهادن همه کارها و برنامه های زندگی ، بر اساس تقوای الهی و رضای خدا

أفمن أسس بنيانه على تقوى من اللّٰه و رضون

برداشت فوق بر این پایه است که «بنیانه» به قرینه فراز پیشین - که مربوط به عمل انسان است (بنای مسجد قبا و مسجد ضرار) -

ص: 185

به تقدیر «عمله» باشد؛ یعنی، کسی که بنیان عملش را بر اساس تقوا قرار دهد.

2- اعمال مبتنی بر تقوا و رضایت الهی، دارای اساسی محکم و استوار و ارزشی خدشه ناپذیر

أفمن أسس .. أم من أسس بنینه علی شفا جرف

از قرار گرفتن این بخش از آیه (أفمن أسس بنیانه علی تقوی ..) در برابر «أم من أسس بنیانه علی شفا جرف هار» برداشت فوق استفاده می شود.

7- لزوم داشتن اخلاص و تقوا، از نخستین مراحل انجام هر کار

أفمن أسس بنینه علی تقوی

تعبیر «أسس بنیانه» تصریح به مراحل آغازین هر عمل دارد.

52- تقوا در کتب آسمانی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 171 - 9

9- رسیدن انسان ها به تقوا و پرهیزشان از عقاید ناصواب و اعمال ناروا، از اهداف نزول کتاب های آسمانی بر ایشان است .

خذوا ماء اتینکم بقوه و اذکروا ما فیه لعلکم تتقون

53- تقوا در مبارزه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 123 - 11

11 - لزوم رعایت تقوا و توجه به حدود الهی، حتی در مبارزه با کافران

قتلوا الذین یلونکم من الکفار و لیجدوا فیکم غلظه و اعلموا أن اللّٰه مع المتقین

54- تقوا در مصرف

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 88 - 9

9- ضرورت رعایت تقوا در بهره‌گیری از امکانات و روزی‌های خدادادی

وكلوا مما رزقكم الله حلالا طيباً و اتقوا الله

ص: 186

55- تقوا در مقابله به مثل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 194 - 11

11 - اهل ایمان ، موظف به رعایت تقوا حتی در پاسخگویی به تجاوزات دشمن

فاعتدوا علیه بمثل ما اعتدی علیکم و اتقوا الله

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 36 - 13

13 - نگهداری حرمت ماه های حرام و رعایت تقوا در مقابله به مثل با دشمنان جنگ طلب در آن ماه ها ، مورد تأکید و عنایت خداوند

فلا تظلموا فیهن أنفسکم .. و اعلموا أن الله مع المتقین

56- تقوا و امکانات دنیوی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 88 - 11

11 - ناسازگاری تقوا با بهره گیری از امکانات مادی توهمی بی پایه و نادرست

و کلوا مما رزقکم الله حللاً طیباً و اتقوا الله

57- تقوا و ثروت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - محمد - 47 - 36 - 13

13- داشتن ایمان و تقوا ، منافاتی با برخورداری انسان از مال و ثروت ندارد .

وإن تؤمنوا و تتقوا .. و لایسئلكم أموالکم

تعبیر «لایسئلكم أموالکم»، می رساند که مؤمن متقی می تواند دارای مال و ثروت باشد و اسلام بنا ندارد ثروت مؤمنان را از ایشان بگیرد.

58- تقوا و خطا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - حجرات - 49 - 3 - 8

ص: 187

8 - عدم تنافی ایمان و تقوا، با وجود بعضی از خطاها و کاستی های قابل غفران در زندگی فرد

الذین امتحن الله قلوبهم للتقوی لهم مغفره

نوید به مغفرت، در جایی مفید خواهد بود که لغزش و یا احتمال لغزش، وجود داشته باشد.

59- تقوای اقتصادی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 130 - 5,8,9,10,11,13

5 - حرمت هر گونه تصرف در اموال ربوی

لا تأكلوا الرِّبواً

مراد از «اکل» (خوردن) در آیه مورد بحث، مطلق تصرفات است.

8 - پرهیز از رباخواری در جامعه ایمانی، نشانه تقوای پیشگی آن جامعه است.

یا ایها الذین امنوا لا تأكلوا الرِّبواً .. و اتقوا الله

9 - ناسازگاری رباخواری با تقوای پیشگی

لا تأكلوا الرِّبواً .. و اتقوا الله

10 - تقوا، پشتوانه ای برای اجرای احکام اقتصادی اسلام

لا تأكلوا الرِّبواً .. و اتقوا الله

11 - لزوم رعایت تقوای الهی در امور اقتصادی

لا تأكلوا الرِّبواً .. و اتقوا الله

مراد از تقوا به قرینه «لا تأكلوا الرِّبواً» یا خصوص رباخواری و درآمدهای نامشروع است و یا از مصادیق مورد نظر آیه، چنانچه متعلق تقوا، مطلق محرمات الهی باشد.

13 - پرهیز از رباخواری و رعایت تقوای الهی در امور اقتصادی، زمینه فلاح و رستگاری جامعه

لا تأكلوا الرِّبواً .. و اتقوا الله لعلکم تفلحون

60- تقوای بی ایمان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 103 - 3

3 - ایمان بدون پرهیز از گناهان و پرهیز از گناه بدون ایمان ، موجب بهره مندی از پاداش های الهی نخواهد شد .

و لو أنهم ءامنوا و اتقوا لمتوبه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 57 - 7

ص: 188

7- ایمان بدون تقوا و تقوا بدون ایمان ، در برخوردار شدن از موهبت های اخروی کارساز نیست .

لذین ءامنوا و كانوا یتقون

61- تکذیب تقوا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - علق - 96 - 15 - 2

2- تکذیب فرمان های متقی پرور ، ناروا است .

أو أمر بالتقوی . أرعیت إن کذب ... کلاً

62- توصیه به تقوا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 16 - 10

10 - توصیه خداوند به بندگان خود ، مبنی بر رعایت تقوا و حساب بردن از خداوند

یعباد فاتقون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - حشر - 59 - 18 - 11، 1

1 - دعوت خداوند از اهل ایمان ، به رعایت تقوا

یا ایها الذین ءامنوا اتقوا الله

11 - رعایت تقوا در حل پیروزی و اقتدار توصیه خداوند به مؤمنان *

یا ایها الذین ءامنوا اتقوا الله و لتنظر . . . و اتقوا الله

برداشت یاد شده با توجه به این نکته است که پس از آیات مربوط به غزوه بنی نضیر و پیروزی مسلمانان بر کافران و منافقان، سخن از بایستگی تقوا به میان آمده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - تغابن - 64 - 16 - 1

1 - توصیه خداوند به مؤمنان ، مبنی بر رعایت تقوای الهی به میزان توان خویش

فاتّقوا الله ما استطعتم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - طلاق - 65 - 1 - 6

ص: 189

6- توصیه خداوند به مردان و همسرانشان ، مبنی بر رعایت تقوا و خداپرستی در مسائل مربوط به طلاق

إذا طَلَّقْتُمُ النِّسَاءَ . . . وَ اتَّقُوا اللَّهَ رَبَّكُمْ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - طلاق - 65 - 10 - 3

3- توصیه خداوند ، به صاحبان خرد به خداترسی و تقوایبشگی

فَاتَّقُوا اللَّهَ يَا أُولِي الْأَلْبَابِ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - لیل - 92 - 5 - 2

2- سخاوت مندی ، انفاق و تقوایبشگی ، توصیه خداوند به تمام مردم

فَأَمَّا مَنْ أَعْطَى وَ اتَّقَى

ذکر پاداش نیک برای این گروه (در آیات بعد)، ترغیب مردم به اعطای مال و تقوا است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - علق - 96 - 12 - 10، 2

2- پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، اهل تقوا و توصیه کننده دیگران به آن

أَوْ أَمَرَ بِالتَّقْوَى

10 - نهی نکردن مردم از نماز و ترغیب کردن آنان به تقوا ، توصیه خداوند به طغیان گران ثروت اندوز

لِيَطْغَى . أَنْ رَأَاهُ اسْتَغْنَى ... الَّذِي يَنْهَى . عَبْدًا إِذَا صَلَّى ... أَوْ أَمَرَ بِالتَّقْوَى

جمله «أمر بالتقوى» ممکن است مربوط به «الذی ینهی» باشد. در این صورت مفاد آیه شریفه این خواهد بود که: به من خبر ده کسی که

نمازگزار را - نهی می کند، اگر [به جای آن] مردم را به تقوا امر کند [آیا برایش بهتر نیست؟]

63- توصیه به تقوا در نجوا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5- نجوای مؤمنان ، باید آراسته به سفارش به نیکی و توصیه به تقوای الہی باشد .

و تنجوا بالبرّ و التقوی

64- توفیق تقوا

جلد - نام سورہ - سورہ - آیہ - فیش

ص: 190

6- دستیابی اهل تقوا به هدایت ، موهبتی است از جانب خدا به آنان

أولئك على هدى من ربهم

65- تهدید مانعان از تقوا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - علق - 96 - 12 - 6

6- بازدارندگان مردم از امر به تقوا ، طغیان گر و مورد تهدید الهی اند .

ليطغى ... أراءيت الذى ينهى . عبداً ... أو أمر بالتقوى

تهدید، از سیاق آیات استفاده می شود.

66- تهدید مخالفان تقوا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - علق - 96 - 15 - 5

5- خداوند ، مخالفان پیامبر (صلی الله علیه و آله) را در صورت تداوم بر مخالفت با نماز ، هدایت و تقوا ، به مؤاخذه ای سخت تهدید کرد .

لئن لم ينته لنسفعا بالناصيه

67- جایگاه تقوا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - حج - 22 - 32 - 7

7- قلب ، مرکز تقوا و خدا ترسی

فإنها من تقوى القلوب

68- حتمیت کیفر مخالفان تقوا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - علق - 96 - 15 - 6

6 - سوگند خداوند در تأکید بر مؤاخذه حتمی تکذیب گران دین و مخالفان نماز، هدایت و تقوا

لئن لم ينته لنسفعا بالناصيه

ص: 191

«لام» در «لئن...» لام قسم است.

69- حقیقت تقوا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - محمد - 47 - 17 - 8

8- تقوا، بازداشتن نفس از پیروی هواها و هوسها است.

وَاتَّبِعُوا أَهْوَاءَهُمْ وَالَّذِينَ اهْتَدَوْا... وَاَتَيْتَهُمْ تَقْوِيَهُمْ

از این آیه و آیه قبل، نوعی تقابل میان «طبع قلب» با «زادهم هدی» و میان «اتَّبِعُوا أَهْوَاءَهُمْ» با «آتَاهُمْ تَقْوَاهُمْ» استفاده می شود؛ بدان گونه که هر یک ضد دیگری به شمار می آید.

70- خیر تقوا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - عنكبوت - 29 - 16 - 5

5 - عبادت و تقوا، دارای خیری است که سودش به عبادت کننده و متقی، باز می گردد.

اعبدوا الله و اتقوه ذلكم خیر لكم

71- دعوت به تقوا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 206 - 10، 9، 2، 1

1 - سرسختی، تکبر و غرور ریاکارانِ مدعی اصلاح (منافقان)، در مقابل دعوت به تقوا

و من الناس من یعجبک... و اذا قیل له اتق الله اخذته العزه بالاثم

2 - تکبر، غرور و سرسختی، در قبال دعوت به تقوا، از نشانه های حاکمان ناصالح و مفسد

و اذا تولی سعی... و اذا قیل له اتق الله اخذته العزه بالاثم

در صورتی که «تولی»، به معنای پذیرش حکومت باشد.

9 - حاکمان مفسد در برابر دعوت به تقوا، به خاطر سرسختی، تکبر و غرور، آلوده به گناه می شوند.

اخذته العزه بالاثم

بنابراینکه «باء» سببیه در «بالاثم»، متعلق به «اخذته» باشد.

10 - نفاق، فساد در زمین و نصیحت ناپذیری در برابر دعوت به تقوا، گناه و موجب عذاب جهنم

و من الناس من يعجبك... فحسبه جهنم

ص: 192

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 128 - 13

13 - سفارش خداوند به شوهران ، درباره رعایت تقوا و احسان به همسران خویش

وإن تحسنوا و تتقوا

برداشت فوق مبتنی بر این است که مخاطبان «ان تحسنوا ..» خصوص شوهران باشند ؛ زیرا فرض آیه بر نشوز و اعراض مردان است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 2 - 42

42 - تقوا ، زمینه ساز همکاری در نیکی ها ، فراخوانی یکدیگر به تقوایبشگی و پرهیز از تعاون بر گناه و تجاوز است .

واتقوا الله

جمله «اتقوا الله» پس از امر به تعاون در کارهای نیک و نهی از همکاری در گناه، می تواند اشاره به راهی جهت تحقق امر و نهی یاد شده باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 65 - 2

2 - دعوت خداوند از اهل کتاب به رعایت تقوا و ایمان به خدا ، قرآن و دیگر کتب آسمانی

ولو ان اهل الكتب ءامنوا و اتقوا لكفرنا عنهم سيئاتهم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 63 - 10

10 - گرایش مردم به تقوایبشگی در پرتو رسالت انبیا ، از اهداف نزول دین و و معارف الهی است .

أن جاءكم ذكر من ربكم على رجل منكم لينذركم ولتتقوا

«لتتقوا» عطف بر «لینذركم» است و در نتیجه نیل مردم به تقوا از اهداف آمدن ذکر و معارف دین می باشد. و چون بیان این هدف در پی

«لینذركم» ذکر شده است، می توان گفت نیل انسانها به تقوایبشگی در پرتو امداد و اندرز پیامبران امکان پذیر است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 119 - 1

1 - خداوند ، فراخوان مؤمنان به رعایت تقوا و پرهیز از مخالفت او

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 78 - 14

14- لوط (ع) ، از مهاجمان تبه کار خواست تا از خدا پروا کنند و متعرض مهمانانش نشوند .

ص: 193

فاتقوا الله

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 90 - 16

16- یوسف (ع) برادرانش را به تقوا و صبر و درآمدن در زمره محسنان فراخواند .

إنه من يتق و يصبر فإن الله لا يضيع أجر المحسنين

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 109 - 15

15- پیامبر اکرم (صلی الله علیه و آله) و دیگر رسولان الهی فراخوان مردم به تقوای پیشگی

و ما أرسلنا من قبلك إلا رجالاً .. و لدار الآخرة خير للذين اتقوا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - حجر - 15 - 69 - 1

1- حضرت لوط (ع) قوم خود را در برابر تجاوز به مهمانانش ، به رعایت تقوای الهی فرا خواند .

واتقوا الله

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 2 - 15

15- عصاره دعوت انبیا ، دعوت به توحید و خداترسی است .

لا إله إلا أنا فاتقون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 18 - 1

1- برانگیختن روحیه تقوا و خداترسی در مرد ناشناس ، واکنش اعتراض آمیز مریم (س) ، هنگام مشاهده او در خلوت گاه خویش بود .

قالت إني أعود بالرحمن منك إن كنت تقياً

جمله «إن كنت تقياً» دعوت به تقوا در قالب جمله شرطیه است، مفاد آیه این است که اگر متقی هستی - که باید باشی - از من دور شو و خود را گرفتار خشم خداوند مساز، که من خود را در پناه او قرار داده و دفع خطر تو را از او می خواهم.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 106 - 2,5

2 - سخن گفتن دلسوزانه نوح (ع) با قوم خویش، در دعوت آنان به تقوا و پرهیز از گناه

إذ قال لهم أخوهم نوح ألا تتقون

وجود لحن مشفقانه در «ألا تتقون» (آیا نمی خواهید تقوا پیشه کنید) بیانگر برداشت یاد شده است.

ص: 194

5- دعوت به تقوا، محور تبلیغات و هدایت‌گری نوح (ع)

إذ قال لهم أخوهم نوح ألا تتقون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 108 - 1

1- دعوت نوح (ع) از قومش، برای رعایت تقوای الهی و پرهیز از گناه

إذ قال لهم أخوهم نوح ألا تتقون... فأتقوا الله

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 110 - 1,4

1- نوح (ع)، خواهان گرایش قومش به اطاعت از وی و رعایت تقوای الهی

فأتقوا الله و أطيعون

4- دعوت به تقوا و پیروی از حق، محور تبلیغ و هدایت‌گری نوح (ع)

ألا تتقون... فأتقوا الله و أطيعون... فأتقوا الله و أطيعون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 124 - 2,7

2- سخن دلسوزانه هود (ع) با عادیان، در دعوت آنان به تقوا و پرهیز از گناه

إذ قال لهم أخوهم هود ألا تتقون

قید «أخوهم» و وجود لحن مشفقانه در تعبیر «ألا تتقون» (آیا نمی خواهید تقوا پیشه کنید)، بیانگر مطلب یاد شده است.

7- دعوت به تقوا، لازمه اخوت و برادری راستین

إذ قال لهم أخوهم هود ألا تتقون

برداشت یاد شده بدان احتمال است که اطلاق «أخ» نه صرفاً از جهت انتساب نژادی باشد؛ بلکه به منظور بیان دلسوزی و خیرخواهی نیز باشد که دعوت به تقوا لازمه حتمی آن خواهد بود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 131 - 1

1 - دعوت مجدد هود (ع) از قوم عاد، برای اطاعت از وی، رعایت تقوای الهی و پرهیز از بیهودگی، غرور و خشونت

أتبنون... تعبثون... بطشتم جبارین. فاتقوا الله و أطيعون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 142 - 5,7,2

2 - سخن دلسوزانه صالح (ع) با ثمودیان، در دعوت آنان به تقوا و پرهیز از گناه

إذ قال لهم أخوهم صلح ألا تتقون

وجود لحن مشفقانه در تعبیر «ألا تتقون» (آیا نمی خواهید تقوا پیشه کنید)، بیانگر مطلب یاد شده است.

ص: 195

5- دعوت به تقوا، محور تبلیغات و هدایت‌گری صالح پیامبر

إذ قال لهم أخوهم صلح .. ألا تتقون

7- دعوت به تقوا، لازمه اخوت و برادری راستین

إذ قال لهم أخوهم صلح ألا تتقون

برداشت یاد شده بدان احتمال است که اطلاق «أخ» صرفاً از جهت انتساب نژادی نباشد؛ بلکه به منظور بیان دلسوزی و خیرخواهی نیز باشد که دعوت به تقوا لازمه حتمی آن خواهد بود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 144 - 1

1 - دعوت مجدد صالح (ع) از ثمودیان برای رعایت تقوای الهی و پرهیز از گناه

إذ قال لهم أخوهم صلح ألا تتقون .. فاتقوا الله

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 150 - 1

1 - فراخوانی مجدد صالح ثمودیان را برای رعایت تقوای الهی و پرهیز از گناه

إذ قال لهم أخوهم صلح ألا تتقون .. فاتقوا الله وأطيعون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 161 - 2,5

2- سخن دلسوزانه لوط (ع) با قوم خود، در دعوت آنان به تقوا و پرهیز از گناه

إذ قال لهم أخوهم لوط ألا تتقون

وجود لحن مشفقانه در تعبیر «ألا تتقون» (آیا نمی خواهید تقوا پیشه کنید) حکایت از مطلب یاد شده دارد.

5- دعوت به تقوا، محور تبلیغات و هدایت‌گری لوط (ع)

إذ قال لهم أخوهم لوط ألا تتقون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 163 - 1

1 - دعوت مجدد لوط (ع) از قوم خود، برای رعایت تقوای الهی و پرهیز از گناه

إذ قال لهم أخوهم لوط ألا تتقون... فاتقوا الله

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 177 - 3,4

3 - دعوت به تقوا، محور تبلیغات و هدایت گری شعیب پیامبر

إذ قال لهم شعيب ألا تتقون

4 - سخن دلسوزانه شعیب (ع) با مردم ایکه، در دعوت آنان به تقوا و پرهیز از گناه

ص: 196

إذ قال لهم شعيب ألا تتقون

وجود لحن مشفقانه در تعبیر «ألا تتقون» (آیا نمی خواهید تقوایشه کنید) بیانگر مطلب یاد شده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 179 - 1

1 - دعوت مجدد شعيب (ع) از مردم ايکه ، برای رعایت تقوای الهی و پرهیز از گناه

إذ قال لهم شعيب ألا تتقون... فاتقوا الله وأطيعون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 184 - 1

1 - تأکید شعيب (ع) بر رعایت تقوای الهی و پرهیز از مخالفت با آفریدگار

و اتقوا الذی خلقکم

«إتقوا» (مصدر «اتقوا») به معنای ترسیدن و پروا کردن و «جبلّه» مرادف «خلقه» است. بنابراین «والجبلّه الأولین» یا به معنای «والمخلوقات الأولین» است (مصدر به معنای مفعول) و یا به تقدیر «و ذوی الجبلّه الأولین» می باشد. در هر حال مقصود این است که: «اتقوا الذی خلقکم و خلق الأمم قبلکم؛ از آن کس که شما و امت های پیش از شما را آفرید پروا کنید».

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - عنکبوت - 29 - 16 - 2، 1

1 - ابراهیم (ع) فرستاده خداوند برای دعوت قوم اش به عبادت خدا و رعایت تقوا بود .

لقد أرسلنا... و ابرهیم إذ قال لقومه

2 - دعوت به یکتاپرستی و رعایت تقوا ، از اصول تعالیم ابراهیم (ع) بود .

و ابرهیم إذ قال لقومه اعبدوا الله و اتقوه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - لقمان - 31 - 33 - 1

1 - خداوند ، فراخوان مردمان به تقوا و ترس از روز قیامت

يَا أَيُّهَا النَّاسُ اتَّقُوا رَبَّكُمُ وَاخْشَوْا يَوْمًا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - احزاب - 33 - 1 - 3

3 - دعوت از پیامبر (صلی الله علیه و آله) برای رعایت تقوا و پرهیز از تبعیت از کافران ، دعوتی خطیر بود .

يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ اتَّقِ اللَّهَ

منادا، وقتی با «ایها» آورده می شود، یا به خاطر از غفلت بیرون آوردن منادا است و یا به خاطر خطیر بودن ندا، چون درباره پیامبر(صلی الله علیه و آله) غفلت، صادق نیست، به خصوص با توجه به این که از او به «النَّبِيِّ» تعبیر شده است، پس نکته دوم باعث شده است که خطاب به پیامبر، با واژه «ایها» صورت گیرد.

ص: 197

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - احزاب - 33 - 37 - 8,32,9

8 - دعوت پیامبر (صلی الله علیه و آله) از زید بن حارثه، برای رعایت تقوای الهی درباره همسرش زینب

و إذ تقول للذی أنعم الله علیه . . . و اتق الله

9 - سفارش پیامبر (صلی الله علیه و آله) به زید، برای نگهداری همسرش و نیز رعایت تقوای الهی، امری شایسته یاد و یادآوری است.

و إذ تقول للذی أنعم الله علیه . . . و اتق الله

«إذ» متعلق به «أذكر» مقدر است و در نتیجه، نکته یاد شده، از آن فهمیده می شود.

32 - «عن أبي جعفر (ع) . . . ان رسول الله خطب على زيد بن حارثه، زينب بنت جحش . . . فزوجها إياه فمكثت عند زيد ما شاء الله، ثم إنهما تشاجرا في شيء إلى رسول الله . . . فقال زيد: يا رسول الله! تأذن لي في طلاقها فإن فيها كبراً وإنها لتؤذيني بلسانها، فقال رسول الله (صلی الله علیه و آله): اتق الله و أمسك عليك زوجك . . .»

از امام باقر(ع) روایت شده که رسول خدا(صلی الله علیه و آله)، زینب دختر جحش را برای زید خواستگاری کرد . . . و او را به عقد وی در آورد. سپس مدتی را که خدا مقدر کرده بود، زینب، پیش زید بود. آن گاه میان زید و زینب، مشاجره ای رخ داد و هر دو پیش رسول خدا، شکوه بردند. زید گفت: ای رسول خدا! آیا اجازه می دهی او را طلاق بدهم. به خاطر این که او متکبر است و با زبانش مرا اذیت می کند؟ رسول خدا فرمود: از خدا بترس و همسرت را نگه دار...».

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - احزاب - 33 - 55 - 11

11 - همسران پیامبر، وظیفه داشتند که تقوای الهی را رعایت کنند.

و اتقین الله

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - صافات - 37 - 124 - 1,4

1 - الیاس (ع)، قومش را به تقوای پیشگی فراخواند.

إذ قال لقومه ألا تتقون

4 - دعوت به تقوا، در رأس اهداف الیاس (ع) قرار داشت.

إذ قال لقومه ألا تتقون

برداشت یاد شده به دلیل این نکته است که الیاس (ع) در نخستین خطاب خود به مردم، مسأله تقوا را یاد آور شده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 10 - 1

1 - پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، مأمور فراخواندن مؤمنان به تقواییشگی و پرواداشتن از پروردگار

قل يعباد الذين ءامنوا اتقوا ربكم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 198

11- هدف اصلی و نهایی دین ، دعوت مردم به ایمان و تقوا و نه دریافت مال از ایشان

وإن تؤمنوا و تتقوا يؤتكم أجوركم و لا يسئلكم أموالكم

«لایسئلكم أموالکم» می تواند در قبال «إن تؤمنوا و تتقوا» و در مقایسه با آن باشد؛ یعنی، پیام دین، پیام ایمان و تقوا است؛ نه دریافت مال.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - نوح - 71 - 3 - 1

1 - حضرت نوح (ع) ، مردم را به عبادت خدا ، تقوای الهی و اطاعت از خود ، فرا می خواند .

أن اعبدوا الله و اتقوه و اطیعون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - نبأ - 78 - 40 - 6

6 - بشارت و انذار در کنار یکدیگر ، از شیوه های قرآن در دعوت به تقوا و مبارزه با کفر

إن للمتقين مفازًا .. إنا أنذرناكم عذابًا قريبًا

72- دلایل تقوا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - لیل - 92 - 18 - 6

6 - اتفاق ، در صورتی نشان تقوای پیشگی است که به قصد تزکیه نفس و پاک سازی ثروت انجام گیرد .

الأتقی . الذی یؤتی ماله یتزکی

73- رعایت تقوا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - احزاب - 33 - 1 - 8

8 - شایسته است که رهبران دینی ، تقوای الهی را رعایت کرده و از افراد ناشایست ، تبعیت نکنند .

يَأَيُّهَا النَّبِيُّ اتَّقِ اللَّهَ وَلَا تَطْعَمِ الْكُفْرِينَ وَالْمُنْفِقِينَ

اگرچه مخاطب آیه، شخص پیامبر (صلی الله علیه و آله) است، اما فرمان های داده شده، می تواند حکمی کلی برای هر رهبر دینی باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - احزاب - 33 - 7 - 10

ص: 199

10 - رعایت تقوای الهی و اطاعت نکردن از کافران و منافقان ، از جمله پیمان هایی است که خداوند از انبیای خویش گرفته است .

يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ اتَّقِ اللَّهَ وَلَا تَطِعْ .. . وَإِذَا أَخَذْنَا مِنَ النَّبِيِّينَ مِيثَاقَهُمْ

احتمال دارد که «وإذا أخذنا..» عطف جمله به جمله باشد. در این صورت، معنای آیه چنین است: «آنچه به تو - ای پیامبر اسلام! - فرمان داده شده، پیمانی است که از سلف تو نیز گرفته شده است و آن، همانا تقوا و اطاعت نکردن از کافران و منافقان است».

74- زمینه استقامت در تقوا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - فتح - 48 - 26 - 16

16 - آرامش و اطمینان روحی ، زمینه پابندی به اصل تقوا و خویشتن داری *

فَأَنْزَلَ اللَّهُ سَكِينَتَهُ عَلَى رَسُولِهِ وَعَلَى الْمُؤْمِنِينَ وَأَلْزَمَهُمْ كَلِمَةَ التَّقْوَى

نزول سکینه ممکن است مقدمه برخورداری از روح تقوا باشد و تقدم لفظی دلالت بر تقدم معنوی نماید.

75- زمینه بی تقوایی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - حشر - 59 - 18 - 12

12 - احساس اقتدار و ایمنی از آسیب دشمن ، زمینه ساز غفلت و کم تقوایی است . *

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ وَارْتَقُوا لَهُ .. . وَاتَّقُوا اللَّهَ

در آیات پیشین خداوند به مؤمنان اطمینان داد که کافران یهود از این پس، تاب رویارویی مستقیم نخواهند داشت و منافقان هم کاری از پیش نخواهند برد؛ ولی پس از آن اطمینان بخشی، اکنون توصیه به تقوا کرده است. گویی که احساس ایمنی، زمینه غفلت را فراهم می آورد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 1 - 9

9 - انفال و غنایم جنگی ، زمینه لغزش و ابتلای مردم به سوء استفاده و بی تقوایی است .

قُلْ الْأَنْفَالُ لِلَّهِ وَالرَّسُولِ فَاتَّقُوا اللَّهَ

هشدار خداوند با امر به تقوا پس از بیان حکم انفال، حاکی از برداشت فوق است.

76- زمينه تقوا

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

ص: 200

1 - بقره - 2 - 3 - 10، 11

10 - نماز اگر برنامه زندگی نباشد و بدان اهتمام نشود، آدمی را به مرحله تقوا نخواهد رساند .

هدی للمتقين. الذين ... یقیمون الصلوه

11 - انفاق های مقطعی موجب قرار گرفتن آدمی در زمره متقیان، نخواهد شد .

هدی للمتقين . . . و مما رزقنهم ینفقون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 21 - 8

8 - پرستش خداوند، زمینه ساز نیل به تقوایبشگی است .

اعبدوا ربکم . . . لعلکم تتقون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 183 - 6

6 - روزه، زمینه ساز رسیدن آدمی به تقوایبشگی و پرهیز از گناهان است .

کتب علیکم الصیام . . . لعلکم تتقون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 187 - 36

36 - عمل به احکام دین و پایبندی به حدود الهی، زمینه ساز نیل شدن به تقوایبشگی است .

تلك حدود الله فلا تقربوها كذلك یبین الله آياته للناس لعلهم یتقون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 196 - 23

23 - توجه به شدت عقاب الهی، زمینه ساز تقواست .

و اتقوا الله و اعلموا ان الله شدید العقاب

بنابر اینکه «واعلموا...»، به منزله علت برای «واتقوا الله» باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 203 - 8

8 - توجه به قیامت و بازگشت به خدا، زمینه ساز رعایت تقوای الهی

فاذا قضیت مناسککم... واتقوا الله واعلموا انکم الیه تحشرون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 223 - 15

15 - توجه به حضور در دادگاه الهی و ملاقات وی، زمینه ساز رعایت تقوا و حفظ حدود الهی

ص: 201

و اتَّقُوا اللَّهَ و اعلموا انکم ملاقوه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 235 - 13،20

13 - اعتقاد به دانایی خداوند به اسرار انسان ، منشأ پرهیز از مخالفت با قوانین او

و اعلموا انّ الله يعلم ما فی انفسکم فاحذروه

20 - توجه به دانایی خداوند به اسرار درون ، منشأ پرهیز از تیات ناشایسته درونی

و اعلموا انّ الله يعلم ما فی انفسکم فاحذروه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 237 - 6،7،9،12،13،17

6 - پرداخت تمامی مهر به زن ، در صورتی که پیش از آمیزش جنسی طلاق داده شود ، به تقوا نزدیکتر است .

الا ان یعفون او یعفوا .. و ان تعفوا اقرب للتعوی

ظاهر این است که مخاطب در «ان تعفوا ..» به قرینه خطابهای گذشته شوهران باشند. بنابراین جمله «ان تعفوا ...» توصیه ای است به شوهران که در فرض مذکور، تمامی مهر تعیین شده را به همسران پردازند و اگر پرداخته اند، چیزی از آن باز پس نگیرند.

7 - چشمپوشی زن ، شوهر و ولیّ زن از حقوق خویش (مهریه) ، به تقوا نزدیکتر است .

و ان تعفوا اقرب للتعوی

در صورتی که خطاب «ان تعفوا» به کلیّه افراد - اعم از زن و مرد و ولیّ - باشد.

9 - گذشت انسان از حق خویش ، راهی نزدیک برای رسیدن به تقوا

و ان تعفوا اقرب للتعوی

12 - گذشت مالی ، راهی مناسب برای رسیدن به تقوا ، در مسائل خانوادگی

و ان تعفوا اقرب للتعوی

با توجه به مورد آیه که گذشت مالی است و بنابر اینکه مراد از «تقوا» با توجه به مورد، تقوا در مسائل خانوادگی باشد.

13 - نیل به تقوا ، هدف از اعمال خیر

و ان تعفوا اقرب للتقوی

17 - توجه به نظارت خداوند ، زمینه ساز عمل به احکام الهی و کسب تقوا

و ان طَلَقْتُمْوهنَّ . . . ان الله بما تعملون بصیر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 246 - 25

25 - توجه به دانایی گسترده خداوند ، زمینه پرهیز آدمی از ظلم و سرپیچی نسبت به فرمان های الهی

والله علیم بالظالمین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 278 - 14

ص: 202

14 - ایمان ، زمینه دستیابی به تقوای الهی

یا ایها الذین امنوا اتقوا الله

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 283 - 15

15 - توجه به آگاهی فراگیر خداوند به اعمال انسان ، زمینه اجرای احکام الهی و پرهیز از معصیت او

و الله بما تعملون علیم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 50 - 12، 13

12 - تلازم تقوای الهی و اطاعت از رسولان او

فاتقوا الله و اطیعون

13 - تقوای الهی و اطاعت از انبیا ، وظیفه آدمی پس از فرستادن پیامبران از سوی خداوند

و رسولا . . . و جنتکم بایه من ربکم فاتقوا الله و اطیعون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 102 - 4، 9

4 - رعایت تقوای کامل و شایسته و تسلیم همه جانبه در برابر خداوند ، اعتصام و تمسک به اوست .

و من یعتصم بالله . . . اتقوا الله حق تقاته و لا تموتن الا و انتم مسلمون

گویا آیه مورد بحث بیانی است برای شیوه تحقق و عینیت یافتن اعتصام به خداوند.

9 - اطاعت از خدا و یاد و سپاسگزاری از او ، تقوای کامل و شایسته

اتقوا الله حق تقاته

یطاع فلا یعصى و یذکر فلا ینسی و یشکر فلا یکفر.

معانی الاخبار، ص 240، ح 1؛ نورالثقلین، ج 1، ص 376، ح 299.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 103 - 6

6 - نیل به تقوای شایسته و تسلیم کامل در برابر خدا، اعتصام و تمسک به ریسمان الهی است. *

اتَّقُوا اللَّهَ حَقَّ تَقَاتِهِ وَلَا تَمُوتُوا إِلَّا وَأَنْتُمْ مُسْلِمُونَ. وَاعْتَصِمُوا بِحَبْلِ اللَّهِ جَمِيعًا

به نظر می رسد «اعتصموا»، بیانی برای جمله «اتقوا الله حق تقاته» و جمله «ولا تموتن» باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 153 - 26

26 - توجه به دانایی خداوند به جزئیترین اعمال، زمینه ساز پرهیز از رفتار های ناپسند (فرار از جنگ و . . .)

ص: 203

اذ تصعدون و لا تلون . . . و الله خبير بما تعملون

جمله «و الله . . .»، برای ترغیب مخاطبان به پرهیز از اعمال ناپسند و تشویق به اعمال نیکو و خدایسند است که با توجه به مورد آیه، مراد فرار از جنگ و نافرمانی از دستورات نظامی است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 179 - 27

27 - وعده و تضمین پاداش، از روش های قرآن برای تشویق به ایمان و تقوا

و ان تؤمنوا و تتقوا فلکم اجر عظیم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 189 - 3

3 - توجه به مالکیت و فرمانروایی مطلق خداوند، زمینه پرهیز از شکستن میثاق، کتمان حقایق، دین فروشی و خودپسندی

و اذ اخذ الله میثاق الذین اوتوا الکتب لتبینته . . . و لا تکتمونه . . . و اشتروا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 198 - 4، 7

4 - توجه به ربوبیت الهی، زمینه گرایش به تقوا

لکن الذین اتقوا ربهم

7 - توجه به بهشت جاودانه، موجب گرایش به تقوا و فریفته نشدن در برابر بهره های اندک دنیا

متاع قليل . . . لکن الذین اتقوا ربهم لهم جنّات ... خالدین فیها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 200 - 16

16 - ایمان، زمینه شکیبایی در برابر مشکلات و پایداری در مقابل دشمن و حفظ مرزها و رعایت تقواست .

یا ایها الذین امنوا اصبروا و صابروا و رابطوا و اتقوا الله

مخاطب قرار دادن مسلمانان به وصف ایمان و آنگاه امر به شکیبایی و . . . بیانگر آن است که ایمان زمینه تحقق مسائل مطرح شده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 1 - 19

19 - توجه به مراقبت دائمی خداوند، زمینه ساز رعایت تقوای الهی و اهتمام به خویشاوندان

و اتَّقُوا اللَّهَ الَّذِي تَسَاءَلُونَ بِهِ وَالْأَرْحَامَ إِنَّ اللَّهَ كَانَ عَلَيْكُمْ رَقِيبًا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 34 - 39

ص: 204

39 - توجه به علو و عظمت خداوند ، زمینه پرهیز مردان از ستم بر همسران خویش

فلا تبغوا .. ان الله كان علياً كبيراً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 59 - 24

24 - ایمان به خدا و قیامت ، پشتوانه اجرایی احکام اسلام و مایه پرهیز از نافرمانی خدا و رسول (صلی الله علیه و آله)

اطيعوا الله .. ان كنتم تؤمنون بالله و اليوم الآخر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 108 - 12

12 - توجه به احاطه کامل خداوند به اعمال آدمی ، زمینه پرهیز انسان از کار های ناشایست

و كان الله بما يعملون محيطاً

تذکر این معنا که خداوند آگاه و محیط به تمامی اعمال می باشد، برای این منظور است که انسانها با توجه به این حقیقت از اعمال ناشایست پرهیز کنند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 135 - 29

29 - توجه به آگاهی خداوند از اعمال آدمیان ، زمینه اقامه عدل ، پرهیز از شهادت های دروغ و کتمان شهادت

كونوا قومين بالقسط شهداء لله .. فإن الله كان بما تعملون خبيراً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مانده - 5 - 2 - 48

48 - توجه به کیفر سخت الهی ، زمینه ساز تقوای پیشگی و پرهیز از همکاری در گناه

ولا تعاونوا على الاثم و العدوان و اتقوا الله ان الله شديد العقاب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

30 - توجه به حسابرسی سریع خداوند ، زمینه حصول تقوا در انسان

واتقوا الله إن الله سريع الحساب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - یادآوری نعمت ها و پیمان های الهی ، زمینه تقوایشگی است . *

واذكروا نعمه الله .. واتقوا الله

فرمان به یادآوری نعمتها و پیمانهای الهی و سپس امر به تقوا، بیانگر آن است که یاد نعمتها و پیمانهای الهی، نقش مؤثری در نیل

به تقوا دارد.

15 - اعتقاد به علم همه جانبه الهی، زمینه ساز تقوای پیشگی و پرهیز از نادیده گرفتن پیمان های الهی

و اذکروا نعمه الله علیکم و میثقه . . . و اتقوا الله ان الله علیم بذات الصدور

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مانده - 5 - 8 - 14,23

14 - عدالت، حتی نسبت به دشمنان، نزدیکترین راه برای تحصیل تقوا

اعدلوا هو اقرب للتقوی

نزدیکتر بودن عدالت به تقوا، نسبت به سایر طاعات است. یعنی رعایت عدالت از دیگر طاعات برای نیل به تقوا نزدیکتر است، نه اینکه عدالت از بی عدالتی به تقوا نزدیکتر باشد.

23 - اعتقاد به آگاهی خدا از اعمال انسان، زمینه قیام برای خدا، شهادت به قسط، اجرای عدالت و تحصیل تقواست.

کونوا قومین لله شهداء بالقسط . . . و اتقوا الله ان الله خیر بما تعملون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مانده - 5 - 11 - 6

6 - یادآوری و توجه به نعمت های خداوند، زمینه تقوای پیشگی و توکل بر او

اذکروا . . . و اتقوا الله و علی الله فلیتوکل المؤمنون

امر به تقوا و توکل پس از بیان لزوم یاد کردن نعمتها، بیانگر این معناست که یاد کردن نعمتها در نیل به تقوا و توکل بر خدا نقشی مؤثر دارد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مانده - 5 - 35 - 2

2 - ایمان، زمینه تحصیل تقوا

یا ایها الذین ءامنوا اتقوا الله

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - تنها تقوایپیشگان بهره مند از هدایت ها و اندرز های انجیل هستند . *

فیه هدی و نور . . . هدی و موعظه للمتقین

مقتضای جمله «فیه هدی» این است که راه هدایت برای همه انسانها تبیین شده است. بنابراین «هدی للمتقین» می تواند به این معنا باشد که تنها اهل تقوا می توانند از آن هدایتها بهره مند شوند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 100 - 11، 13

11 - تنها صاحبان عقل و خرد از زمینه رعایت تقوا برخوردارند .

ص: 206

فاتقوا الله يا اولى الالباب

علی رغم اینکه همه انسانها وظیفه دار رعایت تقوا هستند خداوند صاحبان خرد را مخاطب قرار داد تا به این نکته اشاره فرماید که تنها اهل خرد و اندیشه زمینه رعایت تقوا و پرهیز از خبیثها و گرایش به پاکیها را دارا هستند.

13 - تقوا و پرهیزگاری همسو و هماهنگ با تیزهوشی و خردمندی

فاتقوا الله يا اولى الالباب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مانده - 5 - 109 - 6

6 - یاد قیامت و صحنه های بررسی اعمال در آن ، زمینه ساز رعایت تقوا و ترس از خداوند

واتقوا الله .. یوم یجمع الله الرسل

چنانچه «یوم» مفعول برای «اذکروا» باشد، جمله «اذکروا یوم ..» پس از «اتقوا الله» می تواند اشاره به علتی از علل لزوم تقوا و ترس از خدا داشته باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مانده - 5 - 112 - 12

12 - ایمان به خداوند مستلزم تقواییبشگی و پرهیز از اندیشه های ناصواب درباره اوست

اتقوا الله ان کنتم مؤمنین

تردید حواریون در توانمندی خداوند که از جمله «هل یستطیع» استفاده می شود می تواند قرینه باشد بر اینکه مراد از ایمان در «ان کنتم مؤمنین» ایمان به خداست.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 153 - 15

15 - نیل به تقوا در گرو عمل به احکام دین و پرهیز از قوانین غیر الهی است.

ذلکم وصیکم به لعلکم تتقون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - نوح (ع)، وظیفه دار ترساندن مردم از عذاب های الهی و فراهم آوردن زمینه های تقوایی برای آنان با تبلیغ معارف دین

آن جاءکم ذکر من ربکم علی رجل منکم لینذرکم ولتتقوا

12 - پذیرش معارف دین و باور به اندرز های پیامبران، زمینه ساز گرایش به تقوا و پرهیزگاری است.

لینذرکم ولتتقوا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 96 - 6

6 - بهره گیری از تمایل مردم به رفاه و آسایش دنیوی و بهبود وضع اقتصادی، از روش های قرآن برای هدایت آنان به ایمان و

ص: 207

تقواست .

و لو أن أهل القرى ءامنوا و اتقوا لفتحنا عليهم بركت من السماء و الأرض

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 97 - 5

5 - توجه جوامع بشری به فرجام شوم تکذیب کنندگان انبیا ، زمینه ساز نگرانی ایشان در ابتلا به عذاب الهی و مایه گرایش آنان به ایمان و تقواست .

و لو أن أهل القرى . . . أفامن أهل القرى أن یأتیهم بأسنا

جمله «أفامن . . .» عطف بر جمله «فاخذنهم بما كانوا یکسبون» است. یعنی آیا اقوام و ملت‌های کفرپیشه پس از آگاهی به سرنوشت شوم تکذیب کنندگان انبیا، باز هم عذاب الهی را انکار می کنند و خویشان را از گرفتار آمدن به آن مصون می پندارند؟

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 98 - 6

6 - زندگانی دنیا بدون پایگذاری آن بر مبنای ایمان و تقوا ، بازیچه ای بیش نیست .

أن یأتیهم بأسنا ضحی و هم یلعبون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 52 - 11، 9

9 - باور به توانمندی خدا و شدت کیفر های وی زمینه ساز پرهیز آدمی از کفرورزی و ارتکاب گناه

فأخذهم الله بذنوبهم إن الله قوی شدید العقاب

هدف از توصیف خداوند با جمله «إن الله . . .» پس از بیان مؤاخذه کفرپیشگان گنهکار این است که انسانها با باور به نیرومندی خدا و شدید العقاب بودن وی، از مخالفت با وی بپرهیزند و رو به کفر و گناه نیاورند.

11 - توجه به سنت الهی در مجازات کافران و گناهکاران ، زمینه ساز پرهیز از کفرورزی و ارتکاب گناه

كذاب ءال فرعون . . . إن الله قوی شدید العقاب

هدف از بیان مؤاخذه کافران و گنهکاران هشدار می است به انسانها تا با توجه به آن در مسیر ایمان و ترک گناه قرار گیرند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - یونس - 10 - 31 - 17

17 - اعتقاد به رازقیت ، حاکمیت ، حیات بخشی و تدبیر مطلق خدا نسبت به امور جهان ، مقتضی تقوایبشگی است .

قل من یرزقکم . . . فسیقولون اللّٰه فقل أفلاتتقون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 2 - 16

16 - اعتقاد به یگانگی خداوند ، زمینه ساز تقوایبشگی و ترس و پروا داشتن از او

أن أنذروا أنه لا إله إلا أنا فاتقون

ص: 208

فاء در «فاتقون» فای تفریع است. بنابراین این مطلب به دست می آید که: اگر کسی به توحید و یگانگی خداوند معتقد شد، به دنبال آن زمینه تقوای پیشگی برای او حاصل می گردد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 113 - 14، 9، 7

7 - پیدایش روحیه تقوا در انسان ، از اهداف نزول قرآن

آنزله . . . لعلهم یتقون

9 - ایجاد روحیه تقوا در آدمی ، نیازمند به کارگیری هشدارها و وعیدها است .

و صرّفنا فیہ من الوعد لعلهم یتقون

14 - تشریح حوادث قیامت و آینده مجرمان ، زمینه ساز پیدایش تقوا و رفع غفلت از انسان

و کذلک آنزله . . . لعلهم یتقون او یحدث لهم ذکرًا

حرف «کاف» در «کذلک» برای تشبیه است و آیات گذشته را نمونه ای از نزول آیات الهی برای ایجاد تقوا و تذکر، معرفی می کند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 132 - 20

20 - اقامه نماز ، موجب فراهم آمدن زمینه های تقوا است .

والعقبه للتقوی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - حج - 22 - 1 - 4

4 - اعتقاد به ربوبیت خدا ، مقتضی رعایت تقوا و پرهیز از نافرمانی او

اتّقوا ربکم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 110 - 2

2- نقش اخلاص مبلغان دینی، در گرایش مردم به تقوا و پیروی از حق

و ما أسئلكم عليه من أجر . . . فاتقوا الله و أطيعون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 146 - 4

4- توجه به ناپایداری رفاه و امنیت، زمینه ساز گرایش به تقوا و پیروی از انبیا

فاتقوا الله و أطيعون . . . أتتركون فی ما ههنا ءامنین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 209

2- برخورداری از موهبت های طبیعی و نعمت های خدادادی ، مقتضی تقوای پیشگی و سرپیچی نکردن از فرمان های خدا و رسول او .

فی جنّات و عیون . و زروع ... و تحتون من الجبال بیوتاً فرهین . فاتّقوا الله و

تقریح «فاتّقوا...» بر آیات پیش بیانگر مطلب یاد شده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2- توجه به مقام والای آفریدگار ، زمینه ساز تقوای پیشگی و پرهیز از مخالفت با او

واتّقوا الذی خلقکم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8- توجه به سختی های قیامت ، برانگیزاننده آدمی به تحصیل تقوا است .

اتّقوا ربّکم و اخشوا یوماً

فراخوانی به ترس از قیامت، پس از دعوت به تقوا، می تواند به منظور این نکته باشد که ترس از قیامت، در کسب تقوا به عنوان توشه ای برای آخرت، تأثیر دارد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7- قرار گرفتن در صفوف مؤمنان ، مقتضی تقوا و استوارگویی است .

یا ایّها الذین ءامنوا اتّقوا الله و قولوا قولاً سدیداً

تکرار خطاب «یا ایّها الذین آمنوا» می تواند به منظور تشویق و ترغیب ایمان آورندگان به اجرای فرمان به تقوا و استوارگویی باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - تقوای پیشگی و پروا داشتن از خداوند ، از مقتضیات ایمان و از نشانه های مؤمنان راستین است .

یعباد الذین ءامنوا اتقوا ربکم

مخاطب قرار گرفتن مؤمنان و توصیه به آنان مبنی بر رعایت تقوای الهی، می تواند گویای حقیقت یاد شده باشد.

4 - اعتقاد به ربوبیت خدا ، مقتضی تقوای پیشگی و پروا داشتن از او است .

اتقوا ربکم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 16 - 12

12 - اخطار ها و تهدید های خداوند ، در راستای ایجاد روح تقوا و پروا پیشگی در انسان ها است .

ص: 210

ذَلِك يَخَوْفُ اللّٰهَ بِهٖ عِبَادَهٗ يَعْجَادُ فَاتَّقُوْنَ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 20 - 3

3- ربوبیت الهی ، مقتضی تقوایبشگی و پرهیزکاری است .

لکن الذین اتقوا ربهم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 28 - 10، 9، 8

8- تأثیر پذیری از قرآن و پدید آوردن روح تقوایبشگی در سایه تعلیم آن ، در گرو وجود زمینه های لازم و شایستگی های بایسته است .

قرءاناً .. لعلهم يتقون

9- بیداری و روح پندپذیری ، زمینه ساز تقوایبشگی است .

لعلهم يتذكرون ... لعلهم يتقون

برداشت یاد شده از تقدم ذکرى تذکر بر تقوایبشگی به دست می آید.

10- بیداری ، پندپذیری و دستیابی به تقوایبشگی ، برای تمامی انسان ها - از همه طیف های فکری و اجتماعی - میسر و ممکن است .

لقد ضربنا للناس فی هذا القرآن من کلّ مثل لعلهم يتذكرون ... لعلهم يتقون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 73 - 2

2- اعتقاد به ربوبیت الهی ، مقتضی تقوایبشگی است .

اتقوا ربهم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - محمد - 47 - 17 - 3

3- قرآن ، کتاب هدایت و مایه تقوا برای حق پذیران *

و الذین اهدوا زادهم هدی و ءاتیهم تقویهم

ممکن است گفته شود: فاعل «زاد» قرآن است که به قرینه «یستمع إلیک» از آیه قبل استفاده می شود؛ زیرا عمده و اساس سخنان پیامبر (صلی الله علیه و آله) قرائت آیات وحی است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - حجرات - 49 - 1 - 10

10 - توجه به شنوایی و آگاهی خداوند ، مستلزم رعایت تقوا و سبقت نگرفتن بر حکم خدا و رسول

لا تقدّموا... و اتقوا الله إنّ الله سمیع علیم

ص: 211

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - حشر - 59 - 7 - 18

18 - توجه به کیفر های شدید الهی ، زمینه ساز گرایش به تقوا و عدم مخالفت با خدا و رسول او

و ما اتيكم الرسول .. و اتقوا الله إنّ الله شديد العقاب

از این که خداوند پس از «اتقوا الله» شدت عقاب خویش را یاد آور شده است؛ نکته بالا استفاده می شود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - حشر - 59 - 18 - 16، 2

2 - ایمان ، مقتضی رعایت تقوا و پرهیز از مخالفت با خداوند

يأيتها الذين ءامنوا اتقوا الله

از این که خداوند، مؤمنان را با وصف ایمان مورد دعوت قرار داده است، مطلب بالا استفاده می شود.

16 - توجه به آگاهی همه جانبه خداوند به اعمال ، زمینه ساز گرایش آدمی به تقوا

و اتقوا الله إنّ الله خبير بما تعملون

«إنّ الله خبير..» در مقام تعلیل و بیانگر علت لزوم تقوا است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - حشر - 59 - 19 - 3

3 - لازمه تقوا ، به یاد داشتن خداوند و قرار نگرفتن در زمره خدافراموشان است .

اتقوا الله .. و لاتكونوا كالذين نسوا الله

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - ممتحنه - 60 - 11 - 4

4 - ایمان به خدا ، مستلزم رعایت تقوا و پرهیز از مخالفت با او

و اتقوا الله الذي أنتم به مؤمنون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - تغابن - 64 - 18 - 1

1 - سپاسداری، بردباری، آگاهی از نهان و آشکار، عزت و حکمت خداوند، مقتضی تقوایبشگی، حرف شنوی، فرمان بری و انفاق در راه او است.

فَاتَّقُوا اللَّهَ .. اسْمَعُوا وَأَطِيعُوا وَأَنْفَقُوا ... وَاللَّهُ شَكُورٌ حَلِيمٌ ... العزیز الح

برخی از مفسران، بر این عقیده اند که میان ذکر اوصاف خداوند در دو آیه پایانی، با فرمان الهی به تقوایبشگی، فرمان بری و انفاق، ارتباط وجود دارد. این مطلب می تواند اشاره به برداشت یاد شده باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 212

8 - ایمان به ربوبیت الهی ، مقتضی تقوای پیشگی و خداترسی است .

وَاتَّقُوا اللَّهَ رَبِّكُمْ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - خردورزی ، مقتضی تقوای پیشگی و خداترسی است .

فَاتَّقُوا اللَّهَ يَا أُولِي الْأَلْبَابِ

مطلب یاد شده، از مخاطب قرار گرفتن صاحبان خرد به دست می آید.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - شناخت پلیدی ها ، زمینه آشنایی با راه های گریز از آنها است .

فَأَلْهَمَهَا فُجُورَهَا وَتَقْوِيهَا

تقدیم «فجورها»، بیانگر نکته یاد شده است.

77- زمینه دعوت به تقوا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - دعوت به تقوا لازمه اخوت و برادری راستین

إِذْ قَالَ لَهُمُ أَخُوهُمْ نُوحٌ أَلَا تَتَّقُونَ

برداشت یاد شده بدان احتمال است که قید «أَخَوْت» نه صرفاً از جهت انتساب نژادی؛ بلکه به منظور بیان دلسوزی و خیرخواهی نیز باشد؛ که در این صورت ذکر دعوت به تقوا پس از آن، بیانگر ارتباط حتمی میان تقوا و اخوت است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - دعوت به تقوا، لازمه اخوت و برادری راستین

إذ قال لهم أخوهم لوط ألا تتقون

برداشت یاد شده بدان احتمال است که اطلاق «أخ» نه صرفاً از جهت انتساب نژادی باشد؛ بلکه به منظور بیان دلسوزی و خیرخواهی نیز باشد که دعوت به تقوا لازمه حتمی آن خواهد بود.

ص: 213

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 115 - 9,10

9 - ایمان به خدا و روز واپسین و عمل صالح ، موجب نیل آدمی به تقوای پیشگی *

امّه قائمه . . . یؤمنون بالله و الیوم الاخر ... و الله علیم بالمتّقین

تعبیر از مؤمنانِ آمر به معروف و .. به متّقیان یا به جهت این است که دارندگان صفات یاد شده تقوای پیشه هستند، و یا آن صفات موجب نیل آدمی به تقوای پیشگی است.

10 - توجه به دانایی گسترده و همواره خداوند ، برانگیزنده آدمی به سوی اعمال خیر و رعایت تقوای الهی

و ما یفعلوا من خیر فلن یکفروه و الله علیم بالمتّقین

به نظر می رسد هدف از تذکر به دانایی خدا و اعمال نیک و پاداش دهی به آن، برای تشویق و ترغیب به آن اعمال نیک باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 133 - 18

18 - نیل به تقوا ، در گرو اطاعت از خدا و رسول (صلی الله علیه و آله) و فراهم آوردن زمینه آموزش گناهان

و اطیعوا الله و الرسول . . . و سارعوا الی مغفره من ربکم و جنّه ... اعدتّ للمتّ

معنای اینکه به سوی بهشت متّقیان بشتابید، این است که از زمره متّقیان شوید و مخاطبین این دعوت کسانی هستند که به اطاعت از خدا و رسول (صلی الله علیه و آله) و فراهم ساختن موجبات آموزش، فراخوانده شدند. بنابراین از زمره اهل تقوا شدن به این است که از خدا و رسول او پیروی کرده و کاری کنند که گناهشان آمرزیده شود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 138 - 6

6 - جهانگردی و تأمل در سرنوشت شوم گذشتگان ، زمینه ای برای پرهیز از تکذیب دین خداوند

فسیروا فی الارض فانظروا کیف کان عاقبه المکذّبین. هذا بیان للتّاس

اگر «هذا» اشاره به مطالب آیه قبل باشد، متعلق کلمه «بیان» چنین خواهد بود: هذا بیان للتّاس لئلا یرتکبوا الذی ارتکبوه. یعنی مشاهده

سرنوشت تکذیب کنندگان، روشنگر مردم است به اینکه مانند گذشتگان، آیات الهی را تکذیب نکنند.

79- زیرکی و تقوا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 100 - 13

13 - تقوا و پرهیزگاری همسو و هماهنگ با تیزهوشی و خردمندی

فاتقوا الله يا ولي الالب

ص: 214

80- سرزنش ممانعت از مبلغان تقوا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - علق - 96 - 12 - 1

1 - بازداشتن تبلیغ کنندگان تقوا، از امر کردن مردم به آن، شگفت آور و نکوهیده است.

أو أمر بالتَّقوی

81- سرزنش نهی از تقوا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - علق - 96 - 12 - 7

7 - احتمال تلاش نمازگزار برای تبلیغ تقوا، نهی او را از نماز، شگفت آورتر و نکوهیده تر می سازد.

أرءیت الذی ینهی . عبداً إذا صلّى . أرءیت إن ... أمر بالتَّقوی

82- شخصیت مبلغان تقوا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - علق - 96 - 19 - 5

5 - مخالفان نماز و تکذیب گران دین، حقّ دستور دادن به نمازگزاران هدایت پیشه و ترویج کننده تقوا را ندارند.

ینهی . عبداً إذا صلّى ... کذب و تولّى ... کلاً لاتطعه

83- شرایط تقوا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 4 - 9

9 - هر انسانی - چه از اهل کتاب و چه از غیر ایشان - در صورتی که به ارکان اعتقادی و عملی دین اسلام پایبند باشد، از زمره تقوای پیشگان است.

الذین یؤمنون بالغیب . . . و ما انزل من قبلک

روشن است که مجموعه صفات یاد شده در آیه سه و چهار، ویژگیهای متقین است. بنابراین تکرار «الذین» به منظور تقسیم اهل تقوا به دو گروه نیست، بلکه - چنان که برخی از مفسران گفته اند - تکرار «الذین» اشاره به این است که دارندگان این صفات، تقوا پیشه هستند؛ چه پیش از آن به دیگر کتابهای آسمانی مؤمن بوده باشند، همانند: یهود و نصارا؛ یا چنین نباشند مانند: اعراب جاهلی.

ص: 215

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 63 - 12

12 - صلابت و جدیت انسان در دینداری ، شرط اساسی برای رسیدن به مرحله تقوای پیشگی است .

خذوا ماء اتینکم بقره .. لعلکم تتقون

برداشت فوق از قید «بقره» استفاده شده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - حشر - 59 - 18 - 6

6 - محاسبه اعمال و مراقبت بر آن ، لازمه تقوا است .

اتَّقُوا اللَّهَ وَ لَتَنْظُرَ نَفْسٌ مَّا قَدَّمَتْ لِغَدٍ وَ اتَّقُوا اللَّهَ

84- شگفتی ممانعت از مبلغان تقوا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - علق - 96 - 12 - 1

1 - بازداشتن تبلیغ کنندگان تقوا ، از امر کردن مردم به آن ، شگفت آور و نکوهیده است .

أَوْ أَمَرَ بِالتَّقْوَى

85- شگفتی نهی از تقوا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - علق - 96 - 12 - 7

7 - احتمال تلاش نمازگزار برای تبلیغ تقوا ، نهی او را از نماز ، شگفت آورتر و نکوهیده تر می سازد .

أَرَأَيْتَ الذِّی یَنْهَى . عَبْدًا إِذَا صَلَّى . أَرَأَيْتَ إِنْ ... أَمَرَ بِالتَّقْوَى

86- شناخت تقوا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - شناخت پلیدی ها ، ضروری تر از آشنایی با راه های پرهیزگاری است .

فألهمها فجورها و تقویها

ص: 216

87- عوامل تقوا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 3 - 14

14 - ایمان بدون عمل و عمل من های ایمان ، آدمی را به مرحله تقوا نخواهد رساند .

هَدَىٰ لِلْمُتَّقِينَ. الَّذِينَ يُؤْمِنُونَ ... يَنْفِقُونَ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 63 - 10

10 - نیل انسان ها به تقوا و پرهیزشان از عقاید ناصواب و اعمال ناروا ، از اهداف نزول کتاب های آسمانی است .

خُذُوا مَاءَ تِينِكُمْ بَقْوَةً وَادْكُرُوا مَا فِيهِ لَعَلَّكُمْ تَتَّقُونَ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 1 - 2

2 - آفرینش انسان و تدبیر امور او به دست خداوند ، مقتضی تقوا و پروا از اوست .

اتَّقُوا رَبَّكُمُ الَّذِي خَلَقَكُمْ

جمله «الَّذِي خَلَقَكُمْ .. .»، صفت برای «رَبِّكُمْ» و اشاره به علت لزوم رعایت تقواست. یعنی چون شما را خلق کرد و امور شما را تدبیر نمود، لازم است تقوا داشته باشید و احکام او را انجام دهید.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 57 - 14

14 - ایمان ، مستلزم تقوای پیشگی و پروا از خداوند

و اتَّقُوا اللَّهَ ان كنتم مؤمنين

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 72 - 6

6- باور به اینکه حشر آدمی تنها به سوی خداست، برانگیزاننده او به تسلیم در برابر خداوند و پروا از اوست.

و أمرنا لنسلم لرب . . . و اتقوه و هو الذی إلیه تحشرون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 171 - 10

10 - صلابت و جدیت انسان در دینداری ، رساننده وی به تقوا و دورسازنده وی از کردار های نارواست .

خذوا ماء اتینکم بقوه . . . لعلکم تتقون

ص: 217

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 119 - 3

3 - ایمان به خداوند و پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، مستلزم رعایت تقوای الهی است .

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 16 - 13

13 - اعتقاد به قیامت و عذاب دوزخ ، سبب ترس از خدا و تقوای پیشگی

لهم من فوقهم ظلل من النار . . . ذلك يخوف الله به عباده يعباد فاتقون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - ذاریات - 51 - 15 - 4

4 - تقوا ، تبلور ایمان و اعتقاد به قیامت

إنّ المتقين في جنّات و عیون

از این که برای اهل ایمان تنها وصف تقوا آورده شده است، روشن می شود که تقوا، تبلور ایمان به وحی و اعتقاد به قیامت است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - مجادله - 58 - 9 - 9

9 - اعتقاد به قیامت و توجه داشتن به کیفر و پاداش الهی در آن ، موجب تقویت روح تقوای پیشگی در انسان

و اتّقوا الله الذی إلیه تحشرون

یادآوری حشر انسان ها در قیامت - پس از توصیه به تقوا - می تواند بیانگر مطلب یاد شده باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - حشر - 59 - 18 - 10

10 - محاسبه اعمال و مراقبت بر کردار ، هم ریشه در تقوا دارد و هم روحیه تقوا را رشد داده ، شکوفا می سازد .

و لتنظر نفس . . . و اتقوا الله

از قرار گرفتن عبارت «و لتنظر. . .» در میان دو «اتقوا الله»، استفاده می شود که محاسبه نفس از یک سو، متکی به تقوا است و از سوی دیگر عامل شکوفایی و تکامل آن می باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - مدثر - 74 - 56 - 6

6 - شناخت خداوند ، موجب تقوای پیشگی و پروا داشتن از او است .

هو أهل التقوی

برداشت یاد شده، از معرفی شدن خداوند به «أهل تقوا»، استفاده می شود.

ص: 218

88- فرجام بی تقوایی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - محمد - 47 - 15 - 20

20- بی تقوایی و هواپرستی ، منتهی به خلود در آتش دوزخ

زین له سوء عمله و اتبعوا أهواءهم . . . هو خلد فی النار

89- فضیلت تقوا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 278 - 2

2 - تقوای الهی ، مرتبه ای بالاتر از ایمان

یا ایها الذین امنوا اتقوا الله

از اینکه به مؤمنان امر به تقوا شده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 102 - 3

3 - تقوای کامل و شایسته ، مرتبه ای برتر از ایمان

یا ایها الذین امنوا اتقوا الله حق تقاته

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 198 - 18

18 - ارزشمندی تقوا و نیکوکاری و مقام والای پرهیزکاران و نیکوکاران

لکن الذین اتقوا ربهم . . . و ما عند الله خیر للابرار

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 35 - 4

4 - تقوا، مرتبه ای بالاتر از ایمان

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ

ص: 219

90- فلسفه تقوا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 100 - 19

19 - نیل انسان ها به فلاح و رستگاری از جمله اهداف امر الهی به تقوای پیشگی است .

فاتقوا الله یا ولی الالب لب لعلکم تفلحون

91- کافران و تقوا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 134 - 1

1 - نیل به سعادت دنیا با ترک ایمان و تقوا، پندار باطل کفرپیشگان بی تقوا

من کان یرید . . . فعند الله ثواب الدنيا و الآخرة

خداوند پس از سفارش به تقوا و ترک کفر (وصینا . . . ان اتقوا الله)، پاره ای از زیانهای کفرپیشگی و بی تقوایی را برشمرد و با این آیه به علتی از علل گرایش به کفر و بی تقوایی، یعنی توهم رسیدن به سعادت دنیا، اشاره می کند.

92- کیفر بی تقوایان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 115 - 4

4 - اضلال، از کیفر های الهی برای بی تقوایان

ما کان الله لیضل . . . حتی یبین لهم ما یتقون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - حشر - 59 - 7 - 17

17 - بی تقوایان و مخالفت کنندگان با پیامبر (صلی الله علیه و آله)، دارای کیفری شدید

و ما اذیتکم الرسول فخذوه . . . و اتقوا الله ان الله شدید العقاب

93- کیفر مخالفان تقوا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - علق - 96 - 15 - 7

7- گرفتن موهای بالای پیشانی تکذیب گران دین و کشاندن ذلیلانه آنان به سوی آتش ، کیفر مخالفت آنها با نماز ، هدایت و تقوا

ص: 220

ینہی . عبدًا إذا صلَّى ... لئن لم ينته لنسفعا بالناصیه

«ناصیه» به معنای انتهای رستنگاه مو از قسمت جلو سر است، ریشه این کلمه بر «علو» دلالت دارد و چون رستنگاه ناصیه در قسمت بالای سر است، این نام را بر آن نهاده اند (مقایس اللغه). قسمت جلو سر را نیز «ناصیه» گویند (تاج العروس). «نسفعن» - که «نون تأکید» آن به صورت تنوین نوشته می شود - یعنی، چنگ می زنیم و می کشانیم و ممکن است به معنای «سیاه می کنیم»، «نشانه می گذاریم» یا «به خواری می کشانیم» باشد. (برگرفته از قاموس)

94- کيفر مخالفت با تقوا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - علق - 96 - 15 - 9

9 - سیه رویی و ثبت نشانه دروغ گویی و گناه کاری بر پیشانی تکذیب گران دین ، کيفر مخالفت آنان با نماز ، هدایت و تقوا

لنسفعا بالناصیه

برداشت یاد شده، ناظر به معانی گوناگونی است که برای «سفع» در توضیح برداشت هفتم ذکر شد. وصف های «کاذبه» و «خاطئه» (در آیه بعد)، مشخصات نشانه را بیان کرده است.

95- گمراهی بی تقوایان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 115 - 4

4 - اضلال ، از کيفر های الهی برای بی تقوایان

ما كان الله ليضل ... حتى يبين لهم ما يتقون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 202 - 3, 6

2 - شیاطین ، بی تقوایان را به گمراهی می کشانند و آنان را در ضلالت فرو می برند .

و إخوانهم يمدونهم في الغي

ضمير فاعلی در «یمدونهم» به شیاطین برمی گردد و ضمیر مفعولی به «إخوان»، یعنی «و إخوان الشیاطین یمدهم الشیاطین فی الغی». «مد» (مصدر یمدون) به معنای کشیدن است و آوردن «فی» به جای «إلی» برای رساندن این معناست که شیطان بی تقوایان را به عمق

گمراهی می برد.

3 - شیطان پس از گمراه ساختن بی تقوایان آنان را در راه نمی کند و همچنان در منجلاب گمراهی نگه می دارد.

ثم لایقصرن

برداشت فوق مبتنی بر این است که ضمیر در «لایقصرن» به شیطان بازگردانده شود. «اقصار» (مصدر یقصرن) به معنای دست برداشتن است.

ص: 221

6- پافشاری مشرکان و بی تقوایان پیرو شیطان به گمراهی خویش

ثم لا يقصرون

برداشت فوق بر این اساس است که ضمیر در «لا يقصرون» به مشرکان و بی تقوایان برگردانده شود.

96- لباس تقوا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5- اعراف - 7 - 27 - 11

11 - شیطان در صدد برملا ساختن زشتیهای آدمیان و کندن لباس تقوای ایشان است.

ينزع عنهما لباسهما ليريهما سوءتهما

هشدار به فریبکاری شیطان و مطرح کردن برهنه سازی آدم و حوا پس از بیان ارزش برتر لباس تقوا، بیدارباشی است به آدمیان که شیطان در تلاش است تا جامه تقوا را از اندام و قلب و روح آنان به درآورد.

97- مانعان از تقوا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - علق - 96 - 13 - 3

3 - تکذیب گران دین و اعراض کنندگان از آن ، بازدارنده مردم از نماز و هدایت و امر به تقوا

أرءيت الذي ينهى . عبداً إذا صلى . أرءيت إن كان على الهدى . أو أمر بالتقوى . أرءيت

98- مبلغان تقوا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - علق - 96 - 12 - 2

2 - پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، اهل تقوا و توصیه کننده دیگران به آن

أو أمر بالتقوى

99- محرومیت از تقوا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 36 - 7

7 - امکانات مادی مردم محروم از ایمان، تقوا و جهاد، بی تأثیر در تأمین فلاح و رستگاری ایشان

ص: 222

اتقوا الله .. لعلكم تفلحون. إن الذين كفروا لو أن لهم ما فى الارض

100- محمد (صلی الله علیه و آله) و تقوا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - احزاب - 33 - 1 - 1

1 - پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، مأمور به رعایت تقوای الهی بود .

يَأَيُّهَا النَّبِيُّ اتَّقِ اللَّهَ

101- مراتب تقوا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 102 - 3

3 - تقوای کامل و شایسته ، مرتبه ای برتر از ایمان

يا ايها الذين امنوا اتقوا الله حق تقاته

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 93 - 16، 17، 8، 6

6 - توهم حرمت بهره گیری مؤمنان از انواع خوراکی ها و نوشیدنی ها و گمان ناسازگاری آن با مراحل تقوا و ایمان ، توهم و گمانی واهی و نادرست .

ليس على الذين ءامنوا و عملوا الصلحت جناح فيما طعموا

برداشت فوق بر این اساس است که آیه مورد بحث تکمیل و توضیحی برای آیه 87 از همین سوره باشد.

8 - ایمان ، تقوا و عمل صالح ، دارای درجات و مراحل مختلف

ليس على الذين ءامنوا و عملوا الصلحت .. ثم اتقوا و ءامنوا ثم اتقوا

تکرار «اتقوا» و «ءامنوا» و «عملوا الصلحت» می تواند حکایت از مراحل تقوا، ایمان و عمل صالح داشته باشد.

16 - رسیدن به مقام محسنین در گرو گذر از مراحل ایمان و تقوا

إذا ما اتقوا .. ثم اتقوا واحسنوا والله يحب المحسنين

17 - برخوردار شدن آدمی از صفت احسان ، نشانه نیل او به برترین مرحله تقواست

ثم اتقوا واحسنوا

چنانچه تکرار «اتقوا» ناظر به مراحل تقوا باشد، سخن از احسان پس از آخرین مرحله آن حاکی از نایل شدن واجدان آخرین مرحله تقوا به مقام محسنین است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 223

15 - درجات معرفت، ایمان و تقوا، مؤثر در انگیزه و نحوه نیایش به درگاه الهی و درخواست از او

هل يستطيع ربك... وءايه منك و ارزقنا

مقایسه سخنان مؤدبانه عیسی (ع) با سخنان ناشایست حواریون در تقاضای مائده، رسای به این است که انگیزه آدمی و نحوه نیایش وی به درگاه خدا برخاسته از درجات ایمان و معرفت اوست.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - فرقان - 25 - 74 - 14

14 - رسیدن به اوج مرتبه تقوایشگی، از اوصاف بندگان خالص خدا

و اجعلنا للمتقين إماماً

درخواست الگو و مقتدای تقوایشگان شدن از سوی عباد الرحمن - که خود از ایمان و تقوای بالایی برخوردارند - حاکی از آن است که آنان خواستار بالاترین مرتبه تقوایشگی اند، تا برای الگو و مقتدا شدن دیگر تقوایشگان، شایسته باشند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 73 - 7

7 - تقوا، دارای مراتب مختلف و تقوایشگان برخوردار از جایگاه های گوناگون در بهشت

و سيق... إلى الجنة زمراً حتى إذا جاءوها و فتحت أبوابها

تقسیم شدن تقوایشگان به چند دسته و گروه (زمراً) و نیز ورود آنان از درب های گوناگون بهشت، می تواند بیانگر حقیقت یاد شده باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - محمد - 47 - 17 - 9

9 - ازدیاد تقوای مؤمن، همپایه ازدیاد هدایت و ایمان او است. *

زادهم هدى و آتیههم تقویهم

بدان احتمال که تکرار ضمیر «هم» در آیه شریفه، اشاره به این داشته باشد که مؤمن همراه با افزایش هدایت، از تقوایی مناسب با آن مقام برخوردار می شود. و چه بسا اضافه «تقوا» به «هم» اشاره بدین نکته داشته باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - حجرات - 49 - 13 - 16، 12

12 - تقوا، دارای درجات و مراتب مختلف

إِنَّ أَكْرَمَكُمْ عِنْدَ اللَّهِ أَتْقَىكُمْ

16 - آگاهی خداوند، به میزان تقوا و کرامت انسان ها

إِنَّ أَكْرَمَكُمْ عِنْدَ اللَّهِ أَتْقَىكُمْ إِنَّ اللَّهَ عَلِيمٌ خَبِيرٌ

با توجه به ارتباط «إِنَّ اللَّهَ..» با «إِنَّ أَكْرَمَكُمْ...»، برداشت بالا به دست می آید.

ص: 224

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - تغابن - 64 - 16 - 3

3 - تقوا، دارای مراتب شدید و ضعیف است .

فَاتَّقُوا اللَّهَ مَا اسْتَطَعْتُمْ

توصیه به رعایت تقوا به اندازه توانایی، حکایت از آن دارد که تقوا دارای مراتبی است؛ زیرا توانایی افراد بشر دارای مراتب شدید و ضعیف است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - طلاق - 65 - 10 - 6

6 - تقوا و خداترسی، دارای درجات و مراتب گوناگون است .

فَاتَّقُوا اللَّهَ يَا أُولِي الْأَلْبَابِ الَّذِينَ ءَامَنُوا

توصیه به تقوای پیشگی - در حالی که مؤمنان به خاطر ایمان به خدا، تقوای الهی را کم و بیش رعایت می کنند - می تواند بیانگر برداشت یاد شده باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - نبا - 78 - 36 - 8

8 - پاداش و عطا های خداوند به بهشتیان، دارای نظم و حسابی خاص و مناسب با درجات تقوای آنان است .

إِنَّ لِلْمُتَّقِينَ .. عَطَاءً حِسَابًا

چنانچه «حساب» به معنای اسم مفعول (محاسبه شده) باشد، مراد از جزاء حساب شده، جزائی است که با میزان اعمال تقوای پیشگان مناسب باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - لیل - 92 - 17 - 1

1 - کسانی که از همه باتقواتر و دارای مراقبت بیشتراند، از آتش دوزخ دور گردانده خواهند شد .

وَسَيُجَنَّبُهَا الْأَتْقَى

«جَنَّبْتُ»؛ یعنی، دور ساختم (مفردات) و باب تفعیل آن، برای مبالغه است. بنابراین «یُجَنَّبُ»؛ یعنی، به طور کامل دور نگه داشته می شود.

102- مراد از کلمه تقوا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - فتح - 48 - 26 - 23

23 - « عن جمیل قال سألت أبا عبد الله عن قول الله عز وجل . . . « و أَلْزَمَهُم كَلِمَةَ التَّقْوَى » قال هو الإيمان ;

جمیل می گوید: از امام صادق (ع) درباره سخن خداوند عزوجل: . . . «وألزمهم كلمة التقوى» سؤال کردم، حضرت فرمود: آن [کلمه

ص: 225

تقوا [ایمان است].

103- ملاک ارزش تقوا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - حدید - 57 - 28 - 3

3 - تقوایشگی ، در صورتی ارزشمند است که با پیروی کامل از دستورات ، سیره و سلوک پیامبراکرم (صلی الله علیه و آله) همراه باشد .

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ وءَامِنُوا بِرَسُولِهِ

برخی از مفسران، مقصود از «آمنوا برسوله» را، تبعیت تام و اطاعت کامل از پیامبراکرم (صلی الله علیه و آله) دانسته اند؛ به دلیل آن که خطاب در آن متوجه کسانی است که به خدا و رسول او ایمان دارند. بر این اساس، عطف «آمنوا برسوله» بر «اتَّقُوا اللَّهَ» بیانگر برداشت یاد شده است.

104- ممانعت از تبلیغ تقوا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - علق - 96 - 15 - 2

2 - تکذیب فرمان های متقی پرور ، ناروا است .

أَوْ أَمَرَ بِالتَّقْوَى . أَرَأَيْتَ إِنْ كَذَّبَ ... كَلَّا

105- منشأ ارزش تقوا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - حجرات - 49 - 13 - 18

18 - ملاک قرار گرفتن تقوا ، به عنوان یگانه عامل کرامت انسان ها ، متکی بر علم و کاردانی خداوند است .

إِنَّ أَكْرَمَكُمْ عِنْدَ اللَّهِ أَتْقَى إِنَّ اللَّهَ عَلِيمٌ خَبِيرٌ

106- منشأ تقوا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 57 - 2

2 - تقوا، ثمرة هدايت الهى

لو أن الله هدىنى لكنت من المتقين

ص: 226

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - محمد - 47 - 17 - 1,7

1- هدایت بیش از پیش و روحیه تقوا، موهبت الهی به مؤمنان هدایت پذیر

و الذین اهدوا زادهم هدی و ایتهم تقویهم

7- تقوای عملی، زاییده هدایت و ره یابی اندیشه به حق

زادهم هدی و ایتهم تقویهم

از ارتباط «آتاهم تقوایهم» با «زادهم هدی» و عطف آن دو - که مستلزم تغایر و دوگانگی است - می توان استفاده کرد که: اولاً هدایت امری روحی و فکری و تقوا مقوله ای عملی است و ثانیاً تقوا مترتب بر ازدیاد هدایت است.

107- منشأ دعوت به تقوا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - احزاب - 33 - 1 - 10

10 - فرمان به پیامبر (صلی الله علیه و آله) برای رعایت تقوا، برخاسته از علم و حکمت الهی است .

يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ اتَّقِ اللَّهَ .. إِنَّ اللَّهَ كَانِ عَلِيمًا حَكِيمًا

جمله «إِنَّ اللَّهَ ..» می تواند تعلیل برای فرمان به رعایت تقوا باشد؛ یعنی، چون خداوند، دارای آگاهی فراوان و صاحب حکمت است، چنین فرمانی را صادر کرده است.

108- موارد بی تقوایی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 189 - 20

20 - به کارگیری روش های نادرست و غیر منطقی برای انجام کارها، خلاف تقواست .

ليس البر بأن تأتوا البيوت من ظهورها .. و أتوا البيوت من أبوابها و اتقوا الله

فرمان به رعایت تقوا، پس از ارشاد به اتخاذ روش صحیح برای رسیدن به مقصود، بیانگر یکی از این دو نکته است: 1- اتخاذ روش و وسیله صحیح و منطقی از مصداقهای تقواست. 2- ضرورت رعایت تقوا در پیمودن راهها برای رسیدن به مقاصد. برداشت فوق ناظر به

احتمال اول است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 194 - 12

12 - بی عدالتی در مقابله به مثل ، خلاف تقوایبشگی است .

فاعتدوا علیه بمثل ما اعتدی علیکم و اتقوا الله

ص: 227

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 78 - 15، 18

15- اطفای شهوت جنسی از غیر طریق ازدواج و انتخاب همسر ، خلاف تقوا و خداترسی است .

فاتقوا الله

18- رسوا ساختن افراد در میان مردمان ، خلاف تقوا و خداترسی است .

فاتقوا الله ولا تخزون فی ضیفی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 183 - 2

2- کاستن از ارزش کالای مردم و کم ب ها جلوه دادن آن به هنگام خرید ، از مصادیق بی تقوایی است .

فاتقوا الله .. و لا تبخسوا الناس اشیاءهم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 96 - 10

10 - صید حیوانات صحرائی و خوردن گوشت آنها در حال احرام بی تقوایی است .

و حرم علیکم صید البر ما دمتم حرماً و اتقوا الله

از مصادیق مورد نظر برای «تقوا» به قرینه «حرم علیکم ...» پرهیز از صید در حال احرام است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 69 - 4

4 - رعایت نکردن احکام الهی در بهره‌وری از غنایم جنگی بی تقوایی است .

فلکوا مما غنمتم حللاً طیباً و اتقوا الله

109- موارد تقوا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 278 - 2

2 - تقوای الهی ، مرتبه ای بالاتر از ایمان

یا ایها الذین امنوا اتقوا الله

از اینکه به مؤمنان امر به تقوا شده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 198 - 5،13

ص: 228

5- فریفته نشدن در برابر شوکت ظاهری و قدرت اقتصادی کافران، از مصادیق تقوایشگی است.*

لا یغزیک تقلب الذین کفروا .. لکن الذین اتقوا ربهم

نهی از فریفته شدن و آنگاه بشارت بهشت به تقوایشگان، می تواند اشاره به برداشت فوق باشد.

13- نیکی در تقوایشگی است، و تقوایشگان نیکوکارند.

لکن الذین اتقوا ربهم .. و ما عند الله خیر للابرار

برداشت فوق بر این مبناست که «ال» در «الابرار»، عهد ذکری و اشاره به «الذین اتقوا» باشد؛ یعنی «ما عند الله خیر للذین اتقوا»، بنابراین نام بردن تقوایشگان به ابرار، اشاره به برداشت فوق است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 2 - 2

2- رعایت حقوق ایتام، از مصادیق تقواست.

و اتقوا الله .. و اتوا الیتامی اموالهم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 128 - 15

15 - انتخاب صلح در مسائل و اختلافات خانوادگی، از مصادیق احسان و تقواست.*

و الصلح خیر .. و إن تحسنوا و تتقوا

سفارش به تقوا و احسان، پس از ارزشمند شمردن صلح و مسالمت، می رساند که صلح در مسایل همسری، نمودی از احسان و تقواست.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 129 - 12

12 - برقرار کردن توافق در خانواده، مصداق تقواست.*

و إن تصلحوا و تتقوا فإن الله کان غفوراً رحیماً

بنابر اینکه «و تتقوا»، عطف تفسیری باشد بر «تصلحوا».

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 96 - 11

11 - عمل به احکام الهی (مراعات حلال ها و حرام ها) ، تقوایشگی است .

احل لكم صيد البحر . . . حرم عليكم صيد البر ما دمتم حرماً و اتقوا الله

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 100 - 15

15 - رعایت حلال ها و حرام های الهی ، تقوایشگی است .

لايستوى الخبيث و الطيب . . . فاتقوا الله

ص: 229

برداشت فوق بر این مبناست که مصداق مورد نظر از خبث و طیب - به قرینه آیات گذشته - حلالها و حرامهای الهی باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 128 - 4,7

4- صبر در راه تبلیغ دین و هدایت مردم ، تقوایبشگی و احسان است .

ادع إلى سبیل . . . و اصبر . . . إن الله مع الذین اتقوا و الذین هم محسنون

7- رعایت عدل و انصاف در انتقام گرفتن از دشمن ، از مصداق های تقوایبشگی است .

وإن عاقبتهم فعاقبوا بمثل ما عوقبتم . . . إن الله مع الذین اتقوا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - احزاب - 33 - 1 - 5

5 - تبعیت نکردن از کافران و منافقان ، نمودی از تقوای الهی است .

اتق الله و لاتطع الکفرین و المنفقین

بنابراین احتمال که عبارت «و لاتطع . . .» ذکر خاص بعد از عام (اتق الله) باشد. نکته یاد شده به دست می آید.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - احزاب - 33 - 55 - 12

12 - دستور های صادر شده درباره حجاب همسران پیامبر ، تقوایبشگی است .

لا جناح علیهنّ فی اءابانهنّ . . . و اتقین الله

احتمال دارد که «اتقین الله» دستور عام بعد از ذکر خاص باشد. در این صورت، استفاده می شود که فرمان به رعایت حجاب، از مصداق های تقوا است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - احزاب - 33 - 70 - 2,6

2 - پرهیز از اذیت و آزار پیامبر خدا (صلی الله علیه و آله) ، از مصادیق تقوا است .

يَأْتِيهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا لَا تَكُونُوا كَالَّذِينَ ءَاذُوا مُوسَىٰ.. .. اتَّقُوا اللَّهَ

بنابراین که فرمان به تقوا، پس از نهی از اذیت، فرمان به عام پس از ذکر خاص باشد، نکته یاد شده به دست می آید.

6 - استوارگویی در سخن ، از مصداق های تقوا است .

اتَّقُوا اللَّهَ وَقُولُوا قَوْلًا سَدِيدًا

بنابراین که ذکر «قولوا..» پس از دعوت به تقوا، ذکر خاص پس از عام باشد، نکته یاد شده به دست می آید.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - لیل - 92 - 18 - 2

2 - پرداخت زکات ، برترین مصداق تقوا است .

الْأَتَقَى . الَّذِي يُؤْتِي مَالَهُ يَتَزَكَّى

ص: 230

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 103 - 5,9

5 - یهودیان عصر بعثت ، به دلیل وابستگی به دنیا و فسق پیشگی زمینه های ایمان و تقوا را از دست داده بودند .

لبس ما شروا به أنفسهم .. و لو أنهم ءامنوا و اتقوا لمثوبه من عندالله خیر

به کارگیری «لو» امتناعیه در جمله «لو أنهم ..» می نمایاند که: ایمان آوردن یهود و پرهیز از گناهانی همانند سحر، امری مشکل یا ممتنع بوده است. آیات پیشین - که سخن از دل بستگی شدید یهود به دنیا و فاسق بودن آنان داشت - می تواند بیانگر علت به وجود آمدن این روحیه در ایشان باشد.

9 - جهل انسان ها به ارزش برتر پاداش های الهی ، آنان را به منافع دنیوی دل بسته کرده و از ایمان و تقوا باز داشته است .

و لو أنهم ءامنوا و اتقوا .. لو كانوا يعلمون

برداشت فوق مبتنی بر این احتمال است که «لو» در جمله فوق شرطیه باشد. بر این اساس احتمالاتی قابل تصور است و از آنهاست اینکه مفعول «یعلمون» برتری پاداش الهی گرفته شود و جواب شرط از جمله «و لو أنهم ءامنوا» استفاده گردد؛ یعنی: «لو كانوا يعلمون ان ثواب الله خیر لآمنوا و اتقوا؛ اگر می دانستند که پاداش الهی از منافع دنیوی برتر است، همانا ایمان می آوردند و تقوا پیشه می شدند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 224

2 - سوگند به خداوند ، نباید مانع انجام کار های نیک ، تقوا و اصلاح میان مردم قرار گیرد .

و لا تجعلوا الله عرضة لایمانکم ان تبرّوا و تتقوا و تصلحوا بین الناس

بنابر اینکه «عرضه» به معنای مانع باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 123 - 17

17 - هراس و سستی در رویارویی با دشمنان دین و عدم اتکا و توکل بر خداوند ، نشانه بی تقوایی *

اذ همّت طائفتان منکم ان تفشلا .. فاتقوا الله لعلکم تشکرون

جمله «فاتقوا الله»، می تواند تفریح برای تمامی مطالب سابق باشد؛ یعنی از سستی در جنگ و بی اعتقادی به ولایت خداوند و عدم توکل بر او بر حذر باشید که با تقوای الهی سازگار نیست.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 130 - 9

9 - ناسازگاری رباخواری با تقوای پیشگی

لا تأكلوا الرِّبواً .. و اتقوا الله

ص: 231

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 112 - 11

11 - تردید در قدرت الهی ناسازگار با تقوا و ایمان

هل يستطيع ربك . . . اتقوا الله ان كنتم مؤمنين

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - اعراف - 7 - 27 - 11

11 - شیطان در صدد بر ملا ساختن زشتیهای آدمیان و کندن لباس تقوای ایشان است.

ينزع عنهما لباسهما ليريهما سوءتهما

هشدار به فریبکاری شیطان و مطرح کردن برهنه سازی آدم و حوا پس از بیان ارزش برتر لباس تقوا، بیدارباشی است به آدمیان که شیطان در تلاش است تا جامه تقوا را از اندام و قلب و روح آنان به درآورد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - ص - 38 - 28 - 11

11 - فسادانگیزی ، ناسازگار با ایمان و نیک کرداری و تبه کاری ، ناسازگار با تقوای پیشگی

أم نجعل الذين ءامنوا و عملوا الصلحت كالمفسدين . . . المتقين كالفجار

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 61 - 4

4 - تکبر و خودبرتربینی ، ناسازگار با تقوای پیشگی

و استكبرت . . . جهنم مثوى للمتكبرين . و ينجى الله الذين اتقوا بمفازتهم

آیه شریفه درصدد توصیف کسانی است که در مقابل گروه مستکبر و متکبر قرار دارند که در آیات پیشین از آنان یاد شده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - لیل - 92 - 8 - 2

2 - حالت بخلورزی و ثروت اندوزی ، ناپسند و نقطه مقابل تقوا است .

فَأَمَّا مَنْ أَعْطَىٰ وَاتَّقَىٰ . . . وَأَمَّا مَنْ بَخِلَ وَاسْتَغْنَىٰ

صاحب «العین» گفته است: فعل «استغنی»، به معنای «به ثروت رسید» است. براساس این معنا، «استغناء»؛ یعنی، ثروت اندوزی و باب استفعال بودن آن، بر مبالغه در ثروت مندی دلالت دارد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - علق - 96 - 12 - 4

4 - بازداشتن مردم از نماز ، مایه رکود امر به تقوا است .

ينهى . عبداً إذا صلّى ... أو أمر بالتّقوى

ص: 232

تلاش برای تبلیغ تقوا در این آیه، از آثار محتمل نماز شمرده شده است. بنابراین نماز، محرک انسان به تبلیغ تقوا است.

111- مؤمنان و تقوا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 109 - 5

5 - مؤمنان راستین، شخصیت خویش را بر اساس تقوا و تحصیل رضایت خدا بنا می کنند .

أفمن أسس بنيانه على تقوى من اللّٰه ورضون خير

مراد از «بنیانه» می تواند اعمال و دستاوردهای فرد نباشد، بلکه منظور بنیان و هویت خود شخص باشد.

112- ناپسندی ترک تقوا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 10 - 15

15 - رها کردن تقوای پیشگی و احسان، به خاطر دل‌بستگی به وطن و محل سکونت، عملی ناپسند و عذری ناپذیرفتنی

يعباد الذين ءامنوا اتقوا ربكم . . . و أرض اللّٰه وسعه

113- نشانه های بی تقوایی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 180 - 13

13 - ترک وصیت های مالی نشانه بی تقوایی است .

كتب عليكم . . . الوصيه . . . حقاً على المتقين

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - یونس - 10 - 31 - 16

16 - شرک پیشگی و انکار ربوبیت خدا - علی رغم اعتقاد به رازقیت، حاکمیت، حیات بخشی و تدبیر بیوقفه خدا نسبت به امور جهان -

نشانه ای از وجود روحیه بی پروایی در انسان است .

قل من يرزقكم .. فسيقولون الله فقل أفلا تتقون

جلد - نام سورہ - سورہ - آیہ - فیش

8 - ہود - 11 - 78 - 21

ص: 233

21- همجنس بازی ، مخالف تقوا و خداترسی و ناسازگار با رشد و فهمیدگی است .

فاتقوا الله .. أليس منكم رجل رشيد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 72 - 5

5- ترک تقوا ، ظلم است و ظلم نشانه بی تقوایی .

ثمّ نَجِّى الَّذِينَ اتَّقَوْا وَنَذَرَ الظَّالِمِينَ

در این آیه، مردم به دودسته تقسم شده اند: متقی یا ظالم. براین اساس شخص بی تقوا از ظالمان است و ظلم نیز نشانه بی تقوایی خواهد بود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - حجرات - 49 - 10 - 10

10 - فروهستن مسؤولیت های دینی و بی تفاوتی در برابر مشکلات جامعه ، بی تقوایی است .

فأصلحوا .. و اتقوا الله

از مفهوم آیه شریفه، استفاده می شود که اگر به وظایف یاد شده در صدر آیه عمل نشود و مؤمنان خود را در قبال دیگر برادران ایمانی مسؤول ندانند، تقوا را رعایت نکرده اند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - حجرات - 49 - 12 - 21

21 - بدگمانی ، تجسس و غیبت نسبت به مؤمنان ، بی تقوایی ، گناه و نیازمند توبه است .

اجتنبوا كثيراً من الظنّ .. و لاتجسسوا و لایغتب بعضکم بعضاً ... و اتقوا الله

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - نجم - 53 - 33 - 3

3 - خودداری از انفاق ، نمودی از دنیامداری و بی تقوایی

فأعرض عن من تولّى . . . لم يرد إلا الحيوه الدنيا... فلا تزكوا أنفسكم هو أعلم بمن

در صورتی که مراد از «تولّی» اعراض از انفاق باشد، از تفریع «أفرأیت..» بر آیات پیشین، می توان استفاده کرد که دریغورزان از انفاق، در زمره دنیامداران بی تقوا قرار دارند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 2 - 43

43 - تعدی و تجاوز حتی به دشمنان ، تعاون در گناه و تجاوز و ترک همکاری در کار های نیک ، حاکی از بی تقوایی است .

لا یجرمنکم . . . ولا تعاونوا علی الاثم والعدون واتقوا الله

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 234

4 - مائده - 5 - 11 - 7

7 - یاد نکردن و به فراموشی سپردن نعمت های خداوند ، نشانه بی تقوایی است .

اذکروا .. و اتقوا الله

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 88 - 14

14 - عمل به احکام الهی نشانگر تقوای پیشگی و تجاوز از حدود خداوندی نشانه بی تقوایی است .

ولا تعتدوا .. و اتقوا الله الذی انتم به مؤمنون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 112 - 15

15 - درخواست های نابجا از پیامبران الهی ، نشانه بی تقوایی

ان ينزل علينا مائده .. اتقوا الله ان كنتم مؤمنين

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 34 - 8

8 - بازداشتن مؤمنان از ورود به مسجدالحرام ، حاکی از نداشتن تقواست .

يصدون عن المسجدالحرام .. إن أولياؤه إلا المتقون

114- نشانه های تقوا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 3 - 12

12 - تلاش برای رفع نیاز نیازمندان ، وظیفه ای بر عهده همگان و یکی از نشانه های تقواست .

هدى للمتقين .. و مما رزقنهم ينفقون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 66 - 7

7 - پندپذیری از سرگذشت امت ها ، نشانه برخوردار بودن از روحیه تقواست .

فجعلنها ... و موعظه للمتقين

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 195 - 9

9 - انفاق در راه خدا و تأمین نیاز های مالی جهاد ، نشانه تقوایبشگی و خداترسی است .

ص: 235

واتقوا الله .. و أنفقوا في سبيل الله

بیان مسأله انفاق پس از امر به تقوا، می تواند اشاره به این معنا باشد که از مصادیق تقوا، انفاق کردن در راه خداست.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2- آل عمران - 3 - 76 - 3

3- وفای به عهد و امانتداری و پرهیز از خیانت ، از نشانه های تقواست .

بلی من اوفی بعهدہ و اتقی فان الله يحب المتقين

جمله «يحب المتقين»، بیانگر این است که وفای به عهد، نشانه تقواست.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2- آل عمران - 3 - 102 - 2

2- پرهیز از اطاعت کافران و بر حذر بودن از نزاع و تفرقه ، نشانه تقوای اهل ایمان

ان تطيعوا فريقاً من الذين أوتوا الكتاب .. اتقوا الله حق تقاته

پرهیز از تفرقه و نزاع، از شأن نزول آیه «ان تطيعوا .. » استفاده شده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3- آل عمران - 3 - 130 - 8

8- پرهیز از رباخواری در جامعه ایمانی ، نشانه تقوایشگی آن جامعه است .

يا ايها الذين امنوا لا تأكلوا الرِّبوا .. و اتقوا الله

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4- مائده - 5 - 4 - 31

31- رعایت مقررات الهی در خوردنی ها و شکار حیوانات ، نشانه تقوا و پرهیزگاری است .

احل لكم الطيبات .. و اذكروا اسم الله عليه و اتقوا الله

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 8 - 16،18

16 - عدالت ، جلوه و نشانه ای از تقوا

اعدلوا هو اقرب للتقوی

18 - قیام برای خدا ، شهادت به حق و برپا داشتن قسط ، نشانه و جلوه ای از تقوا

کونوا قومین لله شهداء بالقسط . . . و اتقوا الله

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 57 - 15

15 - تبری و بیزاری از دشمنان دین ، نشانه تقوا و ایمان

ص: 236

لاتتخذوا الذين اتخذوا دينكم هزواً .. أولياء و اتقوا الله ان كنتم مؤمنين

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

4 - مائده - 5 - 88 - 14

14 - عمل به احكام الهی نشانگر تقوایبشگی و تجاوز از حدود خداوندی نشانه بی تقوایی است .

و لاتعتدوا .. و اتقوا الله الذی انتم به مؤمنون

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

4 - مائده - 5 - 93 - 17

17 - برخوردار شدن آدمی از صفت احسان ، نشانه نیل او به برترین مرحله تقواست

ثم اتقوا و احسنوا

چنانچه تکرار «اتقوا» ناظر به مراحل تقوا باشد، سخن از احسان پس از آخرین مرحله آن حاکی از نایل شدن واجدان آخرین مرحله تقوا به مقام محسنین است.

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

4 - مائده - 5 - 108 - 3,6

3 - پرهیز شاهدان وصیت از خیانت در شهادت و تجاوز به حقوق دیگران ، تکلیفی الهی بر عهده ایشان و نشان تقوایبشگی آنان است .

ذلک ادنی ان یأتوا بالشهده علی وجهها .. و اتقوا الله و اسمعوا

6 - تسلیم بودن در برابر فرمان های الهی ، نمودی از تقوایبشگی و نشان ترس از خداست .

و اتقوا الله و اسمعوا

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

6 - اعراف - 7 - 128 - 16

16 - ایمان به حاکمیت خدا بر زمین ، صبر در برابر دشمنان دین و استعانت از خدا ، جلوه هایی از تقوایبشگی است .

و العقبه للمتقین

از بشارت ضمنی موسی(ع) به حاکمیت یافتن بنی اسرائیل به شرط استعانت از خدا و پیشه کردن صبر و سپس بیان این حقیقت که «حاکمیت سرانجام از آن تقوایندگان است»، معلوم می شود شرایط ذکر شده جلوه هایی بارز از تقواینگی است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 169 - 25

25 - وابسته نبودن به مظاهر دنیا و دوری از کسب مال از راه های نامشروع ، نشانه تقواینگی است .

يَأْخُذُونَ عَرَضَ هَذَا الدُّنْيَا وَيَقُولُونَ سَيُغْفَرُ لَنَا .. لِلَّذِينَ يَتَّقُونَ أَفْلا تَعْقِلُونَ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 237

7 - توبه - 9 - 4 - 13

13 - وفاداری به پیمان ، نشانه تقوایبشگی است .

فَأْتَمُوا إِلَيْهِمْ عَهْدَهُمْ إِلَىٰ مَدْتَهُمْ إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الْمُتَّقِينَ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 7 - 11

11 - وفاداری به پیمان ، نشانه تقوایبشگی است .

فَمَا اسْتَقَمُوا لَكُمْ فَاسْتَقِيمُوا لَهُمْ إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الْمُتَّقِينَ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 44 - 4

4 - جهاد با مال و جان ، نشانه ایمان راستین و تقوایبشگی است .

الَّذِينَ يُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ .. أَنْ يَجْهَدُوا بِأَمْوَالِهِمْ وَأَنْفُسِهِمْ وَاللَّهُ عَلِيمٌ بِالْمُتَّقِينَ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 123 - 10

10 - جهاد با کافران و نرمش نداشتن در برابر آنان از جلوه های تقوا

قَتَلُوا .. وَ لِيَجِدُوا فِيكُمْ غُلْظَةً وَ اعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ مَعَ الْمُتَّقِينَ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 128 - 3

3- رعایت عدالت در مقابله به مثل و یا گذشت از آن ، نشانه تقوایبشگی و احسان و موجب جلب حمایت خداوند است .

وَ إِنْ عَاقَبْتُمْ فَعَاقِبُوا بِمِثْلِ مَا عَاقَبْتُمْ بِهِ وَ لَنْ صَبْرْتُمْ .. إِنْ اللَّهُ مَعَ الَّذِينَ اتَّقَوْا وَ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 14 - 3

3- احسان به پدر و مادر ، از نمود های بارز تقوا و لازمه آن

و كان تقياً . و برا بولديه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 85 - 4

4- پرهیز از شرک‌ورزی و پرستش معبود های باطل ، نمودی کامل از تقوا است .

واتخذوا من دون الله ءالهةً . . . يوم نحشر المتقين إلى الرحمن

چون محور بحث در آیات گذشته، در باره شرک و پرستش معبودهای گوناگون بود؛ مناسبت چنین اقتضا دارد که مراد از «متقین» در این آیه، کسانی باشند که از شرک‌ورزی و پرستش معبودهای باطل پرهیز می کنند.

ص: 238

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - حج - 22 - 32 - 6,9

6 - بزرگداشت شعائر الهی، نشانه تقوا و خداترسی است.

و من يعظم شعئر الله فإنها من تقوى القلوب

ضمیر «ها» در «فإنها» به «شعائر» باز می گردد. بنابراین «فإنها» به تقدیر «فإن تعظیمها» می باشد. «من» نشوویه و «تقوی» به معنای خداترسی است؛ یعنی، بزرگداشت شعائر الهی، نشأت یافته از تقوا و خداترسی دل ها است.

9 - بزرگداشت دام های قربانی و حرمت نهادن به آنها، نشانه تقوا و خداترسی است.

و من يعظم شعئر الله فإنها من تقوى القلوب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - نور - 24 - 52 - 3

3 - تسلیم حکم پیامبر بودن و پذیرش داوری بر مبنای تعالیم دین، نشانه خدا ترسی، تقوایبشگی و مطیع خدا و رسول بودن است.

إذا دعوا إلى الله ورسوله ليحكم بينهم أن يقولوا سمعنا وأطعنا... و من يطع الله

برداشت یاد شده، از ارتباط میان دو آیه فوق استفاده گردیده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 108 - 4

4 - تبلور تقوای الهی در اطاعت از پیامبران

فأطعوا الله و أطيعون

برداشت یاد شده بدان احتمال است که «أطيعون» عطف تفسیری بر «أطعوا» باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 126 - 5

5 - تبلور تقوای الهی در اطاعت از پیامبران

فَاتَّقُوا اللَّهَ وَأَطِيعُوا

عطف «أطيعون» می تواند عطف تفسیری باشد، برداشت یاد شده بر پایه این احتمال است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 131 - 4

4 - تبلور تقوا، در اطاعت از پیامبران و رهبران الهی

فَاتَّقُوا اللَّهَ وَأَطِيعُوا

عطف «أطيعون» بر جمله قبل می تواند تفسیری باشد. برداشت یاد شده بر پایه این احتمال است.

ص: 239

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 144 - 5

5 - تبلور تقوای الهی در اطاعت از پیامبران

فَاتَّقُوا اللَّهَ وَأَطِيعُوا

«أَطِيعُونَ» می تواند عطف تفسیری بر «اتَّقُوا اللَّهَ» باشد. برداشت یادشده بر پایه این احتمال است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 150 - 5

5 - تبلور تقوای الهی در اطاعت از پیامبران و رهبران الهی

فَاتَّقُوا اللَّهَ وَأَطِيعُوا

براساس این که عطف «أَطِيعُونَ» عطف تفسیری باشد؛ برداشت یاد شده به دست می آید.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 163 - 5

5 - تبلور تقوای الهی در اطاعت از پیامبران و رهبران دینی

فَاتَّقُوا اللَّهَ وَأَطِيعُوا

«أَطِيعُونَ» می تواند عطف تفسیری برای «اتَّقُوا اللَّهَ» باشد. برداشت یاد شده بر پایه این احتمال است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 179 - 5

5 - تبلور تقوای الهی در اطاعت از پیامبران

فَاتَّقُوا اللَّهَ وَأَطِيعُوا

عطف «أَطِيعُونَ» بر «اتَّقُوا اللَّهَ» می تواند عطف تفسیری باشد. برداشت یاد شده بر پایه این احتمال است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - اقامه نماز و پرهیز از شرک ، تجلی روح تقوا در آدمی است .

و اتَّقوه و أقيموا الصلوه و لا تَكُونوا من المشرکین

«تقوا» در لغت، حفظ خود از خطر، و در شریعت، حفظ خود از افتادن در گناه است. طبیعی است که مصداق حفظ خود از گناه، ترک محرّمات و انجام دادن واجبات است. ذکر اقامه نماز و پرهیز از شرک، می تواند به منزله ذکر خاص بعد از عام و مفید نکته یاد شده باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - احسان ، نشانه اصلی تقوا و صفت برجسته تقوایبندگان است .

أولئك هم الممتنون . . . ذلك جزاء المحسنين

توصیف تقوایبشگان به صفت احسان، می تواند گویای برداشت بالا باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 63 - 13

13 - التزام به حقایق حکمت آمیز و دست برداشتن از اختلافات ، جلوه ای از تقوای الهی است .

قد جتتکم بالحکمه و لأبئن لکم بعض الذی تختلفون فیه فاتقوا الله و أطيعون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - حشر - 59 - 7 - 15

15 - اطاعت بی چون و چرا از برنامه های پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، نمودی از تقوای الهی

و ما ااتیکم الرسول فخذوه . . . و اتقوا الله

از ارتباط «اتقوا الله» با «ما آتاکم. . .» مطلب یاد شده استفاده می شود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - طلاق - 65 - 2 - 15

15 - رعایت احکام و موعظه های الهی ، نشانه تقوایبشگی است .

ذلکم یوعظ به . . . و من یتق الله يجعل له مخرجاً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - طلاق - 65 - 4 - 11

11 - رعایت احکام و موعظه های الهی ، نشانه تقوایبشگی است .

واللّی ینسن من المحیض . . . فعدّتهنّ ثلثه أشهر . . . و من یتق الله يجعل له من أ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - طلاق - 65 - 5 - 7

7 - رعایت احکام الهی ، نشانه تقوایبشگی است .

فَطْلَقُوهُنَّ لَعَدَّتْهُنَّ . . . و من یتق الله

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - مرسلات - 77 - 44 - 6

6 - احسان و نیکوکاری ، نشانه تقوایبشگی است .

إِنَّ الْمُتَّقِينَ . . . إِنَّا كَذَلِكَ نَجْزِي الْمُحْسِنِينَ

از این که به متقین، محسنان گفته شده است؛ می توان مطلب یاد شده را به دست آورد.

ص: 241

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - نأ - 78 - 31 - 2

2- پرهیز از طغیان گری، ترس از حسابرسی اعمال و پذیرش آیات الهی، مصداق تقوایبشگی است.

لَطَّ-غین... إْتْهم كانوا لایرجون حساباً. و کذبوا بایتنا... إِنْ لِلْمَتَّقین مَف

از تقابل بین متقین و طغیان گران، دانسته می شود که منزّه بودن از صفات طغیان گران، تقوایبشگی است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - لیل - 92 - 5 - 4

4- انفاق، پرهیز از ثروت اندوزی، تزکیه خواهی، سخاوت مندی و اخلاص، از نشانه های تقوایبشگی است.

أعطی و اتقی

فعل «اتقی» در مقابل فعل «استغنی» (در آیات بعد)، قرار گرفته و نقطه مقابل استغنا (ثروت اندوزی) را «تقوا» نامیده است. از طرف دیگر عطف «اتقی» بر «أعطی» - که با عطف تفسیری یا سبب بر مسبب و یا عکس آن سازگار است - انفاق را نشانه تقوا قرار داده است. آیات آخر سوره - که از عنوان «من أعطی و اتقی» با نامی دیگر (الأتقی . الذی یؤتی ماله یتزکی...) یاد کرده - مصادیق دیگر تقوا را بر شمرده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - لیل - 92 - 19 - 1

1- انفاق در صورتی مایه تزکیه نفس بوده و نشانه درجه والایی تقوا است که انفاق گر مدیون کسی نبوده و حق نعمتی از دیگران بر ذمه نداشته باشد.

الأتقی . الذی یؤتی ماله یتزکی . و ما لأحد عنده من نعمه تجزی

«واو» در «و ما لأحد» ، حالیه است و مفاد این آیه را به منزله قید برای «یتزکی» و اوصاف پیشین قرار داده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - لیل - 92 - 20 - 2

2- بذل مال در صورتی نشانه برترین تقوا و مایه تزکیه نفس و نجات از آتش است که تنها به نیت دستیابی به لطف خداوند باشد.

الأَتقى . الذى یؤتى ماله ... إلا ابتغاء وجه ربّه

115- نقش تقوا در ارزشگذاری

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 108 - 8

8 - نقش اساسی تقوا و نیت پاک در ارزش عمل

لمسجد أسس على التقوى من أول يوم أحق

ص: 242

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - فتح - 48 - 26 - 21

21- ایجاد روح آرامش و تقوا در پیامبر (صلی الله علیه و آله) و مؤمنان، به هنگام نیاز آنان، متکی به علم فراگیر خداوند بر هستی

فأنزل الله... و ألزمهم كلمه التقوى... و كان الله بكلّ شيء عليماً

از ارتباط «و كان الله...» با عبارت قبل آیه (فأنزل الله...)، مطلب بالا استفاده می شود.

ص: 243

6- تقویت روحیه

1- تقویت روحیه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2- آل عمران - 3 - 13 - 6

6- مسلمین در جنگ بدر - در حالی که دشمن حدود سه برابر ایشان بود - آنان را دو برابر نیروهای خویش می دیدند .

یرونهم مثلهم رأی العین

بنابراینکه ضمیر فاعلی به مسلمین برگردد و ضمیر «هم» در «یرونهم» به کافران و ضمیر «هم» در «مثلهم» به مسلمین. و سه برابر بودن کافران از شأن نزول استفاده شده است (مجمع البیان).

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2- آل عمران - 3 - 26 - 11

11- امیدبخشی خداوند به مسلمانان در مورد آینده ای توأم با اقتدار ، علی رغم شرایط دشوار آنان در جنگ خندق

قل اللّٰهم مالک الملک

در شأن نزول آیه آمده است که پیامبر (صلی الله علیه و آله) به هنگام حفر خندق در نبرد احزاب فرمود: اُمَّت اسلام کاخهای شاهان حیره، ایران، روم و یمن را فتح خواهند کرد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3- آل عمران - 3 - 124 - 2

2- تقویت روحیه پیکارگران بدر و أحد ، ز سوی پیامبر (صلی الله علیه و آله)

اذ تقول للمؤمنین ان یکفیکم ان یمدکم ربکم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3- آل عمران - 3 - 126 - 2

2- نیاز پیکارگران به بشارت و تقویت روحیه و آرامش دل ، برای پیروزی بر دشمنان

و ما جعله الله الا بشرى لكم و لتطمئن قلوبكم به

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

3 - آل عمران - 3 - 139 - 6,10

6 - ايمان و روحيه قوى ، رمز استوارى و ثبات قدم در رويارويى با دشمنان

و لا تهنوا و لا تحزنوا و اتم الاعلون ان كنتم مؤمنين

10 - نقش توجّه دادن اهل ايمان به برتریشان بر ديگران ، در تقويت روحيه آنان

و لا تهنوا و لا تحزنوا و اتم الاعلون ان كنتم مؤمنين

2- آثار تقويت روحيه

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

6 - انفال - 8 - 10 - 3

3 - تقويت روحيه نيروهاى رزمنده داراى تأثيرى عميق در كسب پيروزى

بألف من الملكة . . . و ما جعله الله إلا بشرى و لتطمئن به قلوبكم

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

17 - محمد - 47 - 7 - 9

9- روحيه قوى و ثبات قدم ، مؤثرترين عامل پيروزى در مبارزه عليه دشمن

و يثبت أقدامكم

بيان «يثبت . . .» پس از «ينصرکم» و اختصاص به ذكر يافتن آن، مطلب بالا را مى رساند.

3- اهميت تقويت روحيه

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

3 - آل عمران - 3 - 124 - 9

9 - لزوم تقويت روحيه رزمندگان از سوى رهبران و فرماندهان نظامى

اذ تقول الن يكفيكم ان يمدكم ربكم بثلثة الاف من الملائكة

از سوی پیامبر (صلی الله علیه و آله)، درسی است برای تمام رهبران دینی و فرماندهان نظامی که مؤمنان را در هنگامه های دشوار، به پیروزی و امدادهای الهی، امیدوار سازند.

ص: 245

4- اهمیت تقویت روحیه مجاهدان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 13 - 7

7 - تبیین علل پیکار با دشمن برای نیروهای رزمی - در صورت مشاهده نوعی تردید و هراس در آنان - امری شایسته است .

ألا تقتلون قوماً نكثوا أيمانهم و همّوا بإخراج الرسول

5- تقویت روحیه انبیا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - حجر - 15 - 11 - 4

4- پیامبر اکرم (صلی الله علیه و آله) نیز همچون سایر انبیا ، نیازمند تقویت روحیه و دلداری در برابر مشکلات و ناملازمات برخاسته از تبلیغ و رسالت الهی خویش

قالوا... إنك لمجنون... ولقد أرسلنا من قبلك في شيع الأولين. و ما يأتيهم من رس

6- تقویت روحیه انسان ها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - فرقان - 25 - 20 - 14

14 - آزمایش انسان ها برای توانمند ساختن روحیه آنها ، به اقتضای ربوبیت خدا و ناشی از بصیرت و بینایی او به احوال آنان

و جعلنا لبعضكم لبعض فتنة أتصبرون و كان ربك بصيراً

7- تقویت روحیه در جنگ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 104 - 5

5 - بیان خسارت های دشمن در جنگ ، زمینه ای برای تقویت روحیه مجاهدان در رویارویی با آنان

ان تكونوا تألمون تألمون فأنهم يألمون كما تألمون

8- تقویت روحیه در جهاد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 246

7 - توبه - 9 - 44 - 6

6 - توجه تقوایپیشگان به آگاهی خداوند به احوالشان ، مایه دلگرمی آنان در جهاد

أن یجهدوا . . . و الله علیم بالمتقین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 47 - 14

14 - دلداری خداوند به مؤمنان ، به منظور رفع نگرانی آنان ، به دنبال تخلف کردن گروهی از شرکت در جنگ تبوک

إنما یستئذنک الذین لایؤمنون . . . لو خرجوا فیکم ما زادوکم إلا خبالا . . . و الله ع

9- تقویت روحیه رهبری

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 55 - 7

7 - تقویت روحی پیامبر اسلام (رهبران و مبلغان دین) ، با یادآوری مخالفت برخی از مردم در برابر دعوت انبیای گذشته *

فمنهم من امن به و منهم من صدّ عنه

بیان موضوعیهای متفاوت مردمان در برابر پیامبران (ایمان و کفر) می تواند برای دلداری آن حضرت باشد که پیامبران گذشته نیز با چنین مردمی روبرو بودند و همچنان مقاومت می کردند.

10- تقویت روحیه صحابه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - منافقون - 63 - 7 - 8

8 - دلداری و تقویت روحیه مؤمنان و اصحاب پیامبر (صلی الله علیه و آله) از سوی خداوند

هم الذین یقولون . . . ولله خزائن السموت و الأرض

11- تقویت روحیه متقین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - تقویت روحیه متقین از جانب خدا، برای جنگ و مقابله به مثل با مشرکان

واعلموا أن الله مع المتقين

ص: 247

12- تقویت روحیه مجاهدان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 104 - 6

6 - ضرورت آماده سازی مجاهدان برای تحمل رنج ها و خسارت های ناشی از نبرد با دشمنان

ان تكونوا تآلمون فانهم يآلمون كما تآلمون و ترجون من الله ما لا يرجون

هدف از بیان امتیازات نیروهای مجاهد (ترجون من الله) و نیز تبیین رنجهای دشمنان به هنگامه نبرد، این است که اهل ایمان را برای نبرد آماده سازد و به آنان روحیه رویارویی با دشمنان را القا کند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 10 - 3

3 - تقویت روحیه نیروهای رزمنده دارای تأثیری عمیق در کسب پیروزی

بألف من الملكة . . . و ما جعله الله إلا بشرى و لتطمئن به قلوبكم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 11 - 13، 15، 19

13 - تقویت دل های مجاهدان با مشاهده امداد های حسی ، از اهداف نزول باران در آستانه جنگ بدر

و ينزل عليكم . . . ليربط على قلوبكم

«ربط علی قلبه» یعنی دل‌های آنان را استحکام بخشید، و این کنایه از ایجاد شهادت و شجاعت است. گفتنی است تناسب نزول باران با استحکام دلها برای نبرد این است که مجاهدان در زمانی که نیاز فراوان به آب دارند با نزول باران، امداد الهی را لمس کرده و بدان یقین کنند.

15 - تقویت روحیه مبارزان ، امری لازم

و ليربط على قلوبكم و يثبت به الأقدام

18 - استحکام اردوگاه مسلمانان و استواری گام های آنان بر شنزار محل اقامتشان ، از اهداف نزول باران در آستانه جنگ بدر

ينزل عليكم من السماء ماء ليطهركم . . . و يثبت به الأقدام

برداشت فوق بر این اساس است که مراد از «الاقدام» گامهای مجاهدان باشد. بنابراین «و یثبت به الاقدام» یعنی هدف از نزول باران این بود که خداوند گامهای شما را استوار سازد و از لغزش و فرورفتن در شنزارها بازدارد.

19 - خداوند با تقویت دل های مجاهدان بدر آنان را برای رویارویی با مشرکان ثابت قدم ساخت .

لیربط علی قلوبکم و یثبت به الأقدام

«یثبت به الأقدام» در عین اینکه بیانگر هدفی از اهداف نزول باران است، نبودن «لام» در آن می رساند که این هدف به دنبال «لیربط علی قلوبکم» حاصل می شود. بنابراین می توان گفت ضمیر در «به» به استحکام قلوب، که از «لیربط علی قلوبکم» استفاده می شود، برمی گردد. قابل ذکر است که در برداشت فوق ثبات قدم (یثبت به الأقدام) به معنای کنایی آن (پایداری و عزم راسخ) گرفته شده است.

ص: 248

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 14 - 4

4- قدرت روحی و نیروی قلبی برای مبارزه در راه خدا، موهبتی از جانب او برای قیام کنندگان یکتاپرست

ءامنوا برّهم .. و ربطنا علی قلوبهم إذ قاموا

13- تقویت روحیه محمد (صلی الله علیه و آله)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 55 - 7

7 - تقویت روحی پیامبر اسلام (رهبران و مبلغان دین)، با یادآوری مخالفت برخی از مردم در برابر دعوت انبیای گذشته *

فمنهم من امن به و منهم من صدّ عنه

بیان موضوعیهای متفاوت مردمان در برابر پیامبران (ایمان و کفر) می تواند برای دلداری آن حضرت باشد که پیامبران گذشته نیز با چنین مردمی روبرو بودند و همچنان مقاومت می کردند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - حجر - 15 - 11 - 4

4- پیامبر اکرم (صلی الله علیه و آله) نیز همچون سایر انبیا، نیازمند تقویت روحیه و دلداری در برابر مشکلات و ناملایمات برخاسته از تبلیغ و رسالت الهی خویش

قالوا .. إنک لمجنون ... ولقد أرسلنا من قبلک فی شیع الأولین. و ما یأتیهم من رس

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 9 - 7

7- دلداری و تقویت روحیه پیامبر (صلی الله علیه و آله) و مؤمنان و تهدید مشرکان، از جانب خداوند

ثم صدقنهم الوعد .. و أهلکنا المسرفین

ذکر وعده خداوند به پیروزی همه پیامبران و مؤمنان و نابودی دشمنان آنان، می تواند به منظور نکته یاد شده باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - روم - 30 - 60 - 7

7 - خداوند ، پیامبر (صلی الله علیه و آله) را برای حفظ اقتدار روحی خویش و راه ندادن هیچ گونه اضطرابی به خود ، در برابر تبلیغات کافران ، فرمان داده است .

إن أنتم إلا مبطلون.. فاصبر... ولا يستخفّتك الذين لا یوقنون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 79 - 4

ص: 249

4- تقویت روحیه پیامبر (صلی الله علیه و آله) از سوی خداوند، در برابر اقدامات توطئه آمیز مشرکان

فَاتَا مَبْرُومُونَ

14- تقویت روحیه مسلمانان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - حشر - 59 - 12 - 5

5- تقویت روحیه مسلمانان از سوی خداوند، با ترسیم شخصیت پوچ، ناپایدار و بی خاصیت منافقان

وَاللّٰهُ يَشْهَدُ اِنَّهُمْ لَكٰذِبُونَ... وَلَنْ نَّصْرُوهُمْ لِيُوَلِّنَ الْاَدْبَرَ ثُمَّ لَا يَنْصُرُوْنَ

15- تقویت روحیه مسلمانان مقارن بعثت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - فیل - 105 - 1 - 10

10 - توجّه به ماجرای اصحاب فیل، دلگرم کننده و اطمینان بخش برای پیامبر (صلی الله علیه و آله) و مؤمنان عصر بعثت

أَلَمْ تَرَ كَيْفَ فَعَلَ رَبُّكَ بِأَصْحَابِ الْفِيلِ

16- تقویت روحیه موحدان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 14 - 4

4- قدرت روحی و نیروی قلبی برای مبارزه در راه خدا، موهبتی از جانب او برای قیام کنندگان یکتاپرست

ءَامِنُوا بِرَبِّهِمْ... وَرَبَطْنَا عَلٰی قُلُوْبِهِمْ اِذْ قَامُوا

17- تقویت روحیه مؤمنان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 9 - 7

7- دلداری و تقویت روحیه پیامبر (صلی الله علیه و آله) و مؤمنان و تهدید مشرکان، از جانب خداوند

ثم صدقنهم الوعد . . . وأهلكنا المسرفين

ذکر وعده خداوند به پیروزی همه پیامبران و مؤمنان و نابودی دشمنان آنان، می تواند به منظور نکته یاد شده باشد.

ص: 250

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - منافقون - 63 - 7 - 8

8 - دلداری و تقویت روحیه مؤمنان و اصحاب پیامبر (صلی الله علیه و آله) از سوی خداوند

هم الذين يقولون... ولله خزائن السموت والأرض

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - منافقون - 63 - 8 - 8

8 - دلداری و تقویت روحیه مؤمنان، از سوی خداوند در قبال توطئه های منافقان

ليخرجنّ الأعزّ... ولله العزّه و لرسوله وللمؤمنين

18- زمینه تقویت روحیه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 104 - 5,8

5 - بیان خسارت های دشمن در جنگ، زمینه ای برای تقویت روحیه مجاهدان در رویارویی با آنان

ان تكونوا تألمون فإنهم يألمون كما تألمون

8 - امید مجاهدان به پاداش و نصرت الهی، زمینه تقویت روحیه و سستی نکردن آنان در رویارویی با دشمنان دین

ولاتهنوا... و ترجون من الله ما لا يرجون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - عصر - 103 - 3 - 12

12 - ترویج حق و تقویت روحیه پایداری، نیازمند مشارکت و هم یاری مردم با یکدیگر است.

تواصوا بالحقّ و تواصوا بالصبر

19- زمینه تقویت روحیه فرعونیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - دستور فرعون به مأموران جمع آوری سپاه ، مبنی بر اندک جلوه دادن نیروی بنی اسرائیل به منظور تقویت روحیه مردم و تشویق آنان به پیوستن به سپاه وی

إِنَّ هَؤُلَاءِ لَشَرِّمَّةٍ قَلِيلُونَ

جمله «إِنَّ هَؤُلَاءِ...» دستور فرعون به مأموران خویش است که به مردم بگویند: گریزندگان، تعدادی اندک و ضعیف اند. گفتنی است که کلمه «شرذمه» به عده ای از مردم گفته می شود و «قلیلون» صفت «شرذمه» است؛ یعنی، عده ای اندک.

ص: 251

20- عوامل تقویت روحیه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 13 - 8

8 - نقش تعیین کننده برآورد نیروهای دشمن ، در روحیه رزمندگان و سرنوشت جنگ

یرونهم مثلیهم رأی العین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 111 - 8،11

8 - تأثیر ایمان به خدا و امر به معروف و نهی از منکر ، در شکست ناپذیری مؤمنان در برابر هجوم دشمنان دین

کنتم خیر أمه أخرجت للناس تأمرون بالمعروف .. و إن یقتلوکم یولّوکم الابدبار

وحدت خطاب در «کنتم خیر ..» و «یقاتلوکم»، بیانگر برداشت فوق است. یعنی آن دسته شکست نمی خورند که امرکننده به معروف و ... باشند.

11 - تحقیر توان دشمن برای تقویت روحیه مؤمنان ، از روش های قرآن

و إن یقتلوکم یولّوکم الابدبار ثم لا ینصرون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 112 - 21

21 - تقویت روحیه اهل ایمان ، با بیان وضعیّت نکبت بار و ننگین اهل کتاب (یهود)

و إن یقتلوکم .. ثم لا ینصرون. ضربت علیهم الذّله این ما تقفوا الا بحبل من ال

بیان ذلّت و مسکنت یهود، پس از اشاره به ستیزه جویی آنان، می تواند برای تقویت روحیه اهل ایمان باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 120 - 14

14 - توجّه به احاطه خداوند بر تمامی اعمال و رفتار دشمنان دین ، از عوامل تقویت روحیه مسلمانان در برخورد با آنان

تمسککم . . . انّ الله بما يعملون محيط

جمله «انّ الله . . .»، علاوه بر بیان احاطه علمی خداوند، برای این هدف نیز بیان شده است که مبدا مسلمانان پس از اینکه کینه توزی کافران برای آنان افشا شد، مضطرب شوند و روحیه خود را ببازند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 122 - 15

15 - توکل و اتکا به خداوند حامی مؤمنان، عامل تقویت کننده بنیه روحی آنان در شرایط دشوار

اذ همّت طائفتان منکم ان تفشلا و الله ولیّهما و علی الله فلیتوکل المؤمنون

ص: 252

جمله «و علی الله...» پس از جمله «اذ همّت... ان تقشلا»، رهنمودی به عامل از بین برنده سستی در هنگامه های دشوار است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 124 - 4

4 - روش های قرآن برای تقویت روحیه مؤمنان

اذ تقول للمؤمنین ان یکفیکم ان یمدکم

برخی برآند که «اذ»، مفعول برای «اذکر» مقدر می باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 145 - 5

5 - ایمان به مقدر بودن اجل و معین بودن عمر نزد خداوند، از عوامل تقویت روحیه پاسداران رسالت انبیا

و ما کان لنفس ان تموت الا باذن الله کتاباً مؤجلاً

چون آیات قبل درباره جهاد و ترس از مرگ و شهادت بود، به نظر می رسد از اهداف این آیه، تقویت روحیه و رفع اضطراب از مسلمانان پیکار جو باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 150 - 8

8 - توجه به ولایت الهی و اعتقاد به یاری حتمی خداوند، از عوامل تقویت روحیه اهل ایمان در هنگامه های دشوار و نبرد با دشمنان

بل الله مولیکم و هو خیر التّاصرین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 151 - 4

4 - خداوند با القای وحشت و دلهره در دل های کفرپیشگان تقویت کننده روحیه جامعه ایمانی در رویارویی با آنان

سنلقی فی قلوب الذین کفروا الرعب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - یادآوری گمراهی مؤمنان پیش از بعثت و هدایتشان در پرتو تعالیم پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، عامل تقویت اراده آنان در تحمّل دشواری های مولود جنگ

اذ تصعدون و لا تلون . . . و لئن قتلتم فی سبیل اللّٰه ... لقد منّ اللّٰه علی المؤمنی

با توجه به ارتباط این آیه و آیات مربوط به جنگ احد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 173 - 9

ص: 253

9 - توکل و اعتماد به خداوند ، موجب نه‌راسیدن از هجوم دشمن

فزادهم ایماناً وقالوا حسبنا الله و نعم الوکیل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 76 - 12

12 - بیان ضعف های دشمن ، از شیوه های قرآن برای تقویت روحیه مؤمنان

الَّذین امنوا یقاتلون فی سبیل الله .. فقاتلوا اولیاء الشَّیطان انّ کید الشَّیطان

یادآوری سستی مکرهای شیطان پس از فرمان به جهاد، به جهت رفع نگرانی و تقویت روحیه مسلمانان در نبرد با کفران است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 84 - 10

10 - امیدآفرینی ، از روش های قرآن برای تقویت روحیه مؤمنان و برانگیختن آنان به جهاد

عسی الله ان یکفّ بأس الذین کفروا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 104 - 7,9,10

7 - توجه به نقاط ضعف دشمن و نقاط قوت و امتیاز خویش ، از عوامل تقویت روحیه

ان تکنونوا تألمون فانهم یألمون کما تألمون و ترجون من الله ما لایرجون

آیه شریفه در صدد روحیه دادن به مسلمانان برای رویارویی با دشمنان است.

9 - نقش و اهمیت امید ، در نیرومندی و حفظ روحیه

و ترجون من الله ما لایرجون

10 - امید به پاداش و نصرت الهی ، پشتوانه و امتیازی برای مجاهدان ، در برابر دشمنان

و ترجون من الله ما لایرجون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - خداترسی ، تقویت کننده روحیه آدمی در برخورد با حادثه مرگ

لئن بسطت إلی یدک . . . انی اخاف اللّٰه رب العلمین

جمله «انی اخاف اللّٰه» تعلیل است برای «ما انا بباسط . . .» و می رساند که هاییل به خاطر ترس از خداوند، خطر مرگ را نادیده گرفته و از پیشدستی به کشتن قاییل خودداری کرد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 9 - 5

5 - یادآوری امداد های الهی به مجاهدان راه خدا مایه نهراسیدن از مقابله با دشمنان دین

إذ تستغیثون ربکم فاستجاب لکم

ص: 254

هدف از یادآوری امدادهای غیبی به مجاهدان، ترغیب مؤمنان به نه‌راسیدن از مبارزه با دشمنان دین است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 10 - 1

1 - نقش ملائکه در جنگ بدر ، تنها بشارت به پیروزی و اطمینان دادن به مؤمنان بود ، و نه اقدامی عملی در قتل مشرکان .

و ما جعله الله إلا بشری و لتطمئن به قلوبکم

ضمیر در «جعله» و «به» به امداد که از «أنی ممدکم» استفاده می شود، بر می گردد و کلمه «بشری» مفعولٌ له برای «جعل» است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 40 - 3

3 - باور اهل ایمان به سرپرستی خدا و یاری او ، مایه نه‌راسیدن آنان از دشمنان دین و اجرای فرمان جهاد

فإن تولوا فاعلموا أن الله مولیکم نعم المولی و نعم النصیر

جمله «فاعلموا ..» علاوه بر رساندن مضمون خود به منظور تقویت روحیه مسلمانان برای جهاد با دشمنان فتنه انگیز ایراد شده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 11 - 6

6- انجام کار های شایسته و پیشه ساختن صبر ، آدمی را از روحیه ای مقاوم بهره مند خواهد ساخت و از تزلزل روحی و روانی نجات خواهد داد .

إنه لیس کفور .. إنه لفرح فخور. إلا الذین صبروا و عملوا الصلحت

آیه نهم و دهم ، بیانگر این بود که: انسانها تحت تأثیر کمترین رفاه و محنت متزلزل شده و خود باخته می شوند و آیه مورد بحث ، صابرائی را که اعمال شایسته انجام می دهند ، از این خصلت استثنا کرده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - حجر - 15 - 98 - 7

7- ذکر خدا و عبادت پروردگار چون نماز ، زداینده نگرانی ها و اندوه ها و تقویت کننده روحیه پایداری و موجب آرامش خاطر است .

و لقد نعلم أنك يضيق صدرك . . . فسبح بحمد ربك و كن من السجدين

نوع مفسران بر آنند که مقصود از سجده در این آیه، نماز است و مؤید آن روایتی است که می گوید: «پیامبر(صلی الله علیه و آله) هر گاه محزون و دل‌تنگ می شد، نماز می خواند» (مجمع البیان، ذیل آیه فوق).

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - فرقان - 25 - 20 - 7

7 - شکایا سازی و توانمند کردن روحیه مردمان ، فلسفه آزمایش آنان از سوی خداوند

ص: 255

و جعلنا بعضكم لبعض فتنة أتصبرون

از دیدگاه برخی از مفسران مانند زمخشری، جمله «أتصبرون» پس از ذکر «فتنه»، همانند «أیکم» بعد از «ابتلاء» (در آیه «لیبلوکم أیکم أحسن عملاً») است که در مقام بیان فلسفه مطلب یاد شده در عبارت پیشین می باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - فرقان - 25 - 31 - 7

7- تفکر در تاریخ پیامبران و صبر و پایداری آنان در برابر دشمنانشان، نیروبخش و تقویت کننده روح مقاومت است .

و كذلك جعلنا لكل نبي عدوا من المجرمين وكفى بربك هاديا ونصيرا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - مزمل - 73 - 2 - 4

4- نقش تعیین کننده عبادت و شب زنده داری، در تقویت روحیه و مقاومت در برابر مشکلات تبلیغی و رسالت دینی

قم الیل إلا قليلاً

به گفته مفسران، این آیات در مکه نازل شده است. فرمان خداوند به شب زنده داری در دوران مکی (زمانی که رسالت پیامبر(صلی الله علیه و آله) در سخت ترین شرایط قرار داشت) می تواند گویای حقیقت یاد شده باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 6 - 9

9- توجه به نزول قرآن از سوی خالق، مدیر و مالک تمام هستی، مایه تقویت روحیه پندپذیری انسان از قرآن است .

تذکره ... ممن خلق الأرض ... استوی . له ما فی السموت ... و ما تحت الثری

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - روم - 30 - 47 - 11

11- توجه دادن به حوادث تلخ و شیرین گذشته تاریخ، عامل تقویت روحیه مؤمنان است .

و لقد أرسلنا .. رسلاً ... فانتقمنا من الذین أجرموا و کان حقاً علینا نصر المؤمن

21- عوامل تقویت روحیه انبیا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 42 - 13

13 - معجزات و آیات الهی ، سبب تقویت روحیه پیامبران

اذھب . . . ب-آیتی ولاتنیافی ذکرى

ص: 256

22- عوامل تقویت روحیه دشمنان اسلام

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - حشر - 59 - 11 - 5

5 - منافقان ، مایه امید و تقویت روحیه کافران در نبرد با اسلام

الذین نافقوا یقولون لإخونهم... لئن أخرجتم

اظهار همکاری منافقان با کافران، خود نوعی تقویت روحیه کافران است.

23- عوامل تقویت روحیه کافران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - حشر - 59 - 11 - 5

5 - منافقان ، مایه امید و تقویت روحیه کافران در نبرد با اسلام

الذین نافقوا یقولون لإخونهم... لئن أخرجتم

اظهار همکاری منافقان با کافران، خود نوعی تقویت روحیه کافران است.

24- عوامل تقویت روحیه محمد (صلی الله علیه و آله)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 25 - 6

6 - یادآوری سرنوشت شوم تکذیب کنندگان آیات حق ، هشدار جدی برای مشرکان عصر بعثت و مایه تحکیم روحیه استقامت و

پایداری پیامبر (صلی الله علیه و آله) و مؤمنان

فانتقمنا منهم فانظر کیف کان عقبه المکذبین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - نازعات - 79 - 15 - 3

3 - یادآوری سرگذشت پیامبران گذشته ، مایه تقویت روحیه پیامبر (صلی الله علیه و آله) در برابر مخالفان

هل آتیک حدیث موسی

بیان داستان موسی (ع)، پس از نقل مخالفت منکران معاد، به منظور آرامش بخشیدن به پیامبر (صلی الله علیه و آله) در برابر مخالفت ها است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - بروج - 85 - 17 - 3

3 - یادآوری نابودی سربازان دشمن در گذشته تاریخ ، مایه تقویت روحیه پیامبر (صلی الله علیه و آله) و پیروان آن حضرت در برابر دشمنان

هل آتیک حدیث الجنود

ص: 257

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - فیل - 105 - 1 - 10

10 - توجّه به ماجرای اصحاب فیل ، دلگرم کننده و اطمینان بخش برای پیامبر (صلی الله علیه و آله) و مؤمنان عصر بعثت

ألم تر كيف فعل ربك بأصحاب الفيل

25- عوامل تقویت روحیه مسلمانان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - بروج - 85 - 17 - 3

3 - یادآوری نابودی سربازان دشمن در گذشته تاریخ ، مایه تقویت روحیه پیامبر (صلی الله علیه و آله) و پیروان آن حضرت در برابر دشمنان

هل أتیک حدیث الجنود

26- عوامل تقویت روحیه مؤمنان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 25 - 6

6 - یادآوری سرنوشت شوم تکذیب کنندگان آیات حق ، هشدار جدی برای مشرکان عصر بعثت و مایه تحکیم روحیه استقامت و پایداری پیامبر (صلی الله علیه و آله) و مؤمنان

فانتقمنا منهم فانظر كيف كان عقبه المكذبین

27- نیاز به تقویت روحیه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - فرقان - 25 - 32 - 5

5 - پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، نیازمند به تقویت روحی و امداد الهی در انجام مسؤولیت خطیر پیامبری

كذلك لنتبّت به فؤادك

7- تقیه

1- تقیه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 200 - 21

21 - مقاومت در برابر دشمن بر اساس تقیه و آمادگی برای پیروی از دستورات پیشوایان ، وظیفه مؤمنان

یا ایّها الذّین امنوا اصبروا و صابروا و رابطوا

امام صادق (ع) درباره آیه فوق فرمود: ... و صابروهم علی التّقیّه و رابطوا علی من تقتدون به

معانی الاخبار، ص 369، ح 1؛ تفسیر برهان، ج 1، ص 334، ح 3.

2- آثار تقیه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 28 - 17

17 - نقش تقیه ، در تعیین محدوده عمل به تکالیف الهی

الّا ان تتقوا منهم تقیه

3- اجتناب از تقیه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 67 - 21

21 - پرهیز پیامبر (صلی الله علیه و آله) از تقیه ، پس از تضمین خدا نسبت به حفظ ایشان از شر مردم

ص: 259

و الله يعصمك من الناس

از امام رضا(ع) روایت شده است که در مورد تقيه نمودن رسول خدا(صلی الله علیه و آله) فرمود: اما بعد قول الله عزوجل «ياايها الرسول بلغ ما انزل . . . و الله يعصمك من الناس» فانه ازال كل تقيه بضمان الله عزوجل و بين امر الله . . .

عيون اخبار الرضا، ج 2، ص 130، ح 10، ب 35؛ نورالثقلين، ج 1، ص 653، ح 293.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - احزاب - 33 - 39 - 4

4 - انبیا، برای تبلیغ رسالت های الهی، تقيه نمی کردند .

و یخشونه و لا یخشون أحداً إلا الله

4- احکام تقيه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 28 - 21

21 - لزوم تقيه در برابر کافران به هنگام اضطرار

الا ان تتقوا منهم تقيه

رسول الله (صلی الله علیه و آله): لا ایمان لمن لا تقيه له؛ قال الله عزّ وجل: «الا ان تتقوا منهم تقيه»

تفسیر عیاشی، ج 1، ص 166، ح 24؛ نورالثقلين، ج 2، ص 325، ح 83.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 70 - 11

11- « عن أبي عبدالله (ع) : التقيه من دين الله . . . لقد قال يوسف « أيتها العير إنكم لسارقون » والله ما كانوا سرقوا شيئاً . . . »

از امام صادق(ع) روایت شده است: تقيه از دین خداست . . . به تحقیق یوسف گفت: «أيتها العير إنكم لسارقون» [ولی] به خدا سوگند

چیزی را ندز دیده بودند...».

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 106 - 3,9

3- جواز تقیه در دین و اظهار لفظی کفر در شرایط اجبار و اکراه، با وجود ایمان استوار قلبی

إلا من أكره وقلبه مطمئن بالإيمان

9- ممنوعیت تقیه و اظهار لفظی کفر، برای کسانی که عمل آنان راه گرایش به کفر را برای دیگران بگشاید.*

ولكن من شرح بالكفر صدراً

برداشت فوق، بر این احتمال استوار است که «لکن» استدراک از «من أكره» باشد؛ یعنی، در شرایط اکراه تقیه جایز است مگر برای کسی که تقیه وی موجب شود که مؤمنان دیگر در ایمان سست شوند و به کفر گرایش پیدا کنند.

ص: 260

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 28 - 5,6

5- تقیه و پوشیده داشتن ایمان ، در صورتی که موجب حفظ جان دیگر مؤمنان شود ، جایز و به جا است .

و قال رجل . . . یکتُم ایمنه أتقتلون رجلاً أن یقول ربی اللّٰه

6- مشروعیت تقیه و کتمان ایمان ، در دین موسی (ع)

و قال رجل مؤمن من ءال فرعون یکتُم ایمنه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - فتح - 48 - 25 - 13

13- جواز تقیه ، در شرایط خفقان و حاکمیت خشونت بار کفر

رجال مؤمنون . . . لم تعلموهم

از این که خداوند، از وجود مؤمنانی که با تقیه و به صورت ناشناس در مکه زندگی می کردند، خبر داد، و خون و حریم آنان را محترم شمرده است؛ جواز تقیه استفاده می شود.

5- اهمیت تقیه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 106 - 8

8- ارتداد ، پذیرش قلبی کفر بدون هیچ اجبار و اکراهی و پس از اظهار ایمان

من کفر باللّٰه من بعد ایمنه . . . و لکن من شرح بالکفر صدراً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - مؤمنون - 23 - 96 - 8

8 - « عن أبی عبداللّٰه (ع) . . . قال الحسنه التقیه و السیئه الإذاعه . و قوله عزّوجلّ « ادفع بالتی هی أحسن السیئه » قال : التی هی أحسن التقیه . . . »

از امام صادق(ع) روایت شده است که فرمود: «حسنه» تقیه است و «سیئه» شایع کردن [اسرار] است. [در باره] قول خدای - عزوجل - نیز «ادفع بالتی هی أحسن السیئه» فرمود: آنکه احسن است، همان تقیه می باشد...».

6- تقیه ابراهیم(ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - صفات - 37 - 89 - 7

ص: 261

7- « عن رجل من أصحابنا عن أبي عبد الله (ع) قال : سألته عن قول الله - عز وجل - . . . « إني سقيم » قال : ما كان إبراهيم (ع) سقيماً و ما كذب إنما عني سقيماً في دينه مرتاداً . . . » ;

از امام صادق(ع) درباره سخن خداوند («..إني سقيم») روایت شده که ابراهیم(ع) بیمار [جسمی] نبود و در عین حال دروغ هم نگفت؛ بلکه مقصود او این بود که به علت دینی که دارم از کفر کافران دل آزرده ام و من در طلب حقیقت هستم».

7- تقیه اصحاب کهف

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - کهف - 9 - 9

9- « عن أبي عبد الله (ع) قال : إن أصحاب الكهف أسروا الإيمان وأظهروا الكفر . . . » ;

از امام صادق(ع) روایت شده: اصحاب کهف، ایمان خود را مخفی داشته و تظاهر به کفر می کردند».

8- تقیه جاز

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 106 - 3

3- جواز تقیه در دین و اظهار لفظی کفر در شرایط اجبار و اکراه ، با وجود ایمان استوار قلبی

إلا من أكره و قلبه مطمئن بالإيمان

9- تقیه در دین موسی(ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 28 - 6

6 - مشروعیت تقیه و کتمان ایمان ، در دین موسی (ع)

و قال رجل مؤمن من آل فرعون يكتم إيمانه

10- تقیه عمار یاسر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 106 - 4

4- برخی از مسلمانان صدر اسلام (مانند عمار یاسر) به خاطر فشارهای شدید کافران - علی رغم ایمان باطنی خود - الفاظ کفرآمیز بر زبان جاری کردند .

ص: 262

من كفر بالله من بعد ايمنه إلا من أكره وقلبه مطمئن بالإيمان

طبق شأن نزولی که درباره آیه آمده است، قضیه مربوط به عمار یاسر است که از شدت شکنجه، سخنان کفرآمیز بر زبان جاری کرد.

11- تقیه مسلمانان مکه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - فتح - 48 - 25 - 10

10- مؤمنان مکه قبل از صلح حدیبیه، دارای شرایطی دشوار و ناگزیر از تقیه شدید

رجال مؤمنون و نساء مؤمنت لم تعلموهم

آگاهی نداشتن مؤمنان مدینه از مؤمنان مکه، از آن جهت بوده است که مؤمنان مکه در آن محیط، قادر به ابراز ایمان نبوده و شدیداً تقیه می کردند.

12- تقیه ممنوع

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 106 - 9

9- ممنوعیت تقیه و اظهار لفظی کفر، برای کسانی که عمل آنان راه گرایش به کفر را برای دیگران بگشاید.*

ولکن من شرح بالكفر صدراً

برداشت فوق، بر این احتمال استوار است که «لکن» استدراک از «من أكره» باشد؛ یعنی، در شرایط اکراه تقیه جایز است مگر برای کسی که تقیه وی موجب شود که مؤمنان دیگر در ایمان سست شوند و به کفر گرایش پیدا کنند.

13- تقیه مؤمن آل فرعون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 28 - 2,4

2 - مؤمن معترض از خاندان فرعون، ایمان خود را پوشیده می داشت .

قال رجل مؤمن من آل فرعون يكتم ايمنه

4- تقیه مؤمن آل فرعون و کتمان کردن ایمانش، کاری پسندیده و به جا بود .

وقال رجل مؤمن من آل فرعون يكتم إيمنه

جلد - نام سورہ - سورہ - آیہ - فیش

16 - غافر - 40 - 38 - 2

ص: 263

2 - مؤمن آل فرعون ، پس از کتمان ایمانش به مدتی چند ، آن را فاش ساخت و به موضع گیری علنی علیه فرعون و دفاع از موسی (ع) پرداخت .

وقال الذی ءامن یقوم اتبعون

فراخوانی مردم به پیروی از خویش، بیانگر علنی کردن ایمان و موضع اعتقادی شخص است.

14- جواز تقیه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 28 - 6, 5

5 - تقیه و پوشیده داشتن ایمان ، در صورتی که موجب حفظ جان دیگر مؤمنان شود ، جایز و به جا است .

وقال رجل . . . یکتُم ایمنه أتقتلون رجلاً أن یقول ربی اللّٰه

6 - مشروعیت تقیه و کتمان ایمان ، در دین موسی (ع)

وقال رجل مؤمن من ءال فرعون یکتُم ایمنه

15- سوء استفاده از تقیه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 29 - 5

5 - توجه به علم الهی نسبت به آشکار و نهان و قدرت مطلق او ، مانع سوء استفاده از تقیه

الّا ان تتقوا منهم تقیه . . . قل ... واللّٰه علی کل شیء قدیر

16- موارد تقیه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 28 - 13, 14

13 - پذیرش سرپرستی کافران ، جز در اضطرار و تقیه ، جایز نیست .

لا یتخذ المؤمنون الکافرین اولیاء . . . الّا ان تتقوا منهم تقیه

بنابراینکه ولایت به معنای سرپرستی باشد.

14 - جواز برقراری ارتباط دوستانه با کافران ، در صورت تقیه ، اضطرار و هراس

لا يَتَّخِذُ الْمُؤْمِنُونَ الْكَافِرِينَ أَوْلِيَاءَ .. . إِلَّا أَنْ تَتَّقُوا مِنْهُمْ تُقِيَةً

بنابراینکه ولایت به معنای دوستی باشد.

ص: 264

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 29 - 13

13 - تهدید خداوند نسبت به کسانی که ولایت کافران را بدون تقیه بپذیرند .

لا يَتَّخِذُ .. قُلْ اِنْ تَخَفُوا ... يَعْلَمُهُ اللّٰهُ ... وَاللّٰهُ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيْرٌ

ص: 265

8- تکاثر

1- آثار تکاثر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - شوری - 42 - 27 - 7

7 - جامعه متکاتر و رفاه زده ، گرفتار طغیان و سرکشی

و لو بسط الله الرزق لعباده لبغوا فی الأرض

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - حدید - 57 - 20 - 23

23 - بازی ، سرگرمی ، آرایش ، فخرفروشی و فزون خواهی ، از مظاهر و جلوه های فریبندگی دنیا

أئما الحیوه الدنیا لعب... و تکاثر... و ما الحیوه الدنیا إلا متع الغرور

معرفی دنیا به متاع فریبنده، در پایان آیه شریفه - پس از آن که در آغاز آن با پنج ویژگی شناسانده شده است - می تواند اشاره به مطلب یاد شده باشد.

2- اجتناب از تکاثر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - حدید - 57 - 21 - 4

4 - دنیا ، عرصه مسابقه و تلاش برای کسب سعادت اخروی (بهشت پهناور) است ; نه میدان بازی ، آرایش ، فخرفروشی و فزون خواهی

سابقوا إلى مغفره من ربکم و جنّه

ص: 266

3- اهل تکاثر در جهنم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - تکاثر - 102 - 7 - 1

1 - طالبان امتیازات مادی، در قیامت دوزخ را در مرحله ای فراتر از «علم الیقین» مشاهده کرده، به حقیقت یقین دست خواهند یافت.

ثم لترونها عين اليقين

«عين اليقين» - که در اصل «رؤیة عين اليقين» (دیدنی که نفس یقین است) بوده - مفعول مطلق است و حرف «ثم» - که بر تراخی رتبی دلالت دارد - آن را مرحله ای فراتر از «علم الیقین» معرفی کرده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - تکاثر - 102 - 8 - 4

4 - پرسش و حسابرسی از نعمت ها، زمینه ساز گرفتاری برتری جوین و تفاخر کنندگان به آتش دوزخ

لترونّ الجحیم . . . ثمّ لتسئلنّ یومئذ عن النعیم

نشان دادن جهنم به اهل تکاثر - پیش از بازخواست نعمت ها - بیانگر آن است که اهل تکاثر، باید پس از طی مراحل بازخواست و حسابرسی، جهنم را جایگاه خویش بدانند.

4- پوچی تکاثر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - تکاثر - 102 - 5 - 1

1 - تأکید مکرر خداوند، بر بی پایه بودن رقابت های مادی و لزوم ترک مسابقه در امتیازات دروغین

کلاً

حرف «کلاً» در این آیه، تأکیدی مجدد بر مفاد «کلاً» در آیات پیشین است. این احتمال نیز وجود دارد که به معنای «حفاً» بوده و مفاد جمله بعد را تأکید کند.

5- تکاثر در پیری

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9- انسان ، موجودی فزون طلب و حریص بر اموال و فرزندانش در دوران پیری

أَتَمَّا الْحَيَوِهُ الدَّنِيَا .. وَ تَكَاثَرَفِي الْأَمْوَلِ وَ الْأَوْلَادِ

ص: 267

6- تکاثر در زندگی دنیوی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - حدید - 57 - 20 - 3

3 - حقیقت حیات دنیوی ، پنج چیز بیش نیست : بازی ، لهو و سرگرمی ، زینت و آرایش ، تفاخر و فخرفروشی ، و فزون طلبی .

أئما الحیوه الدنیا .. و تکاثر فی الأموال و الأولد

واژه «أئما» (به فتح همزه) نظیر «إئما» (به کسر همزه) برای افاده حصر است. بنابراین «أئما الحیوه الدنیا...» معادل «ما الحیاه الدنیا إلا لهو و لعب...» است؛ یعنی، حقیقت زندگی دنیایی، به غیر از «لعب»، «لهو»، «زینت»، «تفاخر» و «تکاثر» نمی باشد.

7- تهدید اهل تکاثر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - تکاثر - 102 - 6 - 1

1 - مشاهده دوزخ در قیامت و گرفتاری به عذاب آن ، تهدیدی الهی و هشداری تردیدناپذیر برای دلبستگان به امتیازات دروغین

لترونّ الجحیم

چنانچه «لترونّ الجحیم» جمله مستقلی باشد؛ بیانگر قطعی بودن رؤیت جهنم برای مخاطبان «ألهیکم التکاثر» خواهد بود سیاق آیه که بر تهدید اهل تکاثر دلالت دارد، نشانگر آن است که مراد از دیدن جهنم، گرفتاری به آن است؛ بنابر این حرف «ثمّ» در آیه آخر (ثمّ لتسئلنّ . ..) بر تراخی رتبی دلالت دارد؛ زیرا حسابرسی، پیش از گرفتاری به عذاب جهنّم است.

8- تهدید اهل تکاثر مقارن بعثت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - تکاثر - 102 - 3 - 4

4 - خداوند ، تهدیدکننده افزون نمایان عصر بعثت به کیفری گریزناپذیر

ألهیکم التکاثر .. کلاً سوف تعلمون

9- زمینه عذاب اهل تکاثر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4- پرسش و حسابرسی از نعمت ها ، زمینه ساز گرفتاری برتری جویان و تفاخر کنندگان به آتش دوزخ

ص: 268

لترونّ الجحيم . . . ثمّ لتسئلنّ يومئذ عن النعيم

نشان دادن جهنم به اهل تکاثر - پیش از بازخواست نعمت ها - بیانگر آن است که اهل تکاثر، باید پس از طی مراحل بازخواست و حسابرسی، جهنم را جایگاه خویش بدانند.

10- ظلم تکاثر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - ص - 38 - 24 - 2

2- افزون طلبی و تصاحب مال دیگران، ظلم است .

قال لقد ظلمک بسؤال نعجتک إلى نعاجه

11- علم به بطلان تکاثر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - تکاثر - 102 - 6 - 5

5- مشاهده جهنم در قیامت، موجب آگاهی از نادرست بودن تفاخر و زیاده نمایی و سود نبخشیدن امتیازات مادی است .

سوف تعلمون . . . لترونّ الجحيم

12- فطريت تکاثر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - فصلت - 41 - 49 - 3

3- افزون خواهی و زیاده طلبی، جزء سرشت آدمی است .

لايسئم الإنسان من دعاء الخير

13- مراد از تکاثر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - تکاثر - 102 - 1 - 6,7

6 - « قال أمير المؤمنين: . . . و التكاثر لهو و شغل و استبدال الذي هو أدنى بالذي هو خير ;

امير المؤمنين(ع) فرمود: . . . «تكاثر» سرگرمی و مشغول شدن به چیزی و عوض قرار دادن چیز پست تر به جای چیز بهتر است».

7 - « قرأ رسول الله (صلى الله عليه وآله) « ألهيكم التكاثر » ثم قال : تكاثر الأموال جمعها من غير حقها و منعها من حقها و سدّها في الأوعيه ;

ص: 269

رسول خدا (صلی الله علیه و آله) آیه «ألهیکم التکاثر» را تلاوت کرد آن گاه فرمود: «تکاثر اموال» جمع آوری آن از غیر راه مشروع و خود داری از پرداخت حق واجب آن و مسدود ساختن و بی استفاده گذاردن آن در ظروف است».

14- منشأ تکاثر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - تکاثر - 102 - 3 - 5

5 - جهالت ، ریشه برترنمایی و مسابقه رقیبان در کسب مال و مقام

کلاً سوف تعلمون

مفعول محذوف «تعلمون» - چه عام (پوچی افتخارات مادی) باشد و چه خاص (پوچی افتخار به عدد افراد قبیله) - بی ارزشی تکاثر را شامل می شود.

15- موانع تکاثر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - تکاثر - 102 - 3 - 7,8

7 - عاقبت اندیشی ، مانع برترنمایی و تفاخر است .

کلاً سوف تعلمون

8 - توجه به کیفر اخروی ، مانع برترنمایی و تفاخر است .

کلاً سوف تعلمون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - تکاثر - 102 - 4 - 5,6

5 - عاقبت اندیشی ، مانع برتری نمایی و تفاخر است .

ثم کلاً سوف تعلمون

6 - توجه به کیفر اخروی ، مانع برتری نمایی و تفاخر است .

ثم کلاً سوف تعلمون

9- تکالیف

1- ارتباط تکالیف

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 151 - 30

30 - تکالیف پنجگانه (پرهیز از شرک و ..) دارای ارتباطی تنگاتنگ با یکدیگر و به منزله تکلیفی واحد

ذکم وصیکم

آوردن ضمیر مفرد «به» و نیز اسم اشاره مفرد «ذکم» برای اشاره به محرمات پنجگانه، می تواند حاکی از این باشد که آن محرمات آن چنان مرتبط با یکدیگرند که گویا یک تکلیف هستند.

2- تکالیف انبیا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 15 - 12

12 - تساوی همه انسانها، حتی پیامبران الهی، در برابر قانون الهی و پیامدهای اخروی آن

قل إني أخاف إن عصيت ربي عذاب يوم عظيم

چون پیامبر (صلی الله علیه و آله) با تمام عظمتش می فرماید در صورت نافرمانی از عذاب می ترسم، بنابراین استثنایی در کار رسیدگی به امور بندگان در قیامت وجود ندارد و اگر چنین تبعیضی بود، دیگر ترس پیامبران (ع) از عصیان معنی نداشت.

3- تکالیف انسان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 271

19 - جهاد با جان و مال در راه خدا، تکلیفی الهی بر همه انسان ها و در همه شرایع است نه مخصوص به مسلمانان و شریعت اسلام .

إن الله اشترى من المؤمنين أنفسهم وأموالهم .. وعداً عليه حقاً في التوریه و الإ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 9 - 7

7- انسان، باید همواره و در همه حال (فقر، غنا و ...) سپاسگزار خداوند باشد .

و لئن أذقنا الإنسن منا رحمه .. إنه لیتوس کفور

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 17 - 14

14- همه انسان ها از هر گروه و طایفه (مشرکان، یهود، نصارا و ...) وظیفه دار ایمان به قرآن

و من یکفر به من الأحزاب فالنار موعده

4- تکالیف انسان ها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - رعد - 13 - 25 - 1

1- خداوند انسان ها را به عهد ها و پیمانهای ملزم ساخته است .

والذین ینقضون عهد الله

مراد از «عهد الله» - چنان چه در آیه 20 گذشت - عهدها و پیمانهای است که خداوند با انسانها دارد و یا عهدها و پیمانهای است که آدمیان با خداوند می بندد.

5- تکالیف اهل کتاب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 29 - 3

3 - اهل كتاب [در حاكميت اسلام] محكوم به پرداخت جزیه اند .

الذین أوتوا الكتب حتی يعطوا الجزیه عن ید و هم صغرون

ص: 272

6- تکالیف بنی اسرائیل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 43 - 1, 2

1 - خداوند ، بنی اسرائیل را به اقامه نماز و پرداخت زکات دعوت کرد .

بینی اسرائیل اذکروا .. و اقیموا الصلوه و ءاتوا الزکوه

2 - اقامه نماز به جماعت و به همراه مسلمانان توصیه خداوند به بنی اسرائیل

و ارکعوا مع الرکعین

مراد از رکوع کردن، اقامه نماز است و مقصود از «راکعین» نمازگزاران مسلمان می باشد؛ زیرا پس از دعوت اهل کتاب به ایمان و اسلام، این احتمال وجهی ندارد که گفته شود مراد از نماز، نماز شریعت خود آنان است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 83 - 6, 7

6 - گفتار نیک و معاشرت نیکو با سایر اقوام و ملت ها ، میثاق خدا با بنی اسرائیل

و قولوا للناس حسناً

مراد از «الناس» می تواند همان اسرائیلیان باشد و می تواند اقوام و ملت های دیگر هم باشد. برداشت فوق مبتنی بر دومین احتمال است.

7 - بر پا داشتن نماز و پرداختن زکات ، از عهد ها و پیمان های خدا با بنی اسرائیل

و إذ أخذنا میثق بنی اسرائیل .. و اقیموا الصلوه و ءاتوا الزکوه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - یونس - 10 - 87 - 8

8 - خداوند ، بنی اسرائیل را به بر پا داشتن نماز مکلف فرمود .

و اقیموا الصلوه

7- تکالیف جنیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - اعراف - 7 - 38 - 4, 3

3 - جنیان نیز همانند آدمیان، موظف به پیروی از رسولان الهی و مکلف به تکالیف دینی هستند.

قال ادخلوا .. من الجن و الإنس فی النار

4 - جنیان نیز همانند آدمیان، در صورت تکذیب آیات الهی و گرایش به کفر و شرک، در معرض مجازاتهای الهی هستند.

قال ادخلوا فی أمم قد خلت من قبلکم من الجن و الإنس فی النار

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 273

4 - جنیان همانند انسان ها مکلف به تصدیق آیات الهی و انجام فرمان های او هستند .

و لقد ذرأنا لجهنم كثيراً من الجن و الإنس

با توجه به آیه قبل معلوم می شود جنیانی به دوزخ خواهند رفت که آیات الهی را تکذیب کنند. بنابراین آنها موجوداتی هستند مکلف به تکالیف الهی و از جمله تکالیف آنها ایمان آوردن به آیات الهی است.

8- تکالیف حیوانات

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 38 - 9

9 - حیوانات دارای نوعی اراده، اختیار، شعور و تکلیف و جزا و پاداش در قیامت

أمم أمثالکم . . . ثم إلی ربهم یحشرون

9- تکالیف زن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 68 - 3

3 - تساوی زن و مرد در برابر تکالیف الهی

وعد الله المنافقین و المنفقت . . . نار جهنم خلدین فیها

10- تکالیف شاق ابراهیم(ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 124 - 1

1 - خداوند ، پیامبرش ابراهیم (ع) را با تکالیفی سنگین و دشوار بیازمود .

و إذ ابتلی إبرهیم ربه بکلمت

«ابتلاء» به معنای آزمودن است. تعبیر کردن از مواد آزمون به کلمات (سخنان) اشاره به این دارد که: آن مواد فرمانهایی بوده که ابراهیم باید آنها را امتثال می کرد و لذا کلمات در برداشت، به تکالیف تفسیر شد. نکره آوردن (کلمات) حکایت از عظمت آن دارد، که به

مناسبت آزمون، از آن به دشواری و سنگینی تعبیر شد.

ص: 274

11- تکالیف شاق مسیحیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 157 - 22

22 - یهود و نصارا در قبل از اسلام، مبتلا به تکالیفی مشقتبار و گرفتار در دام خرافات و بدعت های فراوان دینی بودند .

و یضع عنهم إصرهم والأغلال التي كانت عليهم

جمع آوردن «اغلال» حکایت از گستردگی بدعتها و خرافات دارد.

12- تکالیف شاق یهود

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 157 - 22

22 - یهود و نصارا در قبل از اسلام، مبتلا به تکالیفی مشقتبار و گرفتار در دام خرافات و بدعت های فراوان دینی بودند .

و یضع عنهم إصرهم والأغلال التي كانت عليهم

جمع آوردن «اغلال» حکایت از گستردگی بدعتها و خرافات دارد.

13- تکالیف محمد (صلی الله علیه و آله)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 149 - 2

2 - پیامبر (صلی الله علیه و آله) موظف شد در هر مکان، اعمال مشروط به قبله را به سوی مسجدالحرام انجام دهد .

و من حیث خرجت فول وجهک شطر المسجدالحرام

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 15 - 7

7 - پیامبر (صلی الله علیه و آله)، همانند دیگر مردم، مکلف به اوامر و نواهی الهی است.

قل إني أخاف إن عصيت ربي عذاب يوم عظيم

14- تکالیف مسلمانان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - حج - 22 - 78 - 22

22 - برپاداشتن نماز ، پرداخت زکات و اعتصام به محور الهی ، اساسی ترین وظایف امت اسلامی

ص: 275

هو سَمَّيْكُمْ الْمُسْلِمِينَ .. فَأَقِيمُوا الصَّلَاةَ وَآتُوا الزَّكَاةَ وَاعْتَصِمُوا بِاللَّهِ

15- تکالیف مسیحیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 17 - 14

14- همه انسان ها از هر گروه و طایفه (مشرکان ، یهود ، نصارا و ...) وظیفه دار ایمان به قرآن

و من یکفر به من الأحزاب فالنار موعده

16- تکالیف مشرکان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 17 - 14

14- همه انسان ها از هر گروه و طایفه (مشرکان ، یهود ، نصارا و ...) وظیفه دار ایمان به قرآن

و من یکفر به من الأحزاب فالنار موعده

17- تکالیف مؤمنان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 101 - 10

10 - اهل ایمان نسبت به احکامی که پاسخ آنها در قرآن و سنت نیامده ، تکلیفی ندارند

لاتسئلوا عن اشیاء .. عفا الله عنها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 108 - 5

5 - گوش سپاری به فرمان های خداوند و تسلیم در برابر آنها ، تکلیفی الهی بر عهده اهل ایمان

و اسمعوا

18- تکالیف همگانی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 61 - 8

ص: 276

8- جوامع بشری، موظف به پیروی از دستورات الهی و تعالیم پیامبر (صلی الله علیه و آله)

و اتبعون هذا صراط مستقیم

19- تکالیف یهود

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8- هود - 11 - 17 - 14

14- همه انسان ها از هر گروه و طایفه (مشرکان، یهود، نصارا و . . .) وظیفه دار ایمان به قرآن

و من یکفر به من الأحزاب فالنار موعده

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9- نحل - 16 - 124 - 1,2

1- تعیین روز شنبه به عنوان روز تعطیلی، تکلیفی مختص یهود

إنما جعل السبت علی الذین اختلفوا فیه

«سبت» از نظر ریشه لغوی به معنای «قطع» است و مقصود از آن در این آیه، تعطیلی روز شنبه برای یهود است؛ چون در روز تعطیلی تمامی کارها و تلاشها قطع می شود.

2- قانون تعطیلی روز شنبه حکمی علیه یهودیان، به جرم اختلافشان درباره دین توحیدی ابراهیم (ع) بود.

إنما جعل السبت علی الذین اختلفوا فیه

آیه شریفه، پاسخی است از این سؤال که: در دین ابراهیم(ع) و ادیان پس از آن حضرت، روز جمعه به عنوان روز تعطیل تعیین شده بود، پس چرا در دین یهود روز شنبه اعلان شد؟ پاسخ این است که: این حکم مختص به یهودیان بود که به جرم اختلافشان در دین ابراهیم(ع) وضع گردید. گفتنی است ضمیر «فیه» به حضرت ابراهیم(ع) با تقدیر مضاف؛ یعنی، ملته باز می گردد.

20- سختی تکالیف یهود

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9- نحل - 16 - 118 - 2

2- تنها یهود از میان سایر امت ها، موظف به انجام تکالیفی فزون تر و دشوارتر بودند.

و علی الذین هادوا حرّمنّا

جار و مجرور «علی الذین» متعلق به فعل «حرّمنّا» است و تقدیم آن بر فعل مفید حصر است.

ص: 277

21- فلسفه تکالیف مالی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - طور - 52 - 40 - 7

7 - تکالیف مالی مورد درخواست دین، در جهت منافع خود مردم است؛ و نه پاداشی به رسالت پیامبر (صلی الله علیه و آله). *

أم تسئلهم أجرًا فهم من مغرم مثقلون

با توجه به این که در شریعت تکالیف مالی هست، از «أم تسئلهم أجرًا» استفاده می شود که آن تکالیف به عنوان مزد پیامبر (صلی الله علیه و آله) نمی باشد؛ چه این که آنها در نیازها و منافع خود جامعه اسلامی مصرف می شود.

22- فلسفه سختی تکالیف یهود

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 118 - 3

3- تکالیف فزون تر یهود در مقایسه با دیگر امت ها، برای کیفر و مجازات آنان بود نه به خاطر دفع ضرر و مفسده از آنان.

و علی الذین هادوا حرمنا

تحریم هر چیزی در دین برای دفع مفسده و ضرر است و تحریم اختصاصی برای یهودیان، این مطلب را می رساند که این تحریم به خاطر امر دیگری است و گرنه برای همه مکلفان حرام می شد و جمله «لکن کانوا أنفسمهم یظلمون» نشان می دهد که فلسفه این تحریم، کیفر ظلم آنان بود. گفتنی است که در جمله «جزیناهم ببغیهم» (در آیه 146 سوره انعام) به این مطلب تصریح شده است.

23- نظام تکالیف

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 68 - 3

3 - تساوی زن و مرد در برابر تکالیف الهی

وعد الله المنافقین و المنفقت . . . نار جهنم خلدین فیها

ص: 278

1- آثار امیدواری به تکامل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - کهف - 18 - 24 - 14

14- امید به رشد و تعالی ، دارای نقشی بسزا در نیل به آن است .

و قل عسی أن یهدین ربی لأقرب من هذا رشداً

2- آثار تکامل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - نور - 24 - 30 - 10

10 - رشد و طهارت ، ملاک های گزینش نحوه زندگی انسان ها و اساس تنظیم روابط صحیح میان مردان و زنان است .

و قل للمؤمنین یغضوا من أبصرهم . . . ذلک أزکی لهم

جمله «ذلک أزکی لهم» هر چند برای تعلیل احکام نگاه کردن زن و مرد نامحرم و حفظ عفت است؛ ولی این تعلیل از نوع تعلیلی است که موجب تعمیم حکم می شود. بنابراین هر رفتاری که موجب رشد و پاکی انسان گردد، امری پسندیده و بایسته است که باید ملاک گزینش نوع رفتارها و نیز کیفیت روابط میان زنان و مردان در جامعه، قرار گیرد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - عبس - 80 - 14 - 2

2- درک مفاهیم قرآنی ، در گرو رشد ، تعالی و ارتقای انسان است .

مرفوعه

رفعت صفحات قرآن، بیانگر والا مرتبه بودن محتوای آن است و به قرینه مقام، کنایه از این است که پندگیری از تذکرات آن، تنها

برای افرادی برجسته میسر است.

3- آثار تکامل علم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - روم - 30 - 22 - 7,8

7- شکوفایی علم و آگاهی ، راهنمای آدمی به راز های نهفته در گوناگونی زبان ها و رنگ ها است .

و اختلف ألسنتکم و ألونکم إنّ فی ذلک لآیت للعلمین

مراد از «عالمین» به تناسب موضوع - که سخن از تفاوت لهجه ها و رنگ ها است - ممکن است دانشمندان زبان شناس و زیست شناس باشد.

8- رشد علوم و آگاهی های بشری ، زمینه ساز به دست آوردن فهم بهتر درباره خداوند است .

إنّ فی ذلک لآیت للعلمین

4- آثار تکامل محمد (صلی الله علیه و آله)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9- نحل - 16 - 125 - 2

2- رشد و کمال پیامبر (صلی الله علیه و آله) در پرتو ربوبیت الهی ، مقتضی دعوت دیگران به راه خداست .

ادع إلی سبیل ربّک

واژه «ربّ» - که در لغت به معنای تربیت است (مفردات راغب) - می تواند اشاره به این جهت داشته باشد که: بهره‌وری پیامبر (صلی الله علیه و آله) از ربوبیت خدا، مقتضی آن است که آن حضرت دیگران را نیز از ربوبیت خدا بهره مند سازد.

5- آثار ذکر منشأ تکامل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - انفطار - 82 - 6 - 9

9- توجّه انسان به وابستگی اش در رشد ، تربیت و نعمت ها به خداوند ، مانع کفر او و زمینه ساز فریفته نشدن به آنچه مایه بی پروایی ، در برابر گناه می گردد .

6- آرزوی تکامل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 24 - 13

13- آرمان رسیدن به رشد و هدایت برتر، آرمانی الهی است .

و قل عسی أن یهدین ربی لأقرب من هذا رشداً

7- ابزار تکامل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - احقاف - 46 - 20 - 6

6- امکانات پاکیزه و ارزشمند زندگی دنیا، وسیله راه یابی به درجات عالی و رهایی از دوزخ

أذهبتم طیبیتکم فی حیاتکم الدنیا

مفاد آیه این است که پس از عرضه کردن کافران به آتش، به آنان گفته می شود که امکانات ارزنده را نابود ساختید؛ در حالی که اگر از آن پاکی ها به درستی بهره می جستید، اکنون دوزخی نبودید.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - محمد - 47 - 2 - 9

9- قرآن، حقایق و قوانینی در جهت رشد و تکامل بشر

و هو الحق من ربهم

با توجه به این که ضمیر «هو» به «ما نزل..» (قرآن) بازمی گردد؛ از تعبیر «من ربهم» استفاده می شود که قرآن نشأت یافته از مقام ربوبیت خدا و در جهت رشد و تکامل انسان ها است.

8- ارزش تلاش برای تکامل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 57 - 7

7- تلاش برای راه یابی به بالاترین مرتبه کمال و سبقت بر دیگران در تقرب به خدا، تلاش و تکاپویی ارجمند و ستودنی

أولئك الذين يدعون يبتغون إلى ربّهم الوسيله أيهم أقرب

9- اهميت تكامل

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

ص: 281

10- هدايت ، رشد و تكامل ، هدف اصلي خداوند در آفرينش جهان است .

و ما كنت متخذ المضللين عضداً

عدم استفاده خداوند از نیروهای گمراه کننده، نشانه آن است که گمراهی با هدف آفرینش سازگار نیست. بنابراین، هدف اصلی آفرینش، هدايت و راه يابی است.

10- اهميت تكامل انسان

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

18 - واقعه - 56 - 80 - 7

7 - هدف از نزول قرآن ، تربيت انسان و حرکت دادن او به سوی کمال است .

تنزيل من ربّ العلمين

11- اهميت تكامل انسان ها

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

10 - اسراء - 17 - 38 - 3

3- نهی خداوند از ناپسندی ها ، در جهت تربيت ، رشد و کمال آدميان است .

كلّ ذلك كان سيّئاً عند ربّك مكروهاً

خداوند، پس از نهی از چندین عمل ناپسند می فرماید: همه اینها در نزد پروردگارت ناپسند است. ذکر صفت «ربّ» به جای اسم ذات و یا هر صفت دیگری می تواند گویای این حقیقت باشد که آن در راستای پرورش انسانهاست، چه اینکه «ربّ» به معنای پرورش آمده است.

12- تشويق به تكامل

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

19 - ملك - 67 - 2 - 14

14 - تشويق و ترغيب خداوند به تلاش ، برای بهتر شدن ، تكامل يافتن و بسنده نكردن به وضعيت موجود

ليلوكم ائكم احسن عملاً

13- تعقل در تکامل انسان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - پس - 36 - 68 - 7

7 - سرزنش خداوند بر عدم تعقل و اندیشه ، در مراحل تکاملی قوای انسان و سیر نزولی آن

و من نعمّره ننگسه فی الخلق أفلا یعقلون

14- تکامل آدم(ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 122 - 2،8

2 - خداوند ، برای تربیت و رشد آدم ، علاقه های غیر الهی را از او دور ساخت و وی را برای خود خالص گردانید .

ثمّ اجتبه ربّه فتاب علیه

8 - آدم (ع) ، پس از آموزش گناهِش ، راه رشد و تعالی خویش را بازیافت .

و هدی

در آیه قبل آمده بود که آدم(ع) در پی نافرمانی و عصیان، از رشد و کمال خویش بازماند (غوی). فعل «هدی» در این آیه دلالت می کند که خداوند آثار آن گمراهی را از میان برد و راه کمال و برگزیدگی را الهی را به او نشان داد.

15- تکامل آسمان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - انشقاق - 84 - 2 - 4

4 - شکافته شدن آسمان در آستانه قیامت ، در جهت کمال آن و جلوه ای از ربوبیت خداوند است .

و أذنت لربّها

16- تکامل آسمان ها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - جهان طبیعت (آسمان ها، زمین و...) رو به رشد و کمال است.

قال ربّ السموت و الأرض و ما بينهما

«ربّ» به معنای تربیت کردن است و «تربیت» ایجاد حالتی در شیء پس از حالت قبل است تا آن گاه که به تمام و کمال برسد (مفردات راغب). این معنا حکایت از حرکت تکاملی و رو به رشد دارد. برداشت یاد شده نیز مبتنی بر این معنا است.

ص: 283

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - صفات - 37 - 5 - 10

10 - جهان (آسمان ها و زمین و...) ، دارای روندی رو به رشد و کمال

ربّ السموت ... و ربّ المشرق

«رب» به معنای تربیت کردن است و تربیت ایجاد حالتی در شیء پس از حالت قبل است، تا آن گاه که به حد تمام و کمال برسد (مفردات راغب). این معنا حکایت از روند رو به رشد و تکامل دارد.

17- تکامل آفرینش

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - حمد - 1 - 2 - 8

8 - جهان هستی به سوی کمال در حرکت است .

رب العلمین

«رب» به معنای تربیت کردن است و تربیت ایجاد حالتی در شیء پس از حالت قبل است تا آن گاه که به حد تمام و کمال برسد (مفردات راغب). پس این معنا حکایت از حرکت تکاملی دارد. گفتنی است که کلمه «رب» مشترک لفظی میان وصف و مصدر می باشد و در آیه مورد بحث معنای وصفی دارد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 28 - 13

13 - هستی ، دارای جریانی رو به کمال در پرتو ربوبیت خداوند

رب العلمین

«رب» به معنای تربیت کننده است و تربیت یعنی ایجاد تدریجی چیزی تا آنگاه که به کمال خویش برسد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 71 - 25

25 - تسلیم شدن در برابر خداوند، قرار گرفتن در بستر رشد و کمال جهان هستی است.

و أمرنا لنسلم لرب العلمين

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - نور - 24 - 42 - 5

5 - جهان هستی ، هدفمند و دارای حرکت تکاملی

و إلى الله المصير

«الله» ذات مستجمع صفات کمالیه است. بر این اساس لازمه مرجع و مقصد قرار گرفتن خداوند برای جهان، این است که جهان

ص: 284

هدفمند و رو به تکامل باشد؛ زیرا حرکت به سوی کمال مطلق، کمال آور است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 24 - 10

10 - جهان طبیعت (آسمان ها ، زمین و . . .) رو به رشد و کمال است .

قال ربّ السموت و الأرض و ما بینهما

«ربّ» به معنای تربیت کردن است و «تربیت» ایجاد حالتی در شیء پس از حالت قبل است تا آن گاه که به تمام و کمال برسد (مفردات راغب). این معنا حکایت از حرکت تکاملی و رو به رشد دارد. برداشت یاد شده نیز مبتنی بر این معنا است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 47 - 5

5 - عوالم هستی ، در حرکت به سوی رشد و کمال

ربّ العلمین

«ربّ» به معنای مربی و تربیت کننده است و تربیت عبارت است از ایجاد حالتی در شیء پس از حالت قبل تا آن گاه که به حدّ تمام و کمال برسد (مفردات راغب). گفتنی است که این معنا حکایت از حرکت تکاملی دارد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 98 - 7

7 - جهان هستی ، در حرکت به سوی رشد و کمال

ربّ العلمین

«ربّ» به معنای تربیت کردن است و «تربیت» ایجاد حالتی در شیء پس از حالت قبل است تا آن گاه که به تمام و کمال برسد (مفردات راغب). پس این معنا حکایت از حرکت تکاملی و رو به رشد دارد. برداشت یاد شده مبتنی بر این معنا است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 109 - 9

9 - جهان هستی در حرکت به سوی رشد و کمال

واژه «رَبِّ» معادل «مرئی» (تربیت کننده) است و تربیت عبارت است از ایجاد حالتی در شیء پس از حالت پیشین تا وقتی که به تمام و کمال برسد (مفردات راغب) و این معنا حاکی از وجود حرکت تکاملی در هستی است که تحت تربیت خداوند قرار دارد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 127 - 9

9 - جهان هستی ، در حرکت به سوی رشد و کمال

واژه «رَبِّ» معادل «مرئی» (تربیت کننده) است و تربیت عبارت است از ایجاد حالتی در شیء پس از حالت پیشین تا وقتی که به

ص: 285

تمام و کمال برسد، (مفردات راغب) این معنا حکایت از وجود حرکت تکاملی در هستی می کند که تحت ربوبیت خدا است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 145 - 9

9 - جهان هستی ، در حرکت به سوی رشد و کمال

رَبِّ الْعَالَمِينَ

واژه «رَبِّ» معادل «مرَبِّی» (تربیت کننده) است و تربیت عبارت است از ایجاد حالتی در شیء پس از حالت پیشین، تا وقتی که به حد تمام و کمال برسد (مفردات راغب). این معنا حکایت از وجود حرکت تکاملی در هستی - که تحت ربوبیت خدا است - می کند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 164 - 9

9 - جهان هستی ، در حرکت به سوی رشد و کمال

رَبِّ الْعَالَمِينَ

واژه «رَبِّ» معادل «مرَبِّی» (تربیت کننده) است و تربیت عبارت است از ایجاد حالتی در شیء پس از حالت پیشین تا وقتی که به حد تمام و کمال برسد (مفردات راغب). این معنا از وجود حرکت تکاملی در جهان آفرینش - که تحت ربوبیت خدا قرار دارد - حکایت می نماید.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 180 - 9

9 - جهان هستی ، در حرکت به سوی رشد و کمال

رَبِّ الْعَالَمِينَ

واژه «رَبِّ» معادل «مرَبِّی» (تربیت کننده) است و تربیت عبارت است از ایجاد حالتی در شیء پس از حالت قبل تا وقتی که به حد تمام و کمال برسد (مفردات راغب). این معنا از وجود حرکت تکاملی در هستی - که در تحت ربوبیت خداوند قرار دارد - حکایت می کند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 192 - 7

7 - جهان هستی ، در حرکت به سوی رشد و کمال

رَبِّ الْعَلَمِينَ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - نمل - 27 - 8 - 15

15 - جهان هستی در حرکت به سوی کمال

و سبحن الله رب العالمین

«رَبِّ» به معنای تربیت کردن است و تربیت ایجاد حالتی در شیء پس از حالت قبلی است تا آن گاه که به حد کمال برسد. این

ص: 286

معنا حکایت از حرکت تکاملی شیء مورد تربیت دارد. گفتنی است که واژه «ربّ» مشترک لفظی میان مصدر و وصف است و در آیه یاد شده معنای وصفی آن مراد است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - نمل - 27 - 44 - 19

19 - جهان آفرینش در حال رشد و حرکت به سوی کمال

ربّ العلمین

«ربّ» به معنای تربیت کردن است و تربیت ایجاد حالتی در شیء پس از حالت پیش است تا آن گاه که به حد تمام و کمال برسد (مفردات راغب). این معنا حکایت از حرکت تکاملی جهان دارد. گفتنی است که کلمه «ربّ» مشترک لفظی میان وصف و مصدر است. ولی در آیه یاد شده معنای وصفی آن مراد است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 30 - 10

10 - جهان آفرینش در حال حرکت به سوی کمال

ربّ العلمین

"ربّ" به معنای تربیت کردن است و تربیت ایجاد حالتی در شیء پس از حالت قبل است تا آن گاه که به حد تمام و کمال برسد. این معنا از حرکت تکاملی جهان - که تحت ربوبیت خداوند است - حکایت می کند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - فاطر - 35 - 18 - 17

17 - جهان هستی ، هدف مند و دارای حرکت تکاملی است .

و إلى الله المصير

«الله» ذات مستجمع صفات کمالیه است. بر این اساس لازمه مرجع و مقصد بودن خداوند برای جهان، این است که جهان هدف مند بوده و رو به تکامل داشته باشد؛ زیرا حرکت به سوی کمال مطلق، کمال آور است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - صافات - 37 - 87 - 6

6 - جهان هستی به سوی کمال در حرکت است .

بربّ العلمین

«رب» به معنای تربیت کردن است و تربیت ایجاد حالتی در شیء پس از حالت قبل است، تا آن گاه که به حد تمام و کمال برسد (مفردات راغب). این معنا حکایت از حرکت تکاملی دارد. گفتنی است که کلمه «رب»، مشترک لفظی میان وصف و مصدر می باشد و در آیه شریفه معنای وصفی دارد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - صفات - 37 - 182 - 8

ص: 287

8 - جهان هستی ، به سوی کمال در حرکت است .

رَبِّ الْعَالَمِينَ

«رَبِّ» به معنای تربیت است و «تربیت» ایجاد حالتی در شیء پس از حالت قبل است، تا آن گاه که به حد تمام و کمال برسد (مفردات راغب). این معنا حکایت از حرکت تکاملی دارد. گفتنی است که کلمه «رَبِّ»، مشترک لفظی میان وصف و مصدر می باشد و در آیه مورد بحث معنای وصفی دارد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - ص - 38 - 66 - 2

2 - جهان هستی ، در حال حرکت به سوی کمال است .

رَبِّ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَمَا بَيْنَهُمَا

«رَبِّ» به معنای تربیت کردن است و تربیت ایجاد حالتی در شیء پس از حالت قبل است تا آن گاه که به حد تمام و کمال برسد (مفردات راغب). این معنا حکایت از حرکت تکاملی دارد. گفتنی است که کلمه «رَبِّ»، مشترک لفظی میان وصف و مصدر می باشد و در این آیه، معنای وصفی آن مراد است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 75 - 19

19 - جهان هستی ، به سوی کمال در حرکت است .

رَبِّ الْعَالَمِينَ

«رَبِّ» به معنای تربیت کردن است و تربیت ایجاد حالتی در شیء پس از حالت قبل است تا آن گاه که به حد تمام و کمال برسد (مفردات راغب). این معنا حکایت از حرکت تکاملی دارد. گفتنی است که کلمه «رَبِّ»، مشترک لفظی میان وصف و مصدر می باشد و در آیه مورد بحث معنای وصفی دارد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 64 - 20

20 - جهان هستی ، به سوی کمال در حرکت است .

رَبِّ الْعَالَمِينَ

«ربّ» به معنای تربیت کردن است و تربیت ایجاد حالتی در شیء پس از حالت قبل است تا آن گاه که به حد تمام و کمال برسد (مفردات راغب). این معنا حکایت از حرکت تکاملی دارد. گفتنی است که کلمه «ربّ» مشترک لفظی میان وصف و مصدر می باشد و در آیه مورد بحث معنای وصفی دارد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 65 - 17

17 - جهان هستی ، به سوی کمال در حرکت است .

ربّ العلمین

«ربّ» به معنای تربیت کردن است و تربیت ایجاد حالتی در شیء پس از حالت قبل است تا آن گاه که به حد تمام و کمال برسد

ص: 288

(مفردات راغب). این معنا حکایت از حرکت تکاملی دارد. گفتنی است که کلمه «ربّ» مشترک لفظی میان وصف و مصدر می باشد و در آیه مورد بحث معنای وصفی دارد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 66 - 10

10 - جهان هستی ، به سوی کمال در حرکت است .

لربّ العلمین

«ربّ» به معنای تربیت کردن است و تربیت ایجاد حالتی در شیء پس از حالت قبل است تا آن گاه که به حد تمام و کمال برسد (مفردات راغب). این معنا حکایت از حرکت تکاملی دارد. گفتنی است که کلمه «ربّ»، مشترک لفظی میان وصف و مصدر می باشد و در آیه مورد بحث معنای وصفی دارد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - شوری - 42 - 53 - 10

10 - حرکت جهان هستی ، هدفدار و تکاملی است .

إلی الله تصیر الأمور

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - جائیه - 45 - 36 - 8

8 - حرکت جهان هستی ، در مسیر ترقی و کمال

ربّ السموت و ربّ الأرض ربّ العلمین

با توجه به معنا و مفهوم تربیتی و تکاملی نهفته در واژه «ربّ»، برداشت یاد شده قابل استفاده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - ذاریات - 51 - 23 - 6

6 - نظام هستی ، در مسیر کمال و تعالی

فَوربّ السّماء و الأرض

در واژه «ربّ»، پیش بردن به سوی کمال و رفع نقایص، نهفته است. (مفردات راغب)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - واقعه - 56 - 80 - 6

6 - جهان آفرینش ، در حال حرکت به سوی کمال

ربّ العلمین

در معنای «ربّ» تربیت کردن نهفته است. تربیت ایجاد حالتی در شیء پس از حالت قبل است تا آن گاه که به حد تمام و کمال برسد (مفردات راغب). این معنا حکایت از حرکت تکاملی جهان دارد.

ص: 289

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - معارج - 70 - 40 - 7

7 - جهان طبیعت (ستارگان و...) دارای روندی رو به رشد و کمال

ربّ المشرق و المغرب

«ربّ» به معنای تربیت کردن است و «تربیت» ایجاد حالتی در شیء پس از حالت قبل است تا آن گاه که به حد تمام و کمال برسد (مفردات راغب). این معنا بیانگر روند رو به رشد و تکامل است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - مظفین - 83 - 6 - 4

4 - عوالم هستی، پس از برپایی قیامت نیز در حال رشد و تکامل خواهند بود. *

یوم یقوم الناس لربّ العلمین

توصیف خداوند به «ربّ العالمین» - حتی در قیامت - بیانگر تداوم تدبیر و تربیت جهان هستی، در آن زمان است.

18- تکامل اخروی انسان ها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - طور - 52 - 18 - 12

12 - ربوبیت و تکامل بخشی خداوند، دارای تداوم حتی در جهان آخرت

فکھین بما آتیهم ربّهم و وقیهم ربّهم عذاب الجحیم

در صورتی که اضافه «ربّ» به «هم»، بیانگر ربوبیت قبلی و فعلی خداوند نسبت به بهشتیان باشد - و نه صرفاً به لحاظ گذشته - معلوم می گردد که جریان تکامل بخشی در جهان آخرت نیز تداوم دارد. گفتنی است که تربیت کردن - که در واژه «ربّ» هست - عبارت است از ایجاد حالتی در شیء پس از حالت قبل، تا زمانی که به حد تمام و کمال برسد. (مفردات راغب)

19- تکامل ادریس (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 57 - 1

1- خداوند، ادریس (ع) را به مقام ارجمند و والایی ترقی داد.

ورفعنه مكاناً علياً

ص: 290

20- تکامل ادیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 106 - 9

9 - سیر تکاملی ادیان در طول زمان

ما ننسخ من آیه أو ننسها نأت بخیر منها أو مثلها

21- تکامل انبیا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - کهف - 18 - 66 - 14

14 - مراتب پیامبران در بهره مندی از علم و کمال ، متفاوت است . *

هل أتبعك علی أن تعلمن ممّا علّمت رشدًا

برداشت بدان احتمال است که خضر(ع) از پیامبران باشد.

22- تکامل انسان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - سجده - 32 - 10 - 8

8 - بازگشت به سوی پروردگار و ملاقات با او ، جلوه ربوبیت وی در مسیر تکامل انسان است .

بل هم بلقاء ربّهم كفرون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - انفطار - 82 - 7 - 6

6 - آفرینش ، برخورداری از اعضای کامل و هماهنگی اندام با یکدیگر ، سه مرحله پیاپی در سیر پیدایش انسان

خلقک فسویک فعدلک

ترتیب - که مفاد حرف «فاء» است - ممکن است «حقیقی» و یا «ذکری» باشد. برداشت یاد شده، براساس احتمال اول است.

23- تکامل انسان ها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - ذاریات - 51 - 56 - 7

7 - پرستش خداوند ، عالی ترین مرتبه تکامل جن و انس

ص: 291

و ما خلقت . . . إلا ليعبدون

«لام» در «لِيعْبُدُونَ» برای بیان غایت است. با توجه به این که افعال الهی و اهداف او، گزاف نیست و کمال را به دنبال دارد، مطلب بالا استفاده می شود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - نجم - 53 - 23 - 14

14 - خداوند ، خواهان هدایت تمامی انسان ها ، در راستای تعالی و رشد آنان

و لقد جاءهم من ربهم الهدى

ذکر «ربّ» و اضافه آن به «هم» - که به مشرکان بازمی گردد - مشعر به مطلب بالا است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - معارج - 70 - 39 - 3

3 - آگاهی انسان ها ، از منشأ پیدایش بشر و سیر تکوین او

إِنَّا خَلَقْنَهُمْ مِمَّا يَعْلَمُونَ

برداشت یاد شده، مبتنی بر این است که «من» در «مِمَّا» ابتدائیه باشد.

24- تکامل اولیاء الله

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - یونس - 10 - 63 - 2

2 - اولیای خدا ، کسانی هستند که پس از ورود به جرگه مؤمنان ، با رعایت مستمر تقوای الهی ، به ایمانی برتر و فراتر از ایمان سابق نایل می شوند .

ألا إن أولیاء الله . . . الذین ءامنوا و كانوا یتقون

جمله «و كانوا یتقون» - که ماضی استمراری است - دلالت می کند بر اینکه: اولیای خدا، پیش از ایمان، دارای تقوای مستمر بودند و چون رعایت تقوای مستمر بدون داشتن ایمان بی معناست، معلوم می گردد آنان با داشتن ایمان و رعایت تقوای الهی، به ایمان جدیدی - که از ایمان سابق برتر است - دست می یابند.

25- تکامل ایمان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - فتح - 48 - 9 - 4

4 - یاری دین خدا و تعظیم و تنزیه پیوسته ذات او، لازمه ایمان و مکمل آن

لتؤمنوا... و تعزروه و توقروه

ص: 292

26- تکامل پس از مرگ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - محمد - 47 - 5 - 3

3- شهیدان راه خدا، دارای رشد و تکامل معنوی، حتی پس از شهادت

سیهیدیم و یصلح بالهم

در صورتی که معنای «بالهم» قلب باشد، لازمه اصلاح قلب تکامل معنوی است.

27- تکامل تدریجی موجودات

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - اعلی - 87 - 2 - 7

7 - تکامل تدریجی پدیده های هستی

خلق فسوی

حرف «فاء» در «فسوی» ممکن است برای بیان ترتیب معنوی باشد، در نتیجه هر موجودی پس از آفریده شدن، وارد مرحله تسویه و تعدیل می شود.

28- تکامل جسمانی انسان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 69 - 15

15 - پیدایش تکامل در اندام و نیروی جسمی انسان ها، پس از طوفان نوح*

من بعد قوم نوح وزادکم فی الخلق بصطه

29- تکامل جن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - ذاریات - 51 - 56 - 7

7- پرستش خداوند، عالی ترین مرتبه تکامل جن و انس

و ما خلقت... إلّا ليعبدون

«لام» در «لِيعْبُدُونَ» برای بیان غایت است. با توجه به این که افعال الهی و اهداف او، گزاف نیست و کمال را به دنبال دارد،

ص: 293

مطلب بالا استفاده می شود.

30- تکامل جنین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 6 - 10

10 - تطور و تکامل تدریجی انسان در تاریکی شکم مادر

یخلقکم فی بطون أمهتکم خلقاً من بعد خلق

جمله «خلقاً من بعد خلق» (آفرینشی پس از آفرینش)، به تطور و تکامل تدریجی نطفه در رحم مادران اشاره دارد.

31- تکامل حیات

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 59 - 6

6 - آفرینش آدم در دو مرحله (مرحله خلق از خاک ، مرحله امر)

خلقه من تراب ثم قال له کن فیکون

32- تکامل خلقت انسان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - انسان - 76 - 1 - 2

2 - پیدایش انسان در زمین ، دارای روند تکاملی بود و با پشت سر گذاشتن دورانی دراز ، به تدریج چهره انسانی یافت .

لم یکن شیئاً مذکوراً

برداشت یاد شده، مبتنی بر این است که مفاد جمله «لم یکن شیئاً مذکوراً» چنین باشد: انسان در برهه ای از زمان چیزی بود؛ ولی آن چیز هنوز قابلیت نام انسان را نداشت؛ بلکه به تدریج تکامل یافته و چهره انسانی پیدا کرد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - انفطار - 82 - 8 - 3

3 - مرحله پیدایش قیافه و سیما برای هر انسان ، پس از مراحل آفرینش ، تکمیل و تعدیل اعضای او است .

فی ائی صوره ما شاء رگبک

جمله «فی ائی صوره ..» مستأنفه و بیانگر مرحله ای دیگر از مراحل پیدایش انسان است. برخی آن را تفسیر جمله «فعدلک» در آیه قبل، قرار داده و مرحله تعدیل و چهره پردازی را یکی دانسته اند.

ص: 294

33- تکامل خلقت موجودات

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 50 - 4

4 - خداوند به هر موجودی، خلقتی کامل و اعضا و ویژگی هایی متناسب با شأن او، عطا کرده است.

الذی أعطی کلّ شیء خلقه

«خلق»، به معنای ایجاد، یا تقدیر درست و یا هیئت و شکل است (مفردات راغب). معنای دوم و سوم رساننده نکته یاد شده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - اعلی - 87 - 2 - 2

2 - خداوند، آفریده های خویش را کامل و به دور از هرگونه کاستی و اضافات، قرار داده است.

فسوی

تسویه و تعدیل، به یک معنا است (مصباح) و اعتدال هر چیز، به دور ماندن آن از افراط و تفریط است.

34- تکامل در بهشت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - فجر - 89 - 30 - 3

3 - بهشت برین، جایگاه رشد و کمال در پرتو ربوبیت خداوند

ارجعی الی ربّک... و ادخلی جنّتی

این آیه، عطف بر آیه قبل و هر دو تفصیل رجوع به خداوند است. برگزیدن واژه «ربّک» در آیات پیشین، بیانگر مواجه شدن بهشتیان با ربوبیت خداوند است.

35- تکامل در تعالیم ادیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 91 - 19

19 - نزول تورات مرحله ای جدید و تکاملی در بیان معارف از طریق وحی بوده است. *

و علمتم ما لم تعلموا أنتم و لا آباؤکم

جمله «و لا آباؤکم» ظاهراً شامل همه طبقات پدران یهود می گردد. و چون آباء بنی اسرائیل از انبیای الهی بوده و به ابراهیم (ع) و نوح (ع) منتهی می شوند، محتمل است آنچه در تورات بیان شده به مقتضای مضمون جمله «و لا آباؤکم» در کتب گذشته بیان

ص: 295

نشده باشد، لذا تورات مرحله ای تکاملی در این رشته محسوب می گردد.

36- تکامل در روابط اجتماعی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - نور - 24 - 28 - 9

9- رشد و طهارت ، ملاک های گزینش نحوه زندگی و اساس تنظیم آداب و روابط اجتماعی است .

وإن قیل لکم ارجعوا فارجعوا هو أذکی لکم

جمله «هو اذکی لکم» برای تعلیل احکام مربوط به آداب ورود به خانه های دیگران است؛ ولی این تعلیل از نوع تعلیلی است که موجب تعمیم حکم می شود. بنابراین هر رفتاری که موجب رشد و پاکی انسان شود، امری پسندیده و بایسته است که باید ملاک گزینش هر نوع رفتاری قرار گیرد.

37- تکامل در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 175 - 14

14 - مؤمنان ، برخوردار از تکامل و رشد معنوی ، در آخرت

و یهدیهم إلیه صراطاً مستقیماً

جمله فسیدخلهم با توجه به «سین» دلالت دارد بر اینکه رحمت و فضل در آخرت است، پس هدایت هم که پس از آنها ذکر شده است، در آخرت است و هدایت به سوی خدا، رشد و کمال معنوی است.

38- تکامل در نظام آفرینش

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 129 - 12

12 - مجموعه نظام هستی ، دارای روندی تکاملی *

رب العرش العظیم

با توجه به معنای «رب» که مستلزم رشد دادن و تکامل بخشیدن به موضوعی است که مورد ربوبیت قرار گرفته و نیز با توجه به اینکه «عرش

عظیم» به معنای مرکز اداره هستی است، برداشت فوق استفاده می شود.

ص: 296

39- تکامل زمین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 24 - 10

10 - جهان طبیعت (آسمان ها ، زمین و . . .) رو به رشد و کمال است .

قال ربّ السموت و الأرض و ما بینهما

«ربّ» به معنای تربیت کردن است و «تربیت» ایجاد حالتی در شیء پس از حالت قبل است تا آن گاه که به تمام و کمال برسد (مفردات راغب). این معنا حکایت از حرکت تکاملی و رو به رشد دارد. برداشت یاد شده نیز مبتنی بر این معنا است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - صافات - 37 - 5 - 10

10 - جهان (آسمان ها و زمین و . . .) ، دارای روندی رو به رشد و کمال

ربّ السموت . . . وربّ المشرق

«رب» به معنای تربیت کردن است و تربیت ایجاد حالتی در شیء پس از حالت قبل است، تا آن گاه که به حد تمام و کمال برسد (مفردات راغب). این معنا حکایت از روند رو به رشد و تکامل دارد.

40- تکامل زن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 17 - 12

12- زن ، موجودی توان مند بر عروج به درجات بالای معنویت و ملاقات و گفتوگو با فرشتگان

فأرسلنا إليها روحنا فتمثل لها بشراً سوياً

41- تکامل ستارگان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - معارج - 70 - 40 - 7

7 - جهان طبیعت (ستارگان و . . .) دارای روندی رو به رشد و کمال

«ربّ» به معنای تربیت کردن است و «تربیت» ایجاد حالتی در شیء پس از حالت قبل است تا آن گاه که به حد تمام و کمال برسد (مفردات راغب). این معنا بیانگر روند رو به رشد و تکامل است.

42- تکامل شهیدان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - محمد - 47 - 5 - 3

3- شهیدان راه خدا، دارای رشد و تکامل معنوی، حتی پس از شهادت

سپه‌دهیم و یصلح بالهم

در صورتی که معنای «بالهم» قلب باشد، لازمه اصلاح قلب تکامل معنوی است.

43- تکامل علقه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - قیامه - 75 - 39 - 2

2 - تحوّل نطفه به علقه و تکامل علقه به موجودی معتدل و هماهنگ از دو صنف زن و مرد، روند آفرینش انسان

ألم یک نطفه من منی یمنی . ثم کان علقه فخلق فسوی . فجعل منه الذکر و الأُنثی

44- تکامل علقه به مضغه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - حج - 22 - 5 - 7

7- تحول خاک به نطفه، تبدیل نطفه به علقه و تکامل علقه به مضغه، روند آفرینش انسان

فإنّا خلقنکم من تراب ثمّ من نطفه ثمّ من علقه ثمّ من مضغه

45- تکامل علمای دینی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 109 - 7

7- انسان آگاه به معارف الهی، همواره در مسیر تکامل معنوی و تعالی روحی

إن الذین أوتوا العلم . . . ویزیدهم خشوعاً

46- تکامل عیسی (ع)

جلد - نام سورہ - سورہ - آیہ - فیش

ص: 298

5- پاکی و رشد معنوی حضرت عیسی (ع)، قبل از تولد وی، از سوی خداوند تضمین شده بود.

إِنَّمَا أَنَا رَسُولُ رَبِّكِ لِأَهَبَ لَكِ غُلَامًا زَكِيًّا

47- تکامل محمد (صلی الله علیه و آله)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - کهف - 18 - 24 - 19، 11

11- پیامبر (صلی الله علیه و آله)، از رشد و هدایت الهی برخوردار است.

وَقُلْ عَسَى أَنْ يَهْدِيَنَّ رَبِّي لِأَقْرَبٍ مِنْ هَذَا رَشَدًا

«رشد» نقطه مقابل «غی» (گمراهی) است و هر جا هدایت استعمال داشته باشد، رشد نیز استعمال دارد (مفردات راغب).

19- پیامبر (صلی الله علیه و آله)، انسانی تکامل پذیر و برخوردار از استعداد رسیدن به هدایتی افزون تر است.

وَقُلْ عَسَى أَنْ يَهْدِيَنَّ رَبِّي لِأَقْرَبٍ مِنْ هَذَا رَشَدًا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 130 - 23

23 - پیامبر (صلی الله علیه و آله) نیز در زندگی خویش از تکامل معنوی برخوردار بود.

فاصبر... لعلک ترضی

48- تکامل مؤمنان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 175 - 14

14 - مؤمنان، برخوردار از تکامل و رشد معنوی، در آخرت

و یهدیهم إلیه صراطاً مستقیماً

جمله فسید خلم با توجه به «سین» دلالت دارد بر اینکه رحمت و فضل در آخرت است، پس هدایت هم که پس از آنها ذکر شده است،

در آخرت است و هدایت به سوی خدا، رشد و کمال معنوی است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 111 - 5

5 - الهام خداوند و ارشاد خاص وی ، مایه دستیابی مؤمنان به مراحل عالیترا ایمان

و اذ اوحیت إلى الحواریون ان ءامنوا بی و برسولی قالوا ءامنا

الهام خداوند به حواریون - چنانچه گذشت - بعد از قصه مائده بوده است و جمله «واتقوا الله ان کنتم مؤمنین» در آن داستان و

ص: 299

نیز کلمه «حواریون» که به معنای یاران مخلص است حاکی از این است که آنان پیش از این الهام به عیسی (ع) ایمان داشته اند، بنابراین جمله «ءامنا» بیانگر نیل آنان به مراحل عالیتر ایمان است.

49- تکامل مؤمنان در بهشت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - یونس - 10 - 10 - 5

5 - بهره مندی مؤمنان از کمال معرفت و شناخت خداوند در بهشت

جنت النعیم. دعویهم فیها سبحک اللّهم

50- تکامل واقعی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - روم - 30 - 39 - 4

4 - رشد و فزونی واقعی، آن است که در پیشگاه خدا، رشد باشد.

و ما ءاتیتم من ربّاً لیربوا فی أموال الناس فلا یربوا عند اللّهِ

51- تکامل یحیی (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 13 - 8

8- حضرت یحیی (ع) در پرتو عنایات خاص خداوند، از شایستگی و رشد و تکاملی ویژه، برخوردار بود.

ءاتینه .. و زکوه

«زکاه» در معانی «شایستگی» و «پاکی» و «رشد کردن» و «خجستگی» و «تمجید» استعمال شده است (لسان العرب). در هر مورد، معنا یا معانی مناسب آن، مورد نظر خواهد بود.

52- دعوت به تکامل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - نازعات - 79 - 18 - 1

1 - موسی (ع) از جانب خداوند ، مأمور راهنمایی فرعون به راه تکامل و درست کاری و ترغیب او به پاکسازی خویش از آلودگی ها

ص: 300

فقل هل لك إلى أن تزكى

زکات به دو معنا است: 1. نمو 2. طهارت (مقایس اللغه) و به کسی که صالح و درست کار شود، می گویند «تزکیه» شده است. (قاموس)

53- ذکر تکامل انسانها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - معارج - 70 - 39 - 4

4 - توجه به مبدأ پیدایش بشر و سیر تکوین او ، راهنمای انسان ها به مسأله معاد

إِنَّا خَلَقْنَهُمْ مِّمَّا يَعْلَمُونَ

مطلب یاد شده، از یادآوری مسأله پیدایش بشر برای منکران قیامت استفاده می شود.

54- روش تکامل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - انفطار - 82 - 6 - 10

10 - بخشودن خطاها و بخشیدن عطاها ، شیوه خداوند برای رشد و تربیت انسان ها است .

بربک الکریم

«الکریم» وصفی است که «ربک» را توضیح داده و گوشه ای از ربوبیت خداوند را برجسته کرده است.

55- زمینه تکامل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - اعراف - 7 - 11 - 13

13 - انسانها دارای زمینه های دستیابی به منزلتی فراتر از فرشتگان و شایسته شدن برای سجده ملائکه بر ایشان.

لقد مکنکم فی الأرض ... و لقد خلقنکم ... ثم قلنا للملائکه اسجدوا لأدم

آیه قبل دلالت می کند که مطالب عنوان شده در آیه مورد بحث - که از جمله آنها سجده فرشتگان بر آدم(ع) است - از نعمتهای الهی برای همه انسانهاست. در حالی که نه سجده بر آدم به منزله سجده بر همگان است و نه سجده بر او نعمت برای دیگران، بنابراین، می توان

گفت جمله «قلنا للملائكة...» پس از «خلقناکم» اشاره به این دارد که خداوند در همه انسانها این زمینه را ایجاد کرده است که بتوانند مسجود ملائکه بشوند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 301

9- تطهیر نفس و پاک کردن آن از آلودگی ها و موانع روحی ، زمینه رشد و تکامل معنوی انسان است .

خذ . . . تطهرهم و تزکیهم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - مکان و محیط مناسب ، از زمینه های لازم برای طهارت و خودسازی و کمال معنوی

لمسجد أسس علی التقوی . . . فیه رجال یحبون أن یتطهروا

16 - ارزش همنشین شدن با صالحان و جویندگان طهارت ، و تأثیر آن در رشد و کمال معنوی انسان

فیه رجال یحبون أن یتطهروا

«فیه رجال . . .» به منزله دلیلی است برای سزاواری اقامه نماز در مسجد قبا؛ یعنی، چون در این مسجد مردم صالح و جویندگان پاکی وجود دارند، شایسته است که دیگران با اینان همنشین شوند، زیرا همنشینی با صالحان و پاکان دارای تأثیر مثبت است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12- نزول قرآن بر پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، در جهت تبیین همه حقایق مربوط به رشد و سعادت آدمی و نیاز های هدایتی او

و نزلنا علیک الکتب تبیناً لکل شیء

هر چند «کل شیء» افاده عموم می کند و به ظاهر همه حقایق عالم هستی را می تواند شامل شود، ولی در این جا قرینه های عرفی وجود دارد که دایره آن را محدود می سازد؛ از جمله اینکه چون قرآن کتاب هدایت، سعادت و رشد است، حقایقی که بیان می کند در قلمرو همین سه موضوع خواهد بود.

14- پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، شایسته ترین انسان و قرآن کامل ترین برنامه برای رشد و هدایت آدمیان است .

و جنابک شهیداً علی هؤلاء و نزلنا علیک الکتب تبیناً لکل شیء و هدی

با توجه به ارتباط دو بخش آیه؛ یعنی، «و جنابک شهیداً . . .» با «و نزلنا علیک . . .» و نیز بنابر اینکه «شهیداً» را به معنای الگو بدانیم و شهادت را شهادت عملی به شمار آوریم، برداشت فوق را می توان به دست آورد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 23 - 3

3- فرمان خداوند به توحید عبادی، فرمانی در جهت رشد و تکامل انسانها

و قضی ربّک ألاّ تعبدوا إلاّ إیّاه

«ربّ» در اصل به معنای «تربیت» است (مفردات راغب). آمدن این صفت به جای دیگر صفات خداوند، می تواند اشاره به مطلب فوق داشته باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 25 - 15

15- غفران خطاکاران تائب از سوی خداوند، در جهت تربیت و رشد آنان است .

ص: 302

رَبِّكُمْ .. . كان للآؤيين غفورًا

در برداشت فوق «رب» به معنای تربیت کننده گرفته شده است که معنای اصلی آن است (مفردات راغب); یعنی، بخشایش خطاکاران در راستای ربوبیت و مقام مربی بودن خداوند است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 28 - 11

11- امکانات مادی و نعمت های خداوند، نشأت یافته از ربوبیت خدا و در جهت رشد و تکامل انسان است .

ابتغاء رحمة من ربك ترجوها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 30 - 4

4- تفاوت روزی انسان ها، تدبیر الهی در جهت پرورش و رشد آنان است .

إن ربك ييسط الرزق لمن يشاء ويقدر

تأکید بر ربوبیت الهی در مورد «یيسط» و «يقدر» می رساند که این بسط و تقدیر نشأت یافته از ربوبیت اوست (تا چرخ زندگی بچرخد و انسانها در پرتو این تفاوت آزمایش شوند و تکامل یابند).

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مريم - 19 - 13 - 12

12- رعایت تقوای الهی، زمینه ساز رشد و تکامل انسان

زكوه و كان تقياً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مريم - 19 - 14 - 4

4- نیکی به پدر و مادر، زمینه ساز رشد و تکامل معنوی انسان *

وزكوه .. و برًا بولدیه

همان گونه که «و کان تقيّاً» تعلیل برای «و حناناً من لدنا و زكاه» بود، «بِرا بوالديه» نیز که عطف بر «کان» می باشد، همان موقعیت را دارد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 57 - 3

3- صداقت ، زمینه ساز رشد و ترقی و رسیدن انسان به مقامی رفیع نزد خداوند

إِنَّهٗ كَانَ صِدِّيقًا . . و رفعنه مكاناً علیاً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - نور - 24 - 30 - 11، 9

ص: 303

9 - پرهیز از نظر دوختن به نامحرمان و اجتناب از آلودگی به فحشا و فساد جنسی ، زمینه ساز طهارت ، پاکی ، رشد و بالندگی است .

قل للمؤمنین یغضّوا من أبصرهم و یحفظوا فروجهم ذلک أزکی لهم

«زکاه» (مصدر «أزکی») هم به معنای «نمو و رشد» و هم به معنای «طهارت و پاکی» است.

11 - احکام و تعالیم دین ، در جهت رشد ، بالندگی ، طهارت و پاکی انسان است .

قل للمؤمنین یغضّوا من أبصرهم . . . ذلک أزکی لهم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 192 - 4

4 - رشد و تکامل آدمیان ، هدف الهی در نازل کردن قرآن

وإنّه لتنزیل ربّ العلمین

«ربّ» به معنای تربیت کننده است و «تربیت» ایجاد حالتی در شیء پس از حالت قبل است تا آن گاه که به حد تمام و کمال برسد (مفردات راغب). بنابراین تعبیر «ربّ العالمین» و انتخاب آن به جای هر نام و صفت دیگر، می تواند بیانگر این معنا باشد که قرآن از مقام ربوبیت و برای تکامل خلق نازل شده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 194 - 7

7 - نیاز عمیق بشر به انذار و انذارگران ، برای حرکت در طریق کمال

وإنّه لتنزیل ربّ العلمین . . . لتکون من المنذرين

خداوند، قرآن را نازل شده از مقام ربوبیت و نیز وسیله انذار خلق شمرده است و این دو، می رساند که بشر در راستای تکامل خویش، به انذار و منذران سخت نیازمند است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - نمل - 27 - 40 - 14

14 - قدرت ها و امکانات خدادادی در جهت رشد و تکامل انسان

قال هذا من فضل ربّی

استفاده از صفت «ربّ» به جای هر وصف و یا نام دیگر خداوند، اشاره به این نکته دارد که تفضلات الهی در جهت رشد و تکامل انسان ها است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - روم - 30 - 53 - 12

12 - داشتن روحیه حق پذیری، زمینه رشد و کمال است.

إن تسمع إلا من يؤمن بآيتنا فهم مسلمون

«مسلم» به کسی گفته می شود که تسلیم و منقاد بوده و بدون پیش داوری و موضع گیری پیشین، در مواجهه با حق، آن را بپذیرد. این که خداوند، فرموده است: «تو به دارندگان روحیه تسلیم، می توانی منظورت را تفهیم کنی و آنان نیز آن را می

ص: 304

پذیرند»، نشان می دهد که داشتن چنین حالتی، باعث حرف شنوی و در نتیجه، رشد می شود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - صفات - 37 - 171 - 4

4 - عبودیت و بندگی خدا، زمینه ساز دستیابی به درجات و مراتب عالی معنوی است .

و لقد سبقت کلمتنا لعبادنا المرسلین

برداشت بالا از آن جا است که رسول خدا بودن، مقام معنوی بزرگی است. بنابراین تقدم صفت بنده خدا بودن (عبادنا) بر رسول خدا بودن، می تواند بیانگر این حقیقت باشد که انسان، آن گاه به این مقام می رسد که به عبودیت و بندگی خدا تن داده باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - فصلت - 41 - 35 - 5

5 - بهره مندی انسان از کمالات و ارزش های والا، در گرو تلاش اخلاقی خود او است .

و ما یلقیها إلا الذین صبروا و ما یلقیها إلا ذو حظّ عظیم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - دخان - 44 - 6 - 1

1- نزول قرآن، جلوه ای از رحمت الهی و در جهت رشد، تعالی و تکامل خلق

إِنَّا أَنْزَلْنَاهُ... رَحْمَةً مِنْ رَبِّكَ

«رحمه» مفعول لأجله و علت برای «إِنَّا أَنْزَلْنَاهُ» است. وصف «رَبِّ» می رساند که آن نزول و این رحمت، در جهت ربوبیت خلق است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - جاثیه - 45 - 11 - 3

3 - آیات الهی در نظام تکوین و تشریح، نشأت یافته از مقام ربوبیت و در جهت تکامل خلق

و الذین کفروا بآیت ربّهم

با توجه به این که در آیات پیشین، هم سخن از نشانه های تکوینی خدا و هم سخن از قرآن به میان آمده است؛ واژه «آیات» در این آیه می

تواند به هر دو بخش اشاره داشته باشد. وصف «رَبِّ» نیز بیانگر جنبه ربوبیت و تکامل بخشی این آیات است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - ق - 50 - 45 - 14

14 - راه یابی انسان به کمال ، در پرتو عنصر اختیار ، همراه با تذکر و هشدار

و ما أنت عليهم بجبار فذکر بالقرءان

خداوند از یک سو پیامبر(صلی الله علیه و آله) را از اعمال فشار برای هدایت کافران باز داشته و از سوی دیگر، آن حضرت را موظف به تذکر و هشداردهی کرده است.

ص: 305

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - نجم - 53 - 39 - 2

2 - سعادت‌مندی و کمال انسان ، در گرو جدیت ، تلاش و پیگیری

و أن ليس للإنسن إلا ما سعى

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - ملک - 67 - 2 - 16، 15، 12، 10، 8، 6

6 - خداوند انسان ها را برای تکامل یافتن و داشتن دستاوردی بهتر می آزمايد .

ليلوكم ايكم احسن عملاً

8 - دنيا ، بستر مناسب برای رشد و تعالی و انجام کار خیر

ليلوكم ايكم احسن عملاً

10 - تکامل و تعالی و داشتن دستاوردی بهتر ، فلسفه و هدف آغازین خلقت بشر و برخوردار شدن از جزا و پاداش اخروی (بهشت برین) ، فلسفه و هدف نهایی آفرینش او است .

ليلوكم ايكم احسن عملاً

به مقتضای جمله «ليلوكم ايكم احسن عملاً»، هدف از خلقت انسان و تقدیر مرگ و حیات برای وی، تکامل و داشتن دستاوردی بهتر در دنيا است؛ ولی چون پاداش و جایزه اصلی آن را در جهان آخرت دریافت می کند، بنابراین می توان گفت: تکامل، هدف مرحله اولی خلقت بشر و بهشت برین، هدف مرحله نهایی آفرینش او است.

12 - نقش سازنده ایمان به معاد و روز جزا ، در تکامل انسان و تصحیح رفتار وی

خلق الموت و الحیوه لیلوكم ايكم احسن عملاً

برداشت یاد شده، از آن جا است که خداوند، پیش از بیان تکامل انسان ها و داشتن دستاورد خوب - به عنوان فلسفه خلقت انسان - به حیات اخروی و معاد انسان ها پرداخته است؛ زیرا بدون برپایی قیامت و پاداش آن روز، انگیزه نیرومندی جهت انجام کار خیر و بهترین رفتارها، برای آدمیان وجود نخواهد داشت.

15 - یاد مرگ ، عاملی نیرومند در انگیزش و برانگیختن انسان ها ، به سوی کمال جویی و کردار نیک

الذی خلق الموت و الحیوه لیلوكم ايكم احسن عملاً

ذکر مرگ انسان ها در موضوع فلسفه خلقت آنان - که تلاش برای تکامل و بهتر شدن است - و نیز تقدیم آن بر حیات آدمیان، می تواند اشاره به نکته یاد شده باشد.

16 - تلاش برای تکامل و بهتر شدن ، در راستای هدف و فلسفه خلقت بشر و گناه و کوتاهی او ، بیرون از آن است .

لیلوکم ائکم أحسن عملاً

جمله «لیلوکم ائکم أحسن عملاً» می رساند که هر تلاشی برای تکامل و بهتر شدن، در جهت هدف خلقت بشر است. بنابراین، هر گناه و کوتاهی ای که از بشر سرزند، خارج از دایره هدف خلقت است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - عبس - 80 - 9 - 6

6 - حالت خشیت ، حالتی حرکت آفرین و وادارکننده انسان به تلاش در راه آموختن و کسب کمالات

و أمّا من جاءك یسعی . و هو یخشی

ص: 306

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - عبس - 80 - 20 - 5

5 - انسان ، موجودی تکامل پذیر و آماده رشد

ثم السبيل يسره

فراهم آوردن «راه» برای انسان و آسان سازی پیمودن آن، نشانگر این است که انسان، به گونه ای آفریده شده که کمالات خود را بالفعل دارا نیست و برای تحصیل آن باید راهی را طی کند.

56- زمینه تکامل ادريس (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مريم - 19 - 57 - 2

2- صداقت کامل حضرت ادريس (ع) ، زمینه ساز نیل او به مقامی رفیع

إنه كان صدیقاً نبیاً . ورفعنه مكاناً علیاً

57- زمینه تکامل اسلام

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - فيل - 105 - 1 - 4

4 - برخورد شدید خداوند با فیل داران مهاجم ، جلوه ربوبیت او و فراهم آوردن زمینه رشد برای آیین اسلام بود .

ربك

اضافه «رب» به ضمیر در خطاب به رسول اکرم (صلی الله علیه و آله)، بیانگر این است که نابودی اصحاب فیل، آن حضرت را در مسیر رسالت الهی اش، از تربیت و تدبیر الهی برخوردار کرده است.

58- زمینه تکامل انسان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - اعراف - 7 - 11 - 14

14 - ایجاد زمینه های تکامل معنوی در انسانها از نعمتهای خدا و سزاوار شکر و سپاسگزاری از اوست.

قليلًا ما تشكرون. ولقد خلقناكم ... ثم قلنا للملائكة اسجدوا لأدم

جلد - نام سورہ - سورہ - آيہ - فيش

ص: 307

4- انسان ، برخوردار از زمینه های دستیابی به منزلتی برتر از فرشتگان و شایسته برای مسجود ملائکه شدن

فقعو له سجدين . فسجد الملائكة كلهم أجمعون

59- زمینه تکامل انفاقگران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - لیل - 92 - 20 - 12

12 - پاداش انفاق گران باتقوا ، مایه رشد و کمال آنان و برخاسته از ربوبیت و مقام والای خداوند است .

ربّ الأعلى

60- زمینه تکامل زن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - تحریم - 66 - 12 - 10

10 - عفت و پاکدامنی ، راه تکامل و تعالی زن و زمینه ساز برخورداری او از الطاف و عنایات الهی

الَّتِي أَحْصَنَتْ فَرْجَهَا فَنَفَخْنَا فِيهِ مِنْ رَوْحِنَا

برداشت یاد شده، به سبب این نکته است که عفت و پاکدامنی مریم(س)، موجب شد که او رشد کرده و به حدی برسد که از الطاف ویژه الهی برخوردار باشد و روح بلند مسیح(ع) با عنایت الهی در او دمیده شود.

61- زمینه تکامل زنان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - تحریم - 66 - 11 - 14

14 - زنان همانند مردان ، دارای استعداد و شایستگی های لازم برای الگو شدن و دستیابی به اوج قلّه کمال

ضرب الله مثلاً للذین ءامنوا امرأت فرعون

62- زمینه تکامل عیسی(ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 33 - 2

2- حضرت عیسی (ع) در زمان تولد، دارای جسم و روحی سالم و آماده رشد و کمال بود.

ص: 308

والسلم علیّ یوم ولدت

63- زمینه تکامل متقین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - لیل - 92 - 20 - 12

12 - پاداش انفاقِ گرانِ باتقوا ، مایه رشد و کمال آنان و برخاسته از ربوبیت و مقام والای خداوند است .

رَبِّهِ الْأَعْلَى

64- زمینه تکامل محمد (صلی الله علیه و آله)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - حجر - 15 - 86 - 6

6- گذشت و اغماض پیامبر (صلی الله علیه و آله) از دشمنان و کافران ، به خیر و صلاح آن حضرت و در راستای تربیت و کمال اوست .

فاصفح الصفح الجمیل . إن ربک هو الخلق العلیم

جمله «إن ربک . . .» به منزله تعلیل برای «فاصفح . . .» است؛ یعنی، ای پیامبر! گذشت کن؛ زیرا پروردگار و مربی تو می داند که چه کاری به مصلحت و در جهت تربیت و رشد توست.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - طور - 52 - 48 - 4

4- فرمان های الهی ، جلوه ای از ربوبیت او در راه رشد و تعالی پیامبر (صلی الله علیه و آله) و پیروان آن حضرت

و اصبر لحکم ربّک

اضافه «حکم» به «ربّ»، می تواند بیانگر مطلب بالا باشد.

65- زمینه تکامل مسلمانان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - طور - 52 - 48 - 4

4- فرمان های الهی ، جلوه ای از ربوبیت او در راه رشد و تعالی پیامبر (صلی الله علیه و آله) و پیروان آن حضرت

و اصبر لحکم ربّک

اضافه «حکم» به «ربّ»، می تواند بیانگر مطلب بالا باشد.

ص: 309

66- زمینه تکامل موجودات

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 50 - 10

10 - ربوبیت خداوند، مقتضی آفرینش موجودات و هدایت آفریده ها به کمال وجودی آنها است.

رَبَّنَا الَّذِي أَعْطَى كُلَّ شَيْءٍ خَلْقَهُ ثُمَّ هَدَى

67- زمینه تکامل موحدان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - ممتحنه - 60 - 6 - 3

3 - ارائه الگو برای تربیت و تکامل موحدان در مسیر ارزش ها، از روش های تربیتی قرآن

لَقَدْ كَانَ لَكُمْ فِيهِمْ أُسْوَةٌ حَسَنَةٌ

از تکرار این نکته که ابراهیم(ع) و همگامان آن حضرت برای مسلمانان الگو هستند؛ مطلب بالا استفاده می شود.

68- زمینه تکامل یحیی(ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 13 - 10

10- تقوا و پرهیزکاری یحیی (ع)، زمینه ساز برخورداری وی از حکمت، محبت الهی و تکامل معنوی بود.

و حَنَانًا مِّن لَّدُنَّا وَزَكَاةً وَكَانَ تَقِيًّا

با توجه به تفاوت سیاق «وكان تقيًّا» با تعابیر قبلی آیه (و آتیناه الحکم.. ..) که در این جا تقوا را به خود یحیی نسبت داده و در آن موارد حکم، حنان و زکات را به خدا، روشن می شود که تقوا به عنوان عمل نفسی یحیی، زمینه ساز برخورداری وی از عطایای الهی بوده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 15 - 2

2- حضرت یحیی (ع) به هنگام زاده شدن از هرگزند و کاستی در امان بود و همه زمینه ها و شرایط لازم برای رشد و کمال را داشت.

«سلام» دارای چند معنا است، از جمله به معنای سلامتی از هر گزند و آفت است، البته سلام از جانب خداوند جنبه تکوینی دارد و خبر از متن حوادث می دهد؛ لذا «سلام علیه»؛ یعنی، از جانب خداوند عافیت یحیی از هر گزند جسمی و انحراف عقیدتی

تضمین شده است.

69- شرایط تکامل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - کهف - 18 - 66 - 10

10- پیمودن راه تکامل و رسیدن به معارف ویژه الهی، نیازمند معلم و راهنما است.

هل أتبعك على أن تعلمن مما علمت رشداً

این که موسی(ع) خود را برای رسیدن به رشد، به تبعیت از خضر(ع) ناگزیر می بیند و برای ملاقات با وی، سفر و مشقت های آن را تحمل می کند، نشان احساس نیاز او به راهنما است.

70- شیطان و عوامل تکامل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - اعراف - 7 - 20 - 11

11 - شیطان، جلوه دهنده عوامل انحطاط و سقوط، به عنوان راه پیشرفت و تکامل

ما نهیکما ربکما .. أو تکونا من الخلدین

71- شیطان و موانع تکامل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - اعراف - 7 - 20 - 10

10 - شیطان، تکلیف الهی را در نظر آدم و حوا مانع تکامل و پیشرفت آنان جلوه داد.

ما نهیکما ربکما .. إلا أن تکونا ملکین

«آن تکونا ..» به تقدیر کراهیه، مفعول له برای «ما نهاکما» است. بنابراین معنای آیه چنین می شود: خداوند بدان جهت که فرشته نشوید و یا جاودانه نگردید، شما را از خوردن ثمره آن درخت بازداشت.

72- عوامل تکامل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - دستیابی آدمیان به کمالات انسانی در گرو امداد های خداوند و توفیق او

ص: 311

فسوف يأتي الله بقوم

هدف از استناد «يأتي» به «الله» - علی رغم اختیار آدمی در انتخاب سیر و سلوک خویش - رساندن این حقیقت است که انسانها اگر به کمالاتی نایل می شوند، با امداد و توفیق خداوند است.

34 - دستیابی به فضیلت ها و کمالات انسانی ، در گرو مشیت خداوند

ذلك فضل الله يؤتیه من یشاء

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مانده - 5 - 111 - 5

5 - الهام خداوند و ارشاد خاص وی ، مایه دستیابی مؤمنان به مراحل عالیتر ایمان

و اذ اوحیت إلی الحواریون ان ءامنوا بی و برسولی قالوا ءامنا

الهام خداوند به حواریون - چنانچه گذشت - بعد از قصه مائده بوده است و جمله «واتقوا الله ان کنتم مؤمنین» در آن داستان و نیز کلمه «حواریون» که به معنای یاران مخلص است حاکی از این است که آنان پیش از این الهام به عیسی (ع) ایمان داشته اند، بنابراین جمله «ءامنا» بیانگر نیل آنان به مراحل عالیتر ایمان است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - ابراهیم - 14 - 1 - 20

20- عزّت ، غلبه و کمال ، پیامد پیمودن راه خدا و پیروی از آموزه های قرآن است .

کتب . . . إلی صرط العزیز الحمید

اضافه شدن «صرط» به «العزیز الحمید» اشاره به این نکته دارد که سالک این راه، راه عزّت و کمال را می پیماید؛ زیرا حمد و ستایش در برابر کمال است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - ابراهیم - 14 - 5 - 15

15- صبر پیشه کردن در برابر مشکلات و بلاها و شکرگزاری در مقابل نعمت های الهی ، مایه رشد معرفت آدمی و درک بهتر آیات و نشانه های خدا

إن فی ذلك لآیت لکل صبار شکور

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 32 - 18

18- عقیده به نزول قرآن از جانب خداوند و خیر محض بودن آن ، عامل تعالی انسان به مقامی والا

وقیل للذین اتقوا ماذا أنزل ربکم قالوا خیرًا . . . و لنعم دار المتّقین ... الذی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 97 - 4

4- ایمان و عمل صالح ، دو عامل برای دستیابی انسان به کمال و حیات برتر

ص: 312

من عمل صلحاً . . و هو مؤمن فلنحييّه حيوه طيبه

مراد از جمله «نحييّه حياه طيبه» حیات معنوی است؛ چه اینکه روشن است کسانی که عمل صالح انجام می دهند، دارای حیات مادی اند و مراد از حیات معنوی، کمال وجودی و رشد و تعالی است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 24 - 14

14- امید به رشد و تعالی ، دارای نقشی بسزا در نیل به آن است .

و قل عسی أن یهدین ربی لأقرب من هذا رشداً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 50 - 17

17- ابلیس ، علی رغم تضمین رشد و تکامل وی در پرتو اطاعت فرمان خدا از آن سرپیچی کرد .

ففسق عن أمر ربّه

واژه «ربّه» می رساند که فرمان الهی به ضرر ابلیس نبوده، بلکه از ناحیه ربوبیت خدا و در جهت رشد و تکامل وی بوده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 66 - 16،17

16- علم ارزشمند ، علمی است که تضمین کننده رشد و تکامل معنوی انسان باشد .

تعلمن ممّا علّمت رشداً

17- علوم الهی ، تضمین کننده رشد و تکامل انسان است .

علی أن تعلمن ممّا علّمت رشداً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 105 - 2

2- رهنمود های الهی و آثار و نشانه های خداوند ، رشد آفرین و تکامل بخش انسان ها است .

كفروا بأيت ربهم

كلمه «رب» در آيه، گويای برداشت بالا است.

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

10 - مريم - 19 - 49 - 9

9- صلاحيت های پدر ، دارای نقشی بسزا ، در صلاحيت و کمال فرزند است .

فلما اعتزلهم .. وهبنا له إسحق ويعقوب و كلاً جعلنا نبياً

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

11 - طه - 20 - 25 - 9

ص: 313

9 - دعا در رشد و تربیت پیامبران ، دارای نقش اساسی است .

ربّ اشرح لی صدری

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 32 - 6

6 - تأثیر دعا در رشد و تعالی دیگران

و أشركه فی أمری

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 76 - 7

7 - ایمان و عمل صالح ، راه تزکیه نفس و رشد آدمی است .

و من یأته مؤمن اقد عمل الصلحت . . . و ذلک جزاء من تزکی

«تزکیه» به معنای «تطهیر» است. به نظر می رسد مراد از آن در این آیه، به قرینه آیات پیشین (که سخن از ایمان و عمل صالح و دوری از کفر و شرک سخن گفته بود) تحصیل ایمان و عمل صالح برای طهارت از کفر و گناه است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 121 - 18

18 - اوامر ، نواهی و هشدار های خداوند ، همواره در جهت رشد و تربیت انسان ها است .

رَبِّهِ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - حج - 22 - 31 - 8

8 - پرستش خدای یگانه و روی برتافتن از عبادت غیر او ، رهایی از دام شیطان و دستیابی به اوج کمال است .

حنفاء لله غیر مشرکین به . . . فتخطفه الطیر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - رشد و طهارت انسان در گرو مخالفت با شیطان و اجتناب از فحشا و منکرات است .

لا تَتَّبِعُوا خُطُوَاتِ الشَّيْطَانِ . . . فَإِنَّهُ يَأْمُرُ بِالْفَحْشَاءِ وَالْمُنْكَرِ وَلَوْلَا فَضْلُ اللَّهِ عَلَيْكُمْ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - احکام و تعالیم دین در جهت رشد ، بالندگی ، طهارت و پاکی انسان ها است .

وإن قيل لكم ارجعوا فارجعوا هو أزكى لكم

ص: 314

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - نور - 24 - 37 - 6

6 - تسبیح و ذکر دایم خدا، بر پایی نماز و پرداخت زکات، دارای جایگاهی ویژه و ارزشمند در بین سایر اعمال و موجب بلند پایگی مقام و تکامل معنوی انسان

یسَّبِحْ لَهُ فِيهَا .. رجال لاتلهيهم تجره ولابيع عن ذكر الله وإقام الصلوه وإيتا

خداوند، در توصیف مردمان الهی و والا مقام تنها سه صفت را مطرح ساخته است: 1- ذکر خدا، 2- برپاداشتن نماز، 3- پرداخت زکات. ذکر سه عمل یاد شده از میان صدها عمل نیک دیگر، حاکی از ارزش ویژه آنها و نیز تأثیر آنها در تکامل معنوی انسان است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - نور - 24 - 38 - 12

12 - یاد دایم خداوند، افزایش دهنده منزلت و ابعاد وجودی انسان

رجال لاتلهيهم تجره ولابيع عن ذكر الله .. ويزيدهم من فضله

برداشت فوق، از آمدن تعبیر «یزیدهم» به جای «یزید لهم» استفاده می شود؛ یعنی، فعل زیاد شدن به خود اشخاص نسبت داده شده است نه به پاداش آنان.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - نور - 24 - 54 - 7

7 - اطاعت و فرمان بری از پیامبر اسلام (صلی الله علیه و آله)، موجب هدایت و نیل به سعادت و کمال مطلوب است .

أطيعوا الرسول .. فإن تولّوا فإنّما عليه ما حمّل

مقصود از هدایت در آیه شریفه، راه یابی و هدایت عمومی نیست؛ زیرا چنین هدایتی بدون اطاعت انسان ها نیز توسط پیامبران حاصل بود؛ بلکه مقصود، ایصال به مطلوب و دست یافتن به کمال و سعادت است که بدون عمل به مقتضیات دین حاصل نمی شود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - فرقان - 25 - 74 - 18

18 - تأثیر مثبت و سازنده دعا و آرزو کردن در نیل به مقامات والا و رشد و کمال معنوی

واجعلنا للمتقين إمامًا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 77 - 2

2- پروردگار جهانیان، تنها دوست انسان و پرستش او تضمین گر رشد و رستگاری وی

فإنهم عدو لى إلا رب العلمين

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - لقمان - 31 - 33 - 5

ص: 315

5 - سفارش به ترس از خداوند ، برای رشد و کمال انسان است .

اتَّقُوا رَبَّكُمْ

«ربّ» در اصل، به معنای «تریت و ایجاد تدریجی چیزی تا رسیدن به کمال» است. (مفردات راغب) استفاده از این صفت خداوند، به خصوص با اضافه آن به ضمیر «کم»، برای سفارش به ترس از او، می تواند به منظور یاد شده باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - سجده - 32 - 2 - 4

4 - قرآن ، از مقام ربوبیت خدا ، نشأت گرفته و دربردارنده معارفی در جهت رشد و کمال انسان است .

تنزیل الکتب .. من ربّ العلمین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - سجده - 32 - 21 - 5

5 - بلایا و شرور برای انسان ، سازندگی دارد .

و لنذیقنهم من العذاب الأدنى .. لعلهم یرجعون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - سجده - 32 - 22 - 9

9 - آیات و نشانه های عبرت آموز و هشداردهنده الهی ، برای رشد انسان ها است .

ذکر بآیت ربّه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - احزاب - 33 - 22 - 7

7 - ایمان انسان ، احساس خطر احتمالی را ، به مقوله ای بس رشد دهنده تبدیل می کند .

ولمّا رء المؤمنون الأحزاب .. و ما زادهم الاّ ایمناً و تسلیماً

در آیات پیش، آمده است که منافقان با دیدن سپاه احزاب متّحد، وعده خدا و پیامبر (صلی الله علیه و آله) را فریبی بیش ندانستند (ما وعدنا

اللّٰهُ وَرَسُولُهُ إِلَّا غُرُورًا) و در این آیه که سخن از مؤمنان است می فرماید: «مسلمانان با دیدن همان سپاه، بر ایمان شان افزوده شد». این، از تأثیر ایمان در تغییر دادن موقعیت های به ظاهر منفی، به عامل رشد، خبر می دهد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - ص - 38 - 17 - 11

11 - به یاد آوردن بندگان خالص ، شکبیا ، نیرومند و پرمراجعه به خداوند ، سازنده و درس آموز است .

اصبر . . . و اذکر عبدنا داود ذا الأید إله أواب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - ص - 38 - 29 - 3

ص: 316

3- قرآن ، منبع خیر و برکت و موجب رشد و تعالی بشر

کتب أنزلنه إلیک مبرک

«برکه» به معنای رشد و فزونی است و «مبارک» به چیزی گفته می شود که در آن رشد و فزونی باشد (مفردات راغب). مقصود از مبارک بودن قرآن این است که این کتاب، منبع خیر و برکت و مایه رشد و تعالی برای کسانی است که در آن تدبیر کنند و درس بیاموزند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - شوری - 42 - 43 - 7

7- عزم و اراده قوی ، پایه و اساس کمال و رشد آدمی و اصلاح اخلاق و رفتار او

و لمن صبر و غفر إن ذلک لمن عزم الأُمور

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 37 - 2

2- یاد خدا ، راه رسیدن انسان به کمال واقعی است .

و من یعش عن ذکر الرحمن . . . لیصدّونهم عن السبیل

«الف و لام» در «السبیل» آن را بر «ذکر الرحمان» - در آیه قبل - منطبق ساخته است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - دخان - 44 - 8 - 4

4- زندگی و مرگ ، هر دو در جهت تکامل انسان و دارای روندی همسو و نه متعارض

ربّ السموت و . . . لا إله إلاّ هو یحیی و یمیت

از ارتباط «هو یحیی و یمیت» با «ربّ» - که قبل و بعد از آن یاد شده است - استفاده می شود که حیات و مرگ، هر دو در جهت تکامل انسان بوده و برخلاف تصور برخی مذاهب، مرگ امری شرّ نیست و خاستگاهی جز اراده خداوند حیات آفرین ندارد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - محمد - 47 - 3 - 5

5- حقایق نازل شده از مقام ربوبیت الهی، مایه رشد و تعالی و مصونیت از پوچی است.

و أصلح بالهم . ذلک بأنّ ... اتّبعوا الحقّ من ربّهم

وصف «ربّ» در آیه شریفه، مشعر به علّیت است؛ یعنی، آنچه از سوی «ربّ» نازل شود، جز در جهت تکامل نخواهد بود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - محمد - 47 - 14 - 5,6

5- قرآن، دلیل روشن از جانب خدا، در جهت رشد و کمال آدمیان *

أفمن كان على بينة من ربّه

برداشت بالا بدان احتمال است که مراد از «بینه»، قرآن باشد. در این صورت تعبیر «من ربّه» می نمایاند که قرآن، از جایگاه

ص: 317

ربوبیت و به هدف رشد و تربیت خلق نازل شده است.

6- ربوبیت الهی، مقتضی تکامل بخشیدن به انسان ها، با ارائه دلایل روشن به ایشان

کان علی بیّنه من ربّه

وصف «ربّه» مشعر به علیت است؛ یعنی، خداوند از آن جهت که «ربّ» و پرورش دهنده است، دلایل روشنی در اختیار خلق قرار داده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - حجرات - 49 - 3 - 5

5 - مؤمنان، تحت تمرین و آزمون الهی، برای رسیدن به رشد و مرتبه تقوا

أولئك الذين امتحن الله قلوبهم للتقوى

بدیهی است که امتحان و آزمون در مورد خداوند، به معنای حقیقی آن نیست. در نتیجه مراد از امتحان، پدید آوردن زمینه های رشد و تعالی است و لام «للتقوی» برای بیان هدف و نتیجه است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - حجرات - 49 - 7 - 24، 26

24 - رشد واقعی انسان، در پرتو محبت دین و بیزاری از کفر و گناه

حَبَّبَ إِلَيْكُمُ الْإِيمَانَ... وَكَرَّهَ إِلَيْكُمُ الْكُفْرَ... أولئك هم المرشدون

26 - رشد و تعالی جامعه، در پرتو وجود رهبری الهی و نفوذ رهنمود های وی

واعلموا... لو يطيعكم... و لكن الله حَبَّبَ إِلَيْكُم... أولئك هم المرشدون

برداشت یادشده از ارتباط سه بخش زیر به دست می آید: 1- مسأله اطاعت محض از پیامبر (صلی الله علیه و آله) 2- ارزش ایمان و اجتناب از کفر، 3- رشد در پرتو عوامل مذکور (أولئك هم المرشدون). «أولئك» اشاره به مؤمنانی دارد که براساس ایمان سر به اطاعت رسول خدا نهاده اند و اهمیت وجود رهبری الهی را در جامعه دریافته اند (واعلموا أنّ فيكم رسول الله). اینان رشد و تعالی شان از سوی خدا تضمین شده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - ذاریات - 51 - 34 - 5

5 - کیفر تجاوزگران ، در راستای ربوبیت الهی و هموار ساختن راه رشد برای بندگان است .

مسؤمه عند ربک للمسرفین

تعبیر «عند ربک»، ممکن است اشاره به این جهت داشته باشد که مقام پروردگاری و تربیت خلق و رشد انسان ها، مقتضی آن است که موانع تکامل و رشد از میان برداشته شود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - ذاریات - 51 - 44 - 3

3 - اوامر و دستور های الهی ، در راستای رشد و تکامل آدمیان است .

أمر ربهم

ص: 318

اضافه «أمر» به «رَبِّ» - به جای هر وصف دیگر - می رساند که امر الهی از مقام ربوبیت و در راستای رشد و تکامل آدمیان، صادر شده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - نجم - 53 - 23 - 15

15 - وحی و رسالت ، برنامه کامل هدایت و در راستای رشد و تعالی بشر

و لقد جاءهم من ربهم الهدی

بنابراین که «الهدی» اشاره به وحی و رسالت باشد، برداشت بالا به دست می آید.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - طلاق - 65 - 1 - 9

9 - رعایت تقوای الهی ، موجب تربیت و کمال آدمی است .

و اتقوا الله ربکم

«رَبِّ» به معنای تربیت کردن است و تربیت ایجاد حالتی در شیء پس از حالت قبل است تا آن گاه که به حد تمام و کمال برسد (مفردات راغب). بنابراین توصیه به تقوا و نیز توصیف خداوند به «رَبِّ» بودن، می تواند بیانگر مطلب یاد شده باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - معارج - 70 - 3 - 3

3 - تقرب به خداوند ، موجب صعود انسان به مرتبه کمال و درجات عالی است .

ذی المعارج

وقتی صعودگاه ها و درجات عالی نزد خدا است؛ بنابراین راه رسیدن به این درجات و صعودها تقرب به خدا خواهد بود و توصیف خداوند به «ذی المعارج» ممکن است به همین جهت باشد مانند مفاد آیه 15 از سوره «غافر» (رفیع الدرجات ذوالعرش).

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - مدثر - 74 - 37 - 3

3 - « دین داری » ، موجب پیشرفت و تکامل و « بی دینی » ، موجب انحطاط و سقوط است .

لمن شاء منكم أن يتقدم أو يتأخر

مقصود از تقدم و تأخر در آیه شریفه - به قرینه نظیر آن در آیه 19 از سوره قبل (إنّ هذه تذکره فمن شاء اتّخذ إلى ربّه سیلاً) - ممکن است سبقت در اتخاذ راه خدا و عقب افتادن با تخلف از آن باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - نازعات - 79 - 44 - 4

4 - آگاه نساختن مردم - حتی پیامبر (صلی الله علیه و آله) - از زمان وقوع قیامت، مؤثر در رشد و تربیت آنان

إلی ربّک منتهیها

واژه «ربّ»، گواه این است که هدف از مسکوت گذاشتن زمان قیامت، تربیت و رشد دادن است و چون پوشیده ماندن آن، تنها

ص: 319

ویژه پیامبر(صلی الله علیه و آله) نبوده است؛ می توان سودمندی آن را به همگان تعمیم داد.

73- عوامل تکامل آفرینش

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - شوری - 42 - 5 - 7

7 - نزول وحی ، مایه کمال آفرینش ، در نگاه فرشتگان

کذلک یوحی إلیک . . . و الملئکه یسبّحون بحمد ربّهم

با توجه به این که «تسبیح» به معنای تنزیه و نفی نقیصه و کاستی است، تسبیح فرشتگان، حکایت از مشاهده کمال آفرینش پس از نزول وحی دارد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - رحمن - 55 - 27 - 7

7 - نقش سازنده مرگ ، در روند تکاملی جهان هستی

کلّ من علیها فان . و یبقی وجه ربّک

در آیه قبل، فنای زمینیان مطرح شده است؛ در این آیه، خداوند ربوبیت جاودان خویش را به انسان یادآوری کرده است. با توجه به این که ربوبیت بدون وجود مربوب معنا ندارد، معلوم می شود که آن فنا نه پوچی و فنای مطلق؛ بلکه مرحله ای از مراحل تکامل هستی است.

74- عوامل تکامل اخروی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - طور - 52 - 21 - 5

5 - پیوند نسبی - علاوه بر عمل نیک خود انسان - دارای تأثیر در تعالی جایگاه اخروی وی

ألحقنا بهم ذرّیتهم

نسل مؤمنان، به جایگاه عالی نیاکان خویش ملحق می شوند و ارتقای درجه می یابند؛ در حالی که اگر مقام نیکانشان در درجه آنان تأثیر نمی گذاشت، آنها با ایمان و عمل خویش جز به مرتبه ای پایین تر، دست نمی یافتند.

75- عوامل تکامل انبیا

جلد - نام سورہ - سورہ - آیہ - فیش

11 - انبیاء - 21 - 86 - 8

ص: 320

8- تأثیر عمل صالح و رفتار شایسته پیامبران در دستیابی آنان به رحمت خاص خداوندی و مقامات برتر

وإسمعیل... کلّ من الصّیرین . و أدخلنهم فی رحمتنا إنّهم من الصّالحین

76- عوامل تکامل انسان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - نجم - 53 - 24 - 3

3- وحی و رسالت ، در راستای رشد و تکامل انسان ؛ و نه بر آوردن تمنیات هواپرستانه او *

و لقد جاءهم من ربّهم الهدی . أمّ للإنسن ما تمّی

برداشت یاد شده بدان احتمال است که: الف) مراد از «الهدی» در آیه پیش، وحی و رسالت باشد. ب) آیه «أمّ للإنسان...» با «و لقد جاءهم من ربّهم...» مرتبط باشد؛ یعنی، انسان نباید انتظار آن را داشته باشد که آمال هواپرستانه اش، در شریعت ارضا شود.

77- عوامل تکامل انسان ها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 57 - 4

4- ربوبیت الهی ، مقتضی ارائه آیات ، برای رشد و تعالی بشر است .

ذکر بآیت ربّه

78- عوامل تکامل زن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 91 - 8

8- عفت و پاک دامنی ، راه تکامل و تعالی زن و زمینه ساز برخورداری او از الطاف و عنایات الهی

والتی أحصنت فرجها فنّفخنا فیها من روحنا

برداشت یاد شده به خاطر این است که عفت و پاک دامنی مریم(س) موجب شد که او رشد پیدا کند و به حدی برسد که از الطاف ویژه الهی برخوردار گشته و روح بلند حضرت مسیح(ع) با عنایت الهی در او دمیده شود.

79- عوامل تکامل عبادت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - ق - 50 - 39 - 8

ص: 321

8 - کمال عبادت ، تحقق پذیر در پرتو تنزیه حق از هر کاستی و ستایش او به جهت صفات کمال *

و سبح بحمد ربک

در صورتی که باء در «بحمد» برای مصاحبت باشد، استفاده می شود که کمال عبادت، متوقف بر دو پایه است: تنزیه حق از کاستی ها و ستایش او بر صفات وجودی و کمالی.

80- عوامل تکامل فرزند

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 28 - 7

7- خانواده به ویژه پدر ، در رشد یا انحطاط اخلاقی فرزندان نقشی مؤثر دارد .

ما کان أبوک امرأ سوء و ما کانت أمک بغیاً

تعبیری که قوم مریم در باره پدر او به کار بردند، نفی همه پلیدی ها بود، حاکی از این که بدی های پدر - هرچه باشد - زمینه مناسبی برای فساد فرزندان خواهد شد و تأثیر رفتار مادر به آن گستردگی نیست.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - فرقان - 25 - 74 - 8

8 - تأثیر مثبت و سازنده صلاح و نیکی همسر در تربیت و تکامل معنوی فرزندان

و الذین یقولون ربنا هب لنا من أزواجنا و ذریّتنا قرّه أعین

برداشت فوق، از آن جا است که عبادالرحمان، دعا برای صلاح و نیکی همسرانشان را بر فرزندان خود مقدم داشته اند.

81- عوامل تکامل قوم ثمود

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 62 - 3

3- قوم ثمود، صالح (ع) را به خاطر ویژگی ها و استعدادهایش ، مایه ترقی و تعالی آن قوم می دانستند .

قد کنت فینا مرجواً

82- عوامل تکامل محمد (صلی الله علیه و آله)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - اعلی - 87 - 1 - 10

10 - تسبیح پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، مایه رشد و تعالی او است .

ص: 322

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - علق - 96 - 3 - 4

4- فرمان دریافت و قرائت قرآن به پیامبر (صلی الله علیه و آله)، برخاسته از مقام ربوبی خداوند و مایه رشد و تعالی آن حضرت

اقرا وربک الأکرم

83- عوامل تکامل مریم (س)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 19 - 3

3- اعطای فرزندی شایسته و پاک به مریم (س)، مایه رشد و تکامل او و جلوه ای از ربوبیت خداوند

قال إنما أنا رسول ربک لأهب لک غلامًا زکیًا . . . قال ربک هو

کلمه «رب» می تواند بیانگر مطلب فوق باشد.

84- عوامل تکامل موسی (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - کهف - 18 - 66 - 5

5- موسی (ع) برای رسیدن به رشد و تکامل برتر از راه تحصیل دانش، در تلاش بود.

هل أتبعک علی أن تعلمن ممّا علمت رشدًا

85- قانونمندی تکامل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - روم - 30 - 42 - 6

6- انحطاط و رشد، دارای قوانینی ثابت است.

سیروا . . . فانظروا کیف کان عقبه الذین من قبل

دعوت به مطالعه و عبرت آموزی، نشان دهنده این است که آنچه برای پیشینان رخ داده، در صورت انجام دادن کاری مانند کار آنان، باز رخ خواهد داد. این، حکایت از قانون مندی ثابتی می کند.

ص: 323

86- مراتب تکامل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 77 - 19

19 - رشد و تکامل ، و نیز انحطاط و سقوط انسان ها ، دارای مراتب *

انّ الذین یشترون .. و لهم عذاب الیم

احتمالاً هر یک از عقوبتهای یاد شده (محرومیت از بهره های اخروی، نظر و تکلم خداوند)، برای مرتبه ای از انحطاط می باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - کهف - 18 - 24 - 16

16- هدایت و رشد ، دارای مراتب و درجاتی متفاوت است .

لأقرب من هذا رشداً

87- مراحل تکامل نطفه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - طارق - 86 - 7 - 3

3 - شناخت مراحل تکوین و مسیر نزول نطفه مراحل تکامل آن تا آفرینش کامل انسان ، توصیه خداوند به همه انسان ها است .

فلینظر .. یخرج من بین الصلب و الترائب

88- منشأ تکامل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - حجرات - 49 - 7 - 27

27 - خداوند ، هموارکننده راه ایمان و تعالی ، برای انسان ها

حبّب .. و کرّه إلیکم الکفر ... أولئک هم الرشدون

محبوب ساختن ایمان و ایجاد تنفر نسبت به کفر و عصیان در دل های مؤمنان، زمینه ساز رشد و تعالی آنان است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - حجرات - 49 - 8 - 3

3 - ره یابی انسان و جامعه به رشد و تعالی دینی ، فضل و نعمت خداوندی است .

أولئك هم المرشدون . فضلاً من الله و نعمه

ص: 324

89- منشأ تکامل آفرینش

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - مؤمنون - 23 - 116 - 9

9 - خدا، جهت دهنده هستی به سوی کمال

ربّ العرش الکریم

به کارگیری صفت «ربّ» (پرورش دهنده) در مورد عرش - که مرکز اداره هستی و سرچشمه فیض الهی برای جهان آفرینش است - می تواند بیانگر این مطلب باشد که کل فرایند هستی، در پرتو عنایت خداوند و در جهت رشد و تکامل، در حرکت است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 16 - 7

7 - جهان آفرینش، برخوردار از رشد و تکامل در پرتو ربوبیت خداوند

ربّ العلمین

پروریدن، ایجاد حالتی است در شیء پس از حالت پیشین تا آن گاه که به حدّ تمام و کمال برسد (مفردات راغب). این معنا حکایت از حرکت تکاملی جهان دارد.

90- منشأ تکامل جامعه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - حجرات - 49 - 8 - 3

3 - ره یابی انسان و جامعه به رشد و تعالی دینی، فضل و نعمت خداوندی است.

أولئک هم الرشدون . فضلاً من الله و نعمة

91- منشأ تکامل محمد (صلی الله علیه و آله)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - ضحی - 93 - 5 - 3

3 - عطیه های خداوند به پیامبر (صلی الله علیه و آله) در جهان آخرت، جلوه ربوبیت او و در راستای رشد و کمال آن حضرت است.

يعطيك ربك

92- منشأ تكامل مؤمنان

جلد - نام سورہ - سورہ - آیہ - فیش

ص: 325

14 - طهارت ، پاکی ، رشد و بالندگی اهل ایمان ، جلوه ای از فضل و رحمت الهی بر آنان

و لولا فضل الله علیکم و رحمته ما زکی منکم من أحد أبداً

«زکاء» در لغت به دو معنا آمده است: 1- نمو و رشد، 2- صلاح و پاکی.

93- موانع تکامل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 14 - 9

9- استکبار ، سلطه جویی و سرکشی ، مانع رشد و تکامل انسان است .

و ءاتینه .. زکوه و کان ... و لم یکن جبّاراً عصیّاً

جمله «لم یکن..» عطف است بر جمله «کان...» در آیه قبل و بیانگر علتی دیگر برای «آتیناه الحکم ... و زکاه».

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 121 - 20

20 - عصیان پروردگار ، موجب ناکامی انسان و بازماندنش از راه رشد و کمال است .

و عصی ءادم ربّه فغوی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 77 - 1

1 - بت و بت پرستی ، دشمن اندیشه ، سعادت و تکامل انسان در دیدگاه حضرت ابراهیم (ع)

فإنّهم عدوّ لی

ضمیر «هم» در «فإنّهم» به «أصنام» بازمی گردد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - لقمان - 31 - 21 - 12

12 - تعصّب و وفاداری به آرای پیشینیان ، مانع بروز و رشد اندیشه های نو است .

و إذا قيل لهم اتبعوا ما أنزل الله قالوا بل نتبع ما وجدنا عليه ءاباءنا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - ص - 38 - 26 - 17

17 - پیروی از هوای نفس ، ناسازگار با حرکت در مسیر خدا و مانعی بزرگ و خطری جدی بر سر راه کمال آدمی

و لا تتبع الهوى فيضلّك عن سبيل الله

ص: 326

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - حجرات - 49 - 7 - 25

25 - کفر ، فسق و عصیان ، مانع رشد اجتماعی بشر

حَبَّبَ إِلَيْكُمُ الْإِيمَانَ .. وَكَرِهَ إِلَيْكُمُ الْكُفْرَ وَالْفُسُوقَ وَالْعِصْيَانَ أُولَئِكَ هُمُ الرَّشِدُونَ

اختصاص و تأکیدی که از تعبیر «أولئک..» استفاده می شود؛ نشانگر این معنا است که دیگران (آنان که از ایمان محروم و در کفر و فسق گرفتاراند) به رشد نخواهند رسید. جمع آمدن ضمیر و فعل، حیثیت اجتماعی را می رساند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - جن - 72 - 2 - 10

10 - شرک ، عقیده ای نادرست و ضد رشد

يَهْدِي إِلَى الرِّشْدِ .. وَلَنْ نَشْرَكَ بِرَبِّنَا أَحَدًا

تصریح جنیان به این مطلب که ما به خدا شرک نمیورزیم - پس از پی بردن به راهنما بودن قرآن به سوی رشد و درستی - می تواند گویای برداشت یاد شده باشد.

94- موانع تکامل فکر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 54 - 6

6 - زبون ساختن انسان ها و ممانعت از رشد و تکامل اندیشه آنان ، روش جباران و حکومت های فاسد در طول تاریخ

فَاسْتَخَفَّ قَوْمَهُ فِطَاعًا

95- موانع تکامل قوم ثمود

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - شمس - 91 - 11 - 6

6 - قوم ثمود ، محروم سازنده خود از کمالات نفسانی و گرفتار فساد و تباهی بودند .

وَقَدْ خَابَ مِنْ دَسَائِهِمْ . كَذَّبَتْ ثَمُودُ بِطَغْوِيهَا

این آیه، بیانگر یکی از مصادیق آیه قبل است.

96- نشانه های تکامل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 327

7 - توبه - 9 - 124 - 9

9 - احساس شادمانی و نشاط روحی پس از شنیدن آیات قرآن ، نشانه تکامل و ازدیاد ایمان

فزادتهم إيماناً و هم يستبشرون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - نور - 24 - 28 - 6

6 - پذیرفتن عذر صاحب خانه و تحمیل نکردن خود بر او و انصراف از ورود به خانه وی ، نشانه رشد و بالندگی است .

وإن قيل لكم ارجعوا فارجعوا هو أزكى لكم

«زکاه» (مصدر «آزکی») هم به معنای «نمو و رشد» و هم به معنای «طهارت و پاکی» است. برداشت فوق، مبتنی بر معنای نخست است.

97- نشانه های تکامل محمد(صلی الله علیه و آله)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - ضحی - 93 - 11 - 2

2 - نعمت های خداوند به پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، جلوه های ربوبیت او بوده و رشد و تربیت آن حضرت را به دنبال داشته است .

رَبِّكَ

98- نعمت تکامل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - حجرات - 49 - 8 - 3

3 - ره یابی انسان و جامعه به رشد و تعالی دینی ، فضل و نعمت خداوندی است .

أولئك هم المرشدون . فضلاً من الله و نعمة

99- نیاز به تکامل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - عبس - 80 - 7 - 4

4- وظیفه تزکیه و پاکسازی دیگران از آلودگی های معنوی ، تکلیفی سنگین و نیازمند برخورداری از کمالاتی ویژه است .

و ما علیک ألا ینزگی

نفی تکلیف از مخاطب، در مورد تزکیه کافرانی که در مجلس پیامبر (صلی الله علیه و آله) حضور داشتند، بیانگر آن است که وی در مقامی نبود که این تکلیف از او ساخته باشد و خداوند، از چنین افرادی انجام دادن آن را نخواستہ است.

ص: 328

11- تکبر

1- تکبر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2- آل عمران - 3 - 75 - 13

13 - اهل کتاب به دروغ، برتری خویش را بر غیر همکیشان خود و نیز جواز تصرف در اموال آنان را به خدا نسبت می دادند .

ذلک بانّهم قالوا لیس علینا فی الامّین سیل و یقولون علی اللّٰه الکذب

2- آثار تکبر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 87 - 20

20 - هواپرستی و خودبزرگی بینی از رذایلی که آدمی را به ارتکاب گناهان بزرگ ترغیب می کند .

بما لاتھوی أنفسکم استکبرتم ففریقاً کذبتم و فریقاً تقتلون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 206 - 4,9

4 - سرسختی، تکبر و غرور، مانع اصلاح و نصیحت پذیری

اخذته العزّه بالاثم

9 - حاکمان مفسد در برابر دعوت به تقوا، به خاطر سرسختی، تکبر و غرور، آلوده به گناه می شوند .

اخذته العزّه بالاثم

بنابراینکه «باء» سببیه در «بالاثم»، متعلق به «اخذته» باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 329

2 - آل عمران - 3 - 75 - 12

12 - نژادپرستی و خودبرتربینی ، زمینه ای برای تزییع حقوق دیگران

و منهم من ان تأمنه .. ذلک بانهم قالوا لیس علینا فی الامین سبیل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 199 - 4

4 - تکبر و گردن فزازی گروهی از اهل کتاب در برابر خداوند ، موجب کفر و انکار قرآن از سوی آنان

ان من اهل الکتب لمن یؤمن .. خاشعین لله

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 36 - 21

21 - تکبر و فخرفروشی ، مانعی در راه عبادت و بندگی خدا و احسان به دیگران

و اعبدوا الله .. و بالوالدین احساناً ... ان الله لا یحب من کان مختالاً فخور

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 37 - 3

3 - بخلورزی و دعوت دیگران به بخل ، از آثار تکبر و فخرفروشی

ان الله لا یحب من کان مختالاً فخوراً. الذین یبخلون و یأمرون الناس بالبخل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 38 - 10، 5

5 - ریاکاری در انفاق از آثار تکبر و فخرفروشی *

ان الله لا یحب من کان مختالاً فخوراً .. و الذین ینفقون اموالهم رثاء الناس

10 - ناسازگاری تکبر و فخرفروشی با ایمان به خدا و قیامت

لا یحب من کان مختالاً فخوراً .. و الذین ... و لا یؤمنون بالله و لا بالیوم الا

برداشت فوق بر این مبناست که «الذین . . . لا یؤمنون» عطف بر «الذین یبخلون» و توصیفی برای «مختلاً فخوراً» باشد. یعنی فخر فروشان و مُتکبران ایمان واقعی به خدا و قیامت ندارند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 151 - 8

8 - انکار برخی از رسولان الهی و ایمان به برخی دیگر، ناشی از غرور و خود محوری است.

و أعتدنا للكفرین عذاباً مهیناً

چون عذابهای الهی متناسب با گناه آدمی است (جزاءاً وفاقاً)، بنابراین گرفتار شدن منکران رسالت به عذاب خوار کننده، حاکی از این است که آنان برخوردار از روحیه تکبر و خودخواهی بوده اند و همین امر باعث کفرشان شده است.

ص: 330

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - اعراف - 7 - 12 - 7

7 - تکبر و خودبرتربینی، زمینه ساز عصیان و نافرمانی خداوند

ما منعک ألا تسجد إذ أمرتک قال أنا خیر منه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - اعراف - 7 - 13 - 4, 5

2 - احساس برتری بر آدم از سوی ابلیس، موجب سقوط و هبوط وی از جایگاه رفیع خویش شد.

قال أنا خیر منه .. قال فاهبط منها

4 - استکبار و فرومایگی ابلیس موجب اخراج وی از جایگاه و منزلت والایش گردید.

فما یكون لک أن تتکبر فیها فاخرج إنک من الصغیرین

در آیه مورد بحث اخراج ابلیس به دو علت مستند شده است: یکی استکبار که تفریع «فاخرج» بر «فما یكون ..» بیانگر آن است؛ و دیگری فرومایگی ابلیس که جمله «إنک من الصغیرین» بر آن دلالت دارد.

5 - تکبر و خودبرتربینی، زمینه ساز عصیانگری و سقوط معنوی است.

قال فاهبط منها فما یكون لک أن تتکبر فیها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - اعراف - 7 - 36 - 2

2 - اعراض و امتناع از پذیرش آیات الهی بر اثر کبرورزی و خودبرتربینی، در پی دارنده آتش دوزخ است.

و الذین کذبوا بآیتنا و استکبروا عنها أولئک أصحاب النار

استکبار به معنای کبرورزی و خودبرتربینی است، و چون این کلمه با حرف «عن» متعدی شده، متضمن معنای اعراض و امتناع است. بنابراین «استکبروا عنها» یعنی اعرضوا عنها متکبرین.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - تکذیب کنندگان آیات الهی و آنان که از سر تکبر و خودبرتربینی معارف الهی را نپذیرند، از رحمت‌های ویژه الهی در دنیا محرومند.

ان الذین کذبوا بآیتنا و استکبروا عنها لاتفتح لهم أبواب السماء

چنانچه جمله «لاتفتح . . .» بیان محرومیتی باشد که در دنیا دامنگیر تکذیب کنندگان می شود، گشوده نشدن درهای آسمان برای آنان، کنایه از شامل نشدن رحمت‌های خاص الهی بر آنان است.

10 - تکذیب آیات الهی و تکبر در مقابل معارف دین، موجب مسدود شدن تمامی راه‌های ورود به بهشت

لاتفتح لهم أبواب السماء و لایدخلون الجنة

در برداشت فوق جمله «و لایدخلون . . .» تفسیر جمله «لاتفتح لهم . . .» گرفته شده است.

12 - تکذیب کنندگان آیات الهی و آنان که از سر تکبر معارف دین را نپذیرند، مردمی تجاوزگر و گناهکارند.

و کذلک نجزی المجرمین

«جرم» به معنای تعدی و گناه است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - اعراف - 7 - 41 - 6

6 - آنان که آیات الهی را دروغ بشمارند و از سر تکبر آنها را انکار کنند، از ستم پیشگانند.

إن الذین کذبوا .. کذلک نجزی الظلمین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 146 - 15، 1، 2

1 - خداوند، متکبران و خودبزرگ بینان را از درک آیات و معارف خویش بازمی دارد.

سأصرف عن آیتی الذین یتکبرون فی الأرض

کلمه «صرف» آنگاه که با «عن» متعدی شود، به معنای بازداشتن و مانع شدن است. و بازداشتن از آیات الهی یا به معنای مانع شدن از فهم آیات است و یا به معنای بازداری از ایمان به آیات و یا جلوگیری از ابطال و از میان بردن آنهاست. تنها معنای اول با همه فرازهای آیه متناسب است.

2 - تکبر و خودبزرگ بینی، زمینه از دست دادن توان درک آیات و معارف الهی است.

سأصرف عن آیتی الذین یتکبرون فی الأرض

15 - تکبر و خودبزرگ بینی مانع گرایش به ایمان و انتخاب راه کمال و زمینه تمایل به گمراهی است.

الذین یتکبرون .. و إن یروا کل آیه ... و إن یروا سبیل الغی یتخذوه سبیلا

برداشت فوق بر اساس این احتمال است که جمله های «و إن یروا کل آیه ...» و «إن یروا سبیل الرشد ...» و «إن یروا سبیل الغی ...» بیانگر حالات و صفات متکبران در زمین باشد، نه اینکه - چنانچه در برداشتهای پیش گذشت - قسیم متکبران گرفته شود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 206 - 4

4 - غفلت از یاد خدا و رویگردانی از پرستش او، برخاسته از خودبزرگ بینی است.

و لا تکن من الغفلین. إن الذین عند ربک لا یتکبرون عن عبادته

نهی از غفلت و سپس بیان این معنا که مقربان درگاه خدا در برابر او تکبری نمیورزند، بیانگر این است که غفلت کردن از یاد خدا در حقیقت تکبر کردن در برابر اوست و یا ریشه در تکبر و خودبزرگ بینی دارد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 28 - 9

9- اشرافیت ، استکبار و خودبرتربینی سران قوم نوح ، مایه کوردلی و ناتوانی آنان از درک دلایل نبوت و فهم معارف الهی بود .

أرءیتم إن . . . آتتی رحمه من عنده فعمیت علیکم

«عُمیت» فعل مجهول است و فاعل آن؛ یعنی، چیزی که موجب کوردلی و خفای دلیلهای نبوت نوح به کافران باشد، ذکر نشده است. به قرینه صفاتی که برای کافران قوم نوح بیان شده، می توان گفت: همان صفات (از طبقه اشراف و مستکبران بودن و خود را

ص: 332

برتر دانستن و ...) موجب کوردلی و ناتوانی آنان از درک معارف شده بود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 59 - 13

13- تکبر ، سرکشی و لجاجت سران قوم عاد ، مایه انکار رسالت هود (ع) از سوی آنان و نپذیرفتن تعالیم او

و تلک عاد جحدوا بأیت ربهم و عصوا رسله و اتبعوا أمر کل جبار عنید

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - حجر - 15 - 33 - 6

6- تکبر ناشی از احساس برتری نژادی ، عامل اصلی تمرد ابلیس از سجده بر آدم (ع)

قال لم أکن لأسجد لبشر خلقته من صلصل من حمأ مسنون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - کهف - 18 - 35 - 6، 10

6- تحقیر تهیدستان و افراد بی مال و منال ، و غرور و سرمستی به اموال و امکانات ، تباه ساختن و سقوط دادن خویش است

فقال .. أنا أكثر منك مالاً و أعزّ نفراً... و هو ظالم لنفسه

10- غرور و استکبار ، زمینه ساز انحراف در بینش و از موانع شناخت است .

أنا أكثر منك مالاً .. قال ما أظنّ أن تبید هذه أبداً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - کهف - 18 - 37 - 2

2- انکار معاد و تردید در آن و مغرور شدن به زندگی دنیا ، اندیشه و بینشی کفرآمیز است .

و ما أظنّ الساعة قائمه .. قال له صاحبه وهو يحاوره أكفرت بالذی خلقک

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6- شرک و دنیاپرستی و مغرور شدن به مال و فرزند ، گناه و مایه دلهره و وحشت در آخرت است .

فتري المجرمين مشفقين مما فيه

آیات گذشته، در باره دنیاپرستی و شرک بود، لذا مصداق مورد نظر از «مجرمین» همان مشرکان سرمست به مواهب دنیوی اند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 14 - 10

10- گردن فرازی و سلطه جویی ، زمینه ساز عصیان و گناه است .

ولم یکن جبّارًا عصیًّا

ص: 333

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 75 - 8

8- کفرورزی به آیات الهی، فریفتگی به جاه و مقام و دل بستن به هم فکran در برابر مؤمنان، از نمود های کامل گمراهی

قل من كان في الضلالة

جمله «من كان في الضلالة...» پاسخی است به گفته کافران که هنگام شنیدن آیات خدا، به مؤمنان می گفتند: «أى الفريقين خير...». در این آیه کافران به آیات الهی، اهل ضلالت معرفی شده اند و در آیه بعد مؤمنان به آیات الهی، اهل هدایت قلمداد شده اند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - حج - 22 - 9 - 8

8 - استکبارپیشگی و جدال با حق، در پی دارنده خواری و رسوایی دنیوی است.

و من الناس من يجادل في الله... ثانی عطفه... له في الدنيا خزی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - حج - 22 - 57 - 5

5 - کفر به خدا و تکذیب آیات او (قرآن)، برخاسته از خوی استکبار و خود بزرگ بینی

و الذين كفروا و كذبوا بآياتنا... عذاب مهین

توصیف «عذاب» به «مهین» (ذلیل کننده)، گویای این حقیقت است که کفر به خدا و تکذیب آیات او، کرداری برخاسته از روح استکباری و خودبزرگ بینی است و خداوند، متناسب با آن، کیفری را تعیین فرموده است تا آن روح را درهم بشکند و به خواری و ذلتشان بکشاند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - فرقان - 25 - 21 - 13، 14

13 - روحیه خود برترینی و خوی تجاوزگری، از موانع پذیرفتن حق و ایمان آوردن

لقد استكبروا في انفسهم و عتوا عتواً كبيراً

14 - خود برترینی، زمینه ساز خوی طغیان و تجاوزگری *

لقد استكبروا في أنفسهم وعتوا عتواً كبيراً

از تقدم ذكرى موضوع «استكبار» بر مسأله «طغیان و تجاوزگری»، می توان برداشت فوق را به دست آورد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 58 - 6

6 - سرمستی و غرور ناشی از نعمت و رفاه فراوان ، از عوامل هلاکت جوامع بشری است .

و کم أهلكنا من قرية بطرت معيشتها

ص: 334

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - ص - 38 - 2 - 5

5 - خوی سرکشی ، تکبر ، ستیزه جویی و حق ناپذیر ، از موانع پذیرش قرآن و وحی الهی

و القراءان ذی الذکر . بل الذین کفروا فی عزّه و شقاق

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - ص - 38 - 74 - 9

9 - تکبر و خودبرتربینی ، زمینه حق گریزی و صفتی بس زشت و ناپسند

إلّا إبلیس استکبر و کان من الکفرین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - ص - 38 - 77 - 7

7 - تکبر و خودبرتربینی و سرپیچی از فرمان الهی ، موجب سقوط انسان از منزلت والا و طرد از درگاه الهی است .

إلّا إبلیس استکبر . . . قال فاخرج منها فإنک رجیم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - ص - 38 - 78 - 7

7 - تکبر ، خودبرتربینی و سرپیچی از فرمان خداوند ، زمینه ساز لعن و نفرین ابدی

إلّا إبلیس استکبر . . . و إنّ علیک لعنتی الی یوم الدین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 60 - 6,7

6 - تکبر ، ریشه اصلی کفر و دروغ بستن بر خداوند

و کنت من الکفرین . . . الذین کذبوا علی الله . . . ألیس فی جهنّم مثوی للمتکبرین

توصیف شدن کافران و دروغ زندگان بر خدا به متکبر، می تواند گویای حقیقت یاد شده باشد.

7- تکبر ، عامل روسیاهی اخروی و استحقاق جهنم

أليس في جهنم مثوى للمتكبرين

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 61 - 4

4- تکبر و خودبرتربینی ، ناسازگار با تقوای پیشگی

و استکبرت ... جهنم مثوی للمتکبرین . و ینجی الله الذین اتقوا بمفازتهم

آیه شریفه درصدد توصیف کسانی است که در مقابل گروه مستکبر و متکبر قرار دارند که در آیات پیشین از آنان یاد شده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 335

6 - کفر به خدا و انکار رستاخیز - در عین شناخت آیات الهی - برخاسته از تکبر و غرور است .

ألم یأتکم رسل منکم یتلون علیکم ءایات ربکم . . . فبئس مثوی المتکبرین

توصیف شدن کافران و منکران قیامت به متکبر، می تواند بیانگر برداشت یاد شده باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 27 - 10

10 - تکبر در برابر سخن حق و باور نداشتن به روز حساب ، از زمینه های فسادگری و کشتار افراد بی گناه در جامعه

کلّ متکبر لا یؤمن ببیوم الحساب

توصیف فرعون فاسد و سفاک به متکبر و منکر روز حساب، می تواند بیانگر مطلب یاد شده باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 35 - 11، 12

11 - تکبر و تجاوزگری ، موجب محرومیت از درک صحیح حقایق الهی و مانع از پذیرش آن می شود .

کذلک یضللّ الله . . . کذلک یطبع الله علی کلّ قلب متکبر جبار

12 - تکبر و تجاوزگری ، موجب پافشاری بر راه باطل ، تردید در حق و ستیزه جویی با آیات الهی (تعالیم دین) است .

من هو مسرف مرتاب . الذین یجدلون فی ءایات الله . . . کذلک یطبع الله علی کلّ قلب

برداشت یاد شده، مبتنی بر این احتمال است که جمله «کذلک یطبع الله علی کلّ قلب متکبر جبار» درصدد بیان علت اسراف و تردید در

حق و جدال در آیات الهی باشد (که در آیه پیش و صدر این آیه، مورد بحث قرار گرفته است).

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 37 - 11

11 - روح تکبر و تجاوزگری ، سبب ارزیابی نادرست رفتار « خوب و بد » و « زشت و زیبا » می شود .

کذلک یطبع الله علی کلّ قلب متکبر جبار . . . و کذلک زین لفرعون سوء عمله

از ارتباط این آیه با آیه پیش - که در آن فرعون فردی متکبر و جبار معرفی شده - برداشت بالا به دست می آید.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 76 - 7

7 - تکبر ، غرور و سرمستی ، عامل جای گرفتن دائمی در دوزخ

جهنّم خلدین فیها فبئس مئوی المتکبرین

توصیف کافران دوزخی به «متکبران»، بیانگر این حقیقت است که آنچه موجب دوزخی شدن آنان می شود، وجود صفت تکبر، غرور و سرمستی آنان در زندگی دنیایی است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - فصلت - 41 - 52 - 5

ص: 336

5- قرآن، نعمتی از جانب خداوند و کفر به آن نتیجه کبر و ناسپاسی است.

وإذا أنعمنا على الإنسن . . . ثم كفرتم به

با توجه به ارتباط این آیه با آیه قبل مطلب یاد شده به دست می آید.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 8 - 4

4 - خودبزرگ بینی و توهم اقتدار و نیرومندی، از عوامل حق ناپذیری و وحی ستیزی

فأهلکنا أشدّ منهم بطشاً

تذکر «فأهلکنا أشدّ..» در حقیقت هشدار به کسانی است که با احساس توانمندی، پنداشته اند که می توانند از مجازات حق ستیزی گریخته و ایمن بمانند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - جائیه - 45 - 8 - 7

7- تکبر و غرور، مانع از دریافت حقیقت

ثمّ یصبرّ مستکبراً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - حجرات - 49 - 11 - 6

6 - خود برتر بینی و غرور، ریشه استهزاگری نسبت به دیگران

عسی أن یكونوا خیراً منهم

خداوند برای باز داشتن مؤمنان از تمسخر یکدیگر، آنان را به این حقیقت توجه داده است که در مورد هر مؤمن، این احتمال را بدهند که او دارای ارزش هایی برتر از ایشان است. از این نکته استفاده می شود که ریشه تمسخر، نادیده گرفتن ارزش دیگران و خودبرتربینی است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - ق - 50 - 8 - 3

3- غرور و غفلت ، مانع درس آموزی انسان از پیام های توحیدی نظام شگفت طبیعت *

تبصره و ذکری لکلّ عبد منیب

واژه «عبد» اشاره به روحیه تواضع و «منیب» اشاره به روحیه حق جویی دارد. بنابراین می توان گفت: مفهوم آیه چنین می شود: انسان با داشتن غرور و غفلت، نمی تواند درس های بصیرت و بیدارگر آیات تکوینی خداوند را دریابد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - حدید - 57 - 24 - 2

2- بخلورزی و توصیه دیگران به آن ، زاییده کبر و خودپسندی است .

کلّ مختال فخور . الذین بیخلون و یأمرون الناس بالبخل

ص: 337

تقدیم «کلّ مختال» بر «الذین یبخلون..»، می تواند بیانگر این حقیقت باشد که عجب و خودپسندی، ریشه بخل است و انسان های بخیل، در ابتدا گرفتار عجب می شوند. سپس آن صفت ناپسند، باعث می شود که آنان از دستگیری دیگران و انفاق برای آنان، امساک ورزند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - فجر - 89 - 15 - 10

10 - خودپسندی و احساس شرافت مندی بر اثر ثروت، حالتی نکوهیده و ناشایست است.

فیقول ربّی اکرمن

3- آثار تکبر ابلیس

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - اعراف - 7 - 18 - 3

3 - تکبر، تمرد و اغواگری ابلیس، موجب گرفتاری او به آتش دوزخ

ما منعک ألا تسجد .. لأملأن جهنم منکم أجمعین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - اعراف - 7 - 24 - 6

6 - سقوط ابلیس در چهار مرحله به خاطر تمرد، تکبر و تصمیم به گمراه سازی انسانها و فریب آدم و حوا بود.

قال فاهبط منها فما یكون لک أن تتکبر فیها فاخرج .. قال اهبطوا

بدان احتمال که تکرار چهارگانه سقوط ابلیس هر یک به دلیل گناهی باشد که مرتکب شده است: نخست از فرمان خداوند سرپیچی کرد و به آدم سجده نکرد، آنگاه این تمرد را به اظهار برتری خویش توجیه کرد، پس از آن تصمیم خویش را به اغواگری تمامی آدمیان اعلان داشت، و سرانجام آدم و حوا را به پای شجره نهی شده کشاند و با دروغ و نیرنگ آنان را به خوردن از آن شجره ترغیب کرد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - حجر - 15 - 34 - 4

4- تکبر ابلیس و تمرد وی از فرمان سجده بر آدم (ع)، عامل سقوط او از درگاه الهی

فقعوا له سجدين . فسجد ... إلا إبليس أبى ... قال لم أكن لأسجد لبشر ... قال فاخر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 61 - 11

11- خودبرتربینی ابلیس و پست تر و کم ارزش تر دیدن جنس آدم (ع) ، ریشه عصیان و نافرمانی وی از فرمان خداوند بر سجده بر آدم (ع)

ص: 338

و إذ قلنا للملائكة اسجدوا لآدم فسجدوا إلا إبليس قال ءأسجد لمن خلقت طيناً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - ص - 38 - 76 - 13، 1

1 - ابلیس در پاسخ خداوند ، مهتری و برتری خود بر آدم را ، دلیل تمردش از فرمان سجده بر آدم (ع) بیان کرد .

قال یابلیس ما منعک أن تسجد .. أستکبرت أم كنت من العالین . قال أنا خیر منه

13 - تکبر و خودبرتربینی ابلیس ، عامل سرپیچی وی از سجده بر آدم بود ؛ نه مهتری و بلندمرتبگی او .

إلا إبلیس استکبر .. أستکبرت أم كنت من العالین . قال أنا خیر منه

برداشت یاد شده به خاطر این نکته است که هر چند ابلیس ، خود را از مهتران و برتر از آدم معرفی کرد؛ ولی آیه شریفه در مقام محکومیت و رد این ادعا است. از این رو خداوند در آیه قبل ، عامل تمرد ابلیس را ، تکبر و خودبرتربینی وی برشمرده است (إلا إبلیس استکبر...).

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - ص - 38 - 77 - 4

4 - تکبر و خودبرتربینی ابلیس و تمرد او از سجده بر آدم ، عامل سقوط وی از منزلت و مقام رفیع

إلا إبلیس استکبر .. أستکبرت ... قال فاخرج منها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - ص - 38 - 85 - 5

5 - تکبر و خودبرتربینی ابلیس و تصمیم وی بر اغوا کردن انسان ها ، موجب گرفتار شدن او به آتش دوزخ

قال فبعزّتك لأغویّنهم .. قال فالحقّ ... لأملأنّ جهنّم منک

4- آثار تکبر باغدار متکبر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - کهف - 18 - 36 - 1

1- غرور و دنیاپرستی مرد رفاه مند ، به تردید و تشکیک در برپایی قیامت و وقوع رستاخیز منتهی شد .

و ما أظنّ الساعة قائمه

5- آثار تكبر در عبادت خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 60 - 5,6

ص: 339

5 - خودداری از عبادت خدا از سر تکبر و بزرگ منشی ، موجب دوزخی شدن است .

إِنَّ الَّذِينَ يَسْتَكْبِرُونَ عَنْ عِبَادَتِي سَيَدْخُلُونَ جَهَنَّمَ دَاخِرِينَ

6 - کسانی که از عبادت خداوند کبر میورزند ، با خواری و ذلت به دوزخ وارد خواهند شد .

إِنَّ الَّذِينَ يَسْتَكْبِرُونَ عَنْ عِبَادَتِي سَيَدْخُلُونَ جَهَنَّمَ دَاخِرِينَ

«داخرین» (از ماده «دَخَرَ») مرادف «صغر و ذلّ» (کوچک و ذلیل شد) بوده و حال برای ضمیر «سیدخلون» است.

6- آثار تکبر دنیاطلبان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - فصلت - 41 - 50 - 14

14 - غرور دنیاگرایان ، موجب ناسپاسی آنان نسبت به خداوند

ليقولنّ هذا لى . . . ولئن رجعت إلى ربّى إنّ لى عنده للحسنى

بنابراین که لام در «هذا لى» و «إِنَّ لى» افاده استحقاق کند، روشن می شود که دنیاگرایان خود را مستحق برخورداری از نعمت های دنیوی و اخروی می دانند و بدین جهت خویشان را موظف به سپاس گزاری در برابر خداوند نمی بینند.

7- آثار تکبر رهبران شرک

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - حج - 22 - 9 - 3

3 - تکبر و خودبزرگ بینی ، منشأ مخالفت و ستیزه جویی سردمداران شرک با اسلام و پیامبر (صلی الله علیه و آله)

و من الناس من یجدل فی اللّٰه بغير علم . . . ثانی عطفه

8- آثار تکبر قارون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 81 - 11

11 - «عن النبی (صلی الله علیه و آله) : . . . إِنَّ قَارُونَ أَوَّلُ مَنْ اخْتَالَ فَنَخَسَفَ اللَّهُ بِهِ وَبَدَّارَهُ الْأَرْضُ ؛

از نبی اکرم (صلی الله علیه و آله) روایت شده است: .. قارون اولین کسی بود که تکبر ورزید؛ پس خدا او و خانه اش را در زمین فرو برد».

9- آثار تکبر کافران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 340

5- کبر و خودبرتربینی ، عامل جدال و ستیزه جویی کافران و مشرکان با آیات الهی و پیامبر اسلام (صلی الله علیه و آله)

إِنَّ الَّذِينَ يَجِدُونَ فِي آيَاتِ اللَّهِ... إِنَّ فِي صَدُورِهِمْ إِلَّا كِبْرًا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - قمر - 54 - 48 - 4

4- کافران مغرور و خودخواه دنیا ، محکوم به ذلت و خواری در آخرت

أَمْ يَقُولُونَ نَحْنُ جَمِيعٌ مُنْتَصِرُونَ... يَوْمَ يَسْحَبُونَ فِي النَّارِ عَلَى وُجُوهِهِمْ ذُوقُوا مَسَّ سَقَرَ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - مدثر - 74 - 52 - 4

4- غرور و خودخواهی کافران ، عامل مخالفت آنان با قرآن و پیامبر (صلی الله علیه و آله)

بَلْ يَرِيدُ كُلَّ امْرِئٍ مِنْهُمْ أَنْ يُوتِيَ صِحْفًا مَنشُورًا

10- آثار تکبر کافران صدر اسلام

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 82 - 11

11 - مخالفت کافران و مشرکان صدر اسلام با پیامبر اسلام ، برخاسته از فریفتگی آنان به اقتدار نسبی خویش بود .

كَانُوا أَكْثَرَ مِنْهُمْ وَأَشَدَّ قُوَّةً وَءِثَارًا فِي الْأَرْضِ

نکوهش مخالفان پیامبر اسلام، بر عبرت نگرفتن آنان از زوال قدرت ها و تمدن های گذشته، می رساند که سرپیچی آنان از پذیرش اسلام، برخاسته از دلخوشی آنان به امکانات و اقتدار نسبی خود بوده است.

11- آثار تکبر مرفهان کافر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - مؤمنون - 23 - 67 - 2

2- کبرورزی مرفهان کفرپیشه ، در برابر آیات الهی (قرآن) و تکذیب آن ، عامل محرومیت آنان از نصرت خداوند در قیامت

لاتجنروا الیوم . . . قد کانت ءایتی تتلی علیکم . . . تنکصون . مستکبرین به

ص: 341

12- آثار تکبر مشرکان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 56 - 5

5 - کبر و خودبرتربینی ، عامل جدال و ستیزه جویی کافران و مشرکان با آیات الهی و پیامبر اسلام (صلی الله علیه و آله)

إِنَّ الَّذِينَ يَجْدُلُونَ فِي آيَاتِ اللَّهِ... إِنَّ فِي صُدُورِهِمْ إِلَّا كِبْرًا

13- آثار تکبر مشرکان صدر اسلام

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 58 - 5

5 - غرور و سرمستی ، ریشه بهانه جویی های مشرکان عصر بعثت

و كَمْ أَهْلَكْنَا مِنْ قَرْيَةٍ بَطَرَتْ مَعِيشَتَهَا

با توجه به ارتباط این آیه با آیات پیشین - که درباره بهانه جویی های مشرکان مکه است - برداشت یاد شده استفاده می شود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 82 - 11

11 - مخالفت کافران و مشرکان صدر اسلام با پیامبر اسلام ، برخاسته از فریفتگی آنان به اقتدار نسبی خویش بود .

كَانُوا أَكْثَرَ مِنْهُمْ وَأَشَدَّ قُوَّةً وَءِثَارًا فِي الْأَرْضِ

نکوهش مخالفان پیامبر اسلام، بر عبرت نگرفتن آنان از زوال قدرت ها و تمدن های گذشته، می رساند که سرپیچی آنان از پذیرش اسلام، برخاسته از دلخوشی آنان به امکانات و اقتدار نسبی خود بوده است.

14- آثار تکبر مشرکان مکه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - فتح - 48 - 26 - 1

1 - تعصّب جاهلی و غرور مشرکان مکه ، مایه بستن راه مسجدالحرام بر مؤمنان در حدیبیه

هم الذين كفروا وصدّوكم عن المسجد الحرام. .. إذ جعل الذين كفروا في قلوبهم الحميّة

«إذ» ظرف برای «صدّوا» است.

15- اجتناب از تکبر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 342

11 - کردار آدمیان، خارج از مشیت خداوند تحقق نخواهد پذیرفت.

والله بما يعملون محيط

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 37 - 1

1- خداوند، فراخوان مردمان به پرهیز از راه رفتن مغرورانه و برخاسته از خوشی و سرمستی فراوان

ولا تمش في الأرض مرحاً

«مرح» به معنی شدت خوشحالی و بیش از اندازه است (مفردات راغب و لسان العرب).

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 54 - 8

8- مؤمنان، نباید به ایمان خویش مغرور بوده و به سعادت ابدی خود مطمئن باشند.

ربکم أعلم بکم إن یشأ یرحمکم أو إن یشأ یعذبکم

بنابراینکه خطاب «ربکم» مؤمنان باشند ممکن است تعریضی باشد به مؤمنان که مبادا تصور کنند با داشتن ایمان، سعادتشان قطعی است و بر این اساس با سایر بندگان خدا تندی کنند. صدر آیه «ربکم أعلم بکم» (خداوند آگاهترین به وضعیت شماست) می تواند به این معنای از آیه کمک نماید.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - لقمان - 31 - 18 - 1,2

1 - پرهیز از روی گرداندن متکبرانه از دیگران، از جمله رهنمود های لقمان به پسر خویش بود.

ولا تصعر خدک للناس و لا تمش في الأرض مرحاً

«صعر» در لغت به معنای «متمایل کردن گردن به سوی است» و معنای باب تفعیل آن (تصعیر)، متکبرانه سرگرداندن و گردن فرازی کردن است (مفردات راغب).

2- سفارش لقمان به پرهیز از منش متکبرانه و گردن فرازی کردن، جلوه ای از حکمت او است.

و لقد آتينا لقمن الحكمة ... إذ قال ... ولا تصغر خدك للناس

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - سبأ - 34 - 36 - 6

6 - توسعه اقتصادی برخورداران از مال و مکنّت ، از ناحیه خداوند است و نباید آنان به خاطر برخورداری از آنها ، خود را برتر بدانند .

و قالوا نحن أكثر أموالاً وأولاداً ... قل إنّ ربّي يبسط الرزق لمن يشاء ويقدر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - جائیه - 45 - 13 - 6

ص: 343

6- لزوم توجه انسان به مالکیت مطلق خداوند بر جهان هستی و پرهیز از غفلت و غرور به هنگام بهره‌وری از طبیعت و مظاهر آن

جمیعاً منه

تذکر خداوند به این که همه هستی از او است - پس از این که جهان را مسخر انسان یاد کرده است - می‌رساند که انسان با حاکمیت بر جهان، زمینه غرور و غفلت از خداوند را دارد. و تأکید «جمیعاً منه» درصدد از میان بردن این غفلت است.

16- اجتناب از تکبر به امکانات مادی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - کهف - 18 - 98 - 12

12- انسان ها ، به امکانات مادی و دستاورد های فن و دانش خویش ، نباید مغرور باشند .

هذا رحمه من ربّي فإذا جاء وعد ربّي جعله دكّاء

ذوالقرنین، در عین فن آوری در آن شرایط، به ثمره کار خود مغرور نشد، بلکه همه آن ها را در طول ربوبیت الهی دیده و معاد را در برابر خود تصویر کرده است.

17- احکام تکبر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 37 - 2

2- پرهیز از هرگونه تکبر و خوشی و سرمستی افراطی ، امری لازم و واجب است .

ولاتمش فی الأرض مرحاً

برداشت یاد شده، بر این اساس است که مراد از «لاتمش» احتمال دارد رفتار باشد که شامل همه حالت‌های انسان می‌شود و نه راه رفتن

18- اقسام تکبر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 38 - 6

6- غرور و تکبر ، دارای گونه های نیک و بد *

ولاتمش فی الأرض مرحاً . . . کلّ ذلک کان سیّئه عند ربّک مکروهاً

احتمال دارد که مشارالیه «ذلک» فقط آیه قبل بوده و منظور از «کل ذلک» تکبیر باشد. بنابراین، اسم اشاره جمع می تواند اشاره به گونه های مختلف تکبیر داشته باشد.

ص: 344

19- اهمیت اجتناب از تکبر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - لقمان - 31 - 19 - 3

3 - پرهیز از رفتارِ همراه با ذلت و خواری و نیز اجتناب از رفتارِ متکبرانه ، سفارش لقمان به پسر خویش است . *

بینی . . . و اقصد فی مشیک

به قرینه آیه قبل - که در آن، از رفتار و یا راه رفتن متکبرانه نهی شده است - احتمال دارد مراد از «و اقصد فی مشیک» نهی از راه رفتن و یا رفتاری باشد که همراه با ذلت است.

20- تحسین تکبر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 48 - 7

7 - سرمستی ، ریاکاری و بازداشتن مردم از راه خدا ، رفتاری نیکو در نظر شیطان زده کافران عصر بعثت *

إذین لهم الشیطن أعملهم

از مصادیق «أعملهم» به قرینه آیه قبل، سرمستی و ریاکاری . . . است.

21- ترک تکبر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 29 - 5

5 - مؤمن آل فرعون ، قومش را از هرگونه غرور و خودکامگی ناشی از اقتدار و سلطه همه جانبه بر سرزمین مصر برحذر داشت .

لکم الملک الیوم . . . فمن ینصرنا من بأس اللّٰه إن جاءنا

22- تکبر ابلیس

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - اعراف - 7 - 11 - 10

10 - روحیه ابلیس ناسازگار با سجده کردن بر آدم(ع) و خاضع شدن در برابر او

إلا إبليس لم يكن من السجدين

جمله «فسجدوا إلا إبليس» به روشنی می رساند که ابلیس بر آدم(ع) سجده نکرد بنابراین جمله «لم يكن ..» اشاره به حقیقتی دیگر دارد و آن اینکه سجده نکردن وی مقطعی و به خاطر شرایط خاصی نبود بلکه نهاد وی از این عمل گریزان بوده است.

ص: 345

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - اعراف - 7 - 12 - 6,8

6 - تکبّر و خود برترینی ابلیس، عامل تمرد وی از اطاعت فرمان خداوند (سجده بر آدم(ع))

قال أنا خير منه خلقتني من نار و خلقته من طين

8 - ابلیس موجودی متکبر، نژاد پرست و گستاخ در برابر خداوند

قال أنا خير منه خلقتني من نار و خلقته من طين

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - اعراف - 7 - 13 - 1,2,4

1 - ابلیس دارای مقامی رفیع، قبل از کبرورزی و نافرمانی خداوند

قال فاهبط منها

مراد از ضمیر در «منها» و «فیها» منزلتی است که ابلیس همراه فرشتگان در آن منزلت بوده است.

2 - احساس برتری بر آدم از سوی ابلیس، موجب سقوط و هبوط وی از جایگاه رفیع خویش شد.

قال أنا خير منه .. قال فاهبط منها

4 - استکبار و فرومایگی ابلیس موجب اخراج وی از جایگاه و منزلت والایش گردید.

فما يكون لك أن تتكبر فيها فاخرج إنك من الصغرين

در آیه مورد بحث اخراج ابلیس به دو علت مستند شده است: یکی استکبار که تفریع «فاخرج» بر «فما يكون ..» بیانگر آن است؛ و

دیگری فرومایگی ابلیس که جمله «إنك من الصغرين» بر آن دلالت دارد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - حجر - 15 - 33 - 1,4,5

1- ابلیس، در پی جویا شدن خداوند از انگیزه تمردش، جواب داد: هرگز بر انسانی که از گلی خشکیده، بدبو و متغیر خلق شده است، سجده نخواهد کرد.

قال لم أكن لأسجد لبشر خلقتة من صلصل من حما مسنون

4- ابلیس ، با توجه به ماده اولیه خلقت انسان ، او را شایسته مسجود شدن موجودی چون خود نمی دید .

قال لم أكن لأسجد لبشر خلقتة من صلصل من حما مسنون

تعبیر «لم أكن لأسجد» به جای «لا أسجد» یا «لست أسجد»، می تواند بیانگر این نکته باشد که شیطان، مقام خود را برتر از آدم(ع) می دید.

5- ابلیس ، ضمن تحقیر آدم (ع) خود را دارای مقامی برتر از او می دانست .

قال لم أكن لأسجد لبشر خلقتة من صلصل من حما مسنون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 61 - 7

7- ابلیس ، موجود خلق شده از گِل را از جنس خود پست تر و کم ارزش تر می دانست .

ص: 346

ءأسجد لمن خلقت طيناً

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

10 - اسراء - 17 - 62 - 4,5

4- ابليس ، موجودی خودخواه و متکبر

إلا إبليس قال ءأسجد لمن خلقت طيناً قال أراءيتك هذا الذي كرمت عليّ

5- اعتقاد ابليس به برتری خود بر آدم (ع) *

هذا الذي كرمت عليّ

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

15 - ص - 38 - 76 - 12,2

2- ابليس ، خود را برتر و مهتر از آدم (ع) دانست .

قال أنا خير منه

12 - ابليس خود را از مهتران و از موجودات بلندمرتبه و برتر از آدم (ع) می دانست .

أستكبرت أم كنت من العالين . قال أنا خير منه خلقتني من نار و خلقته من طين

برداشت یاد شده به خاطر این نکته است که ابليس در پاسخ به سؤال خداوند که: «تو متکبری یا از مهتران و عالی رتبه گانی؟» خود را از مهتران و برتر از آدم معرفی کرد.

23- تکبر ابو لهب

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

20 - مسد - 111 - 2 - 2

2- ابولهب ، ثروت و موقعیت های اکتسابی خویش را ، نجات بخش از تهدید های الهی می دانست .

ما أغني عنه ماله و ما كسب

24- تکبر اشراف

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 47 - 8

8 - اعیان و اشراف هر جامعه ، افرادی مغرور و ناشنوا در برابر سخنان حق

إلی فرعون و ملایه . . . إذا هم منها یضحکون

ص: 347

25- تکبر اشراف قوم نوح

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 27 - 13، 8

8- سران و اشراف قوم نوح، گرفتار خوی استکباری و خود برتری نبی بودند.

فقال المألاً .. ما نریک اتبعک إلا الذین هم أراذلنا

13- اشراف و سران قوم نوح، با این پندار که او و پیروانش هیچ مزیت و فضیلتی بر آنان ندارند، ادعاهایشان را شایسته پذیرش نمی شمردند.

و ما نری لکم علینا من فضل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 28 - 9

9- اشرافیت، استکبار و خود برتری سران قوم نوح، مایه کوردلی و ناتوانی آنان از درک دلایل نبوت و فهم معارف الهی بود.

أرءیتم إن .. ءاتی رحمة من عنده فعمیت علیکم

«عمیت» فعل مجهول است و فاعل آن؛ یعنی، چیزی که موجب کوردلی و خفای دلیلهای نبوت نوح به کافران باشد، ذکر نشده است. به قرینه صفاتی که برای کافران قوم نوح بیان شده، می توان گفت: همان صفات (از طبقه اشراف و مستکبران بودن و خود را برتر دانستن و...) موجب کوردلی و ناتوانی آنان از درک معارف شده بود.

26- تکبر اصحاب الجنة

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - قلم - 68 - 18 - 2

2- اطمینان همراه با غرور باغداران یمنی، به موفقیت خویش در چیدن تمامی محصولات باغ برای خود

إذ أقسموا لیصرمنّھا مصبحین . و لایستثنون

سوگند باغداران، همراه با تأکید بر این که تمامی محصولات را بدون استثنا برای خود خواهند چید، گویای مطلب یاد شده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3- غفلت و غرور باغداران یمنی، بر اثر قدرت اقتصادی و توانایی خود

و غدوا علی حرد قدرین

27- تکبر انسان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 348

6- حالات روحی و روانی انسان (ناامیدی ، شادمانی مفرط ، تکبر و ...) حتی با کمترین سختی و رفاه تغییر پذیر است .

و لئن أذقنا الإنسنة .. إئنه لیئوس کفور. و لئن أذقنه نعماء ... إئنه لفرح فخور

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 37 - 3

3- انسان ها ، ناتوان تر از آنند که با غرور و گردن فرازی ، بتوانند رخنه ای در زمین ایجاد کنند و یا قامت خود را به کوه ها برسانند .

و لاتمش فی الأرض مرحًا إئنک لن تخرق الأرض و لن تبغ الجبال طولًا

«لن» برای نفی ابدی است و دلالت بر تعجیز دارد و در این آیه، حکایت از آن دارد که: انسان، از شکافتن زمین با گامهای سرمستانه خود و عاجز و ناتوان است.

28- تکبر اهل کتاب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2- آل عمران - 3 - 75 - 13

13 - اهل کتاب به دروغ ، برتری خویش را بر غیر همکیشان خود و نیز جواز تصرف در اموال آنان را به خدا نسبت می دادند .

ذلک بانهم قالوا لیس علینا فی الامین سبیل و یقولون علی الله الکذب

29- تکبر بر عمل خیر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - حج - 22 - 77 - 11

11 - مؤمنان ، همواره باید میان بیم و امید به سر برند و به اعمال نیک مغرور نشوند .

یأئیها الذین ءامنوا ارکعوا .. لعلکم تفلحون

30- تکبر بر قرآن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4- گردن فرازی در برابر تعالیم قرآن ، نشانه کفر است .

لايسجدون . بل الذين كفروا

ص: 349

31- تکبر بر کافران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 54 - 12,27,30

12 - ضرورت تواضع و افتادگی در برابر مؤمنان و صلابت و سرفرازی در برابر کافران

اذله علی المؤمنین اعزه علی الکفرین

27 - تواضع در برابر اهل ایمان، سرفرازی در قبال کافران، جهاد در راه خدا و بی اعتنایی به ملامت دشمنان، مایه جلب محبت الهی

یحبههم و یحبونه اذله علی المؤمنین . . . و لایخافون لومه لائم

به نظر می رسد صفات یاد شده پس از «یحبههم و یحبونه» در ارتباط با «یحبههم» بیانگر علت است؛ یعنی چون دارای این صفات هستند، خداوند آنها را دوست دارد.

30 - حالت فروتنی در برابر مؤمنان و سرفرازی در قبال کافران، عطیه و فضلی خدادای است .

اذله علی المؤمنین اعزه علی الکفرین . . . ذلک فضل الله

32- تکبر بر موسی (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 25 - 3

3 - لحن مستکبرانه و تمسخرآمیز فرعون، در برابر منطق محکم موسی (ع)

قال رب السموت و الأرض . . . قال لمن حوله ألا تستمعون

استفهام در جمله «ألا تستمعون» می تواند برای استهزا باشد.

33- تکبر برادران یوسف

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 8 - 11

11- برادران یوسف، به کثرت نیرو و نفرات خویش مغرور بودند .

ونحن عصبه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 14 - 2

ص: 350

2- برادران یوسف ، به کثرت نیرو و نفرات خویش مغرور بودند .

لئن أكله الذئب و نحن عصبه

34- تکبر بنی اسرائیل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مانده - 5 - 71 - 5

5- بنی اسرائیل ، مردمی مغرور به نژاد و دین خویش

لقد اخذنا میثق بنی اسرائیل . . . و حسبوا الا تکون فتنه

بسیاری از مفسران برآنند که ریشه اعتقاد بنی اسرائیل (رهایی از آزمون و مجازات الهی) این بوده که آنان از نسل اسرائیل هستند و به یهودیت و یا نصرانیت منتسب می باشند. آیه 69 که مجرد انتساب به دین را کارساز در سعادت نمی دانست، می تواند اشاره به این نظریه داشته باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 4 - 5

5- پیشگویی تورات درباره سرکشی بزرگ و برتری جویی حتمی بنی اسرائیل در زمین

وقضینا إلی بنی اسرائیل فی الکتب . . . و لتعلنّ علوًا کبیرًا

35- تکبر پسندیده

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 38 - 6

6- غرور و تکبر ، دارای گونه های نیک و بد *

و لاتمش فی الأرض مرحًا . . کلّ ذلک کان سیئه عند ربّک مکروهًا

احتمال دارد که مشارالیه «ذلک» فقط آیه قبل بوده و منظور از «کل ذلک» تکبر باشد. بنابراین، اسم اشاره جمع می تواند اشاره به گونه های مختلف تکبر داشته باشد.

36- تکبر جادوگران فرعون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 44 - 3

3 - غرور و اطمینان سرشار ساحران به غلبه خویش بر موسی (ع)

ص: 351

وقالوا بعزّه فرعون إنّنا لنحن الغلبون

37- تکبر حاکمان قوم عاد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 59 - 13

13- تکبر ، سرکشی و لجاجت سران قوم عاد ، مایه انکار رسالت هود (ع) از سوی آنان و نپذیرفتن تعالیم او

و تلک عاد جحدوا بآیت ربهم و عصوا رسله و اتبعوا أمر کل جبار عنید

38- تکبر در احسان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 36 - 22

22 - احسان به دیگران باید در جهت اطاعت خداوند و دور از تکبر و فخرفروشی به دیگران باشد .

و بالوالدین احساناً .. انّ اللّٰه لا یحبّ من کان مختالاً فخوراً

جمله «انّ اللّٰه ..» می تواند هشداری به پرستشگران و احسان کنندگان باشد که مبادا عبادت و احسان خویش را با کبرورزی و فخرفروشی ضایع کنند و از جرگه محبوبان الهی خارج شوند.

39- تکبر دنیاطلبان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - فصلت - 41 - 50 - 11

11 - دنیامداران ، مغرور به آخرت اند و سرنوشت خویش را در آن جا نیک می پندارند .

و لئن رجعت إلی ربّی إنّ لی عنده للحسنى

40- تکبر رهبران باطل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - کهف - 18 - 28 - 37

37- پندار مزیت های بی جا برای خود و ناهنجار دیدن سیمای بی نوایان ، از ویژگی های رهبران نالایق و مایه بی ارزشی رهنمود های آنان است .

و لاتطع من .. . کان أمره فرطًا

ص: 352

41- تکبر رهبران شرک

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - ص - 38 - 16 - 2

2 - سران کفر و شرک ، در اوج غرور و ناباوری نسبت به معاد و حسابرسی الهی به سر می بردند .

وقالوا ربنا عجل لنا قطننا قبل يوم الحساب

از استهزای معاد به وسیله کافران و درخواست شتاب در نزول عذاب قیامت، برداشت یاد شده به دست می آید.

42- تکبر رهبران کفر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - ص - 38 - 16 - 2

2 - سران کفر و شرک ، در اوج غرور و ناباوری نسبت به معاد و حسابرسی الهی به سر می بردند .

وقالوا ربنا عجل لنا قطننا قبل يوم الحساب

از استهزای معاد به وسیله کافران و درخواست شتاب در نزول عذاب قیامت، برداشت یاد شده به دست می آید.

43- تکبر شیطان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - نور - 24 - 21 - 6

6 - رفتار شیطان با پیروانش ، همچون رفتار فرادستان با زیر دستان ، دستوری و آمرانه است .

ومن يتبع خطوات الشيطان فإنه يأمر بالفحشاء والمنكر

برداشت فوق به خاطر به کار رفتن ماده «امر» می باشد که یکی از معانی آن فرمان است.

44- تکبر طغیانگران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - ص - 38 - 63 - 4

4- طاغیان ، از سر غرور و تکبر ، مؤمنان و توده های مردم دیندار را در دنیا به حساب نمی آوردند و با چشم حقارت به آنان می نگریستند .

أم زاعت عنهم الأبصر

ص: 353

برداشت یاد شده براساس احتمال دوم در ترکیب آیه شریفه است؛ یعنی، جمله «أم زاغت..» عطف بر «أتخذناهم سخریاً» باشد. در این صورت مفاد آن مربوط به دنیا بوده و چنین معنا می شود: «و یا به اندازه ای حقیر بودند که چشم های ما آنان را نمی دید».

45- تکبر فرعون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - یونس - 10 - 83 - 7

7- فرعون مصر ، حاکمی خودبرتربین ، مستبد و خودکامه بود .

وإن فرعون لعال فی الأرض

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - یونس - 10 - 90 - 2،4

2- فرعون و سپاهیانش ، با خارج شدن بنی اسرائیل از دریا ، با کبر و نخوت و با سرعت به سوی آن گذرگاه تاختند .

و جوزنا ببنی إسرئیل البحر فأتبعهم فرعون و جنوده بغياً و عدواً

جمله «فأتبعهم ..» عطف بر جمله «جاوزنا» است و «فای عاطفه» برای ترتیب بدون تراخی است. عرب به کسی که راه رفتنش همراه با کبر و نخوت باشد می گوید: «بغی فی مشیته» و «عدو» نیز به معنای دویدن است.

4- فرعون تا زمانی که در آستانه مرگ قرار نگرفته بود ، از کبر و نخوت دست برداشت .

فأتبعهم فرعون و جنوده بغياً و عدواً حتی إذا أدرکه الغرق

لفظ «حتی» - که دلالت بر غایت دارد - ممکن است بیانگر غایت «أتبعهم» باشد و نیز ممکن است دال بر غایت «بغی» باشد. برداشت فوق مبتنی بر احتمال دوم است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 71 - 6

6- فرعون ، حاکمی مستبد ، مغرور و متکبر بود .

قبل أن ٱذن لکم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - لحن مستکبرانه و تمسخرآمیز فرعون ، در برابر منطق محکم موسی (ع)

قال رب السموت و الأرض . . . قال لمن حوله ألا تستمعون

استفهام در جمله «ألا تستمعون» می تواند برای استهزا باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 354

5- تکبر فرعون و ابای وی از تصور رسالت موسی (ع) به سوی خود

قال إنّ رسولکم الذی أرسل إلیکم لمجنون

تعبیر «رسولکم» به جای «رسولنا» می تواند از آن جهت باشد که او در یک گفتار استهزاآمیز نیز حاضر نبود رسالت موسی را متوجه خود بداند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4- سعه صدر موسی (ع) در برابر تکبر ، استهزا و تهمت فرعون

قال لمن حوله ألا تستمعون... إنّ رسولکم... لمجنون. قال ربّ المشرق و المغرب

پرداختن موسی به تبیین «ربّ العالمین» بدون توجه به عکس العمل های متکبرانه و استهزاآمیز فرعون، بیانگر مطلب یاد شده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7- فرعون فردی متکبر و منکر قیامت و روز حساب بود .

کلّ متکبر لا یؤمن بیوم الحساب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5- فرعون ، فردی متکبر و تجاوزگر بود .

کذلک یطبع الله علی کلّ قلب متکبر جبار . و قال فرعون

از مصادیق مورد نظر متکبر و جبار - به قرینه «وقال فرعون» - فرعون می باشد.

46- تکبر فرعونیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2- فرعون و سپاهیانش ، با خارج شدن بنی اسرائیل از دریا ، با کبر و نخوت و با سرعت به سوی آن گذرگاه تاختند .

و جوزنا ببنی إسرءیل البحر فأتبعهم فرعون و جنوده بغیاً و عدواً

جمله «فأتبعهم . . .» عطف بر جمله «جوزنا» است و «فای عاطفه» برای ترتیب بدون تراخی است. عرب به کسی که راه رفتنش همراه با کبر و نخوت باشد می گوید: «بغی فی مشیته» و «عدو» نیز به معنای دویدن است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 355

16 - غافر - 40 - 27 - 8

8 - مخالفان رسالت موسی (ع) (فرعونیان)، گروهی متکبر و منکر قیامت و روز حساب بودند.

کَلَّ متکبر لایؤمن بیوم الحساب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 49 - 8

8 - غرور و تبختر فرعونیان، در اوج درماندگی و احساس نیاز به موسی (ع)

وقالوا یاأیه الساحر ادع لنا ربک

47- تکبر قوم عاد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 70 - 12

12 - قوم عاد، مردمی مغرور، متعصب و لجوج در برابر دعوت توحیدی هود (ع)

فأتنا بما تعدنا إن كنت من الصدقین

48- تکبر کافران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 102 - 27

27 - کافران، مردمی مغرور و متکبر *

إِنَّ اللَّهَ أَعَدَّ لِلْكَافِرِينَ عَذَابًا مُهِينًا

توصیف «عذاب» به «مهین» (خوار کننده)، اشاره به غرور و تکبر کافران دارد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 47 - 7

7 - خداوند، کفرپیشگان را به سبب رفتار ناپسندشان (سرمستی ها، ریاکاری ها، بازداري مردم از راه خدا)، مجازات خواهد کرد.

و لا تكونوا كالذين . . . و الله بما يعملون محيط

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 104 - 7

7- کافران ، فریفته و مغرور اعمال و ساخته های پوچ و بی فرجام خویش اند .

ص: 356

و هم يحسبون أنهم يحسنون صنعا

«صنع» به معنای مصدری و به معنای «مصنوع» آمده است و در آیه، هر دو محتمل است. مفاد «يحسنون صنعا» این است که آنان - به پندار خود - کردار خود را، خوب به سامان می رسانند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 72 - 5

5 - کافران، گروهی خود بزرگ بین و متکبرانند.

حَقَّتْ كَلِمَةُ الْعَذَابِ عَلَى الْكَافِرِينَ... فَبئسَ مَثْوًى الْمُتَكَبِّرِينَ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - نجم - 53 - 61 - 1

1 - کافران، گرفتار غفلت، تکبر و سرمستی

و أنتم سمدون

«سَمْدون» در معانی «سهو» (غافل سازنده انسان از کارهای مهم و سرنوشت ساز) و بالا گرفتن سر از روی خودبزرگی بینی و غرور به کار می رود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - قمر - 54 - 43 - 4

4 - کافران در نهاد خویش، گرفتار خودبینی و احساس امنیت دروغین*

أَمْ لَكُمْ بَرَاءَةٌ فِي الزَّبِيرِ

از پرسش انکار آمیز خداوند، چنین استفاده می شود که کافران - دانسته یا ندانسته - امتیازی برای خویش می پنداشتند تا خود را در گرایش به کفر، محق جلوه دهند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - ملک - 67 - 20 - 5

5 - کافران و مشرکان، غوطهور در غرور و فریب خوردگی

إن الكفرون إلا في غرور

49- تكبر كافران صدر اسلام

جلد - نام سورہ - سورہ - آیہ - فیش

5 - انعام - 6 - 6 - 10

10 - غرور و اعتماد نابجای کافران عصر پیامبر (صلی اللہ علیہ و آلہ) به اقتدار و تمکن خویش

ألم يروا كم أهلكننا .. مكنهم في الأرض ما لم نمكن لكم

ص: 357

از اینکه می فرماید اقوام قدرتمندتر از شما را هلاک کردیم، معلوم می شود که اینان به قدرت و مکتب خویش مغرور بودند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - فاطر - 35 - 44 - 8

8 - مخالفت مشرکان و کافران با پیامبر (صلی الله علیه و آله)، برخاسته از فریفتگی آنان به اقتدار نسبی خویش بود.

أولم یسیروا فی الأرض فینظروا... و كانوا أشدّ منهم قوّه

یادآوری این نکته که اقوام نابود شده پیشین، نیرومندتر از قوم عرب بودند، می تواند حاکی از حقیقت یاد شده باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - ص - 38 - 2 - 2

2 - سرکشی، تکبر، ستیزه جویی و حق ناپذیری، از اوصاف کافران صدر اسلام

بل الذین کفروا فی عزّه و شقاق

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - کافرون - 109 - 3 - 6

6 - کافران، خود را در اقدام به خداپرستی - در صورت سازش پیامبر (صلی الله علیه و آله) با آنان - پیش قدم معرفی کرده و زمان پیوستن پیامبر (صلی الله علیه و آله) به آنان را، پس از مرحله پیوستن خود به پیامبر (صلی الله علیه و آله) قرار داده بودند.

لا أعبد ما تعبدون . و لا أنتم عبدون ما أعبد

در آیه قبل، پیامبر (صلی الله علیه و آله) عبادت آینده خود از معبودهای مشرکان را منتفی دانست؛ ولی در این آیه، عبادت کنونی مشرکان از خداوند را نفی کرد. می توان گفت: اختلاف دو تعبیر - که از فعلی بودن آیه قبل و اسمی بودن این آیه استفاده می شود - ناظر به ترتیبی است که مشرکان برای توافق با پیامبر (صلی الله علیه و آله)، پیشنهاد کرده بودند. آنان گفته بودند: یک سال ما بنده خدای تو می شویم؛ مشروط به این که سال بعد تو خدایان ما را پذیرا باشی.

50- تکبر کافران ظالم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 29 - 12

12- کافران ظالم به نفس خویش ، متکبرند .

الكفرین . الذین تتوفّهم الملئکه ظالمی أنفسهم ... فلبس مشوی المتکبرین

51- تکبر کافران مکه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 358

2- کفرپیشگان مکه با سرمستی و خودنمایی، از دیار مکه رهسپار منطقه بدر شدند.

و لا تکنونوا کالذین خرجوا من دیرهم بطرا

52- تکبر مخالفان محمد (صلی الله علیه و آله)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 8 - 3

3- مشرکان و مخالفان پیامبر (صلی الله علیه و آله)، معتقد به اقتدار و متکی به نیرومندی خود

آن کنتم قومًا مسرفین... فأهلکنا أشدّ منهم بطشًا

از یادآوری هلاکت اقوامی نیرومندتر از مردم مکه، استفاده می شود که مکیان، به قدرت خویش مغرور بوده و آن را غیر قابل زوال می پنداشتند.

53- تکبر مرفهان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - فصلت - 41 - 50 - 13

13 - انسان رفاه مند سرمست، موجودی خودخواه و طلبکار از خداوند

ولئن رجعت إلى ربّي إنّ لی عنده للحسنى

تعبیر «إنّ لی عنده» نشان می دهد که انسان سرمست و رفاه مند حقی برای خود نزد خدا قائل است؛ نه این که صرفاً امید به تقضیل، انعام و مغفرت الهی داشته باشد.

54- تکبر مشرکان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 8 - 3

3- مشرکان و مخالفان پیامبر (صلی الله علیه و آله)، معتقد به اقتدار و متکی به نیرومندی خود

آن کنتم قومًا مسرفین... فأهلکنا أشدّ منهم بطشًا

از یادآوری هلاکت اقوامی نیرومندتر از مردم مکه، استفاده می شود که مکیان، به قدرت خویش مغرور بوده و آن را غیر قابل زوال می پنداشتند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 359

8 - پندار باطل مشرکان، در امتیاز آنان بر دیگران و بی نیازی از هدایت و ارشاد *

أم خلقوا من غیر شیء

معنای «أم خلقوا من غیر شیء»، می تواند این باشد که آیا مشرکان مکه، خود را تافته جدا بافته ای در آفرینش می بینند که دیگران نیاز به هدایت دارند و اینان بی نیازند؟! بر این مبنا تقدیر آیه شریفه چنین می شود: «أم خلقوا من غیر شیء خلق منه غیرهم».

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - ملک - 67 - 20 - 5

5 - کافران و مشرکان، غوطهور در غرور و فریب خوردگی

إن الکفرون إلاّ فی غرور

55- تکبر مشرکان صدر اسلام

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - فاطر - 35 - 44 - 8

8 - مخالفت مشرکان و کافران با پیامبر (صلی الله علیه و آله)، برخاسته از فریفتگی آنان به اقتدار نسبی خویش بود.

أولم یسیروا فی الأرض فینظروا... و کانوا أشدّ منهم قوّه

یادآوری این نکته که اقوام نابود شده پیشین، نیرومندتر از قوم عرب بودند، می تواند حاکی از حقیقت یاد شده باشد.

56- تکبر مکذبان آخرت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - نمل - 27 - 4 - 1

1 - انسان های ناباور به جهان آخرت، مغرور و سرخوش از کردار های زشت خویش

إنّ الذین لایؤمنون بالأخره زیّتا لهم أعمالهم

«تزیین» (مصدر «زیّتا») به معنای آراستن و زیبا جلوه دادن است. عبارت «زیّتا لهم أعمالهم»؛ یعنی، اعمال آنان را به گونه ای می آراییم که مجذوب آن شوند.

57- تكبر مكذبان آيات خدا

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

ص: 360

1 - کسانی که بدون هیچ دلیل و برهانی ، به مجادله و ستیزه جویی در آیات الهی (دین) بر می خیزند ، در دل آنان نوعی کبر و خودبرتربینی نهفته است .

إِنَّ الَّذِينَ يَجِدُونَ فِي آيَاتِ اللَّهِ بَغِيرَ سُلْطَنٍ أَتِيهِمْ إِنْ فِي صُدُورِهِمْ إِلَّا كِبْرٌ

«سلطان» به معنای حجت و برهان است.

58- تکبر مکذبان دین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - کسانی که بدون هیچ دلیل و برهانی ، به مجادله و ستیزه جویی در آیات الهی (دین) بر می خیزند ، در دل آنان نوعی کبر و خودبرتربینی نهفته است .

إِنَّ الَّذِينَ يَجِدُونَ فِي آيَاتِ اللَّهِ بَغِيرَ سُلْطَنٍ أَتِيهِمْ إِنْ فِي صُدُورِهِمْ إِلَّا كِبْرٌ

«سلطان» به معنای حجت و برهان است.

59- تکبر مکذبان محمد(صلی الله علیه و آله)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - کافران مخالف پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، مردمی مغرور و خودخواه بودند .

بَلْ يَرِيدُ كُلَّ امْرِئٍ مِنْهُمْ أَنْ يُوتِيَ صَحْفًا مَسْنُونًا

این که کافران برای هر یک از خودشان، در انتظار ارسال نامه ای جداگانه از سوی خدا بودند، نشانه غرور و خودخواهی آنان است.

60- تکبر مکذبان معاد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - منکران معاد ، نه تنها به هشدار های قرآن ایمان نیاورده و در برابر آن فروتنی نمی کنند ؛ بلکه پا را فراتر نهاده و قرآن را تکذیب می کنند

بل . . . یکنڈبون

ص: 361

61- تکبر ملائکه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 31 - 7

7- فرشتگان ، مدعی برتری خویش بر آدم (ع) بودند .

أنبؤني بأسماء هؤلاء إن كنتم صدقين

جمله «و نحن نسبح ..» - پس از سخن اعتراض گونه فرشتگان به خلقت و خلافت انسان - می نمایاند که متعلق «صادقین» برتری فرشتگان بر آدم می باشد؛ یعنی، اگر راست می گوید که از آدم (ع) برتر هستید و به مقام خلافت شایسته ترید ...

62- تکبر منافقان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 13 - 5

5 - خود بزرگ بینی و تحقیر مؤمنان راستین ، از صفات اهل نفاق است .

أئو من كما ءامن السفهاء

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 206 - 1

1 - سرسختی ، تکبر و غرور ریاکارانِ مدعی اصلاح (منافقان) ، در مقابل دعوت به تقوا

و من الناس من يعجبك .. و اذا قيل له اتق الله اخذته العزه بالاثم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - حدید - 57 - 14 - 9

9- منافقان ، مغرور و فریفته آمال و آرزو های باطل خویش

و غرتکم الأمانی

63- تکبر ناپسند

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 38 - 6

6- غرور و تکبر ، دارای گونه های نیک و بد *

و لاتمش فی الأرض مرحًا . . . کلّ ذلک کان سیئه عند ربّک مکروهًا

احتمال دارد که مشارالیه «ذلک» فقط آیه قبل بوده و منظور از «کل ذلک» تکبر باشد. بنابراین، اسم اشاره جمع می تواند اشاره به گونه های مختلف تکبر داشته باشد.

ص: 362

64- تکبر هنگام نعمت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - فصلت - 41 - 51 - 4

4- برخورداری از نعمت های الهی ، نباید به تکبر و غرور آدمی بینجامد .

و إذا أنعمنا علی الإنسان أعرض ونا بجانبه

65- تکبر یهود

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 80 - 4

4- یهود ، مردمی خودخواه ، مغرور و خودبرتربین

وقالوا لن تمسنا النار إلا أياماً معدودة

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 94 - 3

3- قوم یهود ، مردمی نژادگرا و خودبرتربین

إن كانت لكم الدار الآخرة .. خالصه من دون الناس

66- تهمت تکبر به صالح (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - قمر - 54 - 25 - 4

4- تأکید قوم ثمود بر دروغ گویی ، قدرت طلبی و خودخواهی صالح (ع) ، در ادعای پیامبری

بل هو كذاب أشر

«أشر» به معنای متکبر و خودخواه است.

67- حقیقت تکبر

جلد - نام سورہ - سورہ - آیہ - فیش

10 - کہف - 18 - 35 - 2

ص: 363

2- خودبرتربینی و تحقیر دیگران ، ظلم بر خویشان است .

أنا أكثر منك مالاً وأعزّ نفراً .. و دخل جنته و هو ظالم لنفسه

68- خطر تکبر ثروتمندان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - فجر - 89 - 15 - 7

7- عجب و خودپسندی ، خطری در کمین ثروت مندان ؛ حتی کسانی که نعمت ها را وابسته به خداوند دیده و به ربوبیت او ایمان دارند .

رَبِّي أَكْرَمَن

واژه «رَبِّي»، نشانگر مؤمن بودن گوینده آن به ربوبیت خداوند است. بنابراین گرچه «الإنسان» مطلق است؛ ولی سخن درباره خداپرستان است.

69- خطر تکبر مؤمنان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - فجر - 89 - 15 - 7

7- عجب و خودپسندی ، خطری در کمین ثروت مندان ؛ حتی کسانی که نعمت ها را وابسته به خداوند دیده و به ربوبیت او ایمان دارند .

رَبِّي أَكْرَمَن

واژه «رَبِّي»، نشانگر مؤمن بودن گوینده آن به ربوبیت خداوند است. بنابراین گرچه «الإنسان» مطلق است؛ ولی سخن درباره خداپرستان است.

70- دلایل تکبر ابلیس

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - ص - 38 - 76 - 3

3- ابلیس ، آفریده شدنش از آتش و آفرینش آدم از گل را ، دلیل برتری و مهتری خود بر آدم معرفی کرد .

قال أنا خير منه خلقتني من نار و خلقته من طين

برداشت یاد شده از آن جا است که جمله «خلقتني من نار. ..» در مقام تعلیل و تبیین برای جمله «أنا خير منه» می باشد.

71- زمینه تکبر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 206 - 3

3 - سرسختی ، غرور و تکبر برخاسته از گناه ، مانع نصیحت پذیری حاکمان مفسد

و اذا قيل له اتق الله اخذته العزه بالاثم

بنابراینکه «بالاثم»، متعلق به «العزه» باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 258 - 6,7

6 - قدرتمداری نمرود ، زمینه ساز غرور ، کفر و طغیانگری وی

الم تر الى . . . ان اتيه الله الملك

بنابراینکه جمله «ان اتيه . . .»، بیان علتّ محاجّه باشد؛ یعنی چون ملک و سلطنت یافت، چنین و چنان کرد.

7 - قدرتمداری ، زمینه ساز غرور و کفر در برابر ربوبیت الهی

الم تر الى الذی . . . ان اتيه الله الملك

چنانچه جمله «ان اتيه . . .»، بیان علتّ کفر و غرور نمرود باشد، می توان از آن یک نتیجه کلی به دست آورد که قدرت و سلطنت، زمینه ساز غرور، کفر و ... است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 27 - 9

9- اشرافیت و رفاه ، زمینه های ابتلا به خود برترینی و خوی استکباری است .

فقال المأ . . . ما نريك اتبعك إلا الذين هم أراذلنا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 34 - 5,6

5- فراوانی مال و فرزند، زمینه لغزش و غرور انسان است .

لأحدهما جنتین . . . فقال لصحبه و هو يحاوره أنا أكثر منك مالاً و أعزّ نفراً

6- خودبزرگ بینی و تحقیر دیگران، از عوارض رفاه مندی و برخورداری از نعمت های فراوان است .

فقال لصاحبه و هو يحاوره أنا أكثر منك مالاً و أعزّ نفراً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 35 - 4

4- قرار گرفتن در متن نعمت های سرشار مادّی، زمینه غرور و انحطاط روحی و بینشی و اخلاقی انسان است .

و دخل جنته و هو ظالم لنفسه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 365

13 - قصص - 28 - 58 - 4

4 - نعمت و رفاه فراوان ، زمینه ساز غرور و طغیان

و کم‌اهلکنا من قریه بطرت معیشتها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 76 - 14

14 - برخورداری از مال و ثروت فراوان ، زمینه ساز غرور و سرمستی است .

و ءاتینه من الکنوز . . . إذ قال له قومہ لاتفرح

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 49 - 12

12 - آسودگی از گرفتاری‌ها به همراه برخورداری از نعمت‌ها ، زمینه غرور انسان و غفلت وی از نقش خداوند در عرصه تحولات زندگی

ثم إذا حوّلنه نعمه متّاقال إنّما أوتیته علی علم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 50 - 2

2 - آسودگی و برخورداری از نعمت‌ها ، همواره در طول تاریخ موجب غرور انسان و غفلت وی از نقش خداوند در عرصه تحولات زندگی بوده است .

قال إنّما أوتیته علی علم . . . قد قالها الذین من قبلهم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - فصلت - 41 - 50 - 8

8 - رفاه و سرخوشی ، زمینه خودبینی و غفلت از یاد خدا

ولئن أذقنه رحمه . . . ليقولنّ هذا لی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2- رفاه و نعمت ، زمینه پیدایش روحیه تکبر و غرور در آدمی است .

وإذا أنعمنا .. نا بجانبه

«نأى» (مصدر «نأا») به معنای دور شدن است و هرگاه با واژه «جانب» به کار رود، کنایه از تکبر و غرور خواهد بود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - شوری - 42 - 48 - 9

9- غفلت از سرچشمه اصلی نعمت ها (خداوند) امری ناشایست و زمینه ساز غرور و سرمستی است .

ص: 366

و إنا إذا أذقنا الإنسان منا رحمه فرح بها

با توجه به تکرار ضمیر «نا»، می توان استفاده کرد که خداوند غفلت و فراموشی از مبدأ اصلی نعمت ها را، مورد سرزنش قرار داده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 13 - 3

3 - تسلط بر موهبت های طبیعی و صنعتی ، نباید به غرور و غفلت انسان بینجامد .

و جعل لكم من الفلك والأنعم .. لتستوا على ظهوره ثم تذكروا نعمه ربكم إذا است

72- زمینه تکبر اقوام پیشین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 83 - 3,4

3 - برخورداری از دانش و تجربه بشری در اداره زندگی ، موجب غرور و احساس بی نیازی برخی از اقوام قدرتمند پیشین ، از تعالیم آسمانی و پیامبران الهی گردید .

فلما جاءتهم رسلهم بالبينت فرحوا بما عندهم من العلم

درباره این که مقصود از علم در این آیه چیست؟ چند احتمال از سوی مفسران ابراز شده است؛ بهترین آنها دو احتمال می باشد: 1- مقصود علوم بشری است که موجب به وجود آمدن تمدن و قدرت بسیار گردید و در نتیجه اقوام گذشته احساس می کردند که نیازی به تعالیم آسمانی برای تأمین زندگی خود ندارند. 2- مراد آگاهی هایی است که آن اقوام درباره عقاید خویش داشتند؛ آن چنان که موجب غرور آنان شده و خود را از تعالیم آسمانی بی نیاز می دانستند. گفتنی است برداشت یاد شده مبتنی بر احتمال نخست است.

4 - آگاهی محدود بسیاری از اقوام پیشین نسبت به امور اعتقادی و تعالیم الهی ، موجب غرور آنان و احساس بی نیازی کردنشان از تعالیم آسمانی و پیامبران الهی

فرحوا بما عندهم من العلم

73- زمینه تکبر بنی اسرائیل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 4 - 6

6- بنی اسرائیل ، دارای زمینه هایی برای برتری طلبی و تجاوزگری

وقضينا إلى بني إسرائيل في الكتب لتفسدن في الأرض مرتين وتعلن علواً كبيراً

هشدار خداوند به بنی اسرائیل در رابطه با فتنه گری و برتری طلبی آنان و سرانجام گرفتار آمدنشان به سزای اعمال خود؛ دلیل وجود زمینه تجاوزگری در میان آنان است.

ص: 367

74- زمینه تکبر زن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - حجرات - 49 - 11 - 8

8 - زنان بیش از مردان ، در معرض ابتلا به خودبینی و استهزای دیگران *

و لا نساء من نساء

برداشت بالا بدان احتمال است که مجزا آمدن «و لا نساء..» در قبال «قوم من قوم»، از باب ذکر خاص بعد از عام باشد.

75- زمینه تکبر فرزند

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 24 - 2

2- ضعف و سالخوردهگی پدر و مادر ، زمینه ابتلای فرزند به غرور و سرکشی است .

إِذَا يَبْلُغَنَّ عِنْدَكَ الْكِبَرَ .. و اخفض لهما جناح الذلّ

تذکر خداوند برای رعایت حال پدر و مادر در حال پیری، احتمال دارد به خاطر وجود زمینه لغزش و تکبر فرزندان در این فصل از زندگی پدر و مادر باشد.

76- زیان تکبر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 104 - 8

8- عجب و غرور و فریفتگی در برابر اعمال خویش ، امری نکوهیده و زیانبار است .

الأخسرین أعمالاً.. و هم يحسبون أنهم يحسنون صنعا

77- ساجدان و تکبر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - نجم - 53 - 62 - 5

5 - اهل سجده و عبادت به درگاه خداوند ، مبرا از سرمستی ، غرور و لهو

و تضحکون و لاتبکون . و أنتم سمدون . فاسجدوا لله واعبدوا

از این که در آیات پایانی سوره، سرمستی و لغوگرایی، قطب مخالف سجده و عبادت معرفی شده است، مطلب بالا استفاده می شود.

ص: 368

78- سرزنش تکبر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 36 - 17

17 - گردنفرازی و فخر فروشی از خصلت های نکوهیده

إِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ مَنْ كَانَ مَخْتَالًا فُخْرًا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 10 - 4

4- تکبر، فخر فروشی و شادمانی مفرط بر اثر رسیدن به رفاه و آسایش، رذایلی ناپسند و نکوهیده

و لئن أذقنه نعماء بعد ضراء مسته .. . إنه لفرح فخور

آیه بعد (إلا الذين .. .) گویای این است که هدف قرآن از بیان خصلتهای یاد شده برای انسان (یؤوس، کفور و ...) مجرد اخبار از چنین صفاتی برای او نیست؛ بلکه در مقام مذمت و نکوهش از انسانی است که چنین حالاتی را داراست.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 28 - 37

37- پندار مزیت های بی جا برای خود و ناهنجار دیدن سیمای بی نوایان، از ویژگی های رهبران نالایق و مایه بی ارزشی رهنمود های آنان است .

و لاتطع من .. . كان أمره فرطًا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 104 - 8

8- عجب و غرور و فریفتگی در برابر اعمال خویش، امری نکوهیده و زیانبار است .

الأخسرین أعمالاً .. . و هم یحسبون أنهم یحسنون صنعًا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - خود بزرگ بینی و تحقیر دیگران ، صفتی نکوهیده در نزد خداوند

و من الناس من یجدل فی الله بغير علم . . . ثانی عطفه

«ثنی» (مصدر «ثانی») به معنای پیچاندن و برگرداندن و «عطف» به معنای پهلو است. پیچاندن پهلو، کنایه از تکبر و تحقیر دیگران است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 369

13 - قصص - 28 - 76 - 15

15 - غرور و سرمستی ، امری مذموم در بینش الهی

إذ قال له قومه لا تفرح إن الله لا يحب الفرحين

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - ص - 38 - 74 - 9

9 - تكبر و خودبرتربینی ، زمینه حق گریزی و صفتی بس زشت و ناپسند

إلا إبليس استكبر و كان من الكافرين

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - فصلت - 41 - 50 - 12

12 - غرور و اطمینان به سرنوشت نیک اخروی ، امری نکوهیده است .

ولئن رجعت إلى ربِّي إن لي عنده للحسنى

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - فصلت - 41 - 51 - 7

7 - كبر و غرور به هنگام نعمت و رفاه و جزع و ناآرامی به هنگام مصیبت و بلا ، امری نکوهیده و ناپسند

و إذا أنعمنا .. و إذا مسَّ الشرّ

79- صابران و تكبر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 11 - 3

3- صابران دارای اعمال صالح ، به هنگام رفاه و آسایش و برخورداری از موهبت های دنیا ، هرگز تکبر نکرده و فخرفروشی و شادمانی نمی کنند .

إنه لفرح فخور. إلا الذين صبروا و عملوا الصلحت

80- عابدان و تكبر

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

18 - نجم - 53 - 62 - 5

5 - اهل سجده و عبادت به درگاه خداوند ، ميرا از سرمستی ، غرور و لهو

و تضحكون و لاتبكون . و انتم سمدون . فاسجدوا لله واعبدوا

ص: 370

از این که در آیات پایانی سوره، سرمستی و لغوگرایی، قطب مخالف سجده و عبادت معرفی شده است، مطلب بالا استفاده می شود.

81- عوامل ترک تکبر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 47 - 10

10 - توجه به احاطه علمی خداوند بر کردار آدمی، عامل اجتناب وی از سرمستی و ریاکاری و جلوگیری از راه خدا

و لا تکنونوا... و الله بما یعملون محیط

82- عوامل تکبر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 38 - 12

12 - تکبر، بخل و ریاکاری، پیامد همراهی شیطان با آدمی

مختالاً فخوراً. الذین یبخلون... و الذین ینفقون اموالهم رثاء الناس... و من یکن ا

ظاهراً جمله «من یکن...» بیان ریشه و علت صفات ذکر شده در این آیه و آیات قبل است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 146 - 12

12 - تکذیب آیات الهی و بی اعتنایی به آنها موجب برخوردار شدن از روحیه خودبزرگ بینی و کبرورزی است.

الذین یتکبرون فی الأرض... ذلک بأنهم کذبوا بآیتنا و کانوا عنها غفلین

برداشت فوق بر اساس این احتمال است که مشارالیه «ذلک» تکبر در زمین - که از «یتکبرون فی الأرض» استفاده می شود - باشد.

غفلت در «کانوا عنها غفلین» به معنای بی اعتنایی به آیات است، نه بی خبری و ناآگاهی از وجود آنها. زیرا تکذیب آیات الهی فرع آگاهی از وجود آن آیات است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 10 - 3

3- انسان، پس از گذر از محنت ها و دستیابی به موهبت های دنیوی، به شادمانی بسیار، تکبر و فخرفروشی مبتلا خواهد شد.

و لئن أذقنه نعماء بعد ضراء مسته . . . إنّه لفرح فخور

جمله «إنّه لفرح فخور» جمله مستأنفه است و بیانگر بازتاب معنایی است که از «لیقولنّ . . .» استفاده می شود؛ یعنی ، انسان می پندارد که مشکلات بر او روی نخواهد آورد؛ در نتیجه بی اندازه شادمان می شود و فخرفروشی می کند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 371

8- غفلت انسان از گذشته حقیر و بی مقدار خویش ، پیش از شکل گرفتن در رحم مادر ، مایه غرور و خودبزرگ بینی او است .

.. أَكْفَرْت بِالذی خَلَقَكَ مِنْ تَرَابٍ ثُمَّ مِنْ نَظْفَةٍ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - لقمان - 31 - 18 - 8

8 - پندار و خیال بافی ، از جمله عوامل خود بزرگ بینی است .

إِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ كَلَّ مُخْتَالٍ فَخُورٍ

«مختال» به معنای «تکبر» است. وجه «مختال» نامیده شدن شخص متکبر، با توجه به ریشه لغوی آن (خیال)، می تواند این باشد که شخص متکبر از روی خیال بافی چنان روحیه ای را در خود احساس می کند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - فصلت - 41 - 50 - 1

1 - غرور و خودبینی آدمی ، پس از رفع گرفتاری و رسیدن به کمترین رفاه

و لئن أَدْقَنَهُ رَحْمَهُ مِنَّا مِنْ بَعْدِ ضَرَاءٍ مَسْتَه لِيَقُولَنَّ هَذَا لِي

«رحمت» - به قرینه «ضراء» - کنایه از رفاه و آسایش است. از تکبیر «رحمه» - که برای تقلیل است - و نیز از واژه «أدقنا» (چشانندیم) مطلب بالا استفاده می شود.

83- عوامل تکبر اهل مکه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 44 - 2

2- برخورداری از نعمت های دنیایی همراه با عمر طولانی ، موجب غرور و غفلت مردم مکه و پدران آنان گردیده بود .

بَلْ هُمْ عَنْ ذِكْرِ رَبِّهِمْ مُعْرِضُونَ .. بَلْ مَتَّعْنَا هَؤُلَاءِ وَاَبَاءَهُمْ حَتَّى طَالَ عَلَيْهِمُ الْعُمُرُ

برداشت یاد شده مبتنی بر این است که «هؤلاء» اشاره به حاضرین در اذهان مخاطبان (مردم مکه) باشد؛ همان طور که مشارالیه در بسیاری از آیات نازل شده در مکه، مردم آن سرزمین هستند.

84- عوامل تكبر قارون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 76 - 9

9- شادمانی مغرورانه قارون به خاطر ثروت افسانه ای خویش

وأتینه من الكنوز . . . إذ قال له قومه لاتفرح

ص: 372

85- کيفر تکبر

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فیش

2 - بقره - 2 - 206 - 11

11 - هيچ کيفرى جز عذاب جهنم ، نمى تواند حاکمان مفسد ، سرسخت ، متکبر و مغرور را رام کند .

و اذا تولى سعى . . . فحسبه جهنم

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فیش

4 - نساء - 4 - 172 - 12

12 - سرپيچى از بندگى خدا از سر تکبر و خودبرتربينى ، در پى دارنده مجازات هاى الهى

و من يستكف عن عبادته ويستكبر فسيحشرهم إليه جميعاً

در برداشت فوق «واو» در «و يستكبر» واو جمع گرفته شده است.

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فیش

5 - اعراف - 7 - 13 - 6

6 - ذلت و خواری، کيفر تکبر و خود بزرگ بينى است.

فما يكون لك أن تتكبر فيها فاخرج إنك من الصغرين

86- کيفر تکبر در عبادت خدا

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فیش

16 - غافر - 40 - 60 - 4

4 - آنان که از سر کبر و خودخواهى به عبادت خدا نمى پردازند ، محکوم به دوزخ اند .

إنّ الذين يستكبرون عن عبادتى سيدخلون جهنم

87- متقين و تکبر

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فیش

9 - نحل - 16 - 30 - 20

20- تقوایندگان ، منزہ از روحیہ تکبر

فلبس مشوی المتکبرین . . . و لنعم دار المتقین

ص: 373

از اینکه در برابر گروه متکبر - که جایگاه بدی برای آنان برشمرده شده - متقین را مطرح می کند و برای آنان جایگاهی خوب معرفی می نماید، استفاده می شود که متقین از صفت تکبر مبرّانند.

88- ملائکه و تکبر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - اعراف - 7 - 13 - 7

7 - منزلت فرشتگان، منزلت انقیاد و تسلیم در برابر خدا، به دور از هرگونه تکبر و عصیان در برابر او

فما یكون لك أن تتكبر فيها

89- منشأ تکبر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 146 - 3

3 - تکبر و خودبزرگ بینی خصلتی است برخاسته از اموری موهوم و غیر واقعی

یتکبرون فی الأرض بغیر الحق

«بغیر الحق» قیدی توضیحی و «باء» در آن سببیه است. بنابراین «بغیر الحق» دلالت می کند که تکبر ناشی از امر و یا اموری واهی و غیر حقیقی است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 37 - 8

8- پایه های غرور ، بنا شده بر سراب پندار های بی اساس

و لاتمش فی الأرض مرحًا إنك لن تخرق الأرض و لن تبلغ الجبال طولاً

90- موانع تکبر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 76 - 9

9- تقوا، عامل بازدارنده انسان از خودبرتربینی و بدعتگذاری در دین

قالوا ليس علينا . . . ويقولن على الله الكذب . . . بلى . . . واتقى

جلد - نام سورہ - سورہ - آیہ - فیش

ص: 374

5- توجه انسان به ضعف و ناتوانی خویش در برابر مظاهر طبیعت، زداینده غرور و تکبر وی است.

و لاتمش فی الأرض مرحاً إنک لن تخرق الأرض و لن تبغ الجبال طولاً

جمله «إنک لن تخرق..» در مقام تعلیل برای جمله «لاتمش» است؛ یعنی، ای انسان چون نمی توانی با گامهای خود زمین را بشکافی یا قامت خود را به کوهها برسانی، پس نباید مغرور و سرمست شوی. توجه دادن به این ضعف و ناتوانی، می تواند بازدارنده از غرور و تکبر آدمی شود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 39 - 9

9- توجه به مشیت نافذ و نیروی قاهر خداوند، بازدارنده آدمی از مغرور شدن به اموال دنیا و ابدی پنداشتن آن است.

و لولا إذ دخلت جنتک قلت ما شاء الله لا قوه إلا بالله

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 19 - 9

9- تأثیر دستیابی به مقام قرب الهی، در خستگی نیافتن از عبادت و پرستش خداوند و تکبر نورزیدن

و من عنده لا یتکبرون عن عبادته و لا یتحسرون

از این که خداوند فرمود «آنها که پیش ما هستند و مقرب اند، از عبادت خسته نمی شوند و تکبر نمیورزند»، به دست می آید که دستیابی به قرب الهی، در خستگی ناپذیری و تکبر نورزیدن تأثیر دارد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - مؤمنون - 23 - 76 - 2

2 - بلا های دنیوی، زداینده خوی استکبار و دمنده روح خضوع و فروتنی در انسان ها نسبت به پروردگار

و لقد أخذنهم بالعذاب فما استکانوا لربهم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - شوری - 42 - 28 - 7

7 - کمی بارش در فصل نیاز انسان ها به آب ، تدبیری الهی در جهت بازداشتن آنان از سرکشی و خودبینی است .

و لو بسط الله الرزق لعباده لبغوا .. ينزل الغيث من بعد ما قنطوا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 14 - 7

7 - یاد معاد هنگام تسخیر امکانات و برخورداری از نعمت ها ، زمینه ساز زدایش غرور و غفلت

ثم تذكروا نعمه ربكم إذا استويتم عليه و تقولوا .. وإنا إلى ربنا لمقلبون

توصیه به یادآوری معاد پس از برخورداری از نعمت های خداوند، می تواند اشاره به تأثیر آن در زدایش غرور و غفلت باشد.

ص: 375

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - نجم - 53 - 61 - 2

2 - پیام های قرآن و وحی ، زداینده غفلت و غرور کاذب از آدمیان

أفمن هذا الحديث تعجبون... وأنتم سمدون

توییخ کافران به خاطر غفلت زدگی آنان و ناباوری به مفاهیم قرآن، می رساند که اگر آنان به قرآن گوش جان فرادهند، از غفلت و غرور بیرون خواهند آمد.

91- ناپسندی تکبر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - لقمان - 31 - 18 - 10

10 - تکبر و فخر فروشی ، دو صفت اخلاقی مذموم و ناپسند است .

إِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ كُلَّ مُخْتَالٍ فَخُورٍ

92- نجات از تکبر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 46 - 3، 2

2 - کسانی که به لقای خدا باور دارند ، از خود بزرگ بینی رهیده و به خصلت نیکوی خشوع آراسته می شوند .

إِلَّا عَلَى الْخٰشِعِينَ. الَّذِينَ يٰظُنُّونَ أَنَّهُمْ مُلْقَوٰا رَبَّهُمْ

3 - کسانی که « بازگشت به خدا » را قبول دارند ، مردمی فروتن و منزّه از خود بزرگ بینی هستند .

إِلَّا عَلَى الْخٰشِعِينَ. الَّذِينَ يٰظُنُّونَ ... أَنَّهُمْ إِلِيهِ رٰجِعُونَ

93- نشانه های تکبر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 45 - 7

7 - اقامه نماز با دشواری و سختی ، نشانه خود بزرگ بینی و نداشتن خشوع است .

وإنها لكبيره إلا على الخشعين

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 35 - 13

ص: 376

13 - پافشاری بر راه باطل ، تردید در حق و جدال در آیات الهی - باوجود دلایل روشن - نشانه مهر شدن قلب و وجود روح تکبر و تجاوزگری در آدمی

من هو مسرف مرتاب . الذین یجدلون فی آیت الله ... كذلك یطبع الله علی کل قلب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 56 - 1

1 - کسانی که بدون هیچ دلیل و برهانی ، به مجادله و ستیزه جویی در آیات الهی (دین) بر می خیزند ، در دل آنان نوعی کبر و خودبرتربینی نهفته است .

إنّ الذین یجدلون فی آیت الله بغير سلطان أتیهم إن فی صدورهم إلا کبر

«سلطان» به معنای حجت و برهان است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - ملک - 67 - 20 - 6

6 - اعتقاد به وجود نیرویی توانمند و پیروز در برابر اراده و قدرت خداوند در عالم ، نشانه غرور و فریب خوردگی است .

أمّن هذا الذی هو جند لکم ینصرکم من دون الرحمن إن الکفرون إلا فی غرور

94- نهی از تکبر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 37 - 9

9- « عن أبي جعفر (ع) : . . . بعث الله محمداً و . . . أنزل علیه فی سوره بنی اسرائیل بمکه . . . و أنزل نهياً عن أشياء حذر علیها و لم یغلظ فیها و لم یتواعد علیها و قال : . . . « و لا تمش فی الأرض مرحاً إنک لن تخرق الأرض و لن تبلغ الجبال طولاً . . . » . . . ;

از امام باقر(ع) روایت شده است که فرمود: .. خداوند حضرت محمد(صلی الله علیه و آله) را برانگیخت و ... بر او آیاتی از سوره بنی اسرائیل را در مکه نازل فرمود ... که در آن آیات از چیزهایی نهی شده که پرهیز از آنها لازم است؛ لکن در آن نهیها غلظت و شدت نشان نداده و بر مرتکبین آنها وعید عذاب نداده است و فرمود: ... و لا تمش فی الأرض مرحاً إنک لن تخرق الأرض و لن تبلغ الجبال طولاً...».

95- وجوب اجتناب از تکبر

2- پرهیز از هرگونه تکبر و خوشی و سرمستی افراطی ، امری لازم و واجب است .

و لاتمش فی الأرض مرحًا

برداشت یاد شده، بر این اساس است که مراد از «لاتمش» احتمال دارد رفتار باشد که شامل همه حالت‌های انسان می شود و نه راه رفتن

ص: 377

12- تکبیر

1- اهمیت تکبیر خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 185 - 30

30 - ضرورت ستودن خداوند به عظمت و بزرگی

و لتكبروا لله على ما هديكم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 111 - 11

11- لزوم بزرگداشت مقام خداوند و میرا دانستن او از همه کاستیها

و کبره تکبیرا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - مدثر - 74 - 3 - 1,3

1 - فرمان خداوند به پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، مبنی بر بزرگ شمردن او در دل و جان خویش

وربک فکبر

3- لزوم بزرگ شمردن خداوند و به بزرگی یاد کردن او

وربک فکبر

2- تکبیر خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 378

31 - توجه به عظمت خدا و ستودن او به بزرگی ، از اهداف تشریح روزه است .

و لتكبروا الله على ما هديكم

«تکبیر» (مصدر لتکبروا) به معنای: بزرگ شمردن و با عظمت دانستن است. «لتکبروا الله» علت غایی برای تشریح روزه است؛ یعنی، چون روزه انسانها را متوجه عظمت خدا می کند، حکم روزه برای اهل ایمان مقرر شد.

38 - « بعض اصحابنا رفعه فی قول الله عز و جل « و لتکبروا الله على ما هداکم » قال : « التکبیر » التعظیم لله ، و « الهدایه » الولایه ؛

از امام معصوم (ع) درباره سخن خداوند عز و جل که فرموده «و لتکبروا الله على ما هداکم» روایت شده که مراد از «تکبیر»، تعظیم و بزرگداشت خداست و مراد از «هدایت» ولایت است (یعنی خدا را به عظمت یاد کنید به خاطر نعمت ولایت).

39 - از امام صادق (ع) روایت شده که فرمود: « التکبیر فی العیدین واجب ، اما فی الفطر ففی خمس صلوات یتبدأ به من صلاه المغرب ليله الفطر إلى صلاه العصر من يوم الفطر و هو ان يقال « الله أكبر ، الله أكبر ، لا إله إلا الله و الله أكبر ، و لله الحمد ، الله أكبر على ما هدانا ، و الحمد لله على ما أبلانا » لقوله عز و جل « و لتکملوا العده و لتکبروا الله على ما هداکم » . . . ؛

تکبیر در عید فطر و عید قربان واجب است؛ اما در عید فطر در هنگام نمازهای پنجگانه - که از نماز مغرب در شب عید فطر شروع می شود و تا نماز عصر در روز عید فطر ادامه می یابد - و تکبیر این است که بگوید «الله أكبر ، الله أكبر . . .» و این [تکبیرها] به خاطر آن واجب است که خدای عز و جل فرموده: هدف این است که عده روزها را تکمیل نمائید و خدا را برای اینکه شما را هدایت کرده بزرگ شمارید . . .» .

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 111 - 12

12- عظمت و والایی مقام خداوند ، عظمتی بی مانند و غیر قابل قیاس با غیر او

و کبره تکبیراً

3- تکبیر در ایام تشریق

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - حج - 22 - 37 - 14

14 - « عن أبی عبدالله (ع) قال : التکبیر أيام التشریق من صلاه الظهر يوم النحر إلى صلاه العصر من آخر أيام التشریق ان أنت أقتت بمنی و إن أنت خرجت فلیس علیک التکبیر و التکبیر أن تقول : الله أكبر الله أكبر لا إله إلا الله و الله أكبر الله أكبر و لله الحمد الله أكبر

علی ما هدانا الله أكبر علی ما رزقنا من بهیمه الأنعام و الحمد لله علی ما أبلانا ;

از امام صادق (ع) روایت شده است که فرمود: [مقصود از «و لتکبروا لله علی ما هداکم»] تکبیر در ایام تشریق است؛ که از نماز ظهر روز قربانی شروع می شود تا نماز عصر روز آخر ایام تشریق [طول می کشد] و این در صورتی است که در منا اقامت کنی؛ ولی اگر از منا خارج شدی، تکبیر بر تو لازم نیست و تکبیر این است که بگویی الله أكبر، الله أكبر، ..».

ص: 379

4- تکبیر در حج

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - حج - 22 - 28 - 21

21 - « وروی عن الصادق (ع) أنّ الذكر في قوله: « واذكروا اسم الله » هو التكبير عقيب خمس عشره صلاة أولها ظهر العيد ;

از امام صادق(ع) روایت شده است که مراد از ذکر در سخن خداوند « واذکروا اسم الله»، تکبیرهایی است که در تعقیب پانزده نماز - که اول آنها ظهر عید است - گفته می شود».

5- تکبیر در نماز

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - کوثر - 108 - 2 - 21

21 - « عن أمير المؤمنين (ع) قال : لما نزلت هذه السورة قال النبي (صلى الله عليه و آله) لجبرئيل : ما هذه النّحيرة التي أمرني بها ربّي قال : ليست بنّحيرة و لكنّه يأمرک إذا تحرّمت للصلاة أن ترفع يديک إذا کتبت و إذا رکعت و إذا رفعت رأسک من الركوع و إذا سجدت . . . و إنّ زينه الصلاة رفع الأيدي عند كلّ تكبيره ;

از امیرالمؤمنین(ع) روایت شده که فرمود: چون این سوره (کوثر) نازل شد، پیامبر(صلی الله علیه و آله) به جبرئیل فرمود: این «نحیره» (شتر قربانی شده یا شب اول هر ماه) که پروردگرم مرا بدان امر فرموده، چیست؟ جبرئیل گفت: این، «نحیره» نیست، بلکه خداوند تو را امر می کند هر گاه نماز را با «تکبیره الاحرام» شروع کردی، هنگام تکبیر و رکوع و زمانی که از رکوع سر برداشتی و هنگام سجده [که تکبیر گفتی]، دست های خود را بالا ببری . . . زینت نماز بالا بردن دست ها هنگام هر تکبیر است».

6- تکبیر عید فطر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 185 - 39

39 - از امام صادق (ع) روایت شده که فرمود: « التكبير في العیدین واجب ، اما في الفطر ففي خمس صلوات يتبدأ به من صلاة المغرب ليله الفطر إلى صلاة العصر من يوم الفطر و هو ان يقال « الله اكبر ، الله اكبر ، لا إله إلا الله و الله اكبر ، الله اكبر ، و لله الحمد ، الله اكبر على ما هدانا ، و الحمد لله على ما أبلانا » لقوله عز و جل « و لتكملوا العده و لتكبروا لله على ما هداكم » . . . ;

تکبیر در عید فطر و عید قربان واجب است؛ اما در عید فطر در هنگام نمازهای پنجگانه - که از نماز مغرب در شب عید فطر شروع می شود و تا نماز عصر در روز عید فطر ادامه می یابد - و تکبیر این است که بگویند «الله اکبر، الله اکبر، لا اله الا الله و الله اکبر، الله اکبر، و لله الحمد، الله اکبر» و این [تکبیرها] به خاطر آن واجب است که خدای عز و جل فرموده: هدف این است که عده روزها را تکمیل نمائید و خدا را برای اینکه شما را هدایت کرده بزرگ

شماريد»

ص: 380

7- تکبیر عید قربان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 185 - 39

39 - از امام صادق (ع) روایت شده که فرمود: «التکبیر فی العیدین واجب، اما فی الفطر ففی خمس صلوات یتبدأ به من صلاه المغرب لیلہ الفطر إلى صلاه العصر من یوم الفطر و هو ان یقال «اللّٰه اکبر، اللّٰه اکبر، لا إله إلا اللّٰه و اللّٰه اکبر، اللّٰه اکبر، و لله الحمد، اللّٰه اکبر علی ما هدانا، و الحمد لله علی ما أبلانا» لقوله عز و جل «و لتکملوا العده و لتکبروا اللّٰه علی ما هداکم» . . . ;

تکبیر در عید فطر و عید قربان واجب است؛ اما در عید فطر در هنگام نمازهای پنجگانه - که از نماز مغرب در شب عید فطر شروع می شود و تا نماز عصر در روز عید فطر ادامه می یابد - و تکبیر این است که بگوید «اللّٰه اکبر، اللّٰه اکبر . . .» و این [تکبیرها] به خاطر آن واجب است که خدای عز و جل فرموده: هدف این است که عدّه روزها را تکمیل نمائید و خدا را برای اینکه شما را هدایت کرده بزرگ شمارید . . .».

8- تکبیر هنگام قربانی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - حج - 22 - 37 - 6

6 - لزوم اظهار شکر و سپاس گزاری به پیشگاه خداوند، در مراسم قربانی با شعار «اللّٰه اکبر علی ما هدانا» .

کذلک سخرّ لکم لتکبروا اللّٰه علی ما هدیکم

9- کلمات تکبیر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 185 - 39

39 - از امام صادق (ع) روایت شده که فرمود: «التکبیر فی العیدین واجب، اما فی الفطر ففی خمس صلوات یتبدأ به من صلاه المغرب لیلہ الفطر إلى صلاه العصر من یوم الفطر و هو ان یقال «اللّٰه اکبر، اللّٰه اکبر، لا إله إلا اللّٰه و اللّٰه اکبر، اللّٰه اکبر، و لله الحمد، اللّٰه اکبر علی ما هدانا، و الحمد لله علی ما أبلانا» لقوله عز و جل «و لتکملوا العده و لتکبروا اللّٰه علی ما هداکم» . . . ;

تکبیر در عید فطر و عید قربان واجب است؛ اما در عید فطر در هنگام نمازهای پنجگانه - که از نماز مغرب در شب عید فطر شروع می شود و تا نماز عصر در روز عید فطر ادامه می یابد - و تکبیر این است که بگوید «اللّٰه اکبر، اللّٰه اکبر . . .» و این [تکبیرها] به خاطر آن واجب است که خدای عز و جل فرموده: هدف این است که عدّه روزها را تکمیل نمائید و خدا را برای اینکه شما را هدایت کرده بزرگ شمارید . . .».

تكبيره الاحرام

ص: 381

10- آداب تکبیره الاحرام

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - کوثر - 108 - 2 - 19

19 - لزوم بالا بردن دست ها تا گلوگاه ، در آغاز نماز

فصل لربك وانحر

در لغت آمده است: «نَحَرَ الرَّجُلُ»؛ یعنی، برای نماز ایستاد و دست ها را در آن هنگام بالا برد (تاج العروس). ارتباط این دو فرمان با یکدیگر - که اقتضا می کند فرمان «نحر» نیز در رابطه با نماز باشد - معنای بالا را تقویت می کند.

ص: 382

13- تکدی

1- جواز تکدی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 273 - 9

9 - جواز درخواست کمک های اقتصادی از سوی فقیران ، بدون تأکید و اصرار

لا یسئلون الناس الحافاً

با استفاده از مفهوم جمله «لا یسئلون الناس الحافاً».

2- سرزنش تکدی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 273 - 10

10 - ناپسندی تکدی و اصرار بر گدایی

لا یسئلون الناس الحافاً

ص: 383

1- آثار تکریم آدم(ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 62 - 13، 1

1- تکریم آدم (ع) از سوی خدا، مورد اعتراض ابلیس قرار گرفت .

قال أريتك هذا الذي كرمت عليّ

13- تکریم آدم (ع) از سوی خداوند، برانگیزاننده ابلیس بر دشمنی و بدخواهی برای ذریه آدم

قال أسجد لمن خلقت طيباً . قال أريتك هذا الذي كرمت عليّ لئن أآخرتن إلى يوم ال

از اینکه ابلیس، پیش از تصمیم قطعی خود بر اغوای نسل آدم(ع)، به بزرگداشت آدم(ع) از سوی خداوند و برتری دادن او بر خودش اعتراض کرد، می توان استفاده کرد که آن تکریم، دشمنی وی را برانگیخته بود.

2- اهمیت تکریم انبیا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - نمل - 27 - 59 - 6

6 - لزوم زنده نگه داشتن یاد پیامبران و ارج نهادن بر تلاش های آنان

وسلم علی عباده الذین اصطفی

ختم سرگذشت پیامبران با درود و سلام بر آن بزرگواران، بیانگر مطلب یاد شده است.

3- تکریم آدم (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 61 - 14

14- همه فرشتگان به جز ابلیس ، به فرمان الهی در برابر آدم (ع) خضوع کرده و او را مورد تکریم خویش قرار دادند .

و إذ قلنا للملائكة اسجدوا لآدم فسجدوا إلا إبليس

برداشت فوق، با توجه به ریشه لغوی «سجده» است که به معنای «خضوع» و «تذلل» می باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 62 - 3,6

3- سجده ملائکه بر آدم (ع) ، پیام دار کرامت و فضیلت او بر آنان بود .

اسجدوا لآدم فسجدوا .. قال أريتك هذا الذي كرمت عليّ

6- پندار ابلیس در بی توجهی خداوند به ضعف ها و آسیب پذیری های آدم و نسلش ، عامل اعتراض وی به تکریم آدم از سوی خداوند *

أريتك الذي كرمت عليّ لئن أخرتن إلى يوم القيمة لأحتكنك ذرئته

ذکر «لئن أخرتن ... لأحتكنك...» پس از اعتراض به تکریم انسان، می تواند به منظور برشمردن آسیب پذیری، ضعف آدمیان و عدم صلاحیت آنان برای تکریم باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 50 - 5

5- خداوند ، در برابر همه فرشتگان ، آدم را مورد بزرگداشت و تکریم قرار داد .

و إذ قلنا للملائكة اسجدوا لآدم فسجدوا

4- تکریم اخروی متقین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - مرسلات - 77 - 43 - 3

3- تقوایشگان در بهشت ، مورد ضیافت و تکریم و تجلیل الهی اند .

كلوا و اشربوا هنيئاً

«هنیئاً» واژه ای است که به در وقت اطعام به میهمانان و برای تکریم به آنان گفته می شود.

5- تکریم انسان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 385

2- عنایت خاص خداوند به آدمیان با اعطای ارزشی ویژه به آنان

و لقد کرّمنا بنی ءادم

7- امتنان خدا بر آدمیان به خاطر بهره مند کردن آنان از کرامت انسانی و نیز ذخیره های معیشتی دریا و خشکی

و لقد کرّمنا بنی ءادم و حملنهم . . . و رزقنهم من الطّیّب

18- « عن علی بن محمد (الهادی) : . . . ان معناه (صححه الخلقه) کمال الخلق للإنسان و کمال الحواس و ثبات العقل و التمییز و إطلاق اللسان بالنطق ، و ذلك قول الله : « و لقد کرّمنا بنی آدم و حملناهم فی البرّ و البحر و رزقناهم من الطّیّبات و فضّنا لنا علی کثیر ممّن خلقنا تفضیلاً » فقد أخبر عزّوجلّ عن تفضیله بنی آدم علی سائر خلقه . . . ؛

از امام علی بن محمد (هادی) (ع) روایت شده است: .. همانا معنمای «صححه الخلقه» کامل بودن آفرینش انسان و کامل بودن خواس و برقرار بودن عقل و قدرت تشخیص و گویا بودن زبان اوست و آن سخن خداوند است که می فرماید: «و لقد کرّمنا بنی آدم و حملناهم فی البرّ و البحر و رزقناهم من الطّیّبات و فضّنا لناهم علی کثیر ممّن خلقنا تفضیلاً» پس به تحقیق خداوند عزّوجلّ خبر داده است از [چگونگی] برتری بخشیدن آدمی زاده بر سایر مخلوقاتش...».

6- تکریم اهل بیت (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 34 - 22

22 - پیامبر خدا (صلی الله علیه و آله) فرموده اند : « . . . ان الله تبارک و تعالی خلق آدم فأودعنا صلبه ، و أمر الملائکه بالسجود له تعظیماً لنا و اکراماً ، و کان سجودهم لله عز و جل عبودیة و لآدم اکراماً و طاعه لکوننا فی صلبه . . . ؛

خداوند تبارک و تعالی آدم را آفرید پس ما را در صلب او قرار داد و امر نمود به ملائکه که به خاطر بزرگداشت و کرامت ما به آدم سجده کنند و سجود ملائکه عبادت بود برای خداوند و احترام و اطاعت بود نسبت به آدم (ع)؛ زیرا، ما در صلب او بودیم . . .».

7- تکریم بندگان خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - صافات - 37 - 42 - 2

2- بندگان مخلص خدا، مورد اکرام و گرامی داشت الهی اند .

وهم مكرمون

8- تكريم بهشتيان

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

ص: 386

7- بهشتیان ، مورد تکریم و عنایت ویژه پروردگارانند .

سلم قولاً من ربّ رحيم

سخن گفتن خداوند با بهشتیان و دریافت سلام و تحیت بزرگ از جانب او، بیانگر مطلب یاد شده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 73 - 4

4- سخن گفتن مستقیم و بیواسطه خداوند با بهشتیان در آخرت ، نشانه تکریم آنان از سوی خداوند

يعباد... ادخلوا الجنة... لكم فيها فكهه

9- تکریم حبیب نجار

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - پس - 36 - 27 - 4,3

3- مؤمن انطاکیه ، در زمره عزیزان و گرامی داشتگان در پیشگاه الهی قرار گرفت .

وجعلنی من المکرمین

4- مؤمن انطاکیه (حبیب نجار) ، پس از به شهادت رسیدن ، از آگاه نبودن مردم از مورد غفران قرار گرفتن و عزیز شدنش در پیشگاه الهی ، تأسف خورد .

قال یلیت قومی یعلمون . بما غفر لی ربی و جعلنی من المکرمین

10- تکریم زحمات والدین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - احقاف - 46 - 15 - 15

15- توجه به نعمت های الهی و ارج نهادن به زحمات والدین ، از نمود های رشد عقلی و کمال وجودی انسان در چهل سالگی

حتی إذا بلغ أشده و بلغ أربعین سنة قال ربّ أوزعنی أن أشکر

خداوند، سن چهل سالگی را به عنوان زمینه و مقدمه توجه انسان به پروردگار و شکر نعمت ها و تقدیر از والدین دانسته است. این مطلب نشانگر آن است که انسان به طور طبیعی، در این سن به دلیل کمال وجودی و یا رشد قوای عقلانی، به ارزش ها می اندیشد.

11- تکریم متفین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 387

4- « متقین » ، مورد اجلال و تکریم الهی در قیامت

وَأُزْلِفَتِ الْجَنَّةَ لِلْمُتَّقِينَ

تعبیر «أُزْلِفَتِ» و این که بهشت به متقین نزدیک می شود و آنان حتی زحمت حرکت به سوی بهشت را احساس نمی کنند؛ کرامت و ارجمندی آنان را نزد خداوند می رساند.

12- تکریم محمد(صلی الله علیه و آله)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - سجده - 32 - 23 - 11

11 - مقام پیامبر (صلی الله علیه و آله) از سوی خداوند ، بزرگ داشته شده است .

فَلَا تَكُنْ فِي مَرْيَمَ مِنْ لِقَائِهِ

در صورتی که مراد از «لقاءه» رسیدن کتاب و وحی به پیامبر(صلی الله علیه و آله) باشد، آوردن «لقاء» به جای کلمه ای مثل «إیتاء» و امثال آن، حکایت از بزرگداشت و تعظیم پیامبراکرم(صلی الله علیه و آله) می کند.

13- تکریم مخلصین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - صافات - 37 - 42 - 2

2- بندگان مخلص خدا ، مورد اکرام و گرامی داشت الهی اند .

و هم مکرمون

14- تکریم مریم(س)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - تحریم - 66 - 12 - 17

17 - حضرت مریم (س) ، دارای شخصیتی بس بلند در پیشگاه خداوند و مورد تکریم و تمجید او

و مریم ابنت عمران ... و كانت من القننین

تصریح به نام حضرت مریم(س) در سلسله شرح حال زنان الگو و نمونه (همچون آسیه همسر فرعون) می تواند اشاره به نکته یاد شده باشد.

ص: 388

15- عوامل تکریم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - صفات - 37 - 42 - 3

3 - عبودیت خالص برای خدا، موجب برخوردار شدن از اکرام و گرامی داشت خداوند

إلاّ عباد الله المخلصين . . هم مکرمون

16- عوامل تکریم انسان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - حج - 22 - 18 - 10

10 - کرامت انسانی، در گرو گرایش به توحید ربوبی و سجود و انقیاد در برابر خدا

و کثیر حقّ علیه العذاب و من یهن الله فما له من مکرم

17- عوامل تکریم ملائکه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 26 - 8

8- عبودیت فرشتگان، مایه قرب و کرامت آنان به درگاه الهی است.

بل عباد مکرمون

از توصیف فرشتگان به «عباد» (بندگان) برداشت یاد شده به دست می آید.

18- فلسفه تکریم آدم(ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 62 - 2

2- ابلیس، از خداوند خواستار با خیر شدن از فلسفه بزرگداشت آدم (ع) و برتر دانستن او بر خود شد.

قال أریئتک هذا الذی کرّمت علیّ

عبارت «أرأيت» معمولاً در آغاز جمله و برای سؤال می آید و به معنای «أخبرنی» است؛ بنابراین مراد از آن این است که: خداوند! به من اطلاع بده که چرا آدم را بر من برتری دادی؟

ص: 389

19- ملاک تکریم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 41 - 8

8- ارزش های معنوی و راستی و درستی در گفتار و عمل ، ملاکی مهم در بزرگداشت یاد و نام افراد

واذکر .. إله کان صدیقاً نبیاً

یادکرد از حضرت ابراهیم(ع)، به جهت مقام نبوت و صدیق بودن او، درسی است برای همه که در تبلیغات و مطرح کردن افراد باید جنبه های معنوی و راستین شخصیت ها را مد نظر داشته باشند.

20- منشأ تکریم انسان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 70 - 1

1- همه انسان ها (مؤمن و غیر مؤمن) دارای کرامت و منزلت خدادادی اند .

و لقد کرمنا بنی ءادم

21- نشانه های تکریم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - ص - 38 - 72 - 13

13 - سجده ، نماد و مظهر بزرگداشت و تکریم

فقعوا له سجدین

از این که خداوند برای بزرگداشت انسان و تبیین جایگاه برتر او در میان سایر موجودات، به فرشتگان فرمان داد تا در برابر او به سجده بیفتند - با آن که امکان تکریم به صورت دیگر وجود داشت - می رساند که سجده، رمز و مظهر تعظیم و بزرگداشت است.

22- نشانه های تکریم انسان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 70 - 6,9

6- تمکن انسان ها از سیر و سیاحت در دریا و خشکی ، جلوه ای از تکریم خداوند نسبت به آنان

و لقد کرّمنا بنی ءادم و حملنهم فی البرّ و البحر

برداشت فوق، مبتنی بر این احتمال است که واو در «و حملناهم» عطف تفسیر باشد برای بیان «کرّمنا»؛ یعنی، ما انسانها را با دادن ابزار سیاحت در دریا و خشکی، تکریم کردیم.

ص: 390

9- برخورداری انسان ها از روزی های پاک و پاکیزه و متناسب ، جلوه ای از تکریم خداوند به آنان

و لقد کرّمنا بنی ءادم . . . و رزقناهم من الطّیّت

بنابر اینکه واو در «ورزقناهم . . .» تفسیری و بیانگر مصداق و نوع تکریم خداوند به انسان باشد، برداشت فوق به دست می آید.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - مؤمنون - 23 - 55 - 1

1 - رفاه و برخورداری از امکانات مادی - همچون مال و فرزند - نشانه کرامت انسان در نزد خدا نیست .

أیحسبون أنّما نمدهم به من مال و بنین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - ص - 38 - 73 - 3

3 - تجلی بزرگداشت انسان ، در سجده فرشتگان بر آدم (ع)

فسجد الملائکه کلّهم أجمعون

ص: 391

1- آثار تکفیر گناه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 35 - 4

4 - برآورده شدن تمامی خواسته های محسنان از سوی خداوند ، به خاطر نادیده گرفتن بدترین اعمال احتمالی گذشته آنان است .

لهم ما يشاءون عند ربهم . . . ليكفر الله عنهم أسوأ الذي عملوا

برداشت یاد شده مبتنی بر این فرض است که لام «لیکفر» ، برای تعلیل و متعلق به فعل محذوفی است که جمله «لهم ما يشاءون . . .» بر آن دلالت می کند؛ بر این اساس تقدیر چنین می شود: «وعدهم الله بذلك و يسر لهم ليكفر...».

2- احکام تکفیر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 94 - 9

9 - تکفیر اظهارکننده اسلام ، حرام است .

و لا تقولوا لمن القى اليكم السلام لست مؤمنا

بنابر اینکه منظور از القای سلام، اظهار اسلام باشد.

3- اهمیت تکفیر گناه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - فتح - 48 - 5 - 16

ص: 392

16 - ره یابی به بهشت جاودان و زودوده شدن گناهان ، رستگاری بزرگ و حقیقی در بینش الهی

و كان ذلك عند الله فوزًا عظيمًا

4- تکفیر گناه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 193 - 9,10,14,15

9- آمرزش گناهان و پوشاندن بدی ها ، تقاضای خردمندان از پیشگاه پروردگار

ربّنا فاغفر لنا ذنوبنا و کفرّ عنا سيئاتنا

10 - خداوند ، آمرزنده گناهان و پرده پوش اعمال ناپسند

فاغفر لنا ذنوبنا و کفرّ عنا سيئاتنا

14 - بخشش گناهان و پوشاندن ناروایی ها ، پرتوی از ربوبیت الهی

ربّنا فاغفر لنا ذنوبنا و کفرّ عنا سيئاتنا

15 - ایمان ، زمینه مغفرت گناهان و پوشاندن اعمال ناروا از سوی خداوند

فامنا ربّنا فاغفر لنا ذنوبنا و کفرّ عنا سيئاتنا

تفریع جمله «اغفر» بر جمله «آمنا»، با کلمه «فا» می رساند که خردمندان پس از ایمان، خود را شایسته دعا و درخواست آمرزش می دیدند و پذیرش آن را انتظار داشتند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 12 - 23

23 - تکفیر (نادیده گرفتن) گناهان و دخول در بهشت ، پرتویی از نصرت الهی به بندگان خویش

وقال الله اني معكم لئن اقمتم الصلوه .. لا كفرن عنكم سياتكم و لادخلنكم جنت

بنابر اینکه «لاکفرن» تفسیر «انی معکم» باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - ممکن است که خداوند، گناهان بندگان اش را، در صورت فراهم شدن شرایط، نادیده بگیرد.

وَالَّذِينَ ءَامَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ لَنُكَفِّرَنَّ عَنْهُمْ سَيِّئَاتِهِمْ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 35 - 13، 3

3 - نادیده گرفته شدن بزرگ ترین گناهان، از انگیزه های احسان کردن محسنان است.

ذَلِكْ جِزَاءَ الْمُحْسِنِينَ . لِيُكَفِّرَ اللَّهُ عَنْهُمْ أَسْوَأَ الَّذِي عَمِلُوا

برداشت یاد شده براین فرض استوار است که لام در «لیکفر» متعلق به «محسنین» باشد. گو این که گفته می شود: «الذین

ص: 393

أحسنوا للتكفير؛ کسانی که احسان کردند برای چشم پوشیده شدن از گناهانشان».

13 - گذشت و چشم پوشی خداوند از گناهان بزرگ، بسی با اهمیت تر از پاداش های بزرگ او است.

ليُكْفِرَ اللَّهُ عَنْهُمْ أَسْوَأَ الَّذِي عَمِلُوا وَيَجْزِيَهُمْ أَجْرَهُمْ بِأَحْسَنِ الَّذِي كَانُوا يَعْمَلُونَ

از تقدم ذكری «ليُكْفِرَ اللَّهُ...» بر «يجزيهم...» می توان برداشت بالا را به دست آورد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - ممتحنه - 60 - 12 - 24

24 - عدم زدایش تمامی آثار گناهان کافران، به صرف روی آوردن آنان به ایمان

يَأْتِيهَا النَّبِيُّ إِذَا جَاءَكَ... فَبَايَعَهُمْ وَاسْتَغْفَرَ لَهُمُ اللَّهُ

از این که پس از پذیرش بیعت مؤمنان، باز هم خداوند از پیامبر (صلی الله علیه و آله) خواسته است تا برای ایشان استغفار کند؛ معلوم می شود که به صرف ایمان، تمامی آثار گناهان گذشته محو نشده و نیاز به استغفار است.

5- تکفیر گناه بنی اسرائیل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 12 - 21

21 - تکفیر (نادیده گرفتن) گناهان بنی اسرائیل و دخول آنان به بهشت در گرو اقامه نماز، پرداخت زکات، ایمان به پیامبران و یاری آنان و انفاق در راه خدا

لئن اقمتم الصلوه... و لادخلنکم جنت

6- تکفیر گناه صالحان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - عنکبوت - 29 - 7 - 5، 1

1 - خداوند، گناهان مؤمنان دارای عمل صالح را نادیده می گیرد.

و الذین ءامنوا و عملوا الصلحت لنکفرنّ عنهم سیئاتهم

«تکفیر» مصدر فعل «نکفر» به معنای «پوشاندن» است (لسان العرب) و مراد از آن، نادیده گرفتن گناهان است.

5- تکفیر و نادیده گرفته شدن گناهان مؤمنانِ دارای عمل صالح ، وعده حتمی خداوند است .

و الذین ءامنوا و عملوا الصلحت لنکفرنّ عنهم سیئاتهم

لام و نون تأکید «لنکفرنّ» دلالت بر قطعیت می کنند.

ص: 394

7- تکفیر گناه محسنان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 35 - 4، 1

1 - خداوند ، بدترین عمل محسنان را ، به پاس احسان آنان ، نادیده گرفته و می پوشاند .

ذلک جزاء المحسنین . لیکفّر الله عنهم أسوأ الذی عملوا

«تکفیر» (مصدر «لیکفّر») به معنای ستر و پوشاندن است و مقصود از آن چشم پوشی از گناه و زدودن آن از پرونده اعمال است.

4 - برآورده شدن تمامی خواسته های محسنان از سوی خداوند ، به خاطر نادیده گرفتن بدترین اعمال احتمالی گذشته آنان است .

لهم ما یشاءون عند ربّهم . . . لیکفّر الله عنهم أسوأ الذی عملوا

برداشت یاد شده مبتنی بر این فرض است که لام «لیکفّر»، برای تعلیل و متعلق به فعل محذوفی است که جمله «لهم ما یشاءون. . .» بر آن دلالت می کند؛ بر این اساس تقدیر چنین می شود: «وعدهم الله بذلک و یسر لهم لیکفّر...».

8- تکفیر گناه مؤمنان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - عنکبوت - 29 - 7 - 8، 5، 1

1 - خداوند ، گناهان مؤمنانِ دارای عمل صالح را نادیده می گیرد .

و الذین ءامنوا و عملوا الصلحت لنکفّرَنّ عنهم سیئاتهم

«تکفیر» مصدر فعل «نکفّر» به معنای «پوشاندن» است (لسان العرب) و مراد از آن، نادیده گرفتن گناهان است.

5 - تکفیر و نادیده گرفته شدن گناهان مؤمنانِ دارای عمل صالح ، وعده حتمی خداوند است .

و الذین ءامنوا و عملوا الصلحت لنکفّرَنّ عنهم سیئاتهم

لام و نون تأکید «لنکفّرَنّ» دلالت بر قطعیت می کنند.

8 - اعطای پاداش به مؤمنان ، پس از چشم پوشی از لغزش ها و گناهان آنان است .

و الذین ءامنوا و عملوا الصلحت لنکفّرَنّ عنهم . . . و لنجزینّهم

ذکر جزا پس از ذکر پوشاندن گناهان (تکفیر)، می تواند به جهت نکته یاد شده باشد.

9- حرمت تکفیر مسلمانان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 94 - 9

9- تکفیر اظهارکننده اسلام، حرام است .

و لا تقولوا لمن اتقى اليكم السلام لست مؤمنا

بنابر اینکه منظور از القای سلام، اظهار اسلام باشد.

ص: 395

10- ذکر تکفیر گناه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 114 - 12

12- محو شدن گناهان با انجام کار های نیک ، حقیقتی شایسته و بایسته به خاطر سپردن و همواره به یاد داشتن است .

إن الحسنات يذهبن السيئات ذلك ذكرى للذکرین

11- زمینه تکفیر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 94 - 13

13 - انگیزه های مادی ، زمینه ای برای تکفیر دیگران

ولا تقولوا لمن القى اليكم السلام لست مؤمناً تبتغون عرض الحيوه الدنیا

12- عوامل تکفیر گناه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 29 - 6

6- رعایت تقوا و ترس از خدا ، موجب زدایش گناهان و آمرزش آنهاست .

يأیها الذین ءامنوا إن تتقوا الله .. یكفر عنکم سیئاتکم و یغفر لکم

تکفیر (مصدر یکفر) و غفران (مصدر یغفر)، هر دو به معنای پوشانیدن و مستور ساختن است و مراد از آن زدایش و آمرزش است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 114 - 15,16,17,18

15- « عن أبی عبد الله (ع) فی قول الله عزوجل : « إن الحسنات يذهبن السيئات » قال : صلاه المؤمن باللیل تذهب بما عمل من ذنب بالنهار ;

از امام صادق(ع) در باره سخن خدا که فرموده: «إن الحسنات يذهبن السيئات» روایت شده است که فرمود: نماز مؤمن در شب هر گناهی را که در روز انجام داده از بین می برد».

16- « عن علي (ع) انه قال : الصلوات الخمس كفّاره لما بينهنّ ما اجتنبت الكبائر و هي التي قال الله عزوجل : « إن الحسنات يذهبن السيئات » ;

از اميرالمؤمنين(ع) روايت شده است که فرمود: نمازهای پنجگانه كفّاره گناهانی است که در فاصله بين آنها انجام گرفته مادامی که از گناهان کبیره اجتناب شود و این است معنای سخن خداوند عز و جل: « إن الحسنات يذهبن السيئات».

ص: 396

17- « عن أمير المؤمنين (ع) : . . . ان الله تعالى يكفر بكل حسنه سيئه قال الله عزوجل : « إن الحسنات يذهبن السيئات » ;

از امیرالمؤمنین(ع) روایت شده: . . . خداوند متعال به وسیله هر عمل نیکی گناهی را از بین می برد ، خداوند عزوجل فرمود: «إن الحسنات يذهبن السيئات».

18- « عن رسول الله (صلى الله عليه وآله) : . . . يهّم العبد . . . بالسيئه أن يعملها . . . وإن هو عملها أُجّل سبع ساعات وقال صاحب الحسنات لصاحب السيئات . . . لاتعجل عسى أن يتبعها بحسنه تمحوها فإن الله عزوجل يقول : « إن الحسنات يذهبن السيئات » ;

از رسول خدا(صلی الله علیه و آله) روایت شده است: . . . [هنگامی که] بنده خدا تصمیم به انجام کاری ناشایست می گیرد . . . اگر آن گناه را انجام داد، هفت ساعت به او مهلت داده می شود و فرشته مأمور ثبت کارهای نیک به فرشته مأمور ثبت گناهان می گوید: شتاب نکن شاید او در پی این گناه کار نیکی انجام دهد که آن گناه را از بین ببرد. خداوند عزوجل می فرماید: «إن الحسنات يذهبن السيئات».

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - رعد - 13 - 22 - 13

13- کار های شایسته از میان برنده گناهان و جبران کننده بدیهاست .

والذين .. يدرون بالحسنه السيئه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - حج - 22 - 50 - 4

4- ایمان همراه با عمل صالح ، موجب مغفرت و زداینده آثار گناه شرک و کفر

فالذين ءامنوا .. لهم مغفرة

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - نجم - 53 - 32 - 11

11 - احسان و علمکرد نیک آدمی ، کفاره خطاهای کوچک او *

ويجزى الذين أحسنوا .. الذين يجتنبون ... إلا اللّٰم

برداشت یاد شده بدین احتمال است که بخشودگی لغزش ها و خطاهای کوچک محسنان، در اثر عملکرد نیک آنان صورت گرفته باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5- خداترسی و تقوایبشگی ، عامل زدایش بدی ها از انسان ها و گذشت از آنها ، از سوی خداوند

و من یتق الله یکفر عنه سیئاته

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3- توبه خالصانه ، عامل زدایش بدی ها و کفاره گناهان

توبوا إلى الله .. عسی ربکم أن یکفر عنکم سیئاتکم

ص: 397

13- عوامل تکفیر گناهان کبیره

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 35 - 2

2- احسان ، موجب محو و زدایش بزرگ ترین گناهان از پرونده اعمال است .

ذلک جزاء المحسنین . لیکفر الله عنهم أسوأ الذی عملوا

14- منشأ تکفیر گناه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - طلاق - 65 - 5 - 4

4- هر کس تقوا پیشه سازد ، خداوند بدی هایش را می زداید و از گناهانش درمی گذرد .

و من یتق الله یکفر عنه سیئاته

15- منشأ تکفیر گناه مطلقه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - طلاق - 65 - 5 - 6

6- رعایت تقوا از سوی مردان و زنان مطلقه ، موجب زدایش بدی ها و گذشت خطاهایشان از جانب خداوند

إذا طلقتم النساء . . . و من یتق الله یکفر عنه سیئاته

16- موجبات تکفیر گناه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 12 - 20،22

20 - اقامه نماز ، پرداخت زکات ، ایمان به پیامبران و یاری آنان و انفاق در راه خدا ، موجب تکفیر (نادیده گرفتن) قطعی گناهان و دخول

حتمی در بهشت

لئن اقمتم . . . لا کفرن عنکم سیئاتکم و لا دخلنکم جنت

22 - ایمان و انجام اعمال نیک ، موجب تکفیر (نادیده گرفتن) گناهان از جانب خداوند *

لئن اقمتم الصلوه . . . لا كفرن عنكم سیاتکم

ص: 398

17- نیاز به تکفیر گناه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - محمد - 47 - 2 - 20

20- نیاز همیشگی انسان ، به لطف و خطاپوشی خداوند

والذین ءامنوا .. کفر عنهم سیئاتهم

از این که خداوند به موحدان نیک کردار و مؤمن به قرآن و خط پیامبر (صلی الله علیه و آله)، نوید غفران داده است؛ استفاده می شود که حتی چنین مؤمنانی نیز نیازمند غفران خداوند هستند.

ص: 399

1- آداب تکلم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 104 - 6,7

6 - ضرورت اجتناب و نیز بازداشتن مردم ، از به کارگیری کلمات توهین آمیز به مقدسات دین

لا تقولوا رعنا

7 - ضرورت پرهیز از سخنی که گویای اهانت به پیامبر (صلی الله علیه و آله) و استهزای او باشد .

لا تقولوا رعنا و قولوا انظرنا

2- آداب تکلم با محمد (صلی الله علیه و آله)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 104 - 2,3,9

2 - خداوند ، اهل ایمان را از به کارگیری کلمه « رعنا » در خطاب به پیامبر (صلی الله علیه و آله) بر حذر داشت .

يأيتها الذين ءامنوا لا تقولوا رعنا

3 - به کارگیری « انظرنا » به جای « رعنا » فرمان خداوند به اهل ایمان در خطابشان به پیامبر (صلی الله علیه و آله) (برای درخواست مهلت)

لا تقولوا رعنا و قولوا انظرنا

«انظرنا» به معنای ما را مهلت ده، است. (مجمع البيان)

9 - ضرورت گوش سپاری به سخنان پیامبر (صلی الله علیه و آله) و رعایت سکوت به هنگام سخن گفتن آن حضرت

لا تقولوا رعنا و قولوا انظرنا و اسمعوا

«سمع» (شنیدن) می تواند به معنای گوش دادن باشد و نیز می تواند به معنای فرمانبرداری باشد. برداشت فوق ناظر به احتمال

اول است.

3- اهمیت فهم تکلم پرندگان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - نمل - 27 - 16 - 7

7- آگاهی داوود و سلیمان (ع) به زبان پرندگان، دارای اهمیتی ویژه برای آنان در مقایسه با سایر امکانات

عَلَّمْنَا مَنْطِقَ الطَّيْرِ وَأُوتِينَا مِنْ كُلِّ شَيْءٍ

با این که «و اوتینا من کلّ شیء» شامل «منطق الطیر» هم می شود، اختصاص به ذکر یافتن و مقدم آوردن آن، نشانگر اهمیت ویژه آن در مقایسه با سایر موهبت های الهی نسبت به داوود و سلیمان است.

4- بت ها و تکلم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 63 - 5

5- بت ها، فاقد قدرت نطق و کلام، حتی در اعتقاد بت پرستان

فَسَلُوهُمْ إِن كَانُوا يَنْطِقُونَ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 64 - 1

1- قوم بت پرست ابراهیم، پس از آگاه شدن از ناتوانی بت ها از سخن گفتن، به خود آمده و به تفکر و اندیشه در عقیده خویش فرو رفتند.

فَرَجِعُوا إِلَىٰ أَنفُسِهِمْ

برداشت یاد شده مبتنی براین است که مقصود از «فرجعوا إلى أنفسهم» به خود آمدن و رجوع هر یک از بت پرستان به وجدان و ضمیر خود و به فکر فرو رفتن آنان باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 65 - 5

5- اعتراف قوم بت پرست ابراهیم، به بی بهرگی بت ها از نطق، کلام، علم و عقل

لقد علمت ما هؤلاء ينطقون

جلد - نام سورہ - سورہ - آیہ - فیش

15 - صافات - 37 - 92 - 3

ص: 401

3 - مشرکان عصر ابراهیم ، پرستشگر معبودهایی ناتوان از خوردن و گفتوگو کردن

فقال ألا تأكلون . ما لكم لا تنطقون

5- تکلم اخروی اعضای بدن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - پس - 36 - 65 - 5

5- اعضای بدن انسان (پا ، دست و ...) در قیامت به قدرت خدا ، به سخن در خواهند آمد .

تکلمنا أیدیههم و تشهد أرجلهم بما كانوا یکسبون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - فصلت - 41 - 21 - 1

1 - گفتوگوی آدمی با اعضا و جوارح خویش ، در قیامت

وقالوا لجلودهم .. قالوا أنطقنا الله

6- تکلم اخروی موجودات

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - فصلت - 41 - 21 - 6

6 - برخورداری تمام موجودات در قیامت ، از قدرت نطق و سخن گویی

قالوا أنطقنا الله الذی أنطق کل شیء

برداشت بالا بر این پایه است که ظرف «نطق» در «أنطق کل شیء» قیامت باشد.

7- تکلم اصحاب اعراف

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 48 - 3

3 - اصحاب اعراف در صحنه قیامت ، احزاب کفرپیشه و مستکبر را مخاطب ساخته و از فاصله ای دور با آنان سخن می گویند .

8- تکلم انسان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 4 - 9

9- آفرینش انسان از نطفه ، به صورت مجادله گری سخنور ، شاهد و گواه وحدانیت خداوند است .

تعلی عمّا یشرکون . خلق الإنسن من نطفه فإذا هو خصیم مبین

9- تکلم با خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - مزمل - 73 - 6 - 2

2 - ایستادن در پیشگاه خدا با گامی استوارتر و گفتوگو در محضر او با سخنانی راست تر و ریشه دارتر ، دو امتیاز برجسته نماز و عبادت شبانه

هی أشدّ وطءاً و أقوم قیلاً

ضمیر «هی» به «ناشئه» باز می گردد. «أشدّ» معادل «أثبت» (با ثبات تر، استوارتر) و «وطیء» مرادف «قیام» (ایستادن) است (لسان العرب). «أقوم» نیز به معنای «أسدّ» (محکم تر) و «قیلاً» همتای «مقال» (سخن گفتن) است؛ یعنی، آن (پدیده شب) از حیث ایستادن (ایستادن در پیشگاه خدا) استوارتر و از حیث سخن (سخن گفتن در محضر خدا) محکم تر است.

10- تکلم با ملائکه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 72 - 5

5- گفتوگوی ساره (همسر ابراهیم) با فرشتگان

فبشرنها یاسحق... قالت یویلتی ءألد و أنا عجوز و هذا بعلی شیخاً

11- تکلم بت ها با مشرکان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - یونس - 10 - 28 - 10

10 - بت ها ، در قیامت با مشرکان سخن خواهند گفت .

ثم نقول للذين أشركوا .. قال شركاؤهم ما كنتم إيانا تعبدون

ص: 403

12- تکلم بت ها در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - یونس - 10 - 28 - 9

9- بت های مورد پرستش اهل شرک در آخرت ، دارای شعور و توانا بر نطق

و یوم نحشرهم جميعاً .. وقال شرکاوهم ما کنتم ایانا تعبدون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - یونس - 10 - 29 - 3

3- بت های اهل شرک در جهان آخرت ، دارای شعور و آگاهی و توانا بر نطق

وقال شرکاوهم .. فکفی باللّه شهیداً بیننا و بینکم إن کنا عن عبادتکم لغفلین

13- تکلم پرندگان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - نمل - 27 - 16 - 3,5

3- آگاهی داوود و سلیمان (ع) به زبان پرندگان

وقال یأیها الناس علّمنا منطق الطیر

5- آگاهی به گفتار پرندگان ، موهبتی الهی به داوود و سلیمان

ولقد آتینا داود و سلیمان علماً .. وقال یأیها الناس علّمنا منطق الطیر

14- تکلم جهنمیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 47 - 3

3- دوزخیان ، در عین سوختن دائمی در آتش ، حیات داشته و بر تکلم کردن توانا هستند .

و إذ یتحاجّون فی النار فیقول الضعفوا للذین استکبروا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 55 - 15

15 - از امام رضا (ع) روایت شده که فرموده اند: « ان کلیم اللّٰه موسیٰ بن عمران . . . لما کلمه اللّٰه عز و جل . . . رجع إلى قومه .

ص: 404

.. فقالوا لن نؤمن لك حتى نسمع كلامه ... ثم اختار منهم سبعين رجلا ... فكلّمه الله تعالى ذكره وسمعوا كلامه ... فقالوا لن نؤمن لك بان هذا الذي سمعناه كلام الله حتى نرى الله جهره ... ;

موسی بن عمران چون خداوند با او سخن گفت . . . به سوی قومش بازگشت ... آن قوم گفتند: به تو ایمان نمی آوریم مگر اینکه کلام خدا را بشنویم ... سپس موسی (ع) از بین قومش هفتاد نفر را انتخاب کرد [و به سوی کوه طور رفتند] ... و در آن جا موسی (ع) با خدای سبحان سخن گفت و آن قوم کلامش را شنیدند ... و گفتند: ما ایمان نمی آوریم که این کلامی که شنیدیم کلام خدا باشد مگر اینکه خدا را آشکارا ببینیم ...».

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 253 - 3,4

3 - خداوند با برخی از رسولانش (حضرت موسی) سخن گفت .

منهم من کلم الله

4 - سخن گفتن خداوند با برخی از پیامبران ، دلیل برخورداری آن پیامبر از فضیلت و منزلتی برتر .

منهم من کلم الله

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 259 - 9

9 - گفتگوی عزیز و خداوند

قال کم لبثت قال لبثت یوماً او بعض یوم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - اعراف - 7 - 18 - 6

6 - محاوره و گفتگوی مستقیم خداوند با ابلیس ، در داستان تمرد وی از سجده بر آدم (ع)

قال ما منعک .. قال أخرج منها

16 - تکلم خدا با ابلیس

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - محاوره و گفتگوی مستقیم خداوند با ابلیس، در داستان تمرد وی از سجده بر آدم (ع)

قال ما منعك . . . قال أخرج منها

ص: 405

17- تکلم خدا با فرعون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - یونس - 10 - 92 - 7

7 - سخن گفتن خداوند با فرعون در هنگام غرق شدن وی

إذا أدرکه الغرق قال ءامنت .. ءالئن وقد عصیت ... فالیوم ننجیک ببدنک

18- تکلم خدا با کافران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 30 - 2

2 - گفتگوی مستقیم خداوند با کافران در قیامت

قال الیس هذا بالحق قالوا بلی و ربنا

19- تکلم خدا با محمد (صلی الله علیه و آله)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 60 - 5

5- خداوند ، علاوه بر آیات قرآن کریم ، سخنانی ویژه با پیامبر اکرم (صلی الله علیه و آله) داشته است . *

و إذ قلنا لک إن ربک أحاط بالناس

برداشت فوق، مبتنی بر دو نکته ادبی است: 1. «إذ» متعلق به «أذکر» مقدر (از ماده «ذُکُر») باشد؛ 2. لام در «لک» برای اختصاص باشد. بنابراین معنای آیه چنین می شود: «ای پیامبر! به یاد آور نکته ای را که پیش از این اختصاصاً برای تو گفتیم». گفتنی است که نکته یاد شده در آیات پیشین نیامده است و این حکایت از آن دارد که به پیامبر (صلی الله علیه و آله) غیر از قرآن، تعالیم دیگری اعطا شده است.

20- تکلم خدا با ملائکه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - حجر - 15 - 28 - 1

1- خداوند ، تصمیم خود را مبنی بر آفرینش انسان ، به ملائکه اعلام کرد .

وإذ قال ربك للملائكة إني خلق بشراً

ص: 406

21- تکلم خدا با موسی (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 164 - 5,6,10,11,12

5 - خداوند ، بدون واسطه با حضرت موسی (ع) سخن گفت .

و کلم الله موسی تکليماً

تصريح به اسم جلاله «الله» در جمله «كلم الله موسى» بر خلاف فعلهای گذشته (اوحينا و ..) برای رساندن این معناست که خداوند خود با وی سخن گفت و واسطه ای در بین نبود.

6 - تکلم خداوند با حضرت موسی (ع) نوعی از وحی بوده است .

أوحينا إليك كما أوحينا إلى نوح .. و کلم الله موسی تکليماً

بنابر اینکه «كلم الله» عطف بر «اوحينا الى نوح» باشد، جمله این گونه خواهد بود، «اوحينا اليك كما كلم الله موسى تكليماً» یعنی وحی الهی به پیامبر نظیر سخن خدا با موسی (ع) است. ، بنابراین سخن گفتن خدا نیز نوعی از وحی است.

10 - گفتگوی خداوند با موسی (ع) به مقدار صد و بیست و چهار هزار کلمه در مدت سه شبانه روز

و کلم الله موسی تکليماً

رسول خدا(صلى الله عليه وآله): ان الله ناجى موسى بن عمران(ع) بمائه الف كلمه و اربعة و عشرين الف كلمه فى ثلثة ايام و لياليهن ..

خصال صدوق، ص 641، ح 20، باب ما بعد الالف؛ نورالثقلين، ج 1، ص 574، ح 675.

11 - سخن خداوند با موسی (ع) در طور سینا بصورت ایجاد صدا در درخت و قابل شنیدن برای همران آن حضرت از هر طرف

و کلم الله موسی تکليماً

امام رضا(ع) درباره سخن گفتن خداوند با موسی(ع) فرمود: .. فخرج بهم الى طور سيناء ... فكلمه الله تعالى ذكره و سمعوا كلامه ... لان الله عزوجل احده فى الشجره ثم جعله منبعثاً منها حتى سمعوه من جميع الوجوه

توحید صدوق، ص 121، ح 24، ب 8؛ نورالثقلین، ج 1، ص 574، ح 676.

12 - تکلم خداوند با موسی (ع) به وسیله ایجاد سخن بدون به کارگیری زبان و دهان

و کلم الله موسی تکلیماً

امام رضا(ع) درباره سخن گفتن خداوند با موسی(ع) فرمود: .. کلام الخالق للمخلوق لیس ککلام المخلوق لمخلوق و لایلفظ بشق فم و لسان و لکن یقول له «کن» فکان بمشیتة ما خاطب به موسی من الامر و النهی من غیر تردد فی نفس.

احتجاج طبرسی، ج 2، ص 185؛ نورالثقلین، ج 1، ص 575، ح 681.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 143 - 2,3,4,5,6

2 - خداوند به هنگام حضور موسی (ع) در میعادگاه مناجات، با وی سخن گفت.

و لما جاء موسی لمیقتنا و کلمه ربه

3 - سخن گفتن خدا با موسی (ع)، از وعده های الهی به وی در هنگام دعوتش برای مناجات

و لما جاء موسی لمیقتنا و کلمه ربه

4 - سخن گفتن خدا با موسی برای رشد و تربیت وی بود.

ص: 407

و کلمه ربه

5- رؤیت خداوند ، درخواست موسی (ع) به هنگام سخن گفتن خدا با وی در میعادگاه مناجات

قال رب أرني أنظر إليك

6- تکلم خدا با موسی (ع) وادارکننده وی برای تقاضای رؤیت خدا

و کلمه ربه قال رب أرني أنظر إليك

از اینکه تقاضای رؤیت از سوی موسی(ع) در پی سخن گفتن خدا با وی مطرح شد (ولما .. کلمه ربه قال ...)، می توان گفت حضرت موسی(ع) بر اثر شنیدن سخن خدا و شیوایی گفتار باری تعالی، مشتاق دیدار جمال زیبای او شد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 144 - 3,5,9,10

3- اعلام گزینش موسی و برتری او بر همگان ، از سخنان خداوند با موسی در میعادگاه مناجات

قال يموسى اى اصطفيتك على الناس

5- خداوند با اعطای پیام های خویش به موسی (ع) و سخن گفتن با وی ، او را بر همه مردم عصرش برتری داد .

اصطفيتك على الناس برسلتى و بكلمى

حرف «باء» در «برسالتى» و «بكلامى»، «باء» استعانت است.

9- خداوند از موسی (ع) خواست تا در برابر نعمت رسالت و شایستگی شنیدن سخن خدا ، وی را سپاس گوید و از شاکران شود .

اصطفيتك على الناس برسلتى و بكلمى . . . و كن من الشكرين

10- فرمان به دریافت پیام های خدا و به کار بستن آنها و سپاسگزاری در برابر نعمت های او ، از سخنان خداوند با موسی (ع) در میعادگاه مناجات

قال . . . فخذ ما اتيك و كن من الشكرين

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 253 - 3

3 - خداوند با برخی از رسولانش (حضرت موسی) سخن گفت .

منهم من کلم الله

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 66 - 19

19- « عن جعفر بن محمد (ع) : . . . ان موسى لما كلمه الله تكليماً . . . قال في نفسه : « ما أرى أن الله ، عز وجل خلق خلقاً أعلم مني ! » . فأوحى الله ، عز وجل ، إلى جبرئيل « يا جبرئيل ! أدرك عبدي موسى قبل أن يهلك وقل له : إن عند ملتقى البحرين رجلاً عبداً فاتبعه و تعلم منه . » ؛

از امام صادق(ع) روایت شده: .. آن گاه که خداوند با موسی تکلم کرد... موسی در دل خود گفت: «نمی بینم که خدای عزوجل، خلقی را آفریده باشد که از من اعلم باشد!». پس خدا به جبرئیل وحی کرد: «بنده ام، موسی را پیش از آن که هلاک شود، دریاب و به او بگو: در محل تلاقی دو دریا، مرد عابدی هست همراه اش برو و از او علم بیاموز».

ص: 408

22- تکلم خدا در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 174 - 13، 17، 18

13 - خداوند در قیامت لطف خویش را از کتمان کنندگان احکام و معارف دین دریغ کرده و با آنان سخن نخواهد گفت .

إن الذين يكتُمون ما أنزل الله .. لا يكلمهم الله يوم القيمة

جمله «ولا يكلمهم الله» کنایه از خشم خدا و دریغ کردن لطف و رحمت است.

17- خداوند در قیامت ، عالمان متعهد و بیان کنندگان حقایق و معارف کتاب های آسمانی را مورد لطف خویش قرار خواهد داد و با آنان سخن خواهد گفت .

إن الذين يكتُمون .. لا يكلمهم الله

برداشت فوق از مفهوم جمله «إن الذين .. لا يكلمهم الله» استفاده شده است.

18 - عالمان متعهد از تزکیه الهی برخوردار شده و در قیامت با خداوند هم سخن خواهند بود .

إن الذين يكتُمون ما أنزل الله .. لا يكلمهم الله يوم القيمة ولا يزيكهم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 30 - 2

2 - گفتگوی مستقیم خداوند با کافران در قیامت

قال اليس هذا بالحق قالوا بلى وربنا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 62 - 3

3 - مکالمه خداوند با مردم در قیامت

و یوم ینادیهم فیقول این شرکاءى

ضمیر فاعل در «ینادی» و «یقول» به خداوند بازمی گردد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 65 - 3

3 - مکالمه خداوند با مردم در روز رستاخیز

و یوم ینادیهم فیقول

ضمیر فاعل در «ینادی» و «یقول» به خداوند باز می گردد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 74 - 3

3 - سخن گفتن خداوند با مردم در روز رستاخیز

ص: 409

و یوم ینادیهم فیقول

ضمیرهای فاعل در «ینادی» و «یقول» به خداوند بازمی گردد. مراد از «یوم» نیز روز قیامت است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - فصلت - 41 - 47 - 17

17 - گفتگوی بی واسطه انسان ها با خداوند در قیامت

و یوم ینادیهم این شرکاء قالوا

23- تکلم خدا درباره

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 93 - 22، 23

22 - ضرورت مراقبت آدمی در مورد گفتارهای خود درباره خداوند

بما کنتم تقولون علی الله غیر الحق

23 - گفتن سخن ناحق درباره خداوند، عقوبت سنگین در پی دارد.

بما کنتم تقولون علی الله غیر الحق

24- تکلم دابه الارض

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - نمل - 27 - 82 - 11، 2

2 - جنبنده شگفت و موعود الهی ، موجودی سخنگو ، دارای پیام و تذکردهنده روزگار طولانی بی ایمانی بشر

أخرجنا لهم دابه من الأرض تکلمهم أنّ الناس كانوا بایتنا لایوقنون

عبارت «انّ الناس...» می تواند به تقدیر «بأنّ الناس» و متعلق به «تکلمهم» باشد. هم چنین می تواند به تقدیر «لأنّ الناس...» و تعلیل

برای «أخرجنا» باشد. برداشت یاد شده بر پایه احتمال اول است؛ یعنی، آن جنبنده به مردم خواهد گفت که... .

11 - «عن أبی عمر قال رسول الله (صلی الله علیه و آله) إذا كان الوعد الذی قال الله : «أخرجنا لهم دابه من الأرض تکلمهم» قال : لیس

ذلک حدیثاً و لا کلاماً و لکنه سمه تسم من أمرها الله به . . . ؛

از ابی عمر روایت شده: رسول خدا(صلی الله علیه و آله) فرمود: زمانی که وعده الهی «أخرجناهم دابّة من الأرض تکلمهم» فرارسد، تکلم آن دابّه نه به صورت حدیث است و نه گفتار، بلکه علامتی است که هر که را خداوند امر فرموده به وسیله آن، علامت گذاری می کند».

ص: 410

25- تکلم در جهنم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - احزاب - 33 - 66 - 5

5 - سخن گفتن در جهنم ، برای جهنمیان ، امری ممکن است .

یوم تقلّب وجوههم فی النار یقولون

26- تکلم در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 105 - 1

1- هیچ کس در قیامت جز به اذن و رخصت خداوند سخن نخواهد گفت .

یوم یأت لا تکلم نفس إلاّ بإذنه

ضمیر در «یأت» به «یوم» در آیات قبل، باز می گردد و «یوم» در «یوم یأت» به معنای حین و زمان است. بنابراین «یوم یأت...»؛ یعنی، در آن هنگام که روز قیامت برپا شود ... قابل ذکر است که «لا تکلم» در اصل «لا تتکلم» بوده که بر اساس قواعد صرفی یک «تاء» از آن حذف شده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - سجده - 32 - 12 - 12

12 - در قیامت حتی برای مجرمان ، امکان تکلم و درخواست وجود دارد .

و لو تری إذ المجرمون .. ربّنا أبصرنا و سمعنا فارجعنا

فراز «ربّنا أبصرنا. ...» مقول قول مجرمان در روز قیامت و مفید نکته بالا است.

27- تکلم درخت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 164 - 11

11 - سخن خداوند با موسی (ع) در طور سینا بصورت ایجاد صدا در درخت و قابل شنیدن برای همرازان آن حضرت از هر طرف

و كلم الله موسى تكليماً

امام رضا(ع) درباره سخن گفتن خداوند با موسى(ع) فرمود: . . . فخرج بهم الى طور سيناء ... فكلّمه الله تعالى ذكره و سمعوا كلامه ... لان الله عزوجل احده في الشجره ثم جعله منبعثاً منها حتى سمعوه من جميع الوجوه

توحيد صدوق، ص 121، ح 24، ب 8؛ نورالثقلين، ج 1، ص 574، ح 676.

ص: 411

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 30 - 3

3 - آمدن ندای الهی به موسی (ع) از درختی واقع در جانب راست وادی طور، هم زمان بانزدیک شدن وی به آتش

فلما أتيتها نودی من شطی الواد . . . من الشجره

«شاطی» به معنای «جانب» است و «الایمن» - مقابل «الایسر» (چپ) - صفت برای شاطی» می باشد. بنابراین «شاطی الواد الایمن»؛ یعنی، طرف راست وادی.

28- تکلم عیسی (ع) در نوزادی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مانده - 5 - 110 - 10،11،12،13،14

10 - عیسی (ع) برخوردار از توان سخن گویی در دوران نوزادی و خردسالی خویش

تکلم الناس فی المهد

11 - سخنان عیسی (ع) در کودکی گفتاری حکیمانه و همسنگ با سخنان او در دوران کهولت و کمال رشد

اذ ایدتک بروح القدس تکلم الناس فی المهد و کهلا

بدیهی است که سخن گفتن عیسی (ع) در سن کهولت نعمتی خاص برای وی نیست بنابراین عطف «کهلا» بر «فی المهد» می تواند اشاره به این باشد که سخن گفتن او به هنگام نوزادی همانند دوران رشد یافتگی وی بوده است.

12 - روح القدس، توانایی بخش عیسی (ع) برای گفتگوی با مردم در گهواره به هنگام بزرگسالی و آغاز دوران پیری

اذ ایدتک بروح القدس تکلم الناس فی المهد و کهلا

«کهل» به مردی گفته می شود که دوران جوانی را سپری کرده و در آغاز دوران پیری است جمله «تکلم الناس . . .» بیان مصداقی است از جمله «ایدتک بروح القدس».

13 - توان مسیح (ع) بر سخن گفتن با مردم در تمامی مراحل حیات خویش - دوران شیرخوارگی و بزرگسالی - از جمله نعمت های خاص خداوند بر آن حضرت

اذکر نعمتی علیک . . . تکلم الناس فی المهد و کهلا

14 - گفتگوی عیسی (ع) با مردم در گهواره ، از نعمت های خاص الهی به مادرش مریم .

اذکر نعمتی علیک و علی ولدتک . . . تکلم الناس فی المهد و کھلا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 24 - 14، 3، 2

2- حضرت عیسی (ع) در شرایط سخت روحی و جسمی مادرش مریم (س) پس از زایمان با وی سخن گفت و او را دل داری داد .

فحملته . . . فنادیها من تحتها الأتحزنی

مراد از ضمیر فاعلی در «نادی» - به قرینه ضمائر «فحملته فانتبذت به» در آیات قبل - حضرت عیسی (ع) است و مراد از ضمیر «من تحتها» همانند ضمیر «فناداها» حضرت مریم (س) است. برخی فاعل «نادی» را جبرئیل دانسته و ضمیر «من تحتها» را به

ص: 412

«نخله» یا «مریم» ارجاع داده اند؛ ولی سیاق آیات با آنچه گفته شد سازگارتر است.

3- عیسی (ع) در بدو تولد، مادرش مریم (س) را به اندوهگین نبودن توصیه کرد.

فنادیها من تحتها ألا تحزنی

14- «قال رسول الله (صلی الله علیه و آله) : . . . و هذا عیسی ابن مریم (ع) قال الله عزوجلّ فیہ «فناداها من تحتها ألا تحزنی . . .» فكلّم أمّه وقت مولده ;

از رسول خدا (صلی الله علیه و آله) روایت شده که فرمود: . . . این عیسی بن مریم (ع) است که خداوند - عزوجلّ - در باره او فرمود «فناداها من تحتها ألا تحزنی . . .» پس عیسی (ع) با مادرش به هنگام ولادت سخن گفت.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 25 - 1

1- عیسی (ع)، در بدو تولد، مادرش مریم (س) را به تکان دادن درخت خرما و استفاده از میوه آن راهنمایی کرد.

و هزّی إلیک بجذع النخله تسقط علیک رطبًا جنیًا

«هزّی» به معنای حرکت دادن به چپ و راست است و به قرینه «إلیک» در آن معنای «متمایل ساختن» نیز تضمین شده است. بنابراین «هزّی إلیک»، یعنی درخت را به جانب خود بکش و به چپ و راست تکان ده این راهنمایی چنان چه از آیه بعد پیدا است، به منظور تأمین غذای مریم (س) بوده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 26 - 1,3,7

1- حضرت عیسی (ع) در آغاز تولد خویش، مادرش مریم (س) را به خوردن خرماى تازه و نوشیدن از آب نهر فرا خواند.

فنادیها من تحتها . . . تحتک سرّیًا . . . رطبًا جنیًا . فکلی واشربى

3- سخن گفتن عیسی (ع) با مادر خود و تأمین آب و غذا به صورت خارق العاده، زمینه های مسرت و چشم روشنی مریم (س) و رفع نگرانی او از آینده بود.

فنادیها . . . فکلی و اشربى و قرّی عینًا

«عینًا» تمییز و بیانگر مراد جدی از فاعل است و «قرّی» از ماده «قرار» (آرام گرفتن) و یا «قرّ» (سرد شدن) است. در صورت اول جمله «قرّی عینًا»، یعنی «چشم آرمیده باش» و در صورت دوم، یعنی «خنک چشم باش» (چشم از اشک سوزان به دور باشد) و در هر

صورت، کنایه از خوش دلی و شادمانی است که چشم از نگرانی و اضطراب باز می ایستد و از سوزش اشک اندوه، مصون می ماند. ارتباط جمله «قری عیناً» با جملات قبل، گویای برداشت فوق است.

7- عیسی (ع)، وظیفه دفاع از مادر خویش در مقابل تهمت های مردم را به عهده گرفت .

فإقَاتِرِينَ مِنَ الْبَشَرِ أَحَدًا فَقَوْلِي إِنِّي نَذَرْتُ لِلرَّحْمَنِ صَوْمًا

توصیه مادر به سکوت از جانب عیسی (ع) بدان معنا بود که او نگران دفاع از خود نباشد، چرا که عیسی (ع) خود آن را انجام خواهد داد. سخن گفتن عیسی (ع) با مادر پس از ولادت، این اطمینان را به مریم داده بود که او براین کار کاملاً توانا است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 27 - 6

6- «عن أبي جعفر (ع) قال: لَمَّا قَالَتِ الْعَوَاتِقُ . . . لِمَرْيَمَ (ع): «لَقَدْ جِئْتِ شَيْئًا فَرِيًّا» أَنْطَقَ اللَّهُ تَعَالَى عِيسَى (ع) عِنْدَ ذَلِكَ

ص: 413

از امام باقر(ع) روایت شده که فرمود: چون دختران نارس به مریم گفتند: «لقد جئت شيئاً فرياً» خداوند در آن هنگام زبان عیسی(ع) را به سخن گفتن گشود».

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 29 - 3

3- حضرت مریم (س) به قدرت نوزادش عیسی (ع) در سخن گفتن و رفع اتهامات یقین داشت .

فأشارت إليه

آمدن مریم به میان قوم خویش، آوردن علنی و آشکار فرزند و اشاره کردن به سوی نوزاد به جای پاسخ گویی به اتهامات، بیانگر یقین او است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 30 - 11, 5

1- نوزاد مریم (س) با اشاره مادرش و در حضور مردم شروع به سخن گفتن کرد .

فأشارت إليه .. قال إني عبدالله

5- تکلم عیسی (ع) در گهواره و معرفی خود، از معجزات او و برهانی کافی بر پاکدامنی مریم (س) و مبرابردن او از اتهامات مردم بود .

فأشارت إليه .. قال إني عبدالله

11- «عن رسول الله (صلى الله عليه وآله): ... وهذا عيسى بن مریم (ع) ... حين أشارت إليه ... قال: إني عبدالله أتاني الكتاب»
... أعطى كتاب النبوه وأوصى بالصلاه والزكاه في ثلاثه أيام من مولده و كلمهم في اليوم الثاني من مولده ... ;

از رسول خدا(صلی الله علیه و آله) روایت شده که فرمود: .. و این عیسی بن مریم(ع) است که وقتی مریم به او اشاره کرد گفت: «إني عبدالله أتاني الكتاب» ... کتاب نبوت به او داده شد و به نماز و زکات سفارش گردید (و این همه) ظرف سه روز پس از ولادت او بود و در روز دوم ولادت با مردم سخن گفت...».

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 33 - 1

1- حضرت عیسی (ع) در گهواره، برخورداری خود را از سلامت و امنیت کامل، در مراحل تولد، مرگ و رستاخیز، اعلام کرد .

والسالم علی یوم ولدت و یوم أموت و یوم أبعث حیاً

«ال» در «السلام» برای استغراق خصوصیات است، یعنی سلام کامل جامع و دارای همه خصوصیات، از همین جهت این سلام با سلام در مورد حضرت یحیی (ع) از نظر خصوصیات متفاوت است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 35 - 14، 2

2- توهّم فرزند بودن عیسی (ع) برای خداوند، برخاسته از تحلیل نادرست ماجرای تولد و سخن گفتن معجزنمای او بود.

ذلک عیسی ابن مریم . . . ما کان لله أن یتخذ من ولد

ص: 414

نفی فرزند از خداوند پس از بیان قصه تولد عیسی (ع) می تواند بیانگر این نکته باشد که گروهی این نوع امور معجزه آسا را دلیل فرزند خدا بودن او قرار داده اند.

14- ماجرای تولد و سخن گفتن عیسی (ع) ، نمودی از حاکمیت اراده الهی بر هستی است ؛ نه نشان فرزند عیسی (ع) برای خداوند .

ما كان لله أن يتخذ من ولد .. إذا قضى أمراً فإنما يقول له كن فيكون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 36 - 3

1- حضرت عیسی (ع) در گهواره ، خداوند را پروردگار خود و دیگر انسان ها معرفی کرد .

وإنَّ اللهَ رَبِّي وَرَبِّكُمْ

جمله «إنَّ اللهَ رَبِّي ..» عطف بر «إِنِّي عبدُ الله» در آیات قبل است. این آیه نیز نقل بخشی از گفته های عیسی (ع) در گهواره است و آیات «ذلک عیسی ... کن فیکون» در این بین معترضه می باشد. تشابه این جمله با آنچه در سوره آل عمران و زخرف از عیسی (ع) نقل شده، تأیید کننده این نکته است.

3- دعوت همه مردم به پذیرش توحید ربوبی و پرستش خدای یگانه ، از جمله سخنان عیسی (ع) در گهواره

وإنَّ اللهَ رَبِّي وَرَبِّكُمْ فاعبدوه

29- تکلم مشرکان با خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9- نحل - 16 - 86 - 2

2- مشرکان ، در قیامت با خداوند سخن می گویند و از معبودهایشان شکایت می کنند .

قالوا ربَّنَا هؤلاء شركاؤنا

جمله «فألقوا إليهم القول ..» می تواند قرینه باشد بر اینکه سخن مشرکان (قالوا ...) به عنوان شکایت ادا می شود.

30- تکلم معبود راستین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6- اعراف - 7 - 148 - 8

8 - هدایتگری انسان ها و توان سخن گفتن با آنان از روشنترین نشانه های معبود راستین

ألم یروا أنه لا یكلمهم ولا یتهدیهم سبیلا

ص: 415

31- تکلم ملائکه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 42 - 2

2 - امکان سخن گفتن فرشتگان ، با غیر انبیای الهی

و اذ قالت الملائکه یا مریم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 43 - 2

2 - سخن فرشتگان با مریم و فرمان دادن به او ، درباره اطاعت خاضعانه

و اذ قالت الملائکه .. یا مریم اقتنی لربک و اسجدی

ظاهراً جمله «یا مریم اقتنی»، گفتار ملائکه با حضرت مریم است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 45 - 1

1 - سخن گفتن ملائکه با مریم و بشارت به او ، درباره عیسی (ع)

اذ قالت الملائکه یا مریم انّ الله یشک بکلمه منه اسمه المسيح عیسی ابن مریم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 70 - 10

10- فرشتگان ، توانا بر سخن گفتن با آدمیان و درک سخنان و حالات ایشان

قالوا سلماً... قالوا لاتخف

32- تکلم ملائکه با بهشتیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - رعد - 13 - 24 - 1

1- دیدار فرشتگان با اهل بهشت و سخن گفتن آنان با ایشان

والملائکه یدخلون علیهم . . . سلم علیکم

33- تکلم ملکه مورچگان قصه سلیمان (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - نمل - 27 - 19 - 24

ص: 416

24 - « عن جعفر بن محمد (ع) قال : لما قالت النملة « يا أيها النمل ادخلوا مساكنكم . . . » حملت الريح صوت النملة إلى سليمان (ع) . . . »

از امام باقر(ع) روایت شده که فرمود: هنگامی که آن مورچه [به سایر مورچگان] گفت: «یا ایها النمل ادخلوا مساکنکم..» باد صدای آن مورچه را به سلیمان رسانید...».

34- تکلم موجودات

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 4 - 6

6- توجه به علم همه جانبه خداوند به گفتار و اعمال موجودات جهان ، بازدارنده آدمی از حق ستیزی و گناه

أَسْرُوا النجوى . . . قال ربّي يعلم القول فى السماء والأرض وهو السميع العليم

خداوند در پاسخ به توطئه ها و سخنان سرّی مشرکان علیه اسلام، به پیامبر(صلی الله علیه و آله) فرمان داد که علم همه جانبه الهی را به آنان گوشزد کند. این حقیقت می تواند بیانگر برداشت یاد شده باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - شوری - 42 - 51 - 4

4 - به سخن آوردن پدیده های جهان طبیعت ، یکی از راه های سخن گفتن خداوند با انسان است .

أو من وراء حجاب

برداشت یاد شده بر این پایه است که مفسران، «حجاب» را در «من وراء حجاب» به معنای پدیده های طبیعی تفسیر کرده اند.

35- تکلم موجودات آسمانی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 4 - 2

2- وجود سخن و کلام در میان موجودات آسمانی

قال ربّي يعلم القول فى السماء

36- تکلم مورچگان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - نمل - 27 - 19 - 3,4

3 - سلیمان (ع)، قادر به شنیدن صدای مورچگان و فهم زبان آنها

ص: 417

فتبسم ضاحكاً من قولها

4 - خشنودی سلیمان از آگاهی به زبان مورچگان و سپاس گزاری او به درگاه خدا

فتبسم ضاحكاً من قولها وقال ربّ أوزعنی أن أشكر

37- تمثيل به تكلم انسان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - ذاریات - 51 - 23 - 7

7 - حقانیت وعده های الهی مانند قدرت آدمیان بر نطق ، روشن و انکارناپذیر است .

و ما توعدون . . . إنّه لحقّ مثل ما أنکم تنطقون

بنابراین که ضمیر «إنّه» به «ما توعدون» بازگردد، تمثیل آیه شریفه در جهت بیان این معنا است که تحقق وعده های الهی، همان قدر روشن است که سخن گفتن آدمیان و قدرت ایشان بر نطق واضح می باشد.

38- درخواست معجزه تكلم مردگان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 111 - 1

1 - نزول ملائکه بر مشرکان و سخن گفتن مردگان با ایشان، از معجزات درخواستی آنان بوده است.

لئن جاءتهم آیه . . . ولو أننا نزلنا . . . ما كانوا لیؤمنوا

ذکر نزول ملائکه و سخن گفتن با مردگان در آیه حکایت از آن دارد که این قبیل معجزات مورد درخواست مشرکان بوده است.

39- شگفتی تكلم عیسی (ع) در نوزادی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 29 - 5

5- مردم ، از واگذارشدن پاسخ اتهامات از سوی مریم (س) به نوزادش عیسی (ع) ، شگفت زده شده و آن را باور نکردند .

فأشارت إليه قالوا كيف نكلّم من كان في المهد صبياً

استفهام در آیه انکاری است. این انکار را چندین تأکید نیز همراهی می‌کند: 1) فعل «کان» که در این موارد بر ماضی دلالت ندارد، بلکه استقرار و ثبوت را می‌فهماند؛ 2) قید «فی المهد» که نشانه ناتوانی عیسی (ع) از هرگونه حرکتی است؛ 3) قید «صبیاً» که با وجود «فی المهد» نیازی به آن نبود، ولی گویندگان آن را به منظور تأکید انکار و تعجبشان افزودند.

ص: 418

40- شگفتی تکلم نوزاد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 29 - 6

6- زبان گشودن کودکی آرمیده در گهواره و تشریح ماجرای میلاد خویش ، برای قوم مریم قابل تصور نبود .

کیف تکلم من کان فی المهد صبیّاً

«مهد» گهواره یا هر مکان دیگری است که برای آرمیدن کودک اختصاص یابد.

41- شگفتی عجز زکریا (ع) از تکلم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 10 - 7

7- ناتوانی زکریا (ع) از سخن گفتن با مردم ، امری اعجازی بود ، نه معلول نقصی در زبان یا جسم او .

قال یتک الّا تکلم الناس ثلث لیال سوياً

«سوئ» به کسی گفته می شود که اخلاق و خلقت او در حد اعتدال باشد، نه کمبودی داشته باشد و نه از حد تجاوز کرده باشد (مفردات راغب) و براین مبنی که «سوئاً» حال باشد، برای فاعل «تکلم» که زکریا است، مفاد آیه این می شود. «تو در حالی که سالم هستی، با مردم سه شبانه روز سخن نخواهی گفت».

42- عجز از تکلم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - صافات - 37 - 92 - 3

3 - مشرکان عصر ابراهیم ، پرستشگر معبودهایی ناتوان از خوردن و گفتگو کردن

فقال ألا تأکلون . ما لکم لاتنطقون

43- عجز از تکلم در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 18 - 6

6- قیامت، دارای غم و اندوه کشنده و زجر آور، به گونه ای که کسی نای سخن گفتن و فریاد زدن ندارد.

إذ القلوب لدى الحناجر كظمين

«کاظم» (مفرد «کاظمین») اسم فاعل از «کظم» به معنای فردی است که نفسش در گلو حبس شده باشد. «کاظمین»؛ یعنی، کسانی که ساکت اند و قادر به سخن گفتن نیستند.

ص: 419

44- عجز زکریا (ع) از تکلم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 10 - 5,6

5- ناتوانی زکریا (ع) از سخن گفتن با مردم به مدت سه شبانه روز کامل، نشانه ای الهی بر زمان تحقق یافتن بشارت فرزند بود.

قال یتک ألاً تکلم الناس ثلث لیال سوياً

«سوياً» یا صفت برای «ثلاث لیال» است و یا حال برای فاعل «ألاً تکلم» و در هر دو صورت مراد از «سه شب» سه شبانه روز است. آیه چهل و یکم سوره آل عمران شاهد این معنا است. فعل «ألاً تکلم» فعل نفی است و مراد از آن، تکلیف زکریا به سکوت نیست، بلکه از صادر نشدن سخنی از زکریا خبر می دهد.

6- زکریا (ع)، در روزهای ناتوانی از سخن گفتن با مردم، به عبادت و ذکر خداوند، قدرت داشت.

ألاً تکلم الناس ثلث لیال سوياً

واژه «الناس» نشان می دهد که عجز زکریا، تنها از سخن گفتن با مردم بوده است و نه به طور مطلق.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 11 - 2

2- زکریا (ع) پس از سکوت سه روزه و ناتوانی از سخن گفتن با مردم، از عبادتگاه بیرون آمد و نزد مردم حاضر شد.

فخرج علی قومه من المحراب

45- کیفیت تکلم خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 164 - 12

12 - تکلم خداوند با موسی (ع) به وسیله ایجاد سخن بدون به کارگیری زبان و دهان

و کلم الله موسی تکلیماً

امام رضا(ع) درباره سخن گفتن خداوند با موسی(ع) فرمود: .. کلام الخالق للمخلوق لیس ککلام المخلوق لمخلوق و لایلفظ بشق فم و لسان و لکن یقول له «کن» فکان بمشیتة ما خاطب به موسی من الامر و النهی من غیر تردد فی نفس.

احتجاج طبرسی، ج 2، ص 185؛ نورالثقلین، ج 1، ص 575، ح 681.

46- معجزه تکلم مردگان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 420

4- لجاجت پیشگان، حتی در صورت سخن گفتن مردگان با ایشان و شهادت بر رسالت پیامبر (صلی الله علیه و آله)، ایمان نمی آورند.

و لو أننا .. و كلمهم الموتى ... ما كانوا ليؤمنوا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - رعد - 13 - 31 - 2

2- آنان که با تلاوت قرآن هدایت نشوند و به سرای آخرت ایمان نیاورند، حتی اگر مردگانی زنده شوند و حقایق آخرت را برای آنان بیان کنند، هدایت نخواهند یافت.

و لو أن قرءاناً .. كلم به الموتى

هر یک از جمله های «سیرت به الجبال» و «قطعت به الأرض» و «كلم به الموتى» حکایت از معجزات درخواستی کفرپیشگان دارد که به مناسبت می توان گفت: جمله «كلم به الموتى» حاکی است که آنان برای باور به آخرت، از پیامبر (صلی الله علیه و آله) می خواستند تا مردگانی را زنده کند تا از آخرت و دنیای پس از مرگ برای آنان سخن بگویند.

47- منشأ تکلم اعضای بدن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - فصلت - 41 - 21 - 13، 10، 4

4 - اعطای قدرت نطق و سخن گوئی، به اعضای انسان در قیامت، به اراده خداوند

قالوا أنطقنا الله

10 - آفرینش انسان به وسیله خداوند، دلیل قدرت او بر اعطای نطق به اعضا و جوارح آدمی

قالوا أنطقنا الله .. و هو خلقكم أول مره

13 - آفریدگار جهان و برپادارنده قیامت، قادر به ایجاد نطق و شعور در اعضا و جوارح انسان

قالوا أنطقنا الله .. و هو خلقكم أول مره و إليه ترجعون

جمله «و هو خلقكم» به منزله دلیلی بر قدرت خداوند در ایجاد نطق و سخن در اعضا و جوارح است.

48- منشأ تکلم موجودات

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - فصلت - 41 - 21 - 5

5 - خداوند ، اعطا کننده قدرت نطق و سخن گویی به هر موجود

الذی أنطق کلّ شیء

ص: 421

49- نعمت تکلم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - رحمن - 55 - 4 - 1

1 - تکلم و قدرت بیان مفاهیم ، از نعمت های مهم الهی برای انسان

الرحمن . . . علّمه البیان

50- نقش تکلم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - رحمن - 55 - 4 - 3

3 - مطالعه در نظام سخن گویی و بیان آدمی ، راهگشای انسان به سوی معرفت خداوند و رحمت او

الرحمن . . . علّمه البیان

از این که خداوند تعلیم بیان را به خود نسبت داده، ممکن است در مقام تذکر این حقیقت به انسان ها باشد که قدرت بیان، امری خود شکل یافته نیست و اگر تدبیر و تقدیر الهی و نیز رحمت او نبود، آدمی همچون دیگر موجودات قادر به تکلم و بیان مقاصد خویش نبود.

51- ویژگیهای تکلم پرندگان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - نمل - 27 - 16 - 4

4 - پرندگان ، دارای نطق و گفتاری خاص

علّمنا منطق الطیر

ص: 422

بسمه تعالی

هَلْ يَسْتَوِي الَّذِينَ يَعْلَمُونَ وَالَّذِينَ لَا يَعْلَمُونَ

آیا کسانی که می دانند و کسانی که نمی دانند یکسانند؟

سوره زمر / 9

آدرس دفتر مرکزی:

اصفهان - خیابان عبدالرزاق - بازارچه حاج محمد جعفر آباده ای - کوچه شهید محمد حسن توکلی - پلاک 129/34 - طبقه اول

وب سایت: www.ghbook.ir

ایمیل: Info@ghbook.ir

تلفن دفتر مرکزی: 03134490125

دفتر تهران: 021 - 88318722

بازرگانی و فروش: 09132000109

امور کاربران: 09132000109

مرکز تحقیقات رایانگی

اصفهان

گامی

WWW

برای داشتن کتابخانه های تخصصی
دیگر به سایت این مرکز به نشانی

www.Ghaemiyeh.com

www.Ghaemiyeh.net

www.Ghaemiyeh.org

www.Ghaemiyeh.ir

مراجعه و برای سفارش با ما تماس بگیرید.

۰۹۱۳ ۲۰۰۰ ۱۰۹

